

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE KADIN CEZAEVLERİNDE
KALMAK ZORUNDA OLAN
HÜKÜMLÜ/TUTUKLU ÇOCUKLARININ
HAKLARI: BAKIRKÖY KADIN KAPALI
CEZA İNFAZ KURUMU ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSAN TEZİ

MEHMET ALİ İLHAN

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE KADIN CEZAEVLERİNDE
KALMAK ZORUNDA OLAN
HÜKÜMLÜ/TUTUKLU ÇOCUKLARININ
HAKLARI: BAKIRKÖY KADIN KAPALI CEZA
İNFAZ KURUMU ÖRNEĞİ**

MEHMET ALİ İLHAN
2501150603

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. SEDA İREM ÇAKIRCA YÜCEOĞLU

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MEHMET ALİ İLHAN Numarası : 2501150603
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Danışmanı : DOÇ. DR. SEDA İREM ÇAKIRCA
Tez Savunma Tarihi : 21.06.2019 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "TÜRKİYE'DE KADIN CEZAEVLERİNDE KALMAK ZORUNDA OLAN HÜKÜMLÜ/TUTUKLU ÇOCUKLARININ HAKLARI: BAKIRKÖY KADIN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU ÖRNEĞİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR. SEVGİ USTA		KABUL
2- DOÇ. DR. SEDA İREM ÇAKIRCA		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜY. ÖMÜR AYDIN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ABDULLAH KARATAY		
2- DR. ÖĞR. ÜY. ÖZGÜN AKDURAN EROL		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.

ÖZ

TÜRKİYE’DE KADIN CEZAEVLERİNDE KALMAK ZORUNDA OLAN HÜKÜMLÜ/TUTUKLU ÇOCUKLARININ HAKLARI: BAKIRKÖY KADIN KAPALI CEZA İNFAZ KURUMU ÖRNEĞİ

Mehmet Ali İLHAN

Çocukların henüz anne karnına düştüğü andan itibaren en başta fizyolojik daha sonra da psikolojik ve sosyolojik olarak, hayati derecede önemli bir takım temel gereksinimleri vardır. Bir çocuk 15 yaşına gelene kadar anne ve babasına bağımlı yaşamak zorundadır. Bu dönemde, temel gereksinimleri aile içinde yeterince karşılanmayan çocuklar olumsuz etkilenmekte ve kişilik gelişimleri aksamaktadır.

Annesi tutuklanarak cezaevine konulan çocukların bakımı için çok fazla seçenek bulunmamaktadır. Bu çocuklar ya dışarıda babasının veya bir yakınının yanına gönderilerek annesinden ayrılmak zorunda kalmakta, ya Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki bir kurumda barındırılmakta ya da cezaevinde annesiyle birlikte kalmaktadır.

Bu çalışmada, çocuk haklarıyla ilgili uluslararası sözleşme ve protokoller ile ulusal hukuk düzenlemeleri incelenerek, Türkiye'deki çocuk hakları uygulamaları çerçevesinde, kadın kapalı cezaevlerinde bulunan mahkûm kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların yaşadıkları sorunlar ve hak ihlalleri, Bakırköy ve Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları örnekleriyle izah edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Kadın Cezaevi, Mahkûm Çocukları, Adalet Anaokulu.

ABSTRACT

THE RIGHTS OF THE CHILDREN OF THE CONVICTS/PRISONERS OBLIGED TO STAY IN WOMEN'S PRISONS IN TURKEY: THE CASE STUDY OF BAKIRKÖY WOMEN'S CLOSED PENITENTIARY INSTITUTION

Mehmet Ali İLHAN

As of the very beginning of the conception, children have some vital basic needs which are physiological, psychological and sociological. A child has to live dependent on his/her parent until the age of 15. In this period, children whose basic needs are not fulfilled enough are negatively affected, and so their personality development is hindered.

There are no numerous childcare alternatives for the children whose mothers are held in prisons. Those children either are sent out of the institution to stay with their fathers, other closed relatives, or accommodated in an institution within the structure of The Directorate General of Child Services.

In this study, the problems and human rights abuses of the 0-6 age group's children who are to be obliged to live with their mothers held in women's prisons are explained, within the framework of the practices of the children's rights in Turkey, by examining international conventions and protocols on children's rights, and national legal regulations as well, with the example cases from Women's Closed Penitentiary Institutions in Bakırköy and Elazığ districts.

Keywords: Children's Rights, Women's Prison, Children of Convicts/Prisoners, Adalet (Justice) Kindergarten.

ÖNSÖZ

2015-2016 Eğitim-Öğretim Dönemi'ni bitirmeyi müteakip başlamış olduğum ve mesleğimin yoğunluğundan dolayı 2019 yılı Mayıs ayında ancak bitirebildiğim bu tez çalışması akademik anlamda bana anlamlı kazanımlar sağladı. Özellikle çocuk hakları kapsamında bir konu seçerek aslında dünyada insan kaynaklı sorunların büyük bir çoğunluğunun, çocukların maruz kaldığı olumsuzluklar neticesinde kişilik gelişimini tamamlayamayan bireylerden kaynaklandığını çok daha iyi anladım. Bu nedenle, kadın cezaevinde mahkûm annelerinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocukları incelemem konusunda beni yönlendiren Sayın Prof. Dr. Gülay Günlük ŞENESEN'e; 2016 yılından bu yana her vazgeçişimde beni yeniden cesaretlendiren, tez çalışması süresince yapmış olduğu eleştirilerle her konuda bana yardımcı ve destek olan, düşünce ve deneyimlerini benimle paylaşarak yol gösteren değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Seda İrem ÇAKIRCA YÜCEOĞLU'na; her konuda fahri danışmanlığımı yapan değerli lise arkadaşım Sayın Dr. Emre AKÇAGÜNDÜZ'e; saha araştırmasında tecrübeleri ve yardımları ile bana destek olan Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi Müdürü Nedim ELBİSTAN'a; Bakırköy ve Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nun değerli yöneticileri ve personeline; cezaevinde kalan çocuklara kendi çocuklarıymış gibi eğitimler planlayan, uygulayan ve girişimleriyle kamusal ve özel alanda onlarca kurum, kuruluş ve bireyi seferber ederek söz konusu çocuklar hakkında farkındalık oluşturan Bakırköy Cezaevi Adalet Anaokulu Müdiresi Arzu Arslan Hocama, anaokulunun değerli öğretmen ve çalışanlarına ve de tez çalışmasına başladığım ilk günden bu güne kadar bana zaman yaratabilmek için fedakârlık sınırlarını aşarak en büyük desteği sağlayan Sevgili Eşim Hatice İLHAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet Ali İLHAN

ELAZIĞ, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM TARİHSEL BAKIŞ

1.1. İnsan Haklarının Gelişimi	6
1.2. Dünya’da ve Türkiye’de Çocuk ve Çocukluk Anlayışı	12
1.3. Ceza İnfaz Rejiminin Gelişimi ve Kadın Cezaevleri	22

İKİNCİ BÖLÜM ULUSLARARASI ALANDA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI VE HUKUKU

2.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi	30
2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi	31
2.3. Türk Çocuk Hakları Bildirisi	32
2.4. Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi	33
2.5. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi	34
2.6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	37
2.7. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi	41
2.8. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi	42
2.9. Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme	44

2.10. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi	45
2.10.1. Çocuğun Temel Gereksinimleri	48
2.10.2. Çocuğun Gelişimi İçin Gerekli Ortam	55
2.10.3. Çocuğun Korunması	61
2.10.4. Kamusal ya da Özel Hizmet ve Düzenlemeler	72
2.11. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol	78
2.12. Çocukların Korunması ve Uluslararası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme	82
2.13. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	84
2.14. Avrupa Sosyal Şartı	86
2.15. Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi	88
2.16. Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi	91
2.17. Çocuk Nafakası ve Aileye ilişkin Diğer Nafaka Alacaklarının Uluslararası Tahsiline İlişkin Lahey Sözleşmesi	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE, KADIN KAPALI CEZAEVLERİNDE KALAN 0-6

YAŞ GRUBU ÇOCUKLAR

3.1. Ulusal Mevzuat ve Cezaevlerinde Annesinin Yanında Kalan Çocuklar.....	102
3.2. Annesi Tutuklanan Çocukların, Haklarını Kullanma Konusunda Yaşadıkları Sorunlar	108
3.3. Cezaevlerinde Kalan Çocukların Temel İhtiyaçları	111
3.4. Cezaevinde Kalmanın Çocukların Gelişimine Etkileri	118
3.5. Cezaevlerinde Kalan Çocuklar İçin Önemli Bir Örnek: Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi ve Adalet Anaokulu	121

3.6. Diğer Kadın Cezaevleri, Anaokulları ve Kreşler	136
SONUÇ VE ÖNERİLER	141
KAYNAKÇA	147
EKLER	163

KISALTMALAR LİSTESİ

BM : Birleşmiş Milletler

CEDAW : Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

GİRİŞ

Çocukların, sadece çocuk olmalarından kaynaklanan; genel insan haklarının da ötesinde kendine özgü hakları vardır. Söz konusu haklar, uluslararası sözleşme ve protokollerle güvence altına alınmıştır. Bu sözleşme ve protokollerin birçoğuna Türkiye de imza atarak taraf olmuş ve ulusal hukuk düzenlemelerine dâhil etmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, çocuk haklarıyla ilgili bahse konu uluslararası sözleşme ve protokoller ile ulusal hukuk düzenlemelerini inceleyerek, Türkiye'deki çocuk haklarının uygulama aşamasında hangi sorunlarla karşılaşıldığını kısaca ortaya koymak ve bu sorunların, mevzuat ve uygulama açısından, kadın kapalı cezaevlerinde hükümlü/tutuklu olarak bulunan kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların haklarına nasıl yansıdığını izah etmeye çalışmaktır. Bu nedenle çalışmanın, kadın cezaevlerindeki çocukların haklarının iyileştirilmesine ve gelişimlerine katkı sağlayarak onların cezaevi şartlarında olumsuz olarak değerlendirilebilecek davranışları edinmelerine ve potansiyel suçlu olarak yetişmelerini önlemeye katkı sağlayacağı umut edilmektedir.

Çocuk hakları konusunda her ne kadar uluslararası protokol, sözleşme ve kuralların altına imza atmış olsa da Türkiye'nin, mevzuatı ile uygulamadaki yansımaları arasında çok sayıda farklılık vardır ve bu farklılıklar kadın cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocuklar açısından da olumsuz yönde artmaktadır. Bu yüzden çalışmanın önsavı; kadın cezaevlerindeki çocukların ve annelerinin hakları iyileştirilerek gelişimlerine katkı sağlanabileceği, olumlu yönde davranış değişiklikleri kazandırılabilceği ve bu çocukların potansiyel suçlu olarak yetişmemesi için gerekli tedbirlerin alınabileceği şeklindedir.

Bu çalışmada; uluslararası ve ulusal hukuk düzenlemeleri, protokol ve sözleşmelerle belirlenen çocuk hakları ile Türkiye'de uygulamaya konulan çocuk hakları arasında hangi benzerlik ve farklılıkların olduğu, bu benzerlik ve farklılıkların, Türkiye'deki kadın cezaevlerinde tutuklu/hükümlü olarak bulunan kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların haklarına nasıl yansıdığı çerçevesinde belirlenen araştırma sorusuna yanıt aranacaktır.

Araştırma, sayısı günlük değişmekle birlikte Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 101 kadın tutuklu/hükümlü annenin bakım ve gözetiminde

bulunan 104 çocukla ve 30 gebe mahkûmla sınırlandırılmıştır. Diğer taraftan Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi'ndeki 12 tutuklu/hükümlü annenin yanında kalan 0-6 yaş grubu 12 çocuk hariç olmak üzere çalışmanın kapsamını gereksiz bir biçimde genişletmemek, fiziki imkânsızlıklar ve çalışma hayatındaki izin kısıtlamaları gibi nedenlerle Türkiye'deki diğer kadın kapalı cezaevlerinde bulunan çocuklar inceleme kapsamına alınamamıştır. Ayrıca cezaevinde kalan çocukların hangi hakları kullanabildiklerinin ölçüsü cezaevi ile anaokulu personelinin ifade ettikleriyle sınırlı kalmıştır. Zira anket çalışması ve bilgi edinme hakkı kapsamında yapılan başvurulara, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından olumsuz yanıt verilmiştir.

Çalışma kapsamındaki çocuk grubunun, temsil niteliğine sahip olduğu ön kabulüne istinaden araştırmada kullanılmak üzere oluşturulan veri toplama araçlarının, araştırmacının maksadını ortaya koyabilecek yeterli ve geçerli bilgileri içerir niteliğe sahip olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma modeli 'Tarama Modeli' olarak seçilmiştir. Ayrıca ana kütle (Evren:N) olarak Türkiye'deki kadın kapalı cezaevlerinin tamamında tutuklu veya hükümlü olarak bulunan kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların tamamı; örneklem (n) olarak ise Bakırköy ile Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında tutuklu veya hükümlü olarak bulunan kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların tamamı belirlenmiştir.

Verileri elde etme yöntemi olarak gözlem yöntemi, derinlemesine mülakat ve yazılı kaynaklardan veri elde etme yöntemleri kullanılmıştır. Kullanılan gözlem yöntemi; araştırma sahibinin 2015-2016 yılları arasında yaklaşık 13 ay süreyle görev yaptığı Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevinde kalan kadın tutuklu/hükümlülerin ve yanlarında kalan çocukların kullanabildiği hakların bizzat gözlemlenmesini ifade etmektedir. Derinlemesine mülakat yöntemi ise Bakırköy ve Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında çalışan personel ile Bakırköy Cezaevi yanında bulunan Adalet Anaokulu'nda görevli öğretmenlerle soru-cevap şeklinde uygulanmıştır.

Bu araştırma yöntemlerine ilave olarak; çocuk haklarıyla ilgili uluslararası anlaşma, sözleşme ve protokoller ile ulusal mevzuatta yer alan düzenlemelerin tamamı incelenmiş, çocuk haklarıyla ilgili daha önce yayımlanmış olan akademik çalışmalar ve medyada yer alan görsel ve yazılı kaynaklar taranmış, kadın cezaevlerinde kalan çocuklar için ulusal mevzuatta yer alan düzenlemelerin tamamı

incelenerek uluslararası ve ulusal düzenlemelerle kıyaslanmış ve kadın kapalı cezaevlerinde annelerinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocukların hak ihlalleri ve yaşadıkları olumsuzluklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de 28 Mart 2019 tarihi itibarıyla toplam 313 kapalı ceza infaz kurumu, 75 müstakil açık ceza infaz kurumu, 5 çocuk eğitim evi, 9 kadın kapalı, 8 kadın açık, 7 çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 417 ceza infaz kurumu yer almakta olup, bu kurumların tutuklu veya hükümlü kapasitesi 220.008 kişiliktir.¹ 2 Ocak 2019 tarihi itibarıyla cezaevlerinde bulunan toplam tutuklu/hükümlü mevcudu ise 264.031’dir.² Yani cezaevlerinde fazladan yaklaşık 44 bin mahkûm barınmaya çalışmaktadır. Cezaevlerindeki tutuklu/hükümlüler ve annelerinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocuklar açısından en büyük sorunlardan birisi de bu kapasite fazlalığıdır. Zira bu fazlalıktan dolayı koğuşlar içinde tutuklu/hükümlülerin özel yaşam alanı olarak planlanan odalarda birden fazla mahkûm kalmakta, mahkûmların tüm yaşam alanları daralmakta ve zaten toplumsal yaşamda bir şekilde sorun yarattığı düşünülerek cezaevine konulan bu mahkûmların aralarında daha fazla sorun yaşanmasına neden olmaktadır.

Ülkemizde 9 kadın kapalı ve 8 kadın açık cezaevinde ise toplam 12.000 civarında kadın tutuklu/hükümlü bulunmaktadır. Rakamlar göz önüne alındığında, özellikle çocuk gelişimi uzmanlarının ifade ettiği ve çocukların en temel davranış kalıplarının oluşarak yetişkinlik dönemini doğrudan etkileyen bir dönem olan 0-6 yaş dönemini cezaevlerinde, olumsuz bir ortamda geçiren çocukların haklarının incelenmesinin ne kadar önemli olduğu açıktır. Bu nedenle İstanbul Bakırköy ve Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda kalan 1500 civarı kadın tutuklu/hükümlü ve bu tutuklu/hükümlülerin yanındaki 0-6 yaş grubu 120 kadar çocuğun hakları ve yaşadıkları olumsuzluklar ortaya konulmaya çalışılarak genel bir değerlendirme yapılacak ve bir takım öneriler sunulacaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırma yöntemi tanımlanarak yapılacak çalışmanın çerçevesi oluşturulmuştur. Birinci bölümde ise tarihsel bir inceleme yapılarak toplumsal yaşamın oluşumu çerçevesinde insan haklarının gelişimi, bu

¹ “Ceza İnfaz Kurumları Genel Bilgi”, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, 04 Mayıs 2019.

² “Cezaevi Nüfusu: 264 bin 31”, Oya Armutçu, Hürriyet Gazetesi, (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cezaevi-nufusu-264-bin-31-41070059>, 04 Mayıs 2019.

gelişim sayesinde ortaya çıkan temel insan hakları sözleşmeleri ve diğer tamamlayıcı sözleşmeler, dünyada ve Türkiye’de çocukluk anlayışının ortaya çıkması ve gelişim süreci incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde insanların cezalandırılmaları hususu, infaz rejiminin oluşumu ve gelişimi ile cezaevlerinin gelişim süreci ele alınarak kadın cezaevlerinin değişimi ortaya konmuştur.

İkinci bölümde çocuk haklarının ortaya çıkması ve gelişmesi ile bu konuda uluslararası alanda ilan edilen metinler ile sözleşme ve protokoller analiz edilerek Türkiye’de yürürlükte olan çocuk hakları düzenlemeleri ile karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bu bölümde, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ayrıntılı bir şekilde irdelenmiş ve çocukların temel gereksinimleri, gelişimleri için gerekli ortam, korunmaları için gerekli hukuksal düzenlemeler ile kamusal veya özel anlamda yürürlükte yer alan düzenlemeler izah edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de kadın kapalı cezaevlerinde kalan kadınlar ile bu kadınların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların hakları; ulusal mevzuat ve düzenlemeler, haklarını kullanma konusunda yaşadıkları sorunlar, temel ihtiyaçları ve cezaevinde kalmanın gelişimleri üzerinde yarattığı olumsuzluklar çerçevesinde incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Bölüm sonunda ise kadın kapalı cezaevleri arasında mevcudu nedeniyle önemli bir örneklem olarak kabul edilen ve 0-6 yaş grubu söz konusu çocuklar için Türkiye’de ilk kez uygulanan Adalet Anaokulu örneği bulunmasından dolayı Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda tutuklu/hükümlü olarak bulunan kadınlar ve bu kadınların yanlarında kalan 104 çocuk ile 30 gebe kadının yaşadığı sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu sorunlar, derinlemesine mülakat yöntemiyle araştırılan ve görev yapılan 2015-2016 yılları arasında bizzat gözlemlenen hususlardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Ayrıca bu konuda küçük cezaevlerinde yaşanan sorunlara örnek olması açısından Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi’nde tutuklu/hükümlü olarak bulunan 139 mahkûm ve bu mahkûmların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu 12 çocuk da çalışmaya dâhil edilmiştir. Sonuç bölümünde ise tespit edilen bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirilerek araştırma sonlandırılmıştır.

Türkiye’nin, belki de en çok düzenlenmeye, takip edilmeye ve denetlenmeye ihtiyaç duyulması gereken sorunu çocuk haklarının uygulanabilirlik seviyesidir. Zira çocukların hangi imkânlar çerçevesinde, hangi haklarla donatılması

gerektiği ve bu konuda Őimdiden atılacak adımlar, geleceğin nasıl Őekilleneceđini belirleyecektir. Çocuk hakları konusu ile çok acil bir Şekilde ilgilenilmesinin ne kadar elzem olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Bu konuda yapılmış ve yapılacak olan tüm araştırmalar, varsayımlar, çözüm önerileri ve değişiklikler, geleceğin insanların izleyeceği yollara döŐenecek birer kilit taŐı vazifesi görecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL BAKIŞ

Karanlık Çağ'dan bugüne kadar bilinen tarihte insanoğlu, sürekli bir arayış içerisinde olmuştur. İlk önce beslenme, barınma gibi temel bireysel ihtiyaçlara yönelmiş daha sonra da yaşamın diğer alanlarını keşfetmeye çalışmıştır. Basit av aletleri geliştirmiş ve büyük bir devrim niteliği taşıyan ateşi bulmuştur. Ateşin bulunmasıyla birlikte hayvanlarla mücadelesinde bir adım daha öne geçen insanoğlu bu sayede hayvanları kendinden uzak tutmayı başarmış ve mağaraları barınak olarak kullanmaya başlamıştır.

'Tarım Devrimi' ile tarihin akışını bir kez daha değiştiren insan, hayvanlarla mücadeleyi azaltarak toprak ile mücadele evresine geçiş yapmıştır (Aktaş, 2017:296-297). Böylece yerleşik hayatın ilk örnekleri görülmüş ve toplumsal yaşamda sürekli devam edecek olan paylaşım sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorun, tarihsel akışta gelişerek ilk organize çatışmaları meydana getirmiştir. İnsanlar arasındaki sorunlar büyüdükçe çatışmalar da büyümüştür. Bunun sonucunda insanoğlu, toplumsal düzeni sağlayacak bir güce ihtiyaç duymuş ve bu gücü bir insana, gruba ya da topluluğa vermiştir. Güce sahip kılınan yönetimden, toplumda düzeni, adaleti, huzuru ve güvenliğini sağlamasını beklemiştir (Russell, 1976:13-14). Ancak iktidar gücüne sahip olanların genel eğilimi, toplumsal adaleti ve düzeni sağlamaktan çok, daha fazla güç elde etmeye yönelmek olmuştur. Bunun sonucunda yönetenler, yönetimini devam ettirme uğruna diğer insanların haklarını kısıtlamış, bu kez de insanoğlu, iktidarın gücünü sınırlamaya çalışmış ve günümüzde de devam eden mücadeleler ortaya çıkmıştır.

1.1. İnsan Haklarının Gelişimi

Bilimsel gelişmelerin insanoğlu üzerindeki etkisiyle birlikte inanışlar değişmeye başlamış ve yeni bilgiler elde edildikçe mücadelenin şekli de modern çağa göre değişmiştir. Tüm bu mücadeleler sonucunda da yönetilenlerin yönetenlere karşı dokunulamaz hakları olduğu fikri ortaya çıkmış ve insan hakları konusu gündemdeki yerini almaya başlamıştır.

İnsan hakları konusunun evrensel anlamda tartışılmaya başlandığı süreçten çok daha önceleri başlayan ve halen devam eden bir döngü bulunmaktadır. Tarih boyunca insanların bir kısmı, kendi arayışlarının ve ihtiyaçlarının önünde engel olarak gördüğü herkesi veya her şeyi yok etmeye çalışmış, diğer bir kısmı da yok etmeden ya da ‘zor’ kullanmadan birlikte yaşamının yollarını aramışlardır. Kutsal metinlerin veya kitapların bir kısmından önce Platon’la ilan edilen ‘Devlet’ (Platon, 2016), Thomas Hobbes ile somutlaşan ve insan ile devletin içeriğini anlatmaya çalıştığı ‘Leviathan’ (Hobbes, 2014), Jean-Jacques Rousseau ile toplumsal düzeni sağlamak için imzalandığı varsayılan ‘Toplum Sözleşmesi’ (Rousseau, 2007) ve daha niceleri insanoğlunun birlikte yaşam arayışına yönelik yeni fikirler ortaya koymuştur.

Toplumsal düzen ve insan hakları konusunun, milattan önce 399 yılında Sokrates’in, yalan söyleyerek veya kaçarak kurtulma imkânı varken, kendisini yalan ve iftira ile yargılayan zihniyetin karşısında baldıran zehrini içerek ölmesinden sonra, gündemde daha fazla yer kapladığını söyleyebiliriz (Sarı, 2016:248). Bu tartışmaların bir tarafında bilimsel gerçekler için mücadele edenler varken diğer tarafında ise ya bilimselliği kavrayamadığı ve kendi inandığı değerlere veya tutkulara ters düşmesi nedeniyle ya da çıkarları için mücadele eden insanlar yer almıştır. Bu nedenle, insan hakları konusundaki ilk mücadeleler temel anlamda, tutkuları ve çıkarları için diğer insanları sömürgesi altına alan veya almaya çalışan (Hirschman, 2014:37-57) ve ‘zor’u elinde bulunduranlara karşı başlamıştır (Tilly, 2001:87-90).

İlk yasaları yaptığı kabul edilen Babil Kralı Hammurabi, M.Ö. 18’inci yy.da ‘kısasa kısas’ ilkesini esas alarak toplumsal düzende hukuk kurallarını uygulamaya başlamış ve işlenen suçlara karşı ağır cezalar getirmiştir.¹ İslam dininin Peygamberi Hz. Muhammed’in M.S. 632 yılında yapmış olduğu kabul edilen ve ‘Veda Hutbesi’² olarak anılan konuşmada; hiçbir insanın diğer insanlara eziyet etmemesi ve eziyete uğramaması gerektiği; kan davasının kaldırıldığı; kadınların haklarının gözetilmesi gerektiği; insanın insana karşı üstünlüğünün olmadığı ve suçun bireysel olduğu şeklinde ifadeler yer almıştır. Bahsedilen bu kanun, kural ve söylemler bilinen ilk örnekler olarak tarihteki yerini almıştır.

¹ Kaya, Alper, “Hammurabi Kanunları Nelerdir?”, **Techworm**, 1 Şubat 2017, (Çevrimiçi) <https://www.tech-worm.com/hammurabi-kanunlari-nelerdir/>, 05 Ağustos 2018.

² “Veda Hutbesi”, (Çevrimiçi) <https://www.vedahutbesi.gen.tr/>, 05 Ağustos 2018.

Güçlü olanın haklı olduğu İlk ve Orta Çağ döneminde insanlar arasında yaşanan güç mücadeleleri, insan onuruna karşı büyük yıkımlara neden olmuştur. İnsanların bir eşya gibi alınıp satıldığı kölelik, keyfi muamelelerin ulaştığı son nokta olan işkence ve ölümler bu yıkımların en ciddi örnekleri olarak yerini almıştır. Kilisenin eğitim ve bilim üzerindeki hâkimiyeti (Gülcan, t.y.:185), toplumun sınıflara ayrılması ve insan olarak kabul edilmeyen sınıfların bulunması, baskı altına almak için binlerce kadının cadı olarak tanımlanması ve katledilmesi (Aksan, 2013:356-358) gibi uygulamalar bu dönemde yaygın olarak görülmüştür. Bu tür uygulamaların yaygınlaşması ve çok sayıda insanı derinden etkilemesi neticesinde oluşan tepkisellik, insanların belirli haklarının olması, bu hakların hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaması ve bu hakların belirli kurallara bağlanması gerektiği, ancak bu şekilde toplumsal düzenin oluşabileceği şeklinde yeni fikirler doğurmuştur. 17. yüzyılda, modern devletin ortaya çıkması sonucunda doğan 'Egemenlik' kavramı, Ortaçağ'da insanların kendilerinden daha üstün bir otorite olarak kabul ettiği ve dini veya dünyevi olarak ikiye ayırdığı prensler, krallar, imparatorlar, Tanrı ve Papalık şeklindeki yönetim biçimlerinin elinde bulundurduğu bir güç olarak kabul edilmiştir (Heywood, 2014:110). Önceleri yöneten tarafından toplum üzerindeki kontrolü sağlamak için güç kullanılarak konulan bu kurallar, kavramlar ve yasalar daha sonra egemenlik hakkının yönetilenlere geçmesiyle birlikte halk tarafından düzenlenmeye başlanmıştır.

Demokrasi kuramının gelişmesi de insan hakları mücadeleleri ve bu hakların savunulmasıyla ortaya çıkan bilinçle gerçekleşen toplumsal dönüşüm sayesinde olmuştur. Halkın iktidarı anlamını taşıması dolayısıyla tam da iktidardan alınan hakların halka verilmesi düşüncesini yansıtan demokrasi kuramı temel anlamda, iktidar ile onun gerçek kullanımının aynı ellerde bulunmamasını ifade etmek için ortaya atılmıştır (Sartori, 1996:30-32). Demokrasi kuramının, halk yönetimi veya temsili demokrasi için ifade edilirse, halkın temsilcilerinin yönetimi ve hatta yalnızca halk tarafından değil aynı zamanda halk için yönetim anlamını taşıdığı vurgulanmıştır (Lijphart, 2014:15).

Demokrasi kuramıyla ortaya çıkan ve imparatorlukların tutsağı halindeki halkların, özgürleşip ulus-devlet kurma istekleri, içinde bulunduğu çağı büyük savaşlara hazırlamıştır. Ancak bu savaşların en büyük nedenleri olan etnik ve dinsel çatışmalar, 20. yüzyılın en temel ve en büyük iki projesinin yani Marksizm ve Liberalizm'in tanımlamalarında ikincil sıralarda, önemsenmeyen durumda yer

almıştır. Çünkü aynı projelerin, insanların etnik veya dinsel bölünmelerini zayıflatacağını, modernitenin içinde doğmuş olduklarından dolayı farklılıklardan çok benzerlikleri hâkim kılacağını ve son aşamada entegrasyonu sağlayacağını savunmuşlardır (Üstel, 1999:10-11). Ancak bu konuda da beklenen sonuca ulaşamamıştır.

Demokrasi kuramının gelişimi ile birlikte çok daha hızlı el değiştirmeye başlayan egemenlik kavramının iktidardan halka doğru kayması eskilere dayanmaktadır. Tarihteki ilk yazılı anayasa olma özelliği taşıyan ve 1215 yılında ilan edilen 'Magna Carta' (Büyük Şart), bu konuda atılmış en büyük adım olarak kabul edilmektedir (İlal, t.y.:210-240).

Siyaset bilimciler tarafından da vurgulandığı üzere; toplumsal düzenle birlikte insan haklarında yaşanan tüm bu dönüşümlerin, döneminde yer alan siyasi, sosyokültürel, ekonomik ve askeri gelişmelerden bağımsız düşünülemeyeceği açıktır. 17. yüzyılda imzalanan Vestfalya Anlaşması (1648) ile modern uluslararası siyasi sistemin temelleri atılmış ve 'eşit ve egemen legal aktörler' olarak ulus-devlet temeline dayanan yapılanma süreci başlamıştır. Bu anlaşma ile vurgulanan Avrupa-içi düzen kavramı ve aynı zamanlarda gerçekleşen siyasi, sosyokültürel, ekonomik ve askeri ilişki biçimleri, diğer ülkeler üzerinde egemenlik ve siyasi baskı yöntemleri geliştirerek feodaliteden merkezi krallıklara ve ulus-devlet sistemine geçişi kolaylaştırmıştır (Ünay, 2013:122-123).

Magna Carta'dan sonra bu konuda en önemli metinlerden biri olarak kabul edilen 'Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi' de yine insan hakları konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle gelişen bir mücadelenin sonucunda ortaya çıkmıştır. 4 Temmuz 1776'da ilan edilen bu bildirmede; tüm insanların eşit yaratıldığı; Tanrı tarafından bağışlanmış, belli bazı vazgeçilemez haklara sahip oldukları şeklinde ifadeler yer almıştır.³ Böylece insanlar arasında yaygınlaşan insan hakları ve özgürlükler fikri, yalnızca bu hakların güvenceye alınmasıyla korunmaya çalışılmayacak, aynı zamanda korunmasına tehdit olarak görülen yönetimlerin de yetkileri törpülenmeye başlanacaktır.

³ "Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi", Tarihi Olaylar, (Çevrimiçi)
<http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/amerikan-bagimsizlik-bildirgesi-110>, 06 Ağustos 2018.

Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nden çok kısa bir süre sonra, sayısız çatışma ve mücadele neticesinde, insanlık tarihi için oldukça önemli, büyük bir devrim yaşanmıştır. 1789 Fransız İhtilâli adıyla bilinen bu devrim sonunda ilan edilen 'İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi' ile insan hakları sorunu tüm dünyaya hızla yayılmış ve bütün insanlığı etkisi altına almıştır. Bu bildirmede de insanın en temel haklarına değinilmiş ve bu hakların dokunulmaz olduğu gerçeği bir kez daha ilan edilmiştir. İnsanların, özgür ve eşit haklarla doğduğu ve yaşadığı; siyasal birliklerin amacının, en başta özgürlük olmak üzere, mülkiyet hakkı, güvenlik hakkı ve baskıya karşı direnebilme hakkı gibi insanın doğal ve daimi haklarını korumak olduğu; egemenliğin millete ait olduğu; özgürlüğün, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmeyi kapsadığı ve ancak diğer insanların yine özgürlüğünü güvence altına almak için yasa ile sınırlanabileceği; suçlu olduğuna karar verilinceye kadar herkesin masum sayılacağı; düşüncelerin ve inançların serbest olduğu⁴ gibi fikirler vurgulanarak kendisinden sonra yapılacak hukuksal düzenlemelere temel kaynak olarak kabul edilmiştir.

Görüldüğü üzere insan hakları ve temel özgürlükler konusu dünya üzerinde giderek daha büyük coğrafyalara yayılmış ve bir önceki bildiriye göre gün geçtikçe daha ayrıntılı içeriğe sahip bildiriler yayımlanmaya başlamıştır. Bu sayede, elinde büyük güçler ve yetkiler bulunduran ülke yönetimlerini yeniden biçimlendirmiş ve bu yönetimlerden kısıtladığı hakları yavaş yavaş toplumun tamamına dağıtmak zorunda kalmıştır.

Tüm bu gelişmelerin katkısıyla önce insanların zihinlerinde yer bulmuş daha sonra da yazılı metinlerle ilan edilmiş olan insan hakları konusunda günümüzde geçerliliğini koruyan en önemli belge şüphesiz Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen 'İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'dir.⁵ Bu beyanname, 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanan 'Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin de ilham kaynağı olmuştur. Kısaca özetlemek gerekirse İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde; insanların tamamının eşit olarak dünyaya geldiği; ırk, renk ve cinsiyet olarak veya dil, din, siyasal görüş ya da başkaca fikirler, ulusal ya da etnik köken, mülkiyet, doğuş ya da başkaca herhangi bir ayırım

⁴ "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi", Ansiklopedim, (Çevrimiçi) <http://www.ansiklopedim.info/?p=3122>, 06 Ağustos 2018.

⁵ "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi", 27 Mayıs 1949 tarihli ve 7217 sayılı Resmi Gazete.

gözetilmeksizin eşit olarak var olduğu; yaşam, özgürlük ve kişi güvenliği hakkı olduğu; kölelik, kulluk ve köle ticaretinin her türlü biçimde yasaklandığı; işkencenin, insanlık dışı, zalimce veya gurur kırıcı davranışların yasaklandığı; tüm insanların yasalar karşısında eşit olduğu; insanların düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, silah veya saldırı olmadan toplanabilme, dernek kurabilme ve ülkesinin yönetimine katılma, kamusal olanaklardan eşit bir şekilde faydalanma hakkı olduğu gibi temel hak ve özgürlükler ilan edilmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, kendinden önce ilan edilen bildirilere göre çok daha kapsayıcı ve etkili olmuş, çok sayıda ülke tarafından da benimsenmiştir. Ancak, açıklanan hakların tanınması ve uygulanması için gerekli yaptırımlar olmadığı için etkinliği yeterince artamamıştır. Bu yüzden, bahse konu eksikliği gidermek, insan hakları ile temel özgürlüklerin uluslararası alanda tanınması ve uygulamaya geçirilmesini sağlamak amacıyla Avrupa Konseyi üyelerince, 4 Kasım 1950'de Roma'da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşmeyle ilgili bu güne kadar çeşitli protokoller yayımlanarak güncellemeler yapılmıştır.

Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ve 1 No'lu Protokol'ü 1954 yılında yayımlayarak onaylamıştır.⁶ Bu sözleşmeyi diğer sözleşmelerden ayıran en önemli özellik Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi isminde uluslararası bir mahkeme teşkilatının oluşturulmasıdır.⁷ Türkiye de bu mahkemeye üye olmuş ve iç hukuk düzenlemelerini buna göre yapmıştır. Ayrıca imzacı devletlerin vatandaşlarına da bu mahkemeye bireysel başvuru hakkı tanınmıştır. Böylece taraf olan devletler uluslararası bir mahkemede yargılanabilecek ve bu ülkelere sözleşmede yazılı bir hakkın engellenmesi nedeniyle yaptırım uygulanabilecektir (Muratoğlu, 2016:309-314).

Yukarıda incelenen bildirge ve sözleşmelerin dışında da insan hakları ile temel özgürlükler konusunda yayımlanmış, kabul edilmiş çok sayıda sözleşme ve protokol bulunmaktadır. Örneğin, 1976'da yürürlüğe giren, Türkiye'nin de 15 Ağustos 2000'de imzaladığı 'Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklar

⁶ "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme)", 19 Mart 1954 tarihli ve 8662 sayılı Resmi Gazete.

⁷ "İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmenin Oluşturduğu Denetim Mekanizmasının Yeniden Yapılanmasına İlişkin 11 No.lu Protokol", 20 Haziran 1997 tarih ve 23025 sayılı Resmi Gazete.

Sözleşmesi⁸ bunlardan biridir. Bu sözleşme, Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan altı farklı temel insan hakları sözleşmesi arasında da yer almaktadır. Diğer sözleşmeler ise Türkiye tarafından da imzalanan İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi⁹, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme¹⁰, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi¹¹, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme¹² ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi¹³'dir.

Şu ana kadar imzalanan ve onaylanarak ülkelerin iç hukukunda düzenlemeler yapılmasını sağlayan tüm bu sözleşme ve protokoller, insan hakları ve temel özgürlüklerin güvence altına alınması, toplumsal yaşamın düzenlenmesi ve insanlığın huzur içinde, birlikte yaşamasını sağlamak maksadıyla hazırlanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sayesinde somutlaşan ve yaptırıma bağlanan insan hakları konusu, kadın ve çocuk haklarının da temelini oluşturmuştur. Çocukların kendine özgü hakları olduğu fikri de bu temelde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bahsedilen sözleşmelerin çocuk hakları konusuyla ilgili kısımları dördüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir.

1.2. Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk ve Çocukluk Anlayışı

Çocukların canlılar arasında en fazla bakıma ihtiyaç duyması ve çok uzun bir sürede olgunlaşmaları nedeniyle uzun süre korunması, desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir. Bedensel hastalıklara olduğu gibi ruhsal problemlere

⁸ "Birleşmiş Milletler Medenî ve Siyasî Haklar Sözleşmesi", 21 Temmuz 2003 tarih ve 25175 sayılı Resmi Gazete.

⁹ "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", 29 Nisan 1988 tarih ve 19799 sayılı Resmi Gazete.

¹⁰ "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun", 9 Nisan 2002 tarih ve 24721 sayılı Resmi Gazete.

¹¹ "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi", 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete.

¹² "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmi Gazete.

¹³ "Ekonomik, Sosyal Ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 11 Ağustos 2003 tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazete.

de dayanıksız olan çocuklar, ailesinin sevgisi, ilgilenmesi ve yol göstermesi sayesinde sağlıklı büyüme şansına sahip olabileceklerdir (Yörükoğlu, 1997:84).

Çocuk, yetişkinlerin düşünüş ve davranış modeli olmaktan ziyade kendine has özellikleri ve zekâsıyla var olan bir bireydir. Çocuk, hiçbir bireyin yansıması veya türevi değildir. Bu nedenle çocuğu yetişkin kavramından bağımsız düşünmek gerekir. Diğer taraftan, çocuğun kendi başına düşünüş ve davranış özelliklerini geliştirebilmesi için gerekli koşullar da yetişkinler tarafından oluşturulmalıdır. Bu koşulların eksiksiz bir biçimde sağlanması sonucunda çocuk, bedensel ve zihinsel gelişimini tamamlayacak ve gelecek nesillerin bedensel ve zihinsel gelişiminin temellerini atacaktır.

Dünya tarihi, çocukların satılması, sokağa bırakılması, kız çocuklarının çeşitli inançlar nedeniyle doğduktan hemen sonra öldürülmesi ya da fuhuş pazarına çıkarılması gibi acı veren gelenekler ve uygulamalarla doludur. Bu geleneklerin etkisini kaybetmesiyle birlikte çocuk hakları konusunda ilerlemeler kaydedilmiş ve bu konu hukuk kurallarıyla donatılarak yaptırımlarla yeni bir boyut kazanmıştır. Serozan, çocuk hakları anlayışının gelişimini şu şekilde ifade etmiştir: *“Çocuk haklarının tarihçesi, çocuğun üzerinde serbestçe tasarruf edilebilir, devir ve terk edilebilir, hatta öldürülebilir bir ‘nesne’ olmaktan çıkarılıp, haklara ehil, kişilik sahibi bir ‘özneye’ dönüştürülmesinin serüveni olarak özetlenebilir”* (Serozan, 2017:15). Nihayetinde çocuğun ayrı bir birey olarak ortaya çıkabilmesi için çocuk hakları, zaman içindeki gelişimi sonucunda, zorlu yollardan geçerek bugünkü şeklini alabilmiştir. Ancak yine de bu konuda, farklı toplumlarda farklı gelişim seyirleri göstermiştir.

Babil Kralı Hammurabi’nin M.Ö. 18.yy.da yaptığı değerlendirilen yasaların içeriğinde ilk kez çocuklar ve anneleriyle ilgili ifadelerin olduğu görülmüştür. Bu yasalar incelendiğinde; bir kimsenin reşit olmayan bir çocuğu çalması durumunda ölümle cezalandırılması, belli şartlarda çocuk doğuran kadın hizmetçi kölenin özgür bırakılması, eşinden ayrılan kadına çocuklara bakması için kocası tarafından yapılması gereken yardım, özgür veya hizmetçi hamile bir kadının karnındaki çocuğun ölümüne neden olanlara verilecek cezalar (Kaya, 2017) gibi dönemine göre oldukça ayrıntılı düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. Ancak bazı maddelerde evlatlıkların babalarına karşı saygısızlıkları durumunda oldukça ağır cezaların verilebileceği de öngörülmüştür.

Geleneksel kültürlerin çocuklara bakış açısı birbirinden farklı anlayışlara sahip olmuştur. 'Geleneksel Doğu Kültürü' anlayışına göre çocuk; süratle olgunlaşıp yetişkin olmalı, anne ve babaya karşı saygılı olmalı ve asla isyan etmemeli, mümkünse cinsiyeti de erkek olmalıdır. Hatta çocuğun cinsiyetinin erkek olması da yeterli görülmemiş ve erkekler arasında da yetenekli, güçlü ve yiğit olanlar kabul görmüştür. Çocukların kısa sürede yetişkin olması beklentisi ise geleneksel doğuda çocukluk döneminin ortaya çıkmasını ve irdelenmesini geciktirmiştir. Bu kültürlerde anne, baba ve çocuk arasındaki duygusal bağların ise kuvvetli olduğu görülmüştür (Doğan, 2000:104-105).

Batılı toplumların Ortaçağ'daki durumu ele alındığında ise çocukluk döneminin farklı bir dönem olmadığı, aksine yetişkinlerle birlikte ele alındığı görülmektedir. Bu dönemin çocukları yetişkinlerle bir arada yaşamış, aynı kıyafetleri giymiş, aynı besinlerle beslenmiş ve aynı oyunları oynamıştır. Bu nedenle çocuklar adeta yetişkinlerin küçültülmüş bir modeli olarak görülmüştür. Bu dönemdeki resim ve heykel sanat eserlerinde de bu durum açıkça ortaya çıkmıştır (Onur, 2016:X). Ortaçağ'da yapılan heykellere bakıldığında çocuklar 'minyatür yetişkinler' olarak yansıtılmışlardır. Çünkü bu dönemde çocuklar yetersiz yetişkinler olarak görülmüştür. Hatta çocukların tamamen yetişkinlere bağımlı oldukları düşünülmüştür (Merey, 2017:44). Bu çocuklar, okulların yaygınlaşmaya başladığı 16. ve 17. yüzyıla kadar yetişkin ustaların yanında ve gözetiminde çıraklık yaparak yetiştirilmişlerdir. Öztan, çocuğun bir özne haline geldiği modern çocukluğa ait değerler dizisinin bundan sonra, çocukların farklı bir potansiyele sahip olduğu ve bu potansiyelin de kontrol altında tutularak yönlendirilmesi gerektiği şeklinde görülmeye başladığını ifade etmiştir. Hatta çocuklar için para harcamanın önemli olarak görülmeye başladığı bu dönemde, eğlence araçları da değişmeye başlamış ve çocuklar için yeni oyuncaklar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde çocuk bakımı konusu da önemini artırmış ve bu konuda bilimsel araştırmalar yaygınlaşmaya başlamıştır (Öztan, 2013:16-22).

'Geleneksel Batı Kültürü' anlayışına göre de kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmıştır. Bu ayrım eski Yunan filozoflarının erkeklerin kızlara göre algılama ve zekâ yönünden daha üstün olduğu kabulünden gelmektedir. Bu anlayış kadını neredeyse toplumdan tamamen soyutlayarak onu aile ve koca vesayeti altında tutmuştur. Doğu kültüründe olduğu gibi Batı'da da çocuktan daima itaat ve saygı

beklenmiştir. Bu kültürde baba, tanrısal ve siyasal bir itaat kaynağı olarak ön plana çıkmıştır (Doğan, 2000:118).

Ortaçağ döneminin düşünce yapısında okuryazarlık, eğitim ve ayıp kavramlarının yaygın olmamasıyla birlikte yaşamın sertliğini her yönüyle yaşayan çocukların ölüm oranlarının fazla olması da kayda değer bir durumdur. Çocukların bu var olma yetersizliğinden dolayı yetişkinler onlarla normal sayılabilecek duygusal bağlar geliştirememişlerdir. O dönemin yaygın görüşü; nasıl olsa iki veya üçünün yaşayabileceği düşüncesiyle gereğinden fazla çocuk yapmak olmuştur (Postman, 1995:31).

Çocukların fark edilme ve özne olarak kabul edilme tarihinde gerilere doğru gidildikçe bakımın ve ilginin az ancak terk edilmenin, korkutulmanın, şiddete maruz kalmanın, cinsel istismara uğramanın ve hatta öldürülmenin çok fazla örnekleri olduğu görülmektedir (Merey, 2017:45). Çocuk hakları konusu, bu olumsuz örneklerle karşı ortaya çıkan tepkiler sayesinde gelişim göstermiş ve eksikleriyle birlikte bugünkü halini almıştır.

Ortaçağ'ın sonlarından itibaren modern bir eğitim ve okul anlayışı ile birlikte geleneksel yetişkin dünyasından kurtulan çocuklar ve çocukluk, bu kez de üst ve orta sınıf toplumlarda daha rasyonel ancak daha yoğun bir biçimde eğitim ve gözetime tabi tutulmaya başlamıştır. Bu dönemde birçok düşünür, çocukların, uygarlık elinde şekil verilmesi gereken balmumuna benzediği anlayışıyla hareket etmiş ve böylece yetişkinlerin çocuklar üzerindeki belirleyici rolünü pekiştirmiştir. Orta ve üst sınıfların değerli bir varlık olarak gördükleri çocuk, belirli hedeflerin ve ideallerin gerçekleşmesinin nesnesi haline gelmiştir. 1789 Fransız İhtilali ile birlikte yeni bir anlayış hâkim olmuş ve çocuk, özne olarak bir yandan ulusun geleceği açısından değer kazanırken diğer yandan ise üzerinde her türlü tasarrufun onaylandığı yeni bir söylemin nesnesi olmuştur (İnal, 2018:243-244). Sanayileşmenin başlamasıyla birlikte yaşam koşullarının kas gücüne dayanması ve sanayinin her yaşta kas gücüne ihtiyaç duyması, uzun ve yalıtılmış bir eğitim dönemine sahip olması gereken çocukluk evresine müdahale edilmesine ve çocukların çok küçük yaşlarda çalışmasına neden olmuştur. Yalıtılmış bir çocukluk dönemi, ancak modern sanayinin gelişmiş iş bölümü ve belirli bir düzey eğitimle bilgi ve beceri kazanmış bireylere ihtiyaç duyulması sayesinde özel bir dönem olarak ortaya çıkmaya başlamıştır (Doğan, 2000: 175-176). Özellikle 1850-1950 yılları

arasındaki dönem çocukluğun en parlak dönemi olarak kabul edilmiştir. Çocukları fabrika dışına çıkarıp okula çekerek, onları kendine özgü giyim, edebiyat, eşya, oyun ve sosyal dünyalarına yönlendirebilmek amacıyla ABD’de yapılan çalışmalar, önemli gelişmeler olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde birçok yasada çocuğun, yetişkinlere göre niteliksel açıdan farklı sınıflandırılması, onlara tercihli bir statü sağlanması ve yetişkinlerin yaşamındaki olumsuzluklardan korunması için yasal düzenlemeler yapılması gerektiği fikri savunulmaya başlanmıştır (Postman, 1995:89).

Çocuk hakları tarihinde, çocukların olumsuz koşullarda bulundurulmasına ve onlara yönelik olumsuz davranışlara ilk tepkiler fuhşa zorlanan ve sanayileşmeyle birlikte fabrika ve madenlerde ucuz işçi konumunda çalıştırılan çocukları korumaya yönelik olarak 1900’lerin başında ortaya çıkmaya başlamıştır (Serozan, 2017:23). Anne ve çocukların korunması maksadıyla ilk kez uluslararası anlamda bir merkez kurulması için resmi girişimler ise 1912 İsviçre’inde görülmüştür. Belçika’nın da aynı yıllarda bu konuda çeşitli girişimleri olmuştur. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması tüm bu çalışmaları sekteye uğratmıştır. Savaş sonunda önemini giderek arttıran çocuk hakları konusunda Avrupalı devletler yeni çalışmalar başlatmış ve bu çalışmalar sonucunda Cenevre kentinde ‘Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği’nin kurulması sağlanmıştır. Birlik, çocuk hakları konusunda bir belge hazırlamış ve bu belge 1924 tarihinde Milletler Cemiyeti’nce ‘Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’ şeklinde kabul edilerek dünyaya duyurulmuştur (Özdemir-Ruhi, 2016:11). Aynı dönemde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nün çabaları da dikkat çekmektedir (Serozan, 2017:23).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi’yle birlikte çocuk hakları konusunun gelişimi ivme kazanmıştır. 1936 yılında Balkan ülkeleri, çocukları korumak için oluşturulan kuruluşların çabalarıyla Birinci Balkan Kongresi’ni toplamış ve bu kongreye Türkiye de katılarak çocuk hakları konusunda yapılan ilk çalışmalara katkı sağlamıştır. Hemen ardından İkinci Balkan Kongresi toplanmış ve çocukların korunması, bakımı ve çalışma yaşı konuları incelenmiştir (Özdemir-Ruhi, 2016:11). Böylece uluslararası toplum ilk kez bu kadar organize bir şekilde çocuk hakları konusunu irdelemeye başlamıştır.

1946 yılına gelindiğinde, özellikle İkinci Dünya Savaşı nedeniyle zarar gören çocuk sayısının oldukça fazla olması ve acil olarak bu hususa müdahale edilmesi gerektiği düşünülmeye başlanmıştır. Bu düşünceyle Birleşmiş Milletler

tarafından, çocukların acil ihtiyaçlarını karşılamak ve dünya çocuklarının genel durumlarını iyileştirmek amacıyla BM Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF: The United Nations International Children's Emergency Foundation) kurulmuştur. 1953'te ise UNICEF'in kapsama alanı genişletilmiş ve BM sistemi içinde devamlı ve etkin bir yapı olması ve yalnızca acil yardım gerektiren durumlarda değil, kalkınma çalışmalarına da katkıda bulunması konularında karar alınmıştır. Çocuk sağlığı gibi konular üzerinde bir süre çalıştıktan sonra UNICEF 1961 yılında eğitim konusunda da faaliyet göstermeye başlamıştır.¹⁴

1948 yılında yine BM tarafından sağlık alanında uluslararası işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulan Dünya Sağlık Örgütü, çocuk sağlığı konusunda çalışmalar yürütmeye başlamıştır. Ayrıca UNICEF ile Fransız Devleti yetkililerince 1949 yılında Paris şehrinde Centre International de l'Enfance adı ile bir Uluslararası Çocuk Merkezi kurulmuştur. Uluslararası Çocuk Merkezi 1999 senesine kadar gelişmekte olan birçok ülkede çocuk doktorları ve sağlık sektöründe çalışanlara, çocuk sağlığı ve hastalıkları konusunda kurslar düzenleyerek çeşitli yayınlar ortaya koymuştur. Ancak ekonomik sorunlardan dolayı 1999 senesine gelindiğinde Fransa'daki faaliyetlerini durdurarak Prof. Dr. İhsan Doğramacı öncülüğünde Ankara Bilkent Üniversitesi yerleşkesine taşınmış, Çocuk Sağlığı Enstitüsü Vakfı bünyesinde faaliyetlerine devam etmiş ve 2004 senesinde de Dernekler Kanunu gereğince dernek statüsüne dönüştürülmüştür.¹⁵ 1949 yılında İkinci Dünya Savaşı'ndan zarar gören çocuklar için 'Çocuk Köyü' adında bir başka proje daha uygulanmıştır. Avusturya'nın Imst kentinde kurulan ilk çocuk köyünde, Dr. Hermann Gmeiner öncülüğünde uygulanan bu projede, yalnızca barınmasını sağlamak ve karnını doyurmakla öksüz ve kimsesiz çocukların olumsuz etkenlerden korunamayacağı gerçeğinden hareket edilerek bu çocuklara sıcak bir aile yuvası kurma arayışı içine girilmiştir (Yörükoğlu, 1997:200-201).

UNICEF'in kuruluş ve genişleme aşamasında çocuk hakları konusunda önemli bir gelişme daha yaşanmış ve 1959 yılında, BM Genel Kurulu tarafından,

¹⁴ "Tarihçe", UNICEF Türkiye Milli Komitesi, (Çevrimiçi) <https://www.unicefturk.org/yazi/tarihce>, 01 Haziran 2018.

¹⁵ "Tarihçe", Uluslararası Çocuk Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.icc.org.tr/icerik.php?id=1>, 02 Haziran 2018.

evrensel anlamda ikinci resmi metin olarak kabul edilen 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'¹⁶ ilan edilmiştir.

BM tarafından çocuk haklarına yönelik çalışmalar 1979 yılının 'Uluslararası Çocuk Yılı' olarak kabul edilmesiyle devam etmiştir. Bu kabulün en önemli sonucu ise uzun dönemde önem arz edecek bir sürecin başlaması olmuştur. BM Genel Kurulu, hukuki yönden bağlayıcı niteliğe sahip olacak bir belge ortaya koymak üzere, İnsan Hakları Komisyonu ile bağımsız uzmanlarla, üye olmamış devletlerin, çeşitli sivil toplum kuruluşları ile BM bünyesindeki kuruluşların gözlemci konumundaki delegelerinden oluşan bir çalışma grubu kurulmasını ve faaliyetlere başlamasını kabul etmiştir.¹⁷ Böylece BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temelleri atılmıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metni 20 Kasım 1989'da BM Genel Kurulu tarafından onaylanarak katılıma açılmış ve 02 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 14 Eylül 1990'da imzalamış ancak üç maddesini Lozan Antlaşması'na göre yorumlama şartını kayda geçirdikten sonra 11 Aralık 1994 tarihinde yürürlüğe koymuştur¹⁸.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme metnini imzalayan devletler; çocukların özel olarak ilgiye ve yardım edilmeye hakkının olduğunu, onların gelişimini ve huzurunu sağlamak maksadıyla doğal bir ortam olduğu kabul edilen ailenin, sorumluluklarını eksiksiz bir biçimde tamamlayabilmesi maksadıyla gereken korumayı ve yardımları görebilmesinin elzem olduğuna inandıklarını, çocukların kişilik gelişimlerinin tam olarak sağlanabilmesi amacıyla sevgi, anlayış ve mutlulukla dolu aile ortamlarında, özgürlük, barış, eşitlik, hoşgörü ve dayanışma içerisinde yetiştirilmelerinin gerektiğini kabul ettiklerini, çocukların yaşadıkları ortamların iyileştirilebilmesi maksadıyla uluslararası alanda işbirliği ortamı sağlanmasının öneminin bilincinde olduklarını kabul ve beyan etmişlerdir.

¹⁶ "Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi", Kamu Denetçiliği Kurumu, (Çevrimiçi) http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasalDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, 23 Eylül 2018.

¹⁷ "Dünya Artık Çocukluk Döneminin Önemi Görüyor", DÇD 2005: Panel 1.1, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/turkey/dcd05/dcd05d1.html>, 03 Haziran 2018.

¹⁸ "Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 11 Aralık 1994 tarih ve 22138 sayılı Resmi Gazete.

Sözleşme metninin içeriği, dördüncü bölümde ayrıntılı olarak inceleneceği için bu bölümde detaylandırılmayacaktır. Ancak yine de temel anlamda bu sözleşmede; on sekiz yaşına kadar tüm insanların çocuk olarak kabul edildiği, taraf devletlerin çocuk hakları konusundaki yükümlülükleri, alacakları tedbirler ve koruyucu önlemler, iç hukuklarında yapmaları gereken düzenlemeler ile uluslararası anlamda yapılması gereken işbirliği ve birbirlerine karşı yükümlülükleri düzenlenmiştir.

Sözleşmede ülkelerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini ve bu konudaki ilerlemeleri ile göstermiş oldukları çabaları denetlemek için oluşturulan Çocuk Hakları Komitesi'nin çalışma yöntemi ve yetkileri ile sözleşmeye taraf devletlerin belli aralıklarla hazırlamaları gereken raporların ayrıntılı bir şekilde ifade edilmiş olduğunun da belirtilmesi gerekir. Sözleşmeye göre Çocuk Hakları Komitesi üyelerinin, kendi alanlarında yeterliliğe sahip olması ve ahlak bakımından belirli bir olgunluğa erişmiş kişilerden seçilmesi şartı da bulunmaktadır. Ancak bu komitenin yargısal bir görevi yoktur. Ülkeler yalnızca siyasi sorumlulukları açısından değerlendirilmektedir (Odman, 2008:11).

BM'nin çocuk hakları konusundaki çalışmaları Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'den sonra da devam etmiş ve bu sözleşmeye ek olarak çok sayıda sözleşme ve protokol yayımlanmıştır. Türkiye'nin de onayladığı bu sözleşme ve protokollerden bazıları; Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine Dair Sözleşme¹⁹, Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme²⁰, Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Sözleşme²¹, Evlilik Dışı Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme²², Çocuk Haklarının Uygulanmasına Dair

¹⁹ "Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 04 Şubat 2003 tarih ve 25014 sayılı Resmi Gazete.

²⁰ "Küçüklerin Konulması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna İlişkin Kanun", 12 Ocak 1977 tarih ve 15817 sayılı Resmi Gazete.

²¹ "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Karar", 19 Nisan 2004 tarih ve 25438 sayılı Resmi Gazete.

²² "Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun", 07 Nisan 1987 tarih ve 19424 sayılı Resmi Gazete.

Avrupa Sözleşmesi²³, Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi²⁴dir. Bu sözleşme ve protokollerin etkinliğinin artarak çocuk hakları konusundaki sorunların küresel anlamda azaltılabilmesi, taraf olan devletlerin sayılarının artmasına ve iç hukuklarında düzenleme yaparak uygulama düzeyini yükseltmelerine bağlıdır.

Uluslararası alanda yapılan tüm bu çalışmalar sayesinde modern çocukluk düşüncesi gelişmiş ve bu düşüncenin oturtulduğu kurumsal ya da sosyal zeminlerin genellikle aile-okul-medya kaynaklı normlar silsilesini kapsadığı görülmüştür. Ailelerin artık çocuklarına ekonomik bir gözle değil de duygusal sebeplerle bağlılık duyması, modern çocukluk düşüncesinin oluşmasında bir kırılma noktası olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan çocukların, modern düşünceyle birlikte fabrika, işlik ve sokağa dayalı bir yaşamdan kurtularak sıcak, samimi ve şefkat dolu bir aile merkezli ev yaşamına geçtiğini söylemek de mümkün değildir. Bu iyimser düşünce batılı ülkeler açısından kabul edilmekte olup çocuk ve çocukluğun yararına düşünülen birçok gelişme çok daha fazla yeni bağımlılık durumlarını da beraberinde getirmiştir. Örnek olarak, aile içinde modern biçimde kutsallaştırılan çocukluk, maddi ve manevi anlamda eskiye göre çok daha sıkı ve insafsız bir şekilde kuşatılmaya başlanmıştır (İnal, 2018:89-90). Bu kuşatma yüzyıllardır süren toplumsal değişim sonucunda küreselleşme olgusunun da etkisiyle ortaya çıkan post-modernizm anlayışıyla örtüşmektedir. Çocukluk da bu anlayışa göre şekillenmiş ve 20. yüzyılın sonları çocukluğun yok olmaya başladığı bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Böylece post-modern çocukluk ortaya çıkmış ve 'tüketici çocuk' kavramı literatürdeki yerini almıştır (Sormaz, 2012:89-90). Bu nedenle popüler kültürün yaygınlaştırılmaya çalışılmasında asıl amaçlanan husus ticari kültürün yaygınlaştırılması olmuştur. Bunu sağlayan reklamların hedef kitlesinin tüm insanlar olduğu ortaya konmaktadır. İnsanlar içinde de en kolay müşteri elbette çocuklardır. Zira çocuklar, popüler kültürün en fazla tüketime yönlendirdiği insanlar olmaktadır. Özellikle çocuklara yönelik oyuncaklar, çizgi romanlar, çocuk dergileri ve ansiklopedileri, çizgi filmler,

²³ "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 01 Aralık 2001 tarih ve 24305 sayılı Resmi Gazete.

²⁴ "Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun", 08 Ağustos 1999 tarih ve 23780 sayılı Resmi Gazete.

günler, haftalar ve hatta bayramlar, bu ticari kültürü körükleme aracına dönüşmektedir (Şirin, 2006:38).

Çeşitli ülkeler tarafından çocukluğun olumsuz bir şekilde kuşatılmasını ve yetişkinliğe benzemesini önleyecek birçok hukuksal düzenleme de yapılmaya başlanmıştır. Ancak çocuğun gelişimini olumlu şekilde etkileyecek koşulların oluşturulması yalnızca devlet kurumlarının görevi değildir. Toplumun geriye kalan kısmı da bu konuda emek harcamalı ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Çocuk hakları konusunda Whitfield'ın sorumluluğu öne çıkaran yaklaşımı, çocukların her türlü şiddetten, istismardan ve ihmalden korunabilmesi ve onlara güvenli, korunaklı bir ortamın sağlanabilmesi maksadıyla kapsayıcı politikalar üretilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Üstelik bir çocuğun gelişimini sağlayabilmesi ve onu etkileyebilecek olumsuz etkenlerden korunabilmesi için sadece toplumsal normlar, eğitimle ilgili düzenlemeler, sorumluluk duygusu gibi norm ve kurallar da yeterli olmayacaktır. Yasal alt yapı oluşturulmadan ve bu yasaların uygulanabilirliği sağlanmadan ilerleme kaydedilemeyecektir (Uğurlu-Gülsen,2014:4).

Çocukların modern çağda yaşamış oldukları sorunlar belki de ilkel döneme göre çok daha karmaşıktır. Modern çağda yapılan bilimsel çalışmaların etkisiyle birçok salgın ve bulaşıcı hastalık yok edilmiş veya kontrol altına alınmış, çocukların korunmasına yönelik ayrıntılı yasalar çıkarılmış ve büyük çoğunluğunun eğitim ve öğrenim olanaklarına kavuşması sağlanmıştır. Ancak bu dönemde çocuk küçük yaşlardan itibaren yüksek verimlilik boyunduruğu altına girmekte ve insafsız bir rekabet ortamına sürüklenmektedir. Başarma kavramı, toplumsal alanda yükselme olgusu, geleceğin güvence altına alınması ve sürekli artış gösteren ihtiyaçların giderilmesi için harcanan çaba hem yetişkinleri hem de çocukları kısıncasına almaya devam etmektedir (Wechselberg, Puyn, 1993:15). Türkiye'de modern çocukluk kavramsallaştırmasına dair henüz yeterince derin incelemeler yapılamadığından Batı odaklı çocuk bilgisi, geleneksel-modern çocukluk algısına hâkim gelmektedir. Modern anlamda kültürümüze özgü bir çocuk bilgisi ortaya konulmadığı sürece yeni bir çocukluk okumasının yapılması da mümkün olamayacaktır (Şirin, 2010:19).

Bu çalışmada çocuk ve çocukluğa ilişkin sosyal bir tarih çözümlemesi veya tarihsel sosyoloji denemesi yapılmaya çalışılmamıştır. Kısa da olsa çocukluğun tarihine değinilmiş ve bu tarihsel gelişim çerçevesinde hareket etmeye çalışılarak çocuk hakları mevzuatının somut anlamda uygulanma aşamasındaki problemler

tespit edilmeye gayret gösterilmiştir. Ancak sosyolojik açıdan yapılacak bir değerlendirmede sorulacak temel soruları da ifade etmek gerekir: Çocuk; yetişkinler, kurumlar, piyasa, popüler kültür gibi kavramlara karşı daha fazla mı bağımsızlık kazanmaktadır yoksa giderek bağımlı hale mi gelmektedir? Günümüzdeki çocukluğun yetişkinlikten tamamen farklı, kendine has, bağımsız ve mutlak anlamda değerli bir dünyası oluşabilmiş midir? Çocukluk ile yetişkinliğin ayırım noktası veya kesişme, birleşme noktası tam olarak neresidir? Çocukluğun bugün gelmiş olduğu noktaya üzülmeli mi yoksa sevinmeli miyiz? Batıda geliştirilen çoğu kaynakta belirtildiği gibi, çocukluk deneyimi işgücü olarak algılanmaktayken okula, ekonomik işgücü iken öğrenciliğe, varlıkları değersiz ve önemsenmeyen kişilikler olarak benimsenmekten aile içinde neşe ve haz kaynağı olan geleceğin yurttaşına, yetişkinine, mutlak bağımlılıktan büyük ölçekteki bağımsız kişiliğe dönüşmüş müdür? Çocukluğun okullulaşması sonucunda onun aleyhindeki çocuk emeği, işçilik, sokakta yaşam gibi olgular sona ermiş midir? Okulda disiplin adı altında yapılan hakaret, korkutma, dayak, dışlama, yıldırma ve ezberletme şeklindeki gerici, geleneksel, otoriter ve muhafazakar yöntemler sona ermiş midir (İnal, 2018:12-13)? Belki de bu ve benzer sorulara verilen cevaplar neticesinde çocuk haklarının uygulamada ne derece gerçekleştiği tespit edilebilecek ve aksaklıkların düzeltilmesi sağlanabilecektir.

1.3. Ceza İnfaz Rejiminin Gelişimi ve Kadın Cezaevleri

Toplumsal düzene ayak uyduramayan veya toplumsal sözleşme neticesinde oluşturduğu varsayılan kurallara uymak istemeyen insanlar tarih boyunca var olmuştur. Bu insanlar toplumdan ayırt edilerek ya vücutlarına eziyet verici bir yöntem uygulanmış ya da bir yerlere kapatılarak cezalandırılmışlardır.

Modern çağın ceza infaz sistemi ve bu sisteme uyumlu olarak yapılan cezaevleri ilk olarak 16. yy. sonlarında ortaya çıkmaya başlamıştır (Kurt, t.y.). Cezaevlerinin ortaya çıkması, Orta Çağ'da uygulanan ölüm cezası veya bir uzvun kesilmesi şeklinde uygulanan cezaların yerini, hürriyeti bağlayıcı cezaların almaya başlaması sonucunda olmuştur. Hürriyeti bağlayıcı cezalar 1550 yıllarında ilk kez İngiltere'de ortaya çıksa da ilk cezaevinin inşa edildiği yer, bazı araştırmacılara göre

Hollanda'nın Amsterdam şehri, bazılarına göre ise İtalya olarak kabul edilmiştir (Artuk, t.y.:146-147).

Cezaevlerinde yaşanan gelişmelere Osmanlı Devleti de ayak uydurmaya çalışmış ve 18.yy.da çıkarmış olduğu nizamnamelerle cezalandırma ve hapsedme benzeri kavramları kullanmaya başlamıştır. Ayrıca yüzyıl sonlarında Anadolu'da inşa etmiş olduğu cezaevlerine bakılırsa Osmanlı Devleti'nin, hapishane şartlarının iyileştirilmesi konusunda girişimlerde bulunduğu da görülecektir (Berkun, 2016).

Osmanlı Devleti'nin özellikle 1851 yılında modern anlamda ilk ceza yasasını düzenlemesi ve uygulamaya başlamasıyla devam eden gelişmeler, 1856 Islahat Fermanı'nda 'Osmanlı mahbesilerinin* ıslahı meselesi' şeklinde yer bulan bir maddeyle uluslararası bir boyut kazanmıştır. 1911 yılına gelindiğinde Dahiliye Nezareti bünyesinde Hapishaneler Müdüriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ceza infaz kurumlarının tek bir otorite altında toplanması için düzenleme yapılmış ve söz konusu müdüriyet 1929 yılında yapılan bir düzenlemeyle Adalet Bakanlığı'na bağlanarak günümüz Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'nün alt yapısı oluşturulmuştur.

Ceza İnfaz sisteminin ve kurumlarının modernleşmesi çalışmalarına istinaden 1938 yılında yapılan değişiklikle Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. 1950'lerin başlarında, A ve B tipi olmak üzere il ve ilçe merkezlerindeki kapalı ceza infaz kurumları yenilenmeye ve yaygın hale getirilmeye başlanmıştır. Çocuk cezaevi, bölge cezaevi, E tipi cezaevi ve blok tipi cezaevi şeklindeki kurumlar ilk defa bu dönemde gündeme gelmiştir²⁵.

1965 yılında çıkarılan 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu²⁶ ve Ceza İnfaz Kurumları ve Tevkifhanelerin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük²⁷, günümüzde yürürlükte olan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun

* **Mahbesi:** Osmanlı döneminde hükümlü ve tutukluların kapatıldığı zindan benzeri yerlere verilen isim.

²⁵ "Tarihçe", Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi)
http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/tarihce/amac_kapsam.asp, 11 Ekim 2018.

²⁶ 'Cezaların İnfazı Hakkında Kanun' 16 Temmuz 1965 tarih ve 12050 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²⁷ 01 Ağustos 1967 tarihli ve 12662 sayılı Resmi Gazete.

yayımlanıncaya kadar Türkiye'deki ceza infaz sisteminin yasal zeminini oluşturmuştur.

Cezaevlerinin ve ceza infaz sisteminin tarihsel süreçteki gelişimine kıyasla kadın cezaevlerinin tarihi oldukça yenidir. Yirminci yüzyılın sonlarına kadar kadın cezaevleri, erkek cezaevlerinden ayrı bir yapı olarak düşünülmemiş, kadınlar ilk önce aynı cezaevi içerisinde erkeklerin koşullarıyla yan yana daha sonra ise farklı koridorlarda barındırılmışlardır. Bunun temel nedenleri; dünyadaki kadın tutuklu/hükümlülerin sayısının erkek tutuklu/hükümlülerin sayısına oranının %2 ile %8 arasında olması nedeniyle bu oranın oldukça düşük bir seviye olarak görülmesi, kadınların erkek egemen sistem içerisinde sorunlarını yeterince duyuramaması ve kadınların suç türlerinin erkeklerin suç türüne göre toplumsal yaşamı daha az tehdit ettiğinin düşünülmesi olarak sayılabilir (Kurt, 2006:88). Bu nedenle birçok ülkede hüküm giyen kadınlar, kendi yaşam alanlarına yakın cezaevi bulunmadığı için uzak mesafedeki cezaevlerinde kalmak veya erkek cezaevlerinin bir bölümünde yaşamak durumunda bırakılmıştır. Böylece kadınlar, ailelerinden ve çocuklarından uzakta kalmakta, ziyaret sorunları yaşamakta veya erkeklere göre yapılmış cezaevlerinde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmaktadırlar (Şenol, v.d., 2012:155).

Günümüzdeki kadın cezaevlerinin bir kısmı erkek cezaevlerinden bağımsız bir yapıya kavuşturulmuş, ya müstakil olarak ya da birden fazla cezaevini bünyesinde barındıran kampüs biçimindeki cezaevlerinin içerisinde kadın açık veya kadın kapalı ceza infaz kurumu olarak inşa edilmiştir. Bu kurumların tamamında tutuklu veya hükümlü kadınların infazı gerçekleşirken, yanlarında altı yaşını doldurmayan çocuklarını bulundurabilmelerine de yasal anlamda müsaade edilmiştir. Ancak günümüzde giderek artan infaz rejimi tartışmalarına bu çocuklar da dâhil olmuş ve onların bireysel gelişimlerini tamamlayabilmeleri için gerekli olan asgari şartları sağlamak için yapılan çalışmalar çok fazla yol kat edememiştir.

İnfaz rejimi, cezaevlerinin fiziki yetersizlikleri ile uygulamada karşılaşılan sorunlar özellikle son yüzyılda insan hakları kapsamında en çok tartışılan konular arasında yerini almıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri, tutuklu/hükümlü haklarının birçoğunun kısıtlı olması ve seslerini duyurabilecek iletişim vasıtalarından yoksun olmalarıdır. Bu nedenle, başta hukuksal düzenlemeler olmak üzere, cezaevlerinde çalışan kamu görevlilerinin eğitimleri ve insan hakları bilincinin

geliştirilmesi ve yerleştirilmesi konusu, üzerinde ciddiyle durulması gereken bir konu olarak kabul edilmelidir.

Uluslararası platformda bu konuda kayda değer araştırmalar yapılmış ve özellikle uluslararası örgütler tarafından çeşitli normlar ortaya konmuştur. BM tarafından hazırlanarak kabul edilen 'Hükümlülere Uygulanacak Muameleye İlişkin Minimum Standart Kurallar'²⁸ ile 'Avrupa Cezaevi Kuralları'²⁹ bu normlara örnek olarak gösterilebilir. Türkiye'de günümüzde de yürürlükte bulunan 5275 sayılı 'Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un hazırlanma aşamasında da Avrupa Cezaevi Kuralları'ndan faydalanılmış ve gerekçesinde bu hususa değinilmiştir.³⁰

Ceza İnfaz Kurumları, yalnızca Türkiye'de değil tüm dünya ülkelerinde araştırılması, yorumlanması ve ayrıntılı bir analiz sonucunda modern çağa göre yeniden düzenlenmesi gereken kamu kurumlarıdır. Çünkü cezaevleri, mahkemeler tarafından bir suç şüphesiyle cezaevine konulan 'tutuklu' veya işlenen bir suç neticesinde hüküm giyerek cezaevine konulan 'hükümlü' insanların ıslah edilmesi ve yeniden toplumsal yaşama kazandırılması maksadıyla kurgulanmışlardır. Bu temel amaca yönelik düzenlemeler yapılmadığı sürece cezaevleri, kuruluş amacını yerine getiremeyecek ve toplumsal düzene hizmet etmeyecektir.

²⁸ "Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar", Kamu Denetçiliği Kurumu, (Çevrimiçi) <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/876b6--Mahpusların-Islahi-İcin-Asgari-Standart-Kurallar.pdf>, 11 Kasım 2018.

²⁹ "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Tavsiye Kararları", Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi) www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararasi/tavsiye_kararlari.doc, 11 Kasım 2018.

³⁰ ARTUK, Mehmet Emin; ALŞAHİN, Mehmet Emin, "Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi", (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/272845>, 10 Kasım 2018.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI ALANDA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK HAKLARI VE HUKUKU

Çocuğun temel gereksinimlerini karşılayacak olan en önemli yapı ailedir. Çocuk, ailede duygusal bağlanmalarını ve gelişimini sağlamaktadır. İlk ceza, ödül ve davranış kalıplarını aile içinde öğrenmekte ve kişilik yapısı gelişmektedir. Yüz yüze etkileşimin gerçekleştiği bir ortam olması nedeniyle çocuk, ailede konuşmayı, duygusal paylaşımları ve toplumsal yaşamı öğrenmektedir (Tezcan, 2005:22). Üstelik okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesi için gerekli temeli oluşturacak olan da yine ailedir. Çünkü çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği ailede, anne ve baba ile diğer aile bireylerinin çocukla yaptıkları etkileşimler onun, aile içinde bulunduğu konumu da etkilemektedir. Aile bireylerinin çocuğa yönelik tavır ve davranışları sonucunda çocuk hem sosyal bir birey olmayı öğrenmekte hem de bu tavır ve davranışları en küçük ayrıntısına kadar inceleyerek model olarak almaktadır (Yavuzer, 2003:129). Ailenin önemi, çocuk üzerindeki en temel faktördür. Bu nedenle başka hiçbir yapı çocuğa, ailenin veya ailesizliğin etkisi kadar nüfuz edemeyecektir. Nitekim Riyad İlkeleri¹ de çocukların gelişimi ve geleceği açısından olumsuz bir durum söz konusu olmadıkça ailesinden ayrılmasının önlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (md.17).

Tarih boyunca çocuğun bakımı ve korunması, ailenin ahlaki ödevi olarak görülmüştür. 19. yüzyılda Avrupa’da yaşanan gelişmelerle birlikte aileye ait bu ahlaki ödev, hukuk kurallarına yansımaya başlamış ve hukuk kurallarıyla belirlenen aile yükümlülüklerine dönüşmüştür. Sonuçta anne-baba ile çocukları arasındaki ilişkiler, özel hukuk çerçevesine alınarak medeni kanunlarla yeniden düzenlenmiştir. Böylece anne ve baba ile çocukları arasındaki hakları, ödevleri ve etkileşimleri ortaya koyan kurallar, dar anlamda çocuk hukuku kavramını da ortaya çıkarmıştır. Diğer taraftan çocuğun kendi başına çocuk hukuku alanına giren bu sorunların giderilmesini istemeyeceği gerçeği göz önüne alınarak, bu sorunların devletin güvencesi

¹ “Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri)”, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla kabul ve ilan edilmiştir, (Çevrimiçi) <http://panel.unicef.org.tr/vera/app/var/files/u//uluslararasi-cocuk-mevzuati.pdf>, 01 Temmuz 2019.

altında olması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Devlet bu şekilde ortaya çıkan sorunlarla karşılaştığında doğrudan müdahale etmek ve çocukları korumakla yükümlü kılınmıştır. Ancak devletin görevi yalnızca anne-baba ve çocuk arasındaki sorunları gidermek değil aynı zamanda çocuğun topluma ve devlete karşı sahip olması gereken hakları da düzenlemek ve yetenekleri ile birlikte gelişimi için gerekli ortamı sağlamaktır (Akyüz, 2018:4-5). Nitekim devlet, düzenlemiş olduğu hukuk kuralları sayesinde bu ortamı sağlayacak ve geliştirmeye çalışacaktır.

Geniş anlamda çocuk hukuku kavramına bakıldığında ise uluslararası hukukun devreye girdiği söylenebilir. Ülkelerin kendi çocukları hakkında uyguladıkları hukuk kuralları, çocuğun vatandaş kavramı içinde yer alması nedeniyle devletler hukuku kapsamına da girmektedir. Böylece çocuk, uluslararası hukuk kurallarından yararlanma ve güvence altına alınma olanağına da kavuşmaktadır.

Bir çocuğun zihinsel, bedensel, sosyal, duygusal ve ahlaki açıdan sağlıklı olması ve normal bir şekilde gelişimini özgürlük ve saygınlık içinde tamamlayabilmesi için hukuk kurallarıyla korunan yararlarına çocuk hakları denir. Bu haklar yaşama, korunma, gelişme ve katılma hakları olmak üzere dört temel gruba ifade edilebilir (Özdemir-Ruhi, 2016:3). Çocuk hukuku kavramı da, hem uluslararası hukuk hem de ulusal hukuk kuralları tarafından çocuğun zihinsel, ahlaki, sosyal, fiziksel ve duygusal gelişimini sağlamak, eğitim düzeyini artırmak ve onun haklarını korumak maksadıyla ortaya çıkmıştır. Yani hukukun çocuğa özgü kuralları, çocuk hukuku kapsamına girmektedir. İçinde barındırdığı kurallar sayesinde çocuk hukuku, çocuğun değerini, onurunu ve saygınlığını korumak için ortaya çıkmıştır (Merey, 2017:18). Çocukların haklarının korunması bu nedenle hukuksal alana yayılmış ve ülkelerin iç hukukunu aşarak uluslararası alanda da tartışılmaya başlanmıştır. Sonuçta uluslararası kurum ve kuruluşlar konu üzerine önemle eğilmiş ve ayrıntılı sözleşmeler hazırlamışlardır. Bu sözleşmelerin neredeyse tamamında çocuklar bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edilmekte ve söz konusu sözleşmeler, taraf olan devletler açısından bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Üstelik bu sözleşmelerin taraf devletlerce uygulanmasını denetlemek ve bu devletleri yönlendirmek maksadıyla Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi sözleşmelerindekine benzer izleme komiteleri de oluşturulmuştur. Ülkeler bu komitelere sundukları periyodik raporlar sayesinde kendi inisiyatifleriyle denetim altına girmişlerdir. Buna ilave olarak bazı sözleşmelerde devletlerarası işbirliği ve koordinasyonun artırılması maksadıyla taraf devletlerin bir merkezi makam belirlemesi kararlaştırılmış ve sorunlar bu makamlar

aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır (Ünal, 1997:48-49). Bu kapsamda çocuk hukuku kavramı her toplumun kültürel değerlerine göre yoğrulmuş ve çocukların temel hakları dışında kalan hakların yorumlanması ülkeden ülkeye farklılık göstermiştir. Yine de bu yorumlamada ülkelerin, çocukların korunması maksadıyla çalışmalar yürüten kurumlarının etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Türkiye’de Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kurulmasıyla somutlaşmaya başlamış olan çocuk hakları süreci, daha sonra hukuk ve eğitim alanlarında ortaya konulan mevzuat düzenlemeleri ve bazı kurum ve kuruluşlarla da desteklenmiştir. 1924 yılında Türkiye tarafından da imzalanan uluslararası çocuk ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve 1926 yılında yasalaşan Türk Medeni Kanunu², Türk hukuk sisteminde çocuğun statüsü ve çocuk haklarıyla ilgili geniş ve ayrıntılı düzenlemeleri kapsamına almıştır. Bu düzenlemelerin ardından çocukları dinsel istismardan korumak maksadıyla Atatürk’ün emriyle 1927 yılında Çocukları Muzır Neşriyata Karşı Koruma Kanunu³ çıkarılmış ve 1936 yılında da çocukların çalışmasını yasaklayan İş Yasası⁴ yürürlüğe konmuştur.

Genç Türkiye Cumhuriyeti, ideolojik hedeflerine de ulaşmak maksadıyla öncelikle çocuklarla ilgili olan mevzuatta düzenlemeler yapmış daha sonra da eğitim alanına yönelmiştir. Bu aşamada çocukların karma ve laik bir sistemde eğitilmesini gerçekleştirmek için 1924 yılında ‘Tevhid-i Tedrisat Kanunu’, çocuklara okutulacak ders kitaplarını yeni ideolojik amaç ve değerleri gerçekleştirmek için düzenlemek maksadıyla 1926 yılında ‘Mektep Kitaplarının Maarif Vekâletince Bastırılması Hakkında Kanun’ ve çocukların batılı laik kültüre göre yetiştirilmesini amaçlayan Latin alfabesine dair 1928 yılında ‘Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’ olmak üzere üç farklı kültür-eğitim yasası çıkarılmıştır (İnal, 2018:167). Erken cumhuriyet döneminde çocuğa ve onun yetiştirilmesine verilen önem devletin bekasıyla özdeşleştirilmiş ‘Gülbüz Türk Çocuğu’ kavramı, özellikle edebiyatta yerini alarak çocuklara milli bilinç aşılanmaya çalışılmıştır (Öztan, 2013:128-130). Bu dönemde çocuk hukuku alanındaki gelişmeler de ‘medeniyetin yükselişi’ ile birlikte yürütülmüştür. Böylece ülkenin herhangi bir yerindeki gebe bir kadının karnındaki

² “Türk Kanunu Medenisi”, 04 Nisan 1926 tarih ve 339 sayılı Resmi Gazete.

³ “Çocukları Muzır Neşriyata Karşı Koruma Kanunu”, 7 Temmuz 1927 tarih ve 627 sayılı Resmi Gazete.

⁴ “İş Kanunu”, 15 Haziran 1936 tarih ve 3330 sayılı Resmi Gazete.

çocukla tüm toplum ilgilenmeye başlamıştır. Çocuk düşürme tartışmalarının da yoğun olarak yaşandığı ve olumsuz karşılandığı bu dönemde doğmuş bir çocuğun öldürülmesiyle anne karnındaki bir çocuğun düşürülmesi arasında bir fark görülmemiştir. Dönemin diğer bir özelliği de yabancı hukuk düzenlemelerinden örnekler gösterilerek çalışan kadınların doğumdan belirli bir süre önce ücretli izne ayrılma hakkına sahip olduğu ve bu hakkın ülkemizde de uygulanması gerektiği yönündeki incelemelerin yer almış olmasıdır (Küçüka, 1936:1-4).

Türkiye, çocuk hakları konusunda yapmış olduğu birtakım düzenlemelerden sonra sosyal hizmetlerin dağınık yapısını toparlayarak kurumsallaşmasını sağlama konusunda çeşitli adımlar atmaya başlamıştır. Bu konuda atılan en önemli adımlardan birisi 1983'te 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun çıkarılması olmuştur.⁵ Bu kanunun adı 2011 yılında 'Sosyal Hizmetler Kanunu' şeklinde değiştirilmiş ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kapatılarak "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" oluşturulmuştur. Aynı kararnameye göre, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde bir de 'Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü' kurulmuştur.⁶ 2018 yılında yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılan değişiklik sonucunda da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı birleştirilerek 'Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı' ismini almış⁷ ve Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün söz konusu bakanlığa bağıllığı devam etmiştir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın oluşturulması ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kapatılarak Genel Müdürlüğe devredilmesi neticesinde çocuk hakları konusu daha derli-toplu bir biçimde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ayrıca koruma kavramı yalnızca ailenin parçalanma durumu ya da aile bireylerinden herhangi birinin ölmesi gibi nedenlerle çocuğun korumandan ziyade aile ile çocukların birlikte yaşamalarının desteklemesini amaçlayacak bir kavrama dönüştürülmüştür.

⁵ "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 27 Mayıs 1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete.

⁶ "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", 08 Haziran 2011 tarih ve 27958 sayılı Mükerrer Resmi Gazete.

⁷ 09 Temmuz 2018 tarih ve 30473 sayılı Resmi Gazete.

Tarihsel gelişim seyriyle birlikte çocuk haklarının Türkiye ve uluslararası hukuktaki gelişimi ve günümüzdeki eksikliklerini belirleyerek karşılaştırmalı olarak ortaya koymak, bu eksikliklerin uygulamaya nasıl yansıdığını izah etmeye çalışmak ve çözüm önerileri geliştirmek bu çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Ayrıca çalışmanın özel amacı kadın cezaevlerinde kalan 0-6 yaş grubu çocukların haklarını irdelemektir. Bu nedenlerle çalışmada Türkiye'nin imzalamadığı veya taraf olmadığı metinlerin bazılarında bilgilendirme maksadıyla kısaca bahsedilecektir. Bu bölümde özellikle Türkiye'nin imzalamış olduğu veya taraf olduğu ancak uygulamada yetersiz kaldığı uluslararası protokol, sözleşme, kural ve ilkeler hakkında ayrıntılı bir analiz yapılacaktır.

2.1. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi

Çocuk hakları kavramını dünyaya ilk kez tanıtan ve çocukların hakları olduğunu ifade etmeye çalışan ilk ortak beyanname Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi olmuştur. Bu bildirge, Birinci Dünya Savaşı'nda kadın ve çocukların yaşadıkları acılardan yola çıkarak, özellikle çocuklara yönelik her türden ihmal ve istismarın öncelikle ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamak maksadıyla oluşturulmuştur.

Bu kapsamda Cenevre'de 'Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği' adıyla 1920 yılında oluşturulan bir sivil toplum örgütü, çocukların her türlü koşulda yetişkin bireylerden çok daha özel bir biçimde değerlendirilmeleri gerekliliğini göz önüne alarak 1923 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi'ni yayımlamıştır. Bu bildirge 26 Eylül 1924'te, bugünkü Birleşmiş Milletler'in temeli olarak görülen Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nca da kabul edilmiştir. Beş maddeden oluşan bu bildirgeyi imzalayan ülkeler arasında genç Türkiye Cumhuriyeti de yer almıştır.⁸

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi sayesinde evrensel olarak ilk kez resmi bir belgede çocukların; bedensel ve ruhsal açıdan doğal bir ortamda, gelişime olanak sağlayan şartlarda bulundurulması; her türden istismara karşı korunması ve

⁸ "Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bir Tarihçe", Çocuk Hakları İzleme ve Raporlama, Uluslararası Çocuk Merkezi, (Çevrimiçi) <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocuklarin-haklari-ve-birlesmis-milletler-cocuk-haklarina-dair-sozlesme>, 03 Aralık 2018.

felaket zamanlarında herkesten önce yardım görmesi gerektiği (İnan, 1968:96-98) ilan edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra ortadan kalkan Milletler Cemiyeti ile birlikte Cenevre Çocuk hakları Bildirgesi de geçerliliğini yitirmiş ve uygulamada yer bulamamıştır. Ayrıca herhangi bir yaptırım öngörülmediği için bu bildirgenin bağlayıcılığı da olmamıştır.

2.2. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin uluslararası alanda yeterince dikkate alınmaması ve ülkeler tarafından ilgi gösterilerek düzenlemelere ilham kaynağı olamamasından dolayı daha kapsamlı ve daha detaylı yeni bir bildiriye ihtiyaç duyulmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı'na kadar böyle bir kararlılık gösterilememiş ve savaşın başlamasıyla da bu konu tamamen unutulmaya yüz tutmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan acılardan sonra çocuk hakları konusu yeniden gündeme gelmiş ve bu sorunun dünya gündemine getirilerek yeni bir genel beyanname oluşturulması talep edilmeye başlanmıştır. 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler örgütünce 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, çocuk hakları konusunun hem ilham kaynağı olmuş hem de çerçevesini çizmiştir. Çeşitli çalışma ve girişimlerden sonra 20 Kasım 1959 tarihinde 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi' kabul ve ilan edilmiştir (Kurt, 2016:105).

Bu bildirgeyle zihinsel ve bedensel açıdan tam olarak olgunlaşmamış durumda bulunan çocukların, özel olarak bakıma ve korunmaya muhtaç oldukları şeklindeki temel ilkedен yola çıkılarak her çocuğun, ailesinin ırk, cinsiyet, toplumsal köken vb. farklılıklarından dolayı ayırt edilmeksizin özel haklara sahip olduğu, her yönden gelişim gösterebilmesi maksadıyla kanunlar ve başkaca yollarla her türlü fırsat ve kolaylığın sağlanacağı, çocuğun kişisel gelişiminin uygun bir biçimde sağlanması için sevgi dolu bir ortama ve anlayışlı insanlara ihtiyacı olduğu, eğitim, oyun ve eğlenme haklarının olduğu, her koşulda ilk korunacak ve yardım edileceklerin çocuklar olduğu, hiçbir ayrımcılığa maruz bırakılmayacağı şeklinde ilkeler kabul edilmiştir. Ancak tıpkı Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nde olduğu gibi, herhangi bir yaptırım belirlenmediği için bu bildirge de, taraf ülkelerin iyi niyet gösterisi olmaktan öteye geçememiştir.

2.3. Türk Çocuk Hakları Bildirisi

Türk toplumunda çocuk hakları meselesi üzerinde çok durulan ve çok tartışılan bir mesele olmaktan çok uzakta durmaktadır. Osmanlı gibi uzun yüzyıllar var olmuş bir imparatorluğun döneminde bile bu konuda çocuk hakları felsefesini tartışacak ya da gündeme getirecek önemli bir düşünürün çıkmaması belki de bunun bir göstergesidir.

Toplumumuzda genellikle başkalarının çocuklarına koşulsuz bir şekilde gösterilen sevgi kendi çocuklarımıza gelince esirgenmektedir. Aynı şekilde anlayış konusunda da benzer davranışlar sergilenmektedir. Onur, sevgi konusunda bir takım sorunların olduğunu kabul etmekle birlikte asıl sorunun toplumumuzun sevgiyi yeterli görüp başka davranışları ihmal etmesi olduğunu söylemektedir. Onur'a göre çocuğa yönelik tutumumuzda eksik olan sevgi değil ilgidir. Sevginin duygusal alanda, ilginin ise bilişsel alanda gelişmekte olduğu düşünülürse çocuğa yönelik davranışlarımızın temel eksikliğinin duygulardan ziyade bilgi yoksunluğundan kaynaklandığı görülecektir (Onur, 2009:176-177).

Türk toplumu modern anlamda eğitim konusunda da diğer ülkelere göre geride kalmış ve akla ve bilime dayanan laik eğitim anlayışına Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki çeşitli girişimlerden sonra ancak Cumhuriyet Dönemi yenilikleriyle kavuşmuştur. Geleneksel kültürümüzde çocukların eğitimi olumlu anlamda iyilikle, öğüt verilerek, tatlı sözlerle, iyi ve kötü kavramları açıklayarak, arkadaş gibi davranılarak, şımartılmayarak, güzellikle, büyükler örnek gösterilerek, gelenekler öğretilerek; olumsuz anlamda ise cennetten çıkma dayakla, babası ve büyükleriyle korkutularak, azarlayarak, hapsedilerek ve aç bırakılarak yapılmaya çalışılmıştır (Örnek, 2015:249). Türk toplumunda yaşanan tüm bu geleneksel anlayış ve bilimsel eksikliklere rağmen yalnızca Türk vatandaşı olan çocukları kapsamış olsa da Türk Çocuk Hakları Bildirisi⁹ ortaya çıkabilmiştir. Söz konusu bildiri, 28 Haziran 1963'te UNESCO Türkiye Milli Komisyonunun 7. Genel Kurulu'nda kabul ve ilan edilmiştir. Türk Çocuk Hakları Bildirisi'ni diğer bildirilerden ayıran temel fark, bildiride yer alan konuların Türk çocuklarına yönelik konuları kapsamış olmasıdır (Merey, 2017:79).

⁹ 'Türk Çocuk Hakları Bildirisi', Kamu Denetçiliği Kurumu, (Çevrimiçi) http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/Turk_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, 08 Aralık 2018.

Bu bildirgeyle birlikte; iyi yetişmenin, iyi bir bakımın, eğitimin, ilgi ve sevginin her Türk çocuğunun hakkı olduğu; bu konuda her türlü resmi ve özel kurum ve kuruluşlar ile yurttaşların yükümlülüğünün olduğu; 16 yaşına gelmeden hiçbir çocuğun resmi öğrenim hakkı engellenerek çalıştırılmayacağı; anne, baba ve yakın akrabalar ile devletin bu konudaki yükümlülükleri; engelli çocukların temel becerilerini geliştirebilmenin devletin ve bu konudaki sivil toplum kuruluşlarının ödevi olduğu; çocukların korunması için gerekli yasaların öncelikle hazırlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu bildirge genel anlamda anne ve baba ile devletin sorumluluklarından bahsetmektedir. Özellikle devletin bu konudaki yasal zemin çalışmaları ile çocuk haklarına duyarlılığını artırmayı amaçlamıştır. Evrensel bir bildiri olmasa da 1963 Türkiye şartlarında çocukların korunması ve gelişimine yönelik anlamlı bir bildiri olarak değerlendirilebilir. Çünkü Türkiye bu bildirgeyle uluslararası alanda kabul gören ve yayımlanan çalışmaları ciddiye aldığını göstermiş ve iç hukukunda çocuk haklarıyla ilgili düzenlemeler yapacak adımları atmaya başlamıştır. Diğer taraftan, bu bildirgenin de en büyük eksikliği hukuksal anlamda herhangi bir yaptırıma bağlanmamış olması olarak belirtilebilir.

Bildirgede dikkat çeken bir başka husus, daha ilk maddesinde çocuk hakları konusuna vatandaşlık kapsamında yaklaşması olmuştur. Bu nedenle bildirge, herhangi bir sebepten dolayı vatandaşlık statüsünü kazanamamış çocukları koruma dışı bıraktığı (Erdoğan, 2017:125) yönünde eleştirilere maruz kalmıştır. Yine de dönemin şartlarıyla birlikte değerlendirildiğinde böyle bir bildirgenin ortaya çıkmasının olumlu bir gelişme olduğu ifade edilebilir.

2.4. Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi

Çocuk hakları konusunda Türkiye'nin de taraf olduğu ilk uluslararası metin olma özelliği taşıyan 'Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'¹⁰ çocukların uluslararası alanda korunabilmesi ve birtakım şartlar nedeniyle başka ülkelerde bulunmak zorunda kalmaması için gereken düzenlemeler hayata

¹⁰ "Küçüklerin Vatana İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi" 25 Ocak 1976 tarihli ve 15479 sayılı Resmi Gazete ile Türkiye tarafından onaylanmıştır.

geçirilmiştir. Bu gelişme birçok açıdan olumlu sonuçlar doğurmuştur. Sözleşme küçüklerin, kendilerinden sorumlu durumda bulunan kişilerin istekleri dışında bir ülke sınırları içinde olmaları veya bir ülkede bulunmalarının kişisel çıkarları ya da bulundukları ülke menfaatleriyle uyuşmadığı durumlarda bazı sorunlar yarattığı göz önünde tutularak onların, bir devletten başka bir devlete zorunlu bir biçimde nakillerini sağlamak maksadıyla işbirliği yapılması amacıyla hazırlanmıştır (Başlangıç).

1970 tarihli bu sözleşme ceza hukuku alanında düzenlemeler getirmiştir. Bu yüzden küçüklerin iadesini öngören ve taraf ülkeler arasında uygulama alanı bulan bir adli yardım anlaşması olarak da değerlendirilebilir. Küçüğün kendisi hakkında alınan koruma tedbirlerinin devamlılık arz etmesi vatana iadesini gerektiren en önemli sebeplerden biri sayılmasından dolayı küçüğün yüksek menfaatinin, bu sözleşmede dikkate alındığını söyleyebiliriz. Burada küçüğün iadesi bir başka taraf ülkece istenebileceği gibi, mevcut bulunduğu taraf ülke de küçüğün vatandaşı olduğu devlete gönderilmesini talep edebilmektedir (Giray, 2007:256).

2.5. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Medeni (Kişisel) ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile düzenlenmemiş olan birtakım hakları da içeren kapsamlı bir düzenlemedir. Diğer bir deyişle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifade edilen hakları sözleşme şeklinde listelemiş ve söz konusu haklara bağlayıcı bir nitelik kazandırmıştır (Çalık, 2016:84). Bu sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ancak yaklaşık 3 ay kadar sonra, 23 Mart 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 2003 yılında onaylamış ve yürürlüğe koymuştur.¹¹

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi taraf devletlere, bireylerin yaşama hakkını, din, ifade ve toplantı özgürlüğünü, seçme hakları ile adil yargılanma haklarını ve siyasal haklarını güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir.

¹¹ "Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun", 18 Haziran 2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete.

Yaşama hakkı adı altında sözleşmede özellikle keyfiliğe karşı uygulamalar ve ölüm cezası ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. On sekiz yaşından küçük olan bireylere işlemiş oldukları suçlardan dolayı idam cezası verilemeyeceği ve gebe kadınların idam cezalarının infaz edilemeyeceği (md.6) hükmünün sözleşmede yer alması konumuz açısından önemlidir.

Sözleşmede özgürlük ve güvenlik hakkı başlığı altında ise kişisel özgürlük, keyfi gözetim ve tutuklama yasağı konuları ifade edilmiştir. Bu kapsamda herkesin bireysel özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu, hiç kimsenin keyfi bir biçimde gözetimine alınamayacağı veya tutulamayacağı, yargılanan bir kimseyi tutuklamanın genel bir kuralmış gibi uygulanamayacağı, yargılamanın tüm aşamalarında tutukluların serbest bırakılmasına karar verilebileceği (md.9) şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca tutulanların hakları başlığı altında; özgürlüğünden mahrum bırakılmış herkesin, insanca davranışlara ve insanın doğduğu andan itibaren sahip olduğu insanlık onuru nedeniyle saygı görme hakkına sahip olduğu, tutuklu sanıkların, bazı istisnai durumlar dışında hükümlülerden ayrı tutulacağı ve kendilerine hüküm giymemiş kimselerin statüsüne uyacak şekilde farklı bir muamele yapılacağı, tutuklanmış olan küçük sanıkların yetişkin bireylerden farklı bir yerde tutulacağı ve en kısa zamanda yargı makamlarının önüne çıkarılacakları ve küçük faillerin yetişkinlerden ayrılarak, yaşları ile hukuki durumlarına uyacak bir muamele görmeleri gerektiği (md.10) şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.

Sözleşmenin adil yargılanma hakkı başlığı altında mahkemeler önündeki eşitlik, masumiyet karinesi ve küçüklerin yargılanma usulüne ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler kapsamında herkesin hukuk karşısında eşit olduğu; genç bireylerin çıkarları, aile içindeki uyumsuzluklar ya da çocukların velayeti konusundaki davaların aksi gerekmedikçe aleni bir biçimde yapılacağı; yargılama esnasında küçüklerin yaşlarını ve rehabilitasyonlarını geliştirme kistasını göz önüne alacak şekilde yargılama usulü izleneceği (md.14) belirtilmiştir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü başlığı altında ise herkesin düşünce, din ve vicdan özgürlüğü hakkı olduğu ve taraf devletlerin, anne ve babalar ile mümkün olduğu takdirde vasilerin kendi inanışlarına uyacak şekilde, çocuklarının din ve ahlak eğitimi almasını isteme hakkına saygı gösterileceğini taahhüt ettikleri (md.18) ifade edilmiştir.

Sözleşmenin 23 ve 24. maddeleri ailenin korunması ve çocukların hakları ile ilgili düzenlemeleri içermektedir. Sözleşmenin 23. maddesinde; ailenin doğal ve esaslı bir toplum birimi olduğu ve toplum ile devlet yönetimi tarafından korunma hakkı olduğu; hukuk tarafından evlilik çağına gelmiş olan tüm erkek ve kadınların evlenerek aile kurma hakkının tanınacağı; evlenecek olan eşlerin serbestçe kendi iradeleri ile oluşturulmayan bir evlilik bağının geçerli olamayacağı; bu sözleşmeye taraf devletlerin, evlilik devam ettiği sürece eşlerin, evlilik konusunda ve boşanma esnasında eşit hak ve yükümlülüklerle sahip olmaları için gerekli tedbirleri alacağı; boşanma durumunda tüm çocukların korunması için gereken hükümlerin konacağı şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Burada ifade edilen düzenlemeler sosyal uyum çalışmalarında da karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin önemini ortaya koymak amacıyla yapılmaktadır. Çalışmaların sonucunda evlerinde yakın ilgi gören ve demokratik düzeni yaşayan çocukların sosyal yaşamlarında çok etkin, özgür ve başarılı arkadaşlık ilişkileri geliştiren bireyler oldukları ifade edilmektedir. Diğer taraftan sert bir denetime maruz kalan veya düzensiz ve değişken eğitim metotları olan ailelerin çocukları ise karşı çıkma ve saldırganlık gibi yollara başvurmakta, iç dünyalarını açıklamakta güçlük yaşamaktadırlar (Yavuzer, 2003:130-131). Aile içindeki yaşantı sonucunda çocuk, erken yaşlarda farklı duygu, düşünce ve davranışları olan farklı cinsiyetlerdeki bireylerle etkileşimde bulunarak birçok deneyim kazanmaktadır. Toplumun görevi ise ailenin sürekliliğini ve çocuğun korunmasını güvence altına alarak ebeveynlere en iyi bakım ve eğitim olanağı vermek, çocuğun gelişmesi için gerekli koşulları ebeveynin sağlayamaması durumunda da çevre koşullarını buna göre düzenlemektir (Wechselberg, Puyn, 1993:15).

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin diğer bir maddesinde ise; tüm çocukların ırk, dil, din, renk, cinsiyet, ulusal veya etnik köken, mülkiyet, doğum gibi herhangi bir ayrımcılığa uğramadan ailesi, içinde yaşadığı toplum ile devlet tarafından, statüsüne uygun olan koruma tedbirlerine hakkı olduğu; her çocuğun doğduktan hemen sonra nüfusa kaydedileceği ve bir isme sahip olacağı; her çocuğun bir vatandaşlık hakkı olduğu (md.24) belirtilmiştir.

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesine Ek olarak iki ayrı İhtiyari Protokol yayımlanarak imzaya sunulmuştur. Türkiye, Ek İhtiyari Protokol'ü

2004 yılında imzalamış ve 2006 yılında onaylamıştır.¹² Bu protokol, onaylayan ülkelerde yaşayan her bireye, bu sözleşmede garanti altına alınmış olan bireysel haklarının çiğnendiği iddiasıyla İnsan Hakları Komitesine bireysel başvuru olanağı tanımıştır. Bunun dışında sözleşmenin denetlenmesi, düzenli olarak istenen ‘Devlet Raporları’ ve ‘İnsan Hakları Komisyonu’ ile sağlanmaktadır. Taraf Devletler düzenli olarak sözleşmenin iç hukuklarında yapılan düzenlemelerle ilgili Birleşmiş Milletler’e rapor sunmakla yükümlü kılınmıştır. Bu raporlara Devlet Raporları denilmektedir (m.40). Bu raporların tartışılmasına devlet dışı kurumlar da müdahil olmakta ve alternatif raporlar sunarak kendi düşüncelerini belirtmektedirler.

Bu sözleşme Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ile birlikte değerlendirildiğinde gerçekçi bir anlam ifade etmektedir. Çünkü bu iki sözleşme birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir. Ayrıca bu sözleşmeler ek protokolleriyle birlikte ele alınması ve değerlendirilmesi gereken düzenlemeler olup çocuk hakları konusunda yapmış olduğu iyileştirmeler de kayda değer gözükmektedir.

2.6. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara pozitif haklar veya isteme hakları da denilmektedir. Bu haklar üretilen ürün ve sunulan hizmetlere ulaşabilmeyi ve bunlardan yararlanabilmeyi ifade etmektedir. Örneğin temel sağlık bakımı, yeterli beslenme ve temel eğitim bu tür haklar arasında kabul edilmektedir. Bu haklar kişisel ve siyasal hakların tamamlayıcısı niteliğindedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından bu hakların kendi arasında işlevsel bağlılık olduğu, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olmadan kişisel hakların ve özgürlüklerin anlamının olmadığı yönünde bir görüş bulunmaktadır. Kişisel hak ve özgürlükler bireyi tek başına ele almakta iken, sosyal ve ekonomik haklar bireyi sosyolojik anlamda değerlendirir. Buradaki temel anlayış bireyin, toplumsal katkı olmadan gelişemeyeceği tezidir (Özdemir-Ruhi, 2016:20).

¹² “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün Beyanlar ve Çekincelerle Birlikte Onaylanması Hakkında Karar”, 5 Ağustos 2006 tarih ve 26250 sayılı Resmi Gazete.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, insan haklarının birinci kuşak haklar olarak ortaya çıkışından çok daha sonra, ikinci kuşak haklar adıyla sesini duyurmaya başlamıştır. Bu haklar, özellikle Birinci Dünya Harbi'nden sonraki süreçte ortaya konulmuş olsa da, İkinci Dünya Harbi'nden bir süre sonra uygulama alanı bulabilmiştir. İkinci kuşak haklar aslında sanayi devrimi ile bu devrim sonucunda oluşan sosyal ve ekonomik dönüşümlerin ortaya çıkardığı, sosyal sınıflar arasında bulunan eşitsizlikleri derinleştirdiği ve işçi sınıfının söz konusu eşitsizliklere göstermiş olduğu tepkiler ile eylemler sonucunda ortaya çıkmıştır (Yılmaz, Aktunç, 2013:7).

Medeni (Kişisel) ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile aynı tarihte onaya sunulan, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme BM Genel Kurulu'nda 1966 yılında kabul edilmiştir. 19 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılan sözleşme, 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye bu sözleşmeyi 2003 yılında onaylamıştır.¹³ Türkiye, 23 Eylül 2003'te onay belgelerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne göndermiş ve sözleşme Türkiye'de, 23 Aralık 2003 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

Türkiye bu sözleşmenin 13. maddesindeki 3. ve 4. fıkraların, Anayasa'nın 3, 14 ve 42. maddelerinde bulunan düzenlemeler çerçevesine göre uygulanacağına dair bir adet çekince koymuştur. Çekince konulan fıkralar; anne ve babalar ile vasilerin kendi inançlarına göre çocuklarına dinî ve ahlakî eğitim sağlama hakları ile bireylerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüklerine yöneliktir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin denetim organı; 'Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi' olarak kabul edilmiştir. Bu Komite; sözleşmenin dördüncü bölümünde bulunan BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine verilmiş olan izleme görevini yerine getirmek maksadıyla kurulmuştur. Sözleşmeye taraf tüm imzacı devletler hakların nasıl uygulandığına ilişkin düzenli raporlarını bu komiteye sunmakla mükellef kılınmışlardır. Komite her

¹³ "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Onaylanması Hakkında Karar", 11 Ağustos 2003 tarih ve 25196 sayılı Resmi Gazete.

raporu incelemekte ve üye ülkeyle ilgili olan kaygılarını ve tavsiyelerini “nihai izlenimler” şeklinde bildirmektedir.¹⁴

Sözleşmenin içeriğine bakıldığında ise; taraf devletlerin, ailenin, anneliğin, çocukların ve gençlerin korunacağı, herkese, ailesi ve kendisi için yeterli düzeyde bir yaşam standardı sağlayacağı ve tüm bireylerin mümkün olabilecek en yüksek seviyede fizikî ve ruhî sağlık koşullarına sahip olabilme hakkını tanıyacağı, herkese eğitim hakkı tanıyacağı, zorunlu ilköğretimi sağlayacağı şeklinde düzenlemeler yer almıştır.

Sözleşmenin konumuzla ilgili özellikle vurgulanması gereken konu başlıkları ‘Ailenin, Anneliğin, Çocukların ve Gençlerin Korunması’, ‘Yaşama Standardı Hakkı’, ‘Sağlık Standardı Hakkı’, ‘Eğitim Hakkı’ ve ‘Zorunlu İlköğretimi Sağlama Yükümlülüğü’dür. Taraf devletlerce aileye, özellikle ilk kurulduğu esnada ve bakmakla yükümlü oldukları çocukların bakımları ile eğitimlerinin sorumlusunun devam ettiği bir dönemde, geniş bir ölçüde koruma ve yardım sağlanacağı, tüm anneler için doğumdan önce ve doğumdan sonra geçerli bir süre boyunca özel koruma sağlanacağı, çalışan anneler için bu dönemde ücretli izin ya da sosyal güvenlikten yeterince yararlanabilme imkânı tanıyan bir izin verileceği şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Ülkelerin herhangi bir ayırım yapmadan, çocuklara ve gençlere yönelik özel anlamda koruma ve yardım tedbiri alacağı, ekonomik ve toplumsal sömürüye karşı onları koruyacağı ve onların ahlaki yapılarına, sağlıklarına zararı olan ya da onların yaşamlarına tehlike getiren veya normal gelişimlerine engel olan işlerde çalıştırılmalarını kanunla cezalandıracağı belirtilmiştir. Devletin ayrıca, çocukların belirli bir ücret karşılığında çalıştırılmasının hukuk tarafından yasaklandığı ve çalıştıranların cezalandırılacağı en düşük yaş sınırını belirleyeceği de ifade edilmiştir (md.10).

Sözleşmenin yaşama standardı hakkı başlığını taşıyan bölümünde taraf olan devletlerin; tüm bireylerin, ailesi ve kendisi için yeterli bir düzeyde yaşam standartlarına kavuşmasını sağlayacağı, bu standardın, yeterli düzeyde beslenme, giyinme, barınma ve yaşam şartlarının sürekli geliştirilmesini de içerdiği, ülkelerin söz konusu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak maksadıyla, kendi hür

¹⁴ “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi”, İnsan Hakları Ortak Platformu, (Çevrimiçi) <http://www.ihop.org.tr/2007/12/11/ekonomik-sosyal-ve-kueltuerel-haklar-komitesi/>, 01 Ocak 2019.

iradelerine uygun uluslararası işbirliğinin esas olduğunu kabul ettiklerini ve bu konuda uygun tedbirleri alacakları şeklinde düzenlemeler bulunmaktadır (md.11).

Sözleşmeye göre sağlık standardı hakkıyla ilgili de bir takım haklar ve güvenceler tanınmıştır. Örneğin ülkelerin, tüm bireylerin en yüksek seviyede fiziki ve ruhi sağlık koşullarına sahip olma hakkını tanıyacağı ve bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla doğum oranlarının ve bebek ölümlerinin düşürülmesi ile çocukların sağlıklı bir biçimde gelişimlerinin sağlanması, tedavileri ve kontrolleri ile hastalık durumunda kapsamlı bir sağlık hizmetinin ve bakımının sağlanması amacıyla gereken şartların oluşturulması konusunda tedbirler alacağı belirtilmiştir (md.12).

Eğitim konusunda ise bu sözleşmede devletlerin, herkese eğitim hakkı tanıyacağı kesin bir dille ifade edilmiştir. Ülkeler bu konuda, eğitimin bireylerin kişilik ve onurunun tam olarak gelişimini, insan hakları ile temel hak ve özgürlüklere saygıyı güçlendirmesi maksadıyla sunma konusunda birleşmektedirler. Sözleşme özellikle ilköğretimin zorunlu olduğu ve herkese ücretsiz olarak bu eğitimin sağlanacağı, anne ve babalar ile mümkün olduğu ölçüde vasilerin de, çocuklarını devlet yönetimince kurulmuş olan okulların dışında ve devletin kontrolünde bulunan diğer okullara gönderme haklarına saygı gösterileceği (md.13) konusunda hüküm bildirmiştir.

Sözleşmede denetleme organı olarak görevlendirilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi söz konusu görevini yerine getirirken özellikle çocukların korunmasına yönelik birtakım yorumlar da getirmiştir. Komitenin 14 numaralı genel yorumu bu konuda dikkat çekmektedir. Bu yorumda özellikle çocukların sağlık hakkıyla ilgili bölümleri oldukça önemli olup çocukların gelişimlerine ya da fiziksel veya zihinsel sağlıklarına etki edebilecek her türlü çalışmaya karşı korunmaya ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Komite, sözleşmede de vurgulandığı üzere çocukların ekonomik sömürüye karşı korunmasına, tam manasıyla gelişme imkânlarına sahip olmalarına ve teknik veya mesleki eğitim almalarına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. Komite, devletlerin yükümlülükleri arasında, uluslararası insan hakları araçlarında çocukların ve gençlerin oluşabilecek her türlü ekonomik istismar ve zorla çalıştırmaya karşı korunmasının olduğunu da ifade etmektedir (Yılmaz, Aktunç, 2013:34-35).

Sonuç olarak; ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, yeterli beslenme, temel sağlık bakımı ile temel eğitim üzerine inşa edilmiş haklardır. Bu haklar ikinci kuşak haklar şeklinde de ifade edilmektedir. Birinci kuşak haklar ise İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ilan edilmiş ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi gibi düzenlemelerle bağlayıcılık kazandırılmış olan temel haklardır. Ancak bu temel haklara ulaşabilmek için insanların bu haklara kolayca ulaşabileceği bir zemin oluşturulması gerekmektedir. İşte insanlar için gerekli olan bu zemin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla sağlanmaya çalışılmıştır.

2.7. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Çocukların velayetine dair kararların tanınmasında ve tenfizinde, özellikle çocukların haksız yere başka bir ülkeye götürülmesinde, ikamet ettiği devlete iade edilerek yeniden velayetin oluşturulması için gerekli tedbirlerin alınmasında ve ebeveynin çocuğuyla kişisel ilişki kurma hakkının güvence altına alınmasında uluslararası alanda birçok problem yaşanmıştır. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi¹⁵ 20 Mayıs 1980 tarihinde imzalanarak tüm bu sorunlara çözüm getirmeyi amaçlamıştır.

Bu sözleşme, 1961 tarihli 'Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Hukuka Dair Lahey Sözleşmesi'nin eksikliklerini ortadan kaldırmak için düzenlenmiştir. Çünkü 1961 Sözleşmesi'nin içeriğinde taraf ülkelerin vermiş olduğu kararların tenfizi yer almamış ve velayet hakkından hukuka aykırı bir şekilde mahrum bırakılan kişilerin durumu düzenlenmemiştir (Tanrıbilir, 1996:83-84).

Sözleşmenin uygulama alanı; hangi ülkenin vatandaşı olursa olsun 16 yaşını tamamlamayan, ikamet ettiği devletin hukukuna, milli hukukuna veya muhatap ülkenin iç hukukuna göre kendi ikameti hususunda karar verme hakkına

¹⁵ Bu Sözleşme Türkiye tarafından 20 Ekim 1997'de imzalanarak 04 Ağustos 1999 tarih ve 4433 sayılı Kanunla onaylanmış ve 08 Ağustos 1999 tarihli ve 23780 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

sahip olmayan çocuklar hakkında, adli veya idari makamlar tarafından verilen velayete ilişkin kararlardır (Yıldız, t.y.:12).

Çalışmamız açısından burada vurgulanması gereken; sözleşmenin öncelikle çocuk kavramını tanımlayarak, velayete ilişkin kararın kapsamını belirtmesi ve haksız götürme fiilinin tarifini yapmasıdır. Örneğin sözleşmede çocuk, on altı yaşın altında olup ikametinin bulunduğu yerin kanununa göre, kendi meskenini, tabi olduğu yasayı veya muhatap ülkenin iç yasasını seçme hakkına sahip olmayan herhangi bir millete mensup şahıs olarak belirtilmiştir (md.1). Burada belirtilen on altı yaş sınırı, çalışmanın devamında incelenecek olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde on sekiz olarak belirlenmiş ve Türkiye'nin iç hukukunda da bu şekilde kabul edilmiştir.

Sözleşmenin asıl amacının herhangi bir taraf devlette alınacak olan velayet kararının diğer taraf devletlerde de tanınip tenfiz edilmesini sağlamak şeklinde olduğu ifade edilebilir (md.7). Ancak burada dikkat çeken husus asıl amacın dışında tanıma ve tenfiz işlemlerinin reddi konusunda ayrıntılı olarak sözleşmede düzenleme yapılmış olmasıdır (Tanrıbilir, 1996:85).

Sonuçta önemli olan çocuğun bakımını kimin ya da kimlerin üstleneceği veya velayetini kimlerin alacağı konusudur. Bu konu, çocuğun yüksek yararı açısından oldukça önemli bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sözleşme, bu tür konularda ülkelerarası düzenleme getirmesi ve çocuk haklarının korunması açısından görece fayda sağlamaktadır.

2.8. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi

Çocuğun velayet hakkı göz önünde bulundurulmadan bir ülkeden başka bir ülkeye götürülmesi ve o ülkede alıkonmasının zararlı etkilerinden korunması amacıyla uluslararası alanda yeni bir düzenleme yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle çocuğun, hızlı bir biçimde ikametinin bulunduğu ülkeye geri dönmesini sağlamak maksadıyla 'Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey

Sözleşmesi'¹⁶ hazırlanmıştır. Bu sözleşmenin amacı taraf ülkelere illegal yollardan götürülen ya da bu devletlerde yine yasalara aykırı bir biçimde alıkonulan çocukların iadelerini sağlamak ve çocukları, sınır ötesi çocuk kaçırma olaylarının zararlı etkilerinden korumaktır.

Sözleşme, uluslararası çocuk kaçırma sorununu kapsamlı olarak düzenleyen ilk uluslararası metin olarak kabul edilmektedir. Burada esas vurgulanması gereken husus sözleşmenin herhangi bir çocuk açısından uygulanabilmesi için çocuğun vatandaşlığının öneminin bulunmamasıdır. Sözleşmenin uygulanabileceği çocuklar, koruma ve ziyaret gibi haklarının ihlalinin hemen önce, ikameti bulunan taraf ülkelerden birindeki on altı yaşına gelmemiş çocuklar olarak belirtilmiştir (md.4). Ayrıca sözleşme koruma hakkını, çocuğun kişisel bakımı ile ikametinin tespiti olarak, ziyaret hakkını ise çocuğun, sınırlı bir süre için, ikametinden başka bir yere götürülmesi hakkı olarak tanımlamıştır (md.5).

Sözleşme içeriğine göre tüm taraf ülkelerin, sözleşmenin kendisine yüklediği yükümlülükleri yerine getirmekle görevlendirilmiş bir merkezi makam belirleyeceği şeklinde de düzenleme yapılmıştır (md.6). Merkezi makamlara verilen görevler; ülkeler arasında işbirliği ile çocukların acil olarak geri dönmesini sağlamak ve sözleşmenin diğer amaçlarının gerçekleşmesi için ülkelerin yetkili kılınmış makamları arasında işbirliğini temin etmek olarak tanımlanmıştır (Öner, 2014:486). Bu düzenlemeye istinaden Türkiye tarafından Merkezi Makam olarak Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü belirlenmiş ve onay belgelerinin Hollanda Dışişleri Bakanlığına iletilmesiyle birlikte bu husus beyan edilmiştir. Adalet Bakanlığı Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, yerel Cumhuriyet Savcıları kanalıyla Merkezi Makam'a ilişkin faaliyetlerini yürütmektedir.¹⁷

Sözleşmenin taraf ülkelere yüklediği temel sorumluluklar ise; yasalara aykırı bir şekilde yeri değiştirilmiş veya alıkonmuş bir çocuğun tespit edilmesi

¹⁶ Bu sözleşme; Türkiye tarafından 21 Ocak 1998 tarihinde imzalanmış, 03 Kasım 1999 tarihli 4461 sayılı kanun ile onaylanması uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu'nun 29 Aralık 1999 tarihli 99/13909 sayılı kararı ile onaylanarak 15 Şubat 2000 tarihinde 23965 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgeleri 31 Mayıs 2000 tarihinde Hollanda Dışişleri Bakanlığına iletilmiş ve böylece Sözleşme Türkiye açısından 01 Ağustos 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁷ 'Mutat Meskene İade konulu İçtihat Metni', İzmir 6. Aile Mahkemesi, (Çevrimiçi) <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=196&t=49133>, 17 Şubat 2019.

durumunda, çocuk açısından yeni tehlikelerin ve tarafların karşılaşabilecekleri zararların önlenmesini sağlamak; çocuğun gönüllü olarak iade edilmesini ya da dostane bir çözüm şeklini kolaylaştırmaktır. Ayrıca gerektiğinde bir avukatın katılabilmesi gibi adli ve hukuki yönden çeşitli olanaklar sağlamak ya da kamusal alanda, uygun ve gerekli görüldüğü takdirde, çocuğun tehlikesiz bir biçimde dönmesini sağlamak maksadıyla gereken tüm önlemleri almak şeklinde de düzenlemeler yapılmıştır (md.7).

Yapılan düzenlemelerle birlikte bu sözleşme, benzer konular açısından kendisinden önce imzalanmış olan sözleşmelere göre çok daha kapsamlıdır. Örneğin 1961 tarihinde imzalanan “Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesi” ve 1980 tarihinde imzalanan “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi” bu sözleşmeden önce uluslararası alanda çocuk kaçırma konularında uygulanma imkânı bulmuştur. Ancak bu sözleşmeler daha çok, velayet hakkı ve velayet kapsamındaki kararların tanınması ve tenfizi ile ilgili olduğundan kapsamı kısıtlı kalmıştır (Öner, 2014:479).

2.9. Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme

Dünyadaki çocukların tamamının annelerinin evli olması mümkün değildir. Soy bağı ile bir babaya bağlanamamaları nedeniyle anneleri evli olmayan bu çocuklar, kimliksiz, toplumsal alanda hor görülen, hukuksal anlamda korunamayan, ekonomik haklardan mahrum bırakılan ve topluma karşı tepkili insanlar olmaktadır. Bunun sonucunda da yalnızca bahsedilen çocuklar değil, tüm toplum olumsuz anlamda etkilenmektedir. Hukukun görevi ise bunun gibi durumlarda zayıf olanı topluma karşı koruyabilmektir. Diğer taraftan, ailenin korunması gerektiği inancıyla bu çocukların dışlanması, evlilik dışındaki birliktelikleri ve bu çocukların doğmasını da önleyemeyecektir. Bu çocukların hiç birisi, dünyaya geldikleri koşulları kendileri belirlemediklerine göre, olumsuzlukları düzeltmeleri de onlardan beklenmemelidir (Kutoğlu, 2010:949-950).

Evlilik dışında doğan çocuklarla, babaları arasında soy bağı kurulması konusunda uluslararası alanda birçok sorunla karşılaşmıştır. Örneğin erken 19. yüzyılda çocuk ve babası veya ailesi arasında hukuki anlamda bir bağ kurulabilmesi için, her şeyden önce bu çocuğun meşru çocuk yani neseb-i sahih olması gerekmektedir. Bu durum birçok ülkede farklı uygulamalarla yürütülmekteydi (Küçük, 1936:74). Bu tür sorunların bir kısmı, Türkiye'nin de onaylayarak taraf olduğu ve 1970 yılında imzalanan 'Evlenme Yolu ile Nesebin Düzeltilmesine Dair Sözleşme' ile çözülsede yeterli olamamıştır. 'Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşme'nin¹⁸ kabul edilmesiyle birlikte tanıma yoluyla soy bağının kurulmasına dair hükümler getirilerek soyla ilgili sorunların, uluslararası ortamda çözülmesi amaçlanmıştır.

2.10. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuk hakları konusunda bir milat olarak değerlendirilebilir. Çünkü çocuk hakları konusu ilk kez uluslararası bir metne dönüşmüş, taraf devletler bu metni imzalayarak sözleşmeye uyacaklarını taahhüt etmiş ve iç hukuklarında bu sözleşmeye göre düzenlemeler yapmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuk haklarına uluslararası bir nitelik kazandırması ve bugüne kadar çocuk haklarına ilişkin hazırlanmış en kapsamlı belge niteliği taşıması nedeniyle dikkat çekmektedir. Dünya çocuklarını görünür kılmasıyla da önemli hale gelen bu sözleşme, onların uluslararası düzeyde var olan sağlık sorunları, açlık problemleri, cinsel taciz, silahlı çatışma ve erken yaşlarda çalıştırılma gibi alanlarda yoksunluklarını gidermeye çalışmaktadır (Sayita, Şirin, 'Araştırmalar Kitabı', 2000:55).

Türkiye bu sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalayarak taraf olmuş ve 11 Aralık 1994 tarihinde yürürlüğe koymuştur.¹⁹ Sözleşmede çocuk hakları; yaşam

¹⁸ Buradaki amaç ve gerekçeyle birlikte Bakanlar Kurulunca 29 Mayıs 1986 tarihinde kararlaştırılan 'Evlilik Dışında Doğan Çocukların Tanınmasına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun Tasarısı', 26 Mart 1987 tarihli ve 3337 sayılı Kanun ile onaylanarak 07 Temmuz 1987 tarih ve 19510 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁹ "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Ekli İtirazi Kayıtlı Onaylanması Hakkında Karar", 27 Ocak 1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmi Gazete.

hakları, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları olmak üzere dört temel ayrıma tabi tutulmuştur. Yaşam hakları; çocukların yaşayabilme ve uygun yaşam şartlarına sahip olma, sağlık bakımı, barınma ve beslenme gibi temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasını ifade etmektedir. Gelişme hakları; çocukların yeteneklerini geliştirebilmeleri için ihtiyaç duyacakları eğitimi, oyun ve dinlenme olanaklarını, din ve düşünce özgürlüğü gibi hakları belirtir. Korunma hakları; çocukların her türlü ihmal ve istismardan ve sömürüden korunmasını sağlayan hakları anlatır. Katılma hakları ise; görüşlerini açıklama, kararlara katılma, düşüncelerini ifade etme, dernek kurma ve toplanma haklarını kapsamaktadır (Akyüz, 2018:6). Tüm bu temel haklarla birlikte din, dil, cinsiyet, ırk ve sosyal konuma bakılmaksızın tüm çocukların güvenli ve sağlıklı koşullarda barınması gibi prensipler üzerine kurulan bu sözleşme, uluslararası alanda kabul edilmiş, onaylanmış, değiştirilmesi mümkün olmayan standartları ve yükümlülükleri düzenlemiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi kısa sürede oluşmuş bir düzenleme değildir. Bu sözleşme hukuksal anlamda 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 tarihli BM Çocuk Hakları Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye dayanmaktadır (Merey, 2017:78-79).

Tarihsel gelişimi uzun sürse de bu sözleşme, ülkelerin iç hukukunda çocuk haklarının etkili bir biçimde düzenlenmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu katkı doğrudan değil dolaylı olarak yansımıştır. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi ülkelerin iç hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıkları ve haksızlıkları çözebilecek bir yaptırım gücüyle donatılmamıştır. Dolayısıyla ulusal anayasa ve yasaların yorumu için kullanılan dolaylı bir yükümlülüğü vardır. Diğer taraftan yalnızca bir bildiri özelliği de taşımamakta, imzacı devletleri bağlayıcı ve yükümlülük altına alan bir metin olarak kabul edilmektedir (Serozan, 2017:50).

Çocuk hakları ile çocuk sorunları konusu, tek taraflı bir medeniyet görüşüyle sınırlanmamalıdır. Zira bu konudaki çözüm tek bir medeniyetin üstünlüğü inancıyla sınırlandırılmaz. Evrensel çocuk hakları kültürünün tarihi, insan hakları tarihi ile birlikte gelişim göstererek ortaya çıkmış ve tüm dünya tarafından kabul edilen bir takım sonuçlar doğurmuştur. Çocuğa ait olan bu gelişim insanlık tarihinin ortak çıktısıdır. Bu yüzden tüm medeniyetler, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni

kendilerine göre yorumlama ve geliştirme hakkını saklı tutmaktadır (Şirin, Gülan, 2011:16).

Çocuk Hakları Sözleşmesi 1 başlangıç bölümü ve 54 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin, özellikle bu çalışmanın konusu olan ve Uluslararası-Türkiye-Cezaevi üçlemesini ilgilendirdiği değerlendirilen temel ilkeleri ve hakları bu bölümde analiz edilecektir. Bu analizde, ilgili maddelerden yola çıkılarak Türkiye'deki düzenlemeler izah edilmeye çalışılacak ancak bu düzenlemelerin kadın cezaevlerindeki çocuklara yönelik uygulamalardaki karşılığı üçüncü bölümde tartışılacaktır.

Çocuk hakları konusunun Türkiye uygulamalarına genel olarak değinmek gerekirse; Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1995 yılında onayladıktan sonra Çocuk Esirgeme Kurumu'nu uygulamadan sorumlu genel koordinatör kuruluş olarak belirlemiştir. Bu tarihten sonra ülkemizde yapılacak düzenlemeler için UNICEF, Adalet Bakanlığı, Ankara Barosu, Ankara Çankaya Belediyesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu ile Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi temsilcilerinin bir araya geldiği bir 'Çocuk Hakları Konseyi' kurulmuş ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu kapsamında çocuk haklarının korunabilmesi ve izlenebilmesi amacıyla bir bölüm meydana getirilmiştir. Ayrıca BM tavsiyeleri nedeniyle oluşturulacak ilk rapor ve eylem planı için kamu kurum ve kuruluşları ile hükümet dışı örgütlerden, üniversiteler ile uluslararası örgütlerden yaklaşık iki yüz temsilcinin çalışmalar yaptığı geçici komiteler kurulmuştur. Bu aşamadan sonra TRT'de yayımlanan 'Biz Arkadaşız', 'Portakal', 'Biz Çocukların da Hakları Var' ve 'Çocukların da Söz Hakkı Var' isimli programlarla toplumsal bilinç oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı tarihlerde çocuk gelişimi, çocuklar ile çevre, aile içindeki etkileşim, kız çocuklarının eğitimleri, göçmen işçi çocukları, çocuk işçiler için hukuksal koruma, özel olarak bakım ve özene muhtaç çocuklar gibi konularda seminerler düzenlenmiştir (Tutkun, Koç, 2003:13). Oluşturulan geçici komiteler, düzenlenen seminer ve konferanslar ile yayımlanan broşür ve kitaplar aslında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne onay veren Türkiye'nin bu sözleşme çerçevesinde yapacağı iç hukuk düzenlemeleri için yapılan ön çalışmaları yansıtmaktadır. Bu çalışmalar neticesinde birçok uluslararası sözleşme imzalanmış, Anayasa'da çocuk haklarına yönelik düzenlemeler yapılmış, Türk Medeni Kanunu yenilenmiş, Çocuk Koruma Kanunu oluşturulmuş ve daha birçok mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın devamında, Çocuk Hakları

Sözleşmesi'nin maddeleri ile Türk İç Hukukunda yer alan düzenlemeler bu çerçevede karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

2.10.1. Çocuğun Temel Gereksinimleri

Çocuğun henüz anne karnına düştüğü andan itibaren hayati derecede önemli bir takım temel gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Bu gereksinimler, en başta fizyolojik daha sonra da psikolojik ve sosyolojik gereksinimlerdir. Rousseau'ya göre çocukların ilk duyuları yalnızca duygusal olmaktadır. Yürümeyi ve tutmayı bilmediklerinden, kendileri dışındaki nesneleri yavaş yavaş anlayabilmeleri için çok fazla zamana ihtiyaçları vardır (Rousseau, 2017:44). Bir çocuk 15 yaşına gelene kadar anne ve babasına bağımlı yaşamak zorundadır. Temel gereksinimler bu dönemde aile içinde yeterince karşılanmazsa, çocuğun gelişimi olumsuz etkilenmekte ve kişilik gelişimi aksamaktadır (Cüceloğlu, 2018:115).

Fizyolojik temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için öncelikle ailenin yeterli düzeyde gelire sahip olması gerekmektedir. Yoksulluğun en temel sonucu; özellikle çocuklarda beslenme yetersizliği, büyüme ve gelişme geriliği, sık sık enfeksiyonlara yakalanma, kaza ve zehirlenmeler ile ölüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk yaşayan ve temel gereksinimlerden mahrum kalarak gelişimlerini tamamlayamayan çocukların kurdukları ailelerde de benzer sorunlar yaşanmakta ve böylece kısır bir döngü oluşmaktadır. Bu kısır döngüyü ortadan kaldırabilmek için ülkelerin; toplumun gelir düzeyini artırmak, gelir dağılımında adaleti sağlamak, yoksulluğun artmasına neden olan savaş, çatışma ve göçleri engellemek, ücretsiz ve eşit bir şekilde sağlık ve eğitim hizmeti sunmak gibi görevleri bulunmaktadır [Gülan, Şirin (Çocuk Bildirileri), 2011:40].

Türk Medeni Kanunu'na göre çocuk hak ehliyetini, tam ve sağ doğmak şartıyla, anne rahmine düştüğü zamandan itibaren elde etmektedir (md.28).²⁰ Annenin gebe kalmadan önce yaşamış olduğu ortam, sağlık problemleri, ruhsal durumlar bile çocuğun gelişimini etkileyen faktörler arasındadır. Bir annenin, gebeliğin başlangıcından itibaren yapması veya yapmaması gereken her türlü eylem bu gelişimi doğrudan etkilemektedir. Gebelik süresince annenin beslenme durumu,

²⁰ "Türk Medeni Kanunu", 8 Aralık 2001 tarih ve 24607 sayılı Resmi Gazete.

sağlık durumu ve içinde bulunduğu psikolojik durum örnek olarak gösterilebilir. Gebelik süresini takip eden doktorun takip ve kontrol becerisi, sağlık kuruluşuna ulaşma ve periyodik olarak kontrole gitme, uygulanması gereken tedavileri alabilme ve daha birçok eylem çocuğun sağlıklı olarak dünyaya gelebilmesinde etkili olmaktadır. Doğumdan sonra çocuğun bünyesinde var olan hastalıkları veya eksiklikleri tespit etmek amacıyla yapılan tarama testleri ve kan örneği alma gibi faaliyetlerin usulüne uygun yapılıp yapılmadığı, çocuğun beslenmesi (Doğal, yapay veya karışık beslenme), sarılık durumu, yaşadığı ortamın sıcaklığı, kıyafetleri, karyolası, yatağı, bezi, temizliği ve banyosu, enfeksiyonlardan ve çeşitli hastalıklardan korunması, aşılarının yapılması ve gelişiminin aylara göre değerlendirilmesi (Motor gelişimi, dil gelişimi, ellerini kullanma yeteneği, sosyal davranış vb.) dikkat edilmesi gereken en önemli konulardır. Bunların yanında tuvalet eğitimi, oyuncak seçimi gibi etmenler de göz önünde bulundurulmak zorundadır. Ayrıca çocuğun bulunduğu ortamda oluşabilecek kazaları engellemek için alınması gereken tedbirlere de dikkat edilmesi gerekmektedir (Topaloğlu, 2010:26-148).

Yapılan bu çalışma kapsamında incelemek olan okul öncesi çocuklarının temel gereksinimleri, farklı görüşler olsa da genel olarak fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan temel gereksinimler olmak üzere üç başlık altında değerlendirilecektir. Fiziksel açıdan temel gereksinimler; en başta solunum, beslenme ve barınma olmak üzere giyinme, uyku ve dinlenme, hareket, oyun ve oyuncak, temizlik, vücut ısısı, tehlikelerden korunma ve dokunulma gereksinimleridir. Bu tür gereksinimler en temel gereksinimler olup yoksunluğunda çocuklarda ağır hastalıklara ve hatta ölümlere neden olabilmektedir. İkinci sırada psikolojik gereksinimler yer almaktadır. Bunlar en başta sevmek, sevilme, psikolojik güven içinde olma ve şefkat gösterilmesi olmak üzere başarılı olma, ait olma, öğrenme, kendini tanıma ve kanıtlama, başkalarının onayını alma, kendine ve kişiliğine saygı duyulması gibi gereksinimlerdir. Bu gereksinimlerin yokluğunda veya eksikliğinde ise çocukların ağır sarsıntılar yaşamaları ve sorunlu bireyler olarak büyümesi söz konusu olabilmektedir. Üçüncü sırada sayılabilecek temel gereksinimler ise çocukların sosyal açıdan ihtiyaç duydukları temel gereksinimlerdir. Bu gereksinimler; yaratıcılığı destekleyici ve estetik duygusunu geliştirici bir ortam, aile ortamında yapılandırılmış düzen gereksinimi, arkadaşlık kurma, diğer çocuklarla birlikte olma, bir gruba ait

olma, sosyal statü kazanma, bir işe yarama ve bağımsızlık gibi temel gereksinimlerdir.^{21, 22}

Çocukların temel gereksinimleri arasında bulunan beslenme faktörü tek başına, diğer bütün gereksinimlerden çok daha önemlidir. Çünkü çocuğun gelişebilmesi ve vücudunu etkileyebilecek tüm hastalıklardan korunması için en temel güvenlik kalkanı beslenmedir. Hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi ve yaşam standartlarının yükselebileceği için yeterince ve dengeli bir şekilde beslenmek gerekmektedir. Özellikle doğru beslenme alışkanlıklarının kazanılmasıyla kronik hastalık riskleri de azalmaktadır. Yeterli ve dengeli beslenme ile birlikte hayatın her döneminde uygun çevre koşulları da sağlanırsa insan sağlığını koruyucu etkenler bir arada pekiştirilmiş olacaktır (Arlı, v.d., 2017:1-2). Çocukların besin öğelerini, besin çeşitliliğine de uyarak, periyodik olarak ve vücudun ihtiyacına göre alması hayati derecede önemlidir. Bu besin öğelerinin alınmasıyla birlikte, nörolojik olarak da en yoğun büyümenin yaşandığı çocukluk dönemindeki aksaklıklar azaltılmış olacaktır. Zira beyin sinir hücrelerinin bağlar oluşturarak çoğalması çocukluk döneminde yaşanan deneyimler sayesinde gerçekleşmekte ve on yaşına kadar beynin en yoğun çalıştığı dönem olarak kabul edilmektedir (Yavuz, 2005:23).

Uyku ve dinlenme konusu da çocukların bir başka temel gereksinimidir. Özellikle yeni doğan bebekler bir günün neredeyse %75'ini uyuyarak geçirmektedir. Temel uyku döngüsünün doğuştan kazanıldığı, çocuğun ilk altı aylık yaşamında, uyku düzeninin bireysel biyolojik gelişimini yansıttığı ancak ebeveyn tarafından iyi bir uyku düzeninin yavaş yavaş oluşturulabileceği belirtilmektedir. Bu uyku düzeni her çocuğun kendi ihtiyaçları, kişiliği ve fiziksel yapısına göre değişmektedir (Yavuzer, 2017:32).

Çocukların ciddiye alınmaması, onlara vakit ayrılmaması, düzensizlik ve kararsızlık, onları hor görme, aşağılama, hasetlik, kıskanma gibi davranışlar da çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasına engel oluşturmaktadır. Özellikle psikolojik gereksinimleri karşılanmayan çocukların, iç çocuklukları problemlili olmakta,

²¹ “Çocukların Temel İhtiyaçları”, Aile ve Tüketici Bilimleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013, (Çevrimiçi)
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87ocuklar%C4%B1n%20Temel%20%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1%20I.pdf, 06 Ocak 2019.

²² “Okul Öncesi Çocuğun Temel İhtiyaçları”, TED Alanya Koleji, (Çevrimiçi)
<http://www.tedalanya.k12.tr/tr/icerik/26/anaokulu/okul-oncesi-cocugun-temel-ihtiyaclari>, 06 Ocak 2019.

güvensiz ve sağlıklı bir aile ortamı oluşturmaktadırlar.²³ Bu tür sorunlar çocuklarda kişisel, duygusal ve sosyal gelişim faktörleriyle birlikte yaşamın tamamını etkileyerek özgüven eksikliği yaratmaktadır. Anne ve babanın kendine güven eksikliği, çocuğa karşı tutumları, kendi aralarındaki ilişkiler ve aile içi iletişim yöntemleri gibi unsurlar ise özgüven üzerinde etkili olmaktadır (Yavuz, 2005:35,43-45). Örneğin; anne ve babanın çocuğa karşı tutarsız davranışlarda bulunması, çocuk konusunda farklı kararlar alması veya kararlarını sürekli değiştirmesi ve kendi aldıkları kararlara uymaması çocuğun kişiliğinin yanlış gelişmesine neden olabilmektedir. Çocuğun gözlemci olması ve sürekli anne ve babasını izlemesi, anne ve babanın davranışlarını model alması sonucunu doğurmaktadır. Çünkü çocuk anlatılanları değil, yaşadıklarını ve gördüklerini öğrenmektedir (Tarhan, 2016:37).

Çocuğun bakımı ve eğitimi, gelecekte nasıl biri olacağına doğrudan etki eden faktörler arasındadır. Örneğin; verilen eğitimi alabilmesi için akıl ve beden sağlığının yerinde olması, ruh sağlığı problemi olmaması ve temel gereksinimlerini karşılayabilecek mutlu bir aile ortamında olması gerekmektedir (Çankırılı, Aydın, 2010:22-23). Bunu sağlamak için öncelikle anne ve babaları bilinçlendirme çalışmalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Çocukların temel gereksinimleri ne kadar yüksek bir oranda karşılanırsa karşılansın bu gereksinimlerin etkileri sonucunda elde edilecek faydasal işlev, bilinçsiz anne ve babaların bulundukları ortamlarda azalma eğilimi gösterecektir. Nitekim Riyad İlkeleri de bu konunun önemine dikkat çekmiştir. Söz konusu ilkelere göre toplumların, yetişen çocukların coşkularını ve yaşama sevinçlerini açığa çıkarmalarının engellenmemesi, hatta desteklenerek uyum içerisinde gelişimlerine katkı sağlanması (md.2); eğitim açısından tüm gençlerin ve özellikle risk altında bulunanların gereksinimlerini karşılamaya yönelik tedbirlerin alınması ve kişisel gelişimleri için destek kadrolarının tesis edilmesi (md.5); aileler, toplum, akran grupları, mesleki oluşumlar, iş dünyası ve hayır kurumları aracılığıyla çocukların sosyal etkileşimlerini sağlayacak ve kolaylaştıracak programların yapılması gerekmektedir.

Çocukların eğitimi konusundaki sosyolojik olgular ise diğer bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Onların eğitimi, günümüzde hala mutlak bilen yetişkin

²³ “Çocuğun Gereksinimleri ve Gereksinmedikleri”, Anne-Bebek, (Çevrimiçi) <https://www.annebebek.com.tr/cocuk/Yazarlar/Cocuğun-Gereksinimleri-ve-Gereksinmedikleri/477>, 06 Ocak 2019.

otoritesinde konumlanmaktadır. Bu nedenle, onlara kazandırılması gereken alışkanlıklar, birçok farklı geleneksel inanç ve değerden modern bilgi ve becerilere kadar mutlak iyi, gerekli ve işe yarar bilgiler olarak görülmektedir. Bunun sonucunda çocuklar birer 'itaatkar kul', 'edilgin yurttaş', 'tüketici müşteri' veya 'popüler alıcı' haline gelerek kendi konumlarını aşip etkinleşmeleri, kendi yaşamlarında söz sahibi olmaları, katılımcı bir kişilik ortaya çıkararak kendi yaşamlarını özgür iradelerine göre kurmaları engellenmektedir (İnal, 2018:24).

Türkiye'de son yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında çocukların görüşlerini alma konusunda da çocuk hakları kültürü düzeyinin oldukça zayıf olduğu görülecektir. Çünkü çocuk hakları bilgisine dayanan anlayış henüz yerleşmemiştir. Ayrıca çocukların görüşleri kısmen alınıyor olsa bile söylediklerinin büyük bir kısmının gereği yapılmamıştır. Çocukların görüşleri sosyal etkinliklere katılımlarının zayıf olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır. Görüş bildirmekte çekindikleri ve yazılı görüş bildirme konusunda yetişkinlerden onay bekledikleri görülmektedir. Görüş bildiren çocukların ortak kanısına göre; çocukların birçoğu karar mekanizmalarının dışında bırakılmakta; sosyal ilişkileri zayıf durumda ve gerekli ortamlara erişim olanakları kısıtlı; hizmetlerden yararlanma durumları orta seviyelerde; yoksulluk nedeniyle sosyal ve kültürel ortamlara katılımları çok zayıf ve en önemli ayrımcılık türü cinsiyet ayrımcılığı²⁴ olarak belirtilmiştir (Şirin, 2011:12-13).

Çocukların temel gereksinimleri arasında oyun ve oyuncaklar da önemli bir yer tutmaktadır. Oyuncaklar çocuklar için vazgeçilmez bir öğrenme aracı sayılmaktadır. Ayrıca çocukların herhangi bir yetişkin rolüne bürünmelerini de kolaylaştırmaktadır. Oyun ise, çocukların sosyal, psikolojik, fiziksel ve dil gelişimine katkıda bulunmakta, böylece çocuklarda taklit ve deneyimleme ön plana çıkmaktadır (Sormaz, 2012:138).

Bir çocuğun gereksinimlerinin zamanında ve yeterli bir biçimde karşılanması elbette onun ruhsal dengesi ve yaşam boyu ona güç verecek olan temel güven duygusunun gelişimi için olması gereken temel şarttır. Mesela erken

²⁴ Bu görüşler, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi düzenlenmeden önce Nisan 2010 tarihlerinde, 81 ilin Milli Eğitim Müdürleri aracılığıyla köy, kasaba, ilçe ve şehir düzeyinde oluşturulan çocuk meclisleri aracılığıyla iletişim kurulan 9-18 yaş aralığındaki 6230 çocuğun görüşlerini yansıtmaktadır. Bu görüşler, 2011 yılında Çocuk Vakfı Yayınları tarafından kitap haline getirilerek '2010 Çocuk Görüşü Raporu-Sesimizi Kim Duyacak' başlığıyla yayımlanmıştır.

çocukluk döneminde anne, hayatın tamamını kaplamaktadır. Bu dönemde annesinden ayrılan çocuklar ruhsal problemler yaşayabilmektedir. Erken aylarda ve daha uzun ayrılıklarda çocuk depresyona girebilmekte, beden hareketleri azalmakta, yeme-içme problemleri yaşamaya başlamakta, yüz ifadeleri donuklaşmakta ve hatta anne dönmezse ağlamayı bile kesebilmektedir. Annelerin bunu sağlayabilmesi için kendi beden ve ruh sağlıklarına da dikkat etmeleri gerekmektedir (Ürkmez, Oğurtan, 2004:167). Akıl ve ruh sağlığı yerinde olan anneler, zorunlu nedenler haricinde böyle bir durumun yaşanmasına izin vermeyeceklerdir.

Bu bölümde bahsedilen konuların büyük bir kısmı çocuğun gelişimi için ihtiyaç duyacağı temel gereksinimleri ifade etmektedir. Bu gereksinimlerin zorunlu hale getirilmesi gerekmiş ve ülkeler, bu gereksinimleri sağlaması amacıyla yükümlülük altına alınmıştır. Örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde; çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliği, çocuğun bedensel ve zihinsel anlamda tam olarak erginliğini tamamlamamış olması sebebiyle doğumdan sonra olduğu gibi, doğumdan önce de özel olarak güvence altına alınma ve koruma gereksinimlerinin olduğu başlangıç bölümünde vurgulanan ifadeler arasındadır. Ayrıca sözleşmede tüm çocukların fiziksel, ruhsal, zihinsel, ahlâksal ve sosyal gelişimini sağlayacak şekilde bir yaşam seviyesine ulaşma hakkı olduğunun ülkeler tarafından kabul edileceği (md.27) başlıca temel haklar olarak ifade edilmiştir. Sözleşmenin bu kısımlarında özellikle, doğumdan önce de olsa sonra da olsa çocukların özel koruma ve gereksinimlere ihtiyacı olduğu ve bu gereksinimlerin karşılanmasının zorunlu olduğu vurgulanmak istenmiştir. Bu zorunluluğun vurgulanması çocuğun toplumsal yaşama ayak uydurabilmesi için de oldukça önemlidir. Çocuğun toplumsallaşması demek onun, yaşadığı toplumun kültürel özelliklerini benimsemesi ve toplum içerisinde yaşamayı öğrenmesi demektir. Bu nedenle, çocuğun toplumsallaşması için temel ihtiyaçları karşılanmalıdır. Temel ihtiyaçları karşılanan çocuk toplumsallaşacak ve hem eğitim hem de kültürlenme sürecine dâhil olabilecektir (Onur, 2005:253).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bulunan çocuk hakları düzenlemelerini iç hukukuna aktarırken Türkiye'nin, öncelikle bu hakları anayasal güvence altına alması gerekmektedir. Anayasal güvencenin temel anlamı, yaşama hakkı gibi temel haklara ilave olarak çocukların sırf çocuklara özgü sahip olması gereken hakları da ifade etmektedir [Gülan, Şirin (Yetişkin Bildirileri-2), 2011:45]. Bu çerçevede Türkiye'nin çocuk kavramı ve çocuk haklarıyla ilgili iç hukukunda yapmış olduğu düzenlemelere bakıldığında, Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerle ilgili

düzenlemeleri ve çerçevesi ile başladığı, Türk Medeni Kanunu'nun, çocuğun kişiliğinin, sağ olarak tam anlamıyla doğduğu andan itibaren başladığını ve ölümle sonlanacağını (md.28) belirtecek şekilde kişilik tanımlaması yapması ve çocuğa hukuki bir çerçeve çizmesiyle devam ettiği görülmektedir.

Anayasa'da hiçbir ayırım gözetilmeden herkesin yasalar karşısında eşit olduğu ve çocuklar için özel olarak alınacak tedbirlerden hiçbirinin eşitlik ilkesine aykırı olarak görülemeyeceği belirtilmiştir (md.10). Ayrıca Anayasa'da ailenin, Türk toplumunun temeli olarak kabul edildiği ve eşler arasında eşitlik ilkesine dayandığı; her çocuğun, yüksek yararına alenen aykırı bulunmadıkça, annesi ve babasıyla medeni ve doğrudan bir ilişki kurabilme ve sürdürebilme hakkı olduğu düzenlenmiştir (md.41). Bu düzenlemelerden ortaya çıkan sonuç; Anayasa'nın çocuklara yönelik pozitif haklar sağlayacak düzenlemeler için bir zemin hazırlaması ve aileyi, toplum temelinde eşitlik vurgusu üzerinden tanımlamaya çalışmasıdır. Bu tanımlamadan yola çıkarak çocuğun anne ve babasıyla birlikte eşitlik ortamında sağlıklı bir şekilde yetişmesi gerektiği fikri vurgulanabilir.

Medeni Kanun, anne, baba ve çocukların, ailenin huzuru ve bütünlüğü için birbirlerine yardımcı olma, karşılıklı anlayış ve saygı gösterme ve ailenin onurunu gözetmekle yükümlü olduklarını (md.322) belirtmiştir. Bu yükümlülüğün bir anlam ifade edebilmesi ve anne, baba ve çocuklar arasındaki karşılıklı saygı ve anlayışın gösterilebilmesi için öncelikle anne ve babanın temel gereksinimlerinin özellikle çocukluk dönemlerinde karşılanmış olması ve bu bilince sahip olarak yetişmiş olmaları gerekmektedir. Diğer taraftan çocukların ve hatta hâkim tarafından vasi atanmasına gerek görülmemesi halinde kısıtlanan çocukların da, anne ve babalarının velayeti kapsamında olduğu ve yasal bir neden bulunmadıkça velayetin anne ve babadan alınamayacağı da (md.335) aynı kanunla düzenlenmiştir.

Medeni Kanun'da anne ve babanın bilinçli yetişmesi konusu daha çok velayetin kapsamı başlığıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu başlığın altında yapılan düzenlemelerde anne ve babanın, çocuklarının bakımını ve eğitimi onların menfaatini göz önüne alarak sağlayacağı ve çocuğun, anne ve babasının sözlerini dinlemekle yükümlü kılındığı belirtilmektedir. Çocuğun katılım hakkı konusunda ise anne ve babanın, kendi olgunlukları ölçüsünde çocuklarına hayatlarını düzenleme imkânı tanıyacağı; çok önemli hususlarda mümkün oldukça çocuklarının düşüncelerini dikkate alacağı; çocukların, anne ve babasının rızasını almadan

evden ayrılamayacakları ve yasal bir neden olmadan anne ve babadan alınamayacağı (md.339) şeklinde düzenlemeler yer almaktadır. Anne ve babaya tanınan bu velayet hakkı onların vazgeçemeyeceği mutlak bir hakkı ifade etmektedir (Ünal, 1997:29). Öte yandan toplumsal normlar hesaba katıldığında, bu düzenlemelerde bahsedilen anne ve baba sayısının yetersizliği, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması konusunu değersiz kılmaktadır.

Medeni Kanun'da bahsedilen anne, baba ve çocuk rolünü sağlayabilmek için en önemli çıkış yolu çağın gerektirdiği düşünce yapısı ve yaklaşımlarla, gerekli yapıları oluşturmak ve uygulamaya dönüştürmektir. Yaşamda karşılaşılan zorluklar, sorunlar ve yetersizlikler, çağdaş düşüncelerin ve geçerli yaklaşımların yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Çocuklar için geliştirilen yapılar işlevsiz kalmakta ve örgütsel ağlar politika üretemez, program geliştiremez, kaynak ayıramaz, yapılanları yaygınlaştıramaz ve çocukların tamamına uygun hizmetleri sunamaz hale gelmektedir.

Temelde aile yapıları, yaşadıkları yerleşim yerleri ve toplumsal çevreleri tarafından birçok etkiye maruz kalan çocuklar, politika üreticilerinin yetersiz kalmasıyla birlikte artan olumsuzluklardan dolayı daha büyük sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu etkileşimler nedeniyle de kalitesiz yaşam koşulları ortaya çıkmaktadır. Bilgi düzeyinin azalması bilinçsizliği oluşturmakta, yanlış tutum ve davranışlar çocuklar için birçok farklı çelişkiyi gündeme getirmektedir. Bu çelişkiler sonucunda çocukların ihmal ve istismarına yol açan bir düzensizlik ortaya çıkmaktadır. Çocukların kendi dünyası, benliği, kişiliği, tutum ve davranışları tüm bu çelişkiler, düzensizlikler ve yapısal yetersizlikler içinde, riskli yaşam koşullarına bağlı bir biçimde şekillenmektedir (Acar, Çoban, 2010:10-11). Tüm bunların sonucunda, hukuki düzenlemeler geçersiz kalmakta ve uygulama ile bu düzenlemeler arasındaki uçurum giderek büyümektedir.

2.10.2. Çocuğun Gelişimi İçin Gerekli Ortam

Çocuk gelişiminde ortam etkisi özellikle yedi yaşına kadar en geçerli ve en önemli etkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemdeki olumsuz etkiler çocuğun beyninde hayatı boyunca sürebilecek fiziksel veya kimyasal bozulmalara sebep olabilmektedir. Bu etkiler sonucu oluşabilecek biyolojik değişiklikler, organ

sisteminin birçok bölümünü olumsuz etkileyebilmekte ve yalnızca gelecek dönemdeki öğrenme yeteneği ve davranış bozuklukları riskini çoğaltma sorunlarını değil, aynı zamanda fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları riskini de artırma yoluna gidebilmektedir.

Ortam denilince şüphesiz öncelik aile ortamına verilmelidir. Çünkü sosyoloji, aileyi en küçük toplumsal kurum olarak tanımlamakta ve çocuk açısından ilk davranış kalıplarının oluştuğu yer olarak görmektedir. Çevresinde olup biten her şeyi bu davranış kalıplarıyla içselleştiren çocuğun inşa edeceği birey de ilk olarak ailenin şekillendirdiği insan olmaktadır (Topbaş, 2004:13). Genetik etkiler elbette çocuğun gelişiminde göz ardı edilemeyen faktörler arasındadır ancak aile ortamı bir çocuğu her türlü etmenden daha çok etkilemektedir. Aile tarafından ciddi bir şekilde ihmal edilen çocukların sağlıkları ve gelişimleri neredeyse fiziksel istismar kadar büyük tehlikeleri ortaya çıkarmaktadır. Oysa bilinçli bir aile ortamında büyüyen çocuklar sağlıklı, yaşamlarının her bölümünde, kendi kuracakları ailelerde, çalıştıkları iş yerlerinde veya yer aldıkları toplumsal gruplarda biz bilinci yüksek bireyler olmaktadır. Eğer bir toplumda aile ortamı sağlıklı ise o toplumun tamamı sağlıklı olma yolunda ilerlemektedir. Eğitimde, politikada, iş yaşamında, genel olarak toplumda bir bozulma meydana gelmişse bu bozulmanın en büyük sebebi aile ortamındaki bozulmalardır (Cüceloğlu, 2007:115). Bu nedenle, bilinçli bir aile ortamı önce tek tek çocukları, daha sonra da tüm toplumu karşılıklı saygı ve hoşgörü çerçevesinde, biz bilinciyle geliştirerek olumlu yönde etkileyecektir. Riyad İlkeleri bu konuda da ülkelere bir takım direktifler vermiştir. Buna göre çocuğun birinci basamak toplumsallaşma birimi olması nedeniyle ailenin bütünlüğünü sürdürecektir tedbirlerin alınması; toplumun çocuklara özen ve koruma sağlama konusunda yardımcı olması (md.12); devletin de çocukların düzenli ve huzurla dolu bir aile ortamında yetişebilmesi için gereken tedbirleri alması ve bu konuda sorun yaşayan ailelere sosyal yardım sağlaması gerekmektedir (md13).

Tüm çocukların doğumundan itibaren farklı gelişim özellikleri göstermesinin en büyük nedeni, bulunduğu ortamdaki değişkenlerdir. Çocukların ilk aşamadaki en büyük başarıları konuşma, yürüme ve içsel düşünme olarak belirtilmektedir. Gövdesi ve bacakları geliştikçe çocuğun emekleme becerisi de gelişmektedir. Daha sonra oturma, ayakta durma ve yürüme becerilerinin geliştiği gözlemlenir. Çocukların 2-5 yaş arası döneminde ise hareketliliği artar ve zihinsel gelişimleri hızlanır. Bu dönemde taklit yetenekleri de gelişmekte ve olaylar arasında bağlantı kurma

becerisi kazanmaktadırlar. Özellikle ‘Neden?’ sorusunu sormaya başladıkları bu dönemde çocukların sosyal becerileri de gelişmeye başlamaktadır (Patterson, Bradley, 2011:26-32). Bu nedenle çocuğun hareket etmeye başlamasıyla birlikte ona güvenli bir ortam sağlamak için birtakım düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemeler çocuğun keşfetme ihtiyacına ve öğrenme arzusuna engel olacak biçimde olduğunda veya çocuk bu dönemde ebeveynler tarafından engellendiğinde, anne-baba ve çocuk arasındaki ilişki olumsuz etkilenecek ve çocuğun öfkesi arttırılarak pekiştirilmiş olacaktır (Erdoğan, 2015:56). Aile ortamı ve çevresel faktörler bir araya geldiğinde çocuğun büyük oranda karakterinin oluşumunu sağlamaktadır.

Ailenin çocuk için yapabileceği en iyi görev ona uygun, değerli bir çevre hazırlamaktır. Bu çevre çocuğun, duyu organlarının tamamını kullanabileceği, bilişsel, duygusal ve psiko-motor gelişimini tamamlayabileceği bir ortamı ifade etmektedir. Çocuk böyle bir çevrede gelişimini tamamlayabilecek ve nitelikli bir insan olabilecektir (Topbaş, 2004:14). Özellikle erken çocukluk döneminde çocuklar çevrelerindeki eşyaları fark ederek etraflarındaki dünyayı keşfetmeye başlamaktadırlar. Bu nedenle, etraflarındaki dünyayı anlamaları ve kendi anlayışlarını geliştirmeleri için somut aktivitelerde bulunmaları, yaşlıları ve yetişkinlerle iletişim kurmaları gerekmektedir. Bunun için de onlara güvenli ve rahat bir ortam sağlanmalıdır (Seyitoğlu, 2018:21).

Çocuklar yeni doğduklarında maruz kaldıkları ortamın ısısı onların yaşamını desteklemekte ve sağlıklı gelişimlerinin temelini oluşturmaktadır. Onlara temas ederek, uygun giysiler giydirerek ve battaniyelerle sararak ısılarını dengelemelerine yardımcı olacak anne ve babalara ihtiyaç duymaktadırlar. Yürüme döneminde soğuk zeminde oynayan çocuklar ise bacakları yoluyla ısı kaybetmemek için soğuktan koruyacak yer döşemelerine ihtiyaç duymaktadırlar (Patterson, Bradley, 2011:35). Özellikle harekete ve enerjilerini boşaltmaya ihtiyaç duydukları bu dönemde onlara uygun hareket alanları sağlanmalı ve oyun oynamaları için uygun oyuncaklar ile oyun alanları tahsis edilmelidir. Ayrıca 2-3 yaşına gelmiş olan çocukların odaları ayrılmalıdır. Bu yaştaki çocuklar artık yaratılış açısından anneye dönük olarak yaşadığı dönemden ters yöne dönmekte ve hayata dönük yaşamaya başlamaktadır. Aileler bu döneme hazır olmadıkları zaman çocuk kucakta tutulmaya devam edilmekte ve ‘Birinci Atılım Çağı’ olarak adlandırılan bu dönemde çocuğun kazanımları engellenebilmektedir (Ürkmez, Oğurtan, 2004:172-173). Ülkemizdeki

anne ve babaların özellikle bu konuda yeterince bilgi sahibi olmadığı ifade edilebilir. Zira çocuklar büyüye kadar onlara birçok konuda yardım edilmekte ve çocuk, kendi çabasıyla üstesinden gelmesi gereken sorunları başkalarının yardımıyla çözdüğü için bireysel gelişimini yeterince tamamlayamamakta ve sürekli başkalarının desteğine ihtiyaç duyan bir birey olarak yaşamını sürdürebilmektedir.

Düzen konusu da çocukların gelişimi için gerekli en önemli etkenlerden biri olarak sayılmaktadır. Düzenli bir ortamda çocuklar güven duygularını geliştirmekte ve yaşamın gerçek bir forma sahip olduğu duygusunu kazanmaktadırlar. Belirli dışsal düzeni olan çocukların içsel düzenleri de oluşmaktadır. Örnek olarak; her gün aynı saatlerde yemek yemekte olan çocukların mide sıvıları aynı zamanda salgılanmaya başlamaktadır. Yatma saatleri belirli bir düzende seyreden çocuklar saatleri geldiğinde uyku sersemliği içinde olmaktadır. Fiziksel olarak bedenleri ve enerjileri bu düzene uyum sağlamaktadır. Düzeni olmayan bir ortamda ise çocuklar hayalci çocukluk bilincinden uyanmaya zorlanmakta ve onların çocukluk dönemi bir anda olumsuz bir şekilde sonlandırılabilir (Patterson, Bradley, 2011:38). Rousseau'ya göre ise bunun tam tersi geçerlidir. Ona göre çocuğu yetiştirirken tam bir düzensizlik hakim olmalıdır. Çocuğa kazandırılacak tek alışkanlık, hiçbir alışkanlık kazandırılmamasıdır. Çocuğun aynı saatte yemeye, uyumaya, davranmaya ve tek başına bırakılmamaya alışmaması gerekmektedir. Onun vücudu doğal alışkanlığına bırakılmalı, her zaman kendisine egemen olması sağlanmalı ve böylece her konuda, bir isteği olduğunda, kendi isteğini gerçekleştirecek özgürlüğünü yaşamaya ve gücünü kullanmaya en baştan hazırlanması sağlanmalıdır (Rousseau, 2017:45). Ancak önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere yapılan araştırmalar düzenli bir ortamın, çocukların gelişiminde olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir. Bu düzeni sağlayacak olan faktör en başta aile, pekiştirecek veya değiştirecek olan ise çevresel ortamdır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre çocuğun hem aile ortamında hem çevresel ortamda hem de diğer etkileşim alanlarında gelişiminin sağlanması ve korunması için de birtakım hukuksal düzenlemeler yapılmıştır. Bu konuya örnek olarak sözleşmenin başlangıç kısmında çocuğun kişiliğinin düzenli ve tam olarak gelişebilmesi için sevgi, anlayış ve mutlulukla dolu bir aile ortamında büyümesinin gerekli olduğu belirtilmiştir. Diğer yandan sözleşmede çocuğun her zaman anne ve babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacağı (md.7) şeklindeki ifadeler de bu konuda örnek olarak gösterilebilir.

Çocuğun gelişmesi için uygun bir ortam sağlama görevi en başta anne ve babaya verilmiştir. Bu nedenle Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde taraf devletlerin; annenin, babanın ve gerektiğinde yasal vasilerin; çocuğun kabiliyetlerinin gelişmesini sağlayacak olan haklarının kullanılmasında onlara yol göstereceği ve hak ve ödevlerine saygılı olacağı (md.14) şeklinde düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeye ilave olarak çocuğun büyütülmesinde ve gelişiminin sağlanmasında anne ve babanın sorumluluklarının ortak olduğu yönündeki temel ilkenin tanınması için her türlü çabanın gösterileceği, söz konusu sorumluluğun ilk önce anne ve babaya veya gerekli durumlarda yasal vasilere düşeceği, bu kişilerin çocuğun yüksek yararını her türlü konudan önce göz önünde bulunduracağı (md.18) da devletlerin yükümlülükleri arasında sayılmıştır. Ayrıca çocuğun gelişimi için gereken yaşam koşullarının sağlanması sorumluluğunun; sahip oldukları olanaklar ile ekonomik durumları çerçevesinde öncelikle çocuğun anne ve babasına ya da bakımını kabul eden diğer bireylere düşeceği (md.27) şeklinde düzenlemeler yapılarak ülkelerle birlikte anne ve babalar da yükümlülük altına alınmıştır. Bu maddelerde özellikle vurgulanmak istenen hususlar; çocuğun yüksek yararına olan ihtiyaçlarının karşılandığı bir ortamın sağlanması, anne ve babanın veya yasal vasilerin sorumluluklarını yerine getirmesi ve devletin anne ve babanın bu sorumlulukları yerine getirmesi için gerekli zeminin hazırlanmasına destek olmasıdır. Bütün bu düzenlemeler, başta anne ve babaların daha sonra da ülkelerin, çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi için gerekli ortamı sağlaması ve onun toplumsal yaşama olumlu bir biçimde kazandırılması maksadıyla yapılmıştır.

Psikoloji bilimi çocukların sağlıklı bir şekilde fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini tamamlayabilmesi ve dengeli bir kişilik kazanabilmesi için doğal bir çevrenin gerekli olduğunu ortaya koymuştur. Bu nedenle çocuk ve çevre ilişkisi oldukça önemli ve incelenmesi gereken bir konudur. Bozuk bir çevrede, hava, su, toprak, güneş, bitki ve hayvanlarla yeterli etkileşimin sağlanmadığı bir ortamda yetişen çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal açıdan olumsuz davranışlar sergiledikleri ifade edilmektedir. Bu şekilde yetişen çocuklar genellikle pasif, yaşama sevincinden yoksun ve suç işlemeye meyilli çocuklar olmaktadır. Örneğin gelişmiş birçok Batı ülkesinde çocuklar çevre sorunlarından olumsuz şekilde etkilenmektedir. Kentleşme ve endüstrileşme çocukların yaşam koşullarını zorlaştırmış ve oynama, bağırma, zıplama gibi hareket etme gereksinimi bulunan çocuğun dünyasını daraltmıştır. Türkiye'nin büyük şehirlerinde de durum benzer gözükmektedir. Yan

yana dizilen apartmanlar çocukların oyun alanlarını küçültmüş ve bunun sonucunda 'apartman çocuğu' denilen ve çocuğun içinde bulunduğu olumsuz ortamı ifade eden bir kavram ortaya çıkmıştır. Yeşil alanların yok edilerek beton yığını haline getirilmesi, yaya kaldırımlarının daraltılması veya araçlarla kapatılması sonucu şehirlerin bozulan havasını içine çekmek zorunda kalan apartman çocukları, evlerinde dört duvar arasında televizyonla baş başa kalmış ve birbirlerinden, güneşten, topraktan, bitkilerden uzakta donuk bir hayat yaşamak zorunda bırakılmışlardır (Şirin, Sayita, 'Bildiriler Kitabı', 2000:48-49). Tüm bu sorunlar çocuğa zarar vermeye başlamış ve çocuğun yararına olan çevresel faktörlerin sayısı giderek azalmıştır. Bu sorunla başa çıkmak için yapılan uluslararası çalışmalar 'çocuğun yararı' ilkesi etrafında şekillenmiş ve bu sorun uluslararası hukuk düzenlemelerine de yansımıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun yararı ilkesini her türlü konunun üzerinde tutmuştur. Bu nedenle sözleşme, çocuğun yararına aykırı durumları ayrıntılı bir şekilde düzenlemiş ve bu durumda bulunan çocuğun yararı için gerekirse anne ve babadan ayrılması gerektiğini bile ifade etmiştir. Örneğin sözleşmede; yetkili kılınan makamlar tarafından, anne ve babasından ayrılmanın çocuğun yüksek yararına olacağına yönelik karar verilmedikçe, çocuğun anne ve babasının rızası alınmadan onlardan ayrılmamasının teminat altına alınacağı yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemedeki tek istisna, anne veya babası tarafından çocuğa kötü bir muamele yapılması veya çocuğun ihmal edilmesi durumlarında veya anne ile babanın birbirlerinden farklı yerlerde yaşamını sürdürmesi sebebiyle çocuğun nerede ikamet edeceğinin tespit edilmesi maksadıyla karar verilmesi gerektiğinde, bu şekilde bir ayrılık kararının verilebileceği (md.9) yönündeki ifadedir. Elbette çocuğun anne ve babasının yanında kalması onun için en temel ihtiyaç ve zorunluluktur. Ancak bu düzenlemeyle anne ve babanın yanında kalması durumunda çocuğun zarar görme ihtimaline karşı da tedbir alınmış olmaktadır.

Medeni Kanun'da çocuğun bulunduğu veya bulunması gereken ortam, yerleşim yeri çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre velayet altındaki bir çocuğun yerleşim yeri, anne ve babasının; onların ortak bir yerleşim yeri olmaması durumunda ise çocuğun kendisine bırakıldığı anne veya babanın yerleşim yeri olarak ifade edilmiştir. Diğer durumlarda ise çocuğun oturduğu yer, yerleşim yeri olarak kabul edilmiştir (md.21). Bu düzenlemeye ilave olarak Medeni Kanun evlilik bağını da izah etmiş ve evlenme yoluyla eşler arasındaki evlilik birliğinin

kurulduğunu, ailenin mutluluğunu birlikte sağlamanın ve çocukların bakımıyla, eğitim ve gözetimiyle birlikte ilgilenmenin eşlerin sorumluluğunda olduğunu (md.185) hükme bağlamıştır.

Birçok konuda olduğu gibi çocukların çevresel faktörlerin olumsuz koşullarından en az şekilde etkilenmesi konusunda da ülkemizde hukuki düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Bu düzenlemelerin yeterli olabilmesi için öncelikle çocukların yetiştiği ortamın ve onlara sunulan olanakların benzer nitelikte olmasının sağlanması ve yönetimin bu konuda almış olduğu tedbirleri gözden geçirerek ihtiyaç duyulan düzenlemeleri hayata geçirmesi gerekmektedir.

2.10.3. Çocuğun Korunması

Tüm çocukların korunma hakkına sahip oldukları bir çevrede büyüme ve gelişme hakları vardır. Çocuklar için gerekli bu korunma hakları özellikle sömürü, şiddet ve istismardan korunmayı ifade etmektedir. Bu konuda en büyük sorumluluk ülke yönetimlerine düşmekle birlikte toplumdaki diğer bireylerin de yerine getirmesi gereken ödevler bulunmaktadır.

Peki, çocuk neden korunmalıdır? Çünkü onlar fiziksel, zihinsel ve maddi açıdan en bağımlı ve en güçsüz olan, işgüçleri ve cinsel yönleri acımasızca sömürülen, dövülen, sövülen ve üstelik sorunlarını anlatabilecek dilleri, çıkarlarını savunacak tecrübeleri, gereksinimlerini karşılayacak maddi olanakları ve birlikten güç oluşturabilecek dernekleri, sendikaları ve lobileri olmayan, özetle eşitlikten uzak ve haklardan yoksun bırakılan, ihtiyaçları ve çıkarları bir kenara itilmiş bireylerdir (Serozan, 2017:4). Bu bireylerin korunma gereksinimleri genel olarak anne ve babaların onlara karşı sorumluluklarını yerine getirmemesi veya getirememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Anne ve babaların bu olumsuzluğa sebebiyet vermesi durumunda ise devletin hukuk zemininde koruyucu mekanizmaları devreye girmektedir. Bunun sonucunda idari veya adli makamlar müdahil olmakta, ağır ihmal durumlarında ise çocuğun aileden uzaklaştırılması gerekiyorsa çocuk anne ve babasından alınarak bir vasinin yanına verilmekte ya da bir kurumun veya koruyucu bir ailenin yanına konulmaktadır (Ünal, 1997:29-30).

Çocukların korunması veya koruyucu bir ortamda yaşayabilmesi için öncelikle şiddet konusunun önlenmesi ve çocuğun bedensel cezaya karşı

korunması gerekmektedir. Geçmişten bugüne dünyanın hemen her bölgesinde ve ülkesinde anne, baba, öğretmen, vasiler ile çocuğu korumak ve ona bakmakla yükümlü kişiler, çocuklarda bulunduğunu düşündükleri istenmeyen davranışları kendilerince düzeltmek amacıyla bir disiplin aracı saydıkları bedensel ceza yaptırımına başvurmaktadırlar. Mevcut örnekler de bedensel cezaya başvurma bu tarihsel gelişimini desteklemektedir (Gemalmaz, 2005:3-4). Çocuğa yönelik tercih edilen söz konusu bedensel ceza yaptırımlarının yanında işkence ve cinsel taciz olayları da günümüz gerçeklerindendir. Her toplumun sosyal seviyelerine, kültür ve inançlarına göre oranları değişse de ne yazık ki yok sayılarak bu gerçekler ortadan kaldırılamayacaktır. Bu nedenle temel amaç; öncelikle istismar oranını azaltmak, yeni istismar girişimlerini önlemek ve istismara uğrayan çocukların korunmasını sağlayarak tedavilerini yapmak olmalıdır. Özellikle birincil koruma denilen çocukların istismar edilmesini engelleme faaliyetleri tüm dünyada yaygınlaştırılmalı ve çocukların koruyucu bir ortamda yetişmeleri sağlanmalıdır (Öztürk, 2011:17). Koruyucu bir ortamdan bahsedebilmek içinse çocukla etkileşimde bulunan tüm tarafların, aile ve toplumların kapasitesinin artırılmasının, hükümetlerin bu konudaki kararlılığının, kanunlar ve uygulanma biçimlerinin düzeltilmesinin, yönetimlerin tutum ve adetlerinin, sivil toplum ile medyayı kapsayan açık tartışma ortamlarının yaratılmasının sağlanması önemlidir. Ayrıca çocukların yaşam becerilerinin geliştirilmesi ve kendilerini korumak için gereken bilgi seviyelerinin artırılması, istismara maruz kalan çocuklara yönelik hizmetler ve temel hizmetlerin gereksinimleri karşılayacak seviyede olması, izleme, rapor verme ve denetleme mekanizmalarının eksiksiz olması da zorunludur (Bellamy, 2004:6). Bu mekanizmaların zorunlu olması elbette korunma kavramının yasal zeminin tam olarak sağlanacağı anlamına gelmemektedir. Bu yasal zeminin sağlanmasıyla birlikte anlam karmaşası sona erecek ve hukuksal ayrımlar yapılmak suretiyle belirli seviyede bir uzmanlaşma da sağlanabilecektir.

Uluslararası hukuk açısından en temel belge olan Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun korunması konusunda temel ilkeleri ortaya koymuş ve alınması gereken tedbirleri taraf devletlere emretmiştir. Sözleşme taraf devletlerin, çocuğun anne, baba, yasal vasi veya vasiler ya da bakımını üstlenmiş olan bir bireyin yanında kalırken fiziksel veya zihinsel saldırılardan, şiddet veya suiistimalden, ihmal veya ihmalkâr davranışlardan, ırza geçme gibi ağır suçlar da dâhil her türden istismar ve kötü muameleden korunmasını amaçlayan; hukuksal,

kamusal, sosyolojik ve eğitsel tüm önlemleri alacağını (md.19) açıkça belirtmiştir. Sözleşme ayrıca taraf devletlerin, çocuğun korunmasından sorumlu diğer bireylerin hak ve ödevlerini de göz önüne alarak, sağlığı ve huzuru için gereken bakım ve korumayı sağlayacağını ve bu amaçla her türlü hukuksal ve kamusal önlemleri alacağını (md.3) da belirtmiştir. Çocuğun her türden ihmal, baskı ve sömürüye karşı korunması, fiziksel ve zihinsel açıdan henüz olgunlaşmayan çocuğun, hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra, uygun hukuksal korunma dâhil, özel olarak korunmaya ve bakılmaya ihtiyacı olduğu, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nde de temel ilke olarak belirlenmiştir.

Türkiye'de çocukların korunması ile ilgili Türk Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu başta olmak üzere birçok yasada çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Çocuk Koruma Kanunu'nda²⁵ daha çok korunma ihtiyacı bulunan ya da suça sürüklenen çocuğun korunmasına yönelik düzenlemeler yapılmış (md.1) ve haklarındaki tedbirlerin nasıl uygulanacağı izah edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda alınacak destekleyici ve koruyucu tedbirler ise çocuğun her şeyden önce kendi aile ortamında barınmasını ve korunmasını sağlayacak eğitim, danışmanlık, bakım, sağlık ve barınma gibi konularda alınması gereken tedbirler olarak ortaya konmuştur (md.5).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde haklar düzenlemesi sistematik olarak yapılmamış ve bazı haklar da düzenlenmemiştir. Ancak bu hakların düzenlenmemiş olması koruma kavramının dışında kalacağı anlamına gelmemektedir. Örneğin, bu sözleşmenin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne benzer bir koruma mekanizması yoktur. Ancak koruma kavramı, sözleşmeye taraf olan ülkelerin iç hukuklarında yapmış oldukları düzenlemeler sonucunda güvence altına alınmış ve düzenlemelerin ihlali yaptırıma bağlanmıştır. Çocuğun yasal bir hakkının somut olarak ihlal edilmesi durumunda iç hukukta adli ve idari yoldan başvurular söz konusu olmakta ve bu hak ihlalinin çocuk üzerindeki psikolojik etkileri, şiddetine, süresine, etki sonrası oluşan duruma ve çocuğun kişilik özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Erdoğan, 2017:144). Öte yandan yaptırımlar da çocuğun bünyesinde meydana geldiği değerlendirilen olumsuz etkinin şiddetine göre değişebilmektedir. Ancak çocuğun korunması konusunda yapılan iç hukuk düzenlemelerinde yaşanan eksiklik veya sorunlarla ilgili ayrıca başvurulabilecek

²⁵ "Çocuk Koruma Kanunu", 15 Temmuz 2005 tarihli ve 25876 tarihli Resmi Gazete.

devletler üstü bir yargı organı oluşturulmamış, çocuğun korunma hakları da genel insan hakları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Aslında çocuk hakları kavramıyla ilgili uluslararası toplumda yasal alt yapı oluşturulması ve uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi ile ilgili günümüze kadar yalnızca çocukların korunmasına yönelik çalışmalar ön plana çıkmıştır. Ancak günümüzde yapılan çalışmalara bakıldığında bu kavramın hem çocukların korunmasını hem de hakların sahibi olabilme yetkilerini kapsayan bir genişliğe ulaştığı görülmektedir (Tanrıbilir, 2011:55).

Çocuğa kötü davranma Dünya Sağlık Örgütü tarafından, çocuğun sağlığına, gelişimine veya saygınlığına ilişkin zarar veya zarar görme tehlikesi oluşturan, bedensel ve duygusal olarak kötü muamele, ihmal ve sömürü ile cinsel istismarın tüm biçimlerini ifade eden bir kavram olarak tanımlanmıştır (Usta, 2016:415). Bu tanımlama Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3, 19 ve 34. maddeleriyle de örtüşmektedir. Ayrıca sözleşmenin 34. maddesine uygun olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2000 senesinde BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek, Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol'ü kabul ederek çocuk fahişeliğini ve çocuk pornografisini de tanımlamıştır (md.2).

Özellikle günümüz dünyasında önem verilmesi gereken çocuğun korunma haklarından bir tanesi de, uyuşturucudan korunma hakkıdır. Çocuk Hakları Sözleşmesi bu konuda çocukların uyuşturucu ve uyarıcı maddelerin yasadışı kullanılmasına karşı korunması ve buna benzer maddelerin illegal üretiminde ve kaçakçılığında kullanılmasını önlemek maksadıyla, her türlü uygun önlemleri alacağı şeklinde hüküm getirmiştir (md.33). Diğer taraftan sağlık açısından zararlı ve belirli düzeyde bağımlılığa neden olabilecek alkol, sigara ve eriyik (yapıştırıcılar) gibi maddeler uluslararası antlaşmalarda ele alınmamıştır. Devlet bu konuda da gerekli önlemleri almalı ve çocuklar bu tür maddelere karşı da korunmalıdır (Akyüz, 2018:82).

Çocuğun korunması konusunda sözleşmede yapılan diğer bir düzenleme de taraf devletlerin, her türden ihmal, sömürü, işkence, suistimal veya ne şekilde olursa olsun her türden zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve ceza uygulaması, silahlı çatışmalardan dolayı mağdur olan çocukların, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlığına yeniden kavuşması ve toplumla bütünleşebilmesini sağlayacak tüm önlemleri alacağı (md.39) yönündedir. Çocuk açısından düşünülecek olursa, kendisine yönelmiş bir ihmal ve istismarı anlatabilmek oldukça zor bir davranış

şeklidir. Genellikle hem istismar eden kişinin olası kandırma ve tehditleri hem de çocuğun söyleyeceklerine inanılmayacağını düşünmesi, istismarın açığa çıkmasını engellemektedir. En başta da aile içi istismar olaylarında bu sorunla daha sık karşılaşmaktadır. Ailelerin gerçeklerle yüzleşme korkusu genellikle çocukların susturulmasına ve olayları anlatmasının engellenmesine neden olmaktadır. Koruma ve yardım beklediği insanlar tarafından engellenmesi ise çocukta çaresizlik, değersizlik ve öfke gibi sarsıntılara yol açan duyguların pekiştirilmesine neden olmaktadır (Öztürk, 2011:19). Aslında çocuğun yüksek yararının korunması ilkesi tüm bu sarsıntıları ve çocuğun psikolojik yetilerinin bozulmasını engellemek maksadıyla Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ve hatta çocuk hukukunun en temel ilkeleri arasında yer almıştır. Bu nedenle korunma kavramı en çok üzerinde durulan kavram olmuştur. Bu ilke aynı zamanda çocukların yararının toplumsal alanda öne çıkmasını da sağlamak için ortaya konulmuştur. Bu nedenle kamu kurumları ile özel kurum ve kuruluşların tüm faaliyetlerinde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi şartını getiren bir ilke olarak yer almaktadır (Merey, 2017:97). Çocuğun yüksek yararı ilkesi ise hiçbir hukuk düzenlenmesinde tanımlanmamış ve birçok alanı ilgilendiren, zamana göre değişkenlik gösteren bir kavram olarak kalmıştır. Bu nedenle kanun koyucular tarafından belki de sosyal bilimler alanında olduğundan dolayı hemen zamanaşımına uğrayacağı düşüncesiyle tanımlama yapılmamıştır. Sonuçta kanun koyucular, çocuğun yüksek yararı ilkesinin yorumunu, somut koşullarda, psiko-sosyal bilimlerin sürekli gelişen ve değişen kıstaslarına göre yapılması gerekçesiyle hâkimin takdirine bırakmışlardır. Çocuğun yüksek yararı kavramıyla kastedilen, geniş kapsamlı ve uzun vadeli, gelecekteki ve toplumsal alandaki çocuk yararıdır. Dolayısıyla bu kavram, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal vb. konularda sağlıkla, dengeli ve özgür bir şekilde gelişmesini, korunup kollanmasını ifade etmek için kullanılmıştır (Özdemir, Ruhi, 2016:17).

Çocuğun ekonomik olarak sömürülmesinin engellenmesi için de bir takım düzenlemeler yapılması gerekmiştir. Bu kapsamda Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde taraf devletler çocuğun, iktisadi sömürüye ve her türden tehlikeli işte veya eğitimini engelleyecek, sağlığına zararlı, fiziksel, zihinsel, ahlâksal, ruhsal veya sosyal gelişimi için olumsuz etkileri olacak şekilde çalıştırılmasına karşı korunması konusunda yükümlü kılınmışlardır (md.32). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi 1993 senesinde bu konuda bir genel görüşme yapmış ve hükümetlere ILO standartlarının hemen uygulanması, çalışan çocukların hak ihlallerinin

cezalandırılması ve fuhuşta kullanılmaları konusunda şiddetli cezalar verilerek ceza kapsamına araçlar ile suç ortaklarının ve müşterilerin de alınması konusunda tavsiyelerde bulunmuştur (Akyüz, 2018:81-82).

Suçta sürüklenmiş çocuklarla savaş ortamındaki çocukların korunma hakları bir diğer önemle üzerinde durulması gereken haklardır. Bu konuda UNICEF'in 2005 yılında yayımladığı rapor dikkat çekmektedir. Bu raporda, ülkelerdeki iç çatışmaların artmasıyla birlikte mağdurlar ve kurbanlar arasında sivillerin sayılarının artmasının, milyonlarca çocuğun anne ve babasından yoksun kalmasına neden olduğu ve bu çocukların çatışmalarda ön saflara sürülmekte olduğu belirtilmiştir. Yüz binlerce çocuk bu çatışmalarda silâh altına alınmış, göçe zorlanmış, cinsel şiddete, istismara ve sömürüye maruz kalmış veya savaştan kalan patlayıcılar yüzünden yara almıştır.²⁶

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen bir başka madde ise çocuğun her türlü sömürüden korunması için düzenleme getirmiştir (md.36). Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda bu sorun çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu ülkelerde kaçırılan çocuklar ev hizmetlerinde kullanılmak için köle gibi satılmakta ve hatta sakat bırakılarak dilendirilmekte veya organları alınmaktadır (Akyüz, 2018:83).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda çocukların korunmasıyla ilgili kurallar açıkça vurgulanmamış, dolaylı olarak düzenlenmiştir. Öte yandan İsviçre Anayasası'nda çocukların bedensel bütünlüklerinin korunmasını ve kişiliklerinin geliştirilmesini talep etme hakkına sahip oldukları (md.11) şeklinde doğrudan çocuğun korunmasına yönelik düzenleme bulunmaktadır. Türkiye'de Serozan'ın yapmış olduğu, *'Tüm çocuklar, çocuk haklarını düzenleyen uluslararası sözleşmeler ışığında özel olarak korunurlar ve tüm insan haklarından hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanırlar'* şeklinde Anayasa'da bir kural oluşturulması önerisi burada yinelenebilir (Serozan, 2017:35).

Anayasa'ya göre Türkiye'de çocuk hukuku kapsamında ilk devreye girecek olan ilke sosyal devlet ilkesidir (md.2). Tarihsel sürecin de gösterdiği gibi çocukları aile ve patron baskıları ile sömürülerine karşı ilk koruyan mekanizma devlet olmuştur. Sosyal devlet ilkesine göre; çeşitli yönlerden muhtaç veya bağımlı kişiler

²⁶ "Dünya Çocuklarının Durumu 2005 – Çocukluk Tehdit Altında", Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05.pdf>, 20 Ocak 2019.

ile ekonomik, sosyal ve bilgisel açıdan zayıf olanlar denilince ilk akla gelenler genellikle çocuklar olmuştur. Hatta çocukların sosyal alanda korunma ihtiyaçları, herhangi bir örgüt veya lobileri olmadığından dolayı herkesten çok daha fazladır (Serozan, 2017:35-36).

Çocukların korunmasına yönelik bir başka genel çerçeve ise Anayasa'nın 18. ve 50. maddelerinde çizilmiştir. Bu düzenlemelerde öncelikle hiç kimsenin zorla çalıştırılmayacağı (md.18) açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca insanların yaşına, gücüne ve cinsiyetine uymayacak işlerde çalıştırılmaması; küçüklerin, kadınların, fiziksel ve ruhsal yetersizliği olan bireylerin çalışma koşulları açısından özel olarak korunması gerektiği de düzenlenmiştir. Aynı düzenlemede tüm çocukların, korunma ve bakımdan faydalanma, yüksek yararına alenen aykırı bulunmadıkça, anne ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki geliştirme ve bu ilişkiyi sürdürme hakkı olacağı ve devletin, çocukları her türlü istismara ve şiddete karşı koruyacak tedbirleri alacağı (md.50) şeklinde koruyucu ifadeler de yer almıştır. Buna ilave olarak Anayasa'da; tüm bireylerin, sosyal güvenlik hakkı olduğu, devletin söz konusu güvenliği sağlayacak şekilde gereken tedbirleri alacağı ve teşkilatını bu hususa göre oluşturacağı yönünde de düzenlemeler yapılmıştır (md.60).

Çocukların korunmasına yönelik Anayasa'da düzenlenen bir başka husus ise devletin, gençleri alkol alışkanlığından, uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden, suçtan, kumar gibi kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alacağı şeklindedir (md.58). Alınacak bu tedbirlere ilave olarak devletin korunmaya muhtaç olan çocukların yeniden topluma kazandırılması maksadıyla tüm tedbirleri alacağı ve bu amaca yönelik teşkilatını ve tesislerini oluşturacağı da belirtilmiştir (md.61). Diğer ülkelerde bulunan çocuklar hakkında ise yine devletin, yabancı ülkelerde çalışmakta olan vatandaşlarının çocuklarına yönelik eğitimi, kültürel ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarını sağlaması, anavatanla bağlarının korunarak yurda dönüşlerinde gerekli yardımın gösterilmesi için her türlü tedbirin alınacağı şeklinde düzenlemeler de yapılmıştır (md.62). Ayrıca bu maddelerden başka Anayasa'nın ikinci kısmındaki 'Kişi Hakları ve Ödevleri Bölümü'nde yer alan haklar, çocukları da kapsamaktadır.

Türk Ceza Kanunu'nun 102-105 maddeleri arasında cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar düzenlenmiştir. 'Çocukların Cinsel İstismarı' başlığını taşıyan 103. maddede çocuğu cinsel açıdan istismar eden kişilere, mağdurun on iki, on beş veya

on sekiz yaşını tamamlamış olup olmama durumuna göre çeşitli ağır cezalar öngörülmüştür. Ayrıca cinsel istismarın vücuda zarar verecek şekilde olması veya birden fazla kişi tarafından birlikte yapılması ve cebir veya tehditle yapılması gibi durumlarda verilecek cezada artırımı gidilmiştir.²⁷

Çocukların korunmasına yönelik dikkat çeken bir diğer düzenleme ise Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda²⁸ yapılmıştır. Kanun'a göre eğlence, içki, oyun gibi faaliyetler için açılan yerlerde on sekiz yaşından küçük bireylerin çalıştırılmayacağı belirtilmiştir. İlave olarak bar, gazino, pavyon ya da meyhane gibi içkili yerlerde ve kıraathane gibi oyun oynatılan yerlerde yanlarında veli ve vasileri bulunsa dahi on sekiz yaşını doldurmamış küçük bireylerin bulunmasının yasaklandığı hükme bağlanmış ve bu hususa uymayan iş yerlerine çeşitli cezalar öngörülmüştür (md.12).

Türkiye özellikle çocukların fuhuşta kullanılmalarına karşı uluslararası alanda kabul görmüş olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'ü onaylayarak bu konudaki kararlılığını göstermiştir.²⁹ Böylece ek ihtiyari protokolle birlikte Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin önceki kısımlarda belirtilen 34. ve 35. maddelerinin hayata geçirilmesi için uygulamalara açıklık kazandırılmıştır. Bu sayede toplumsal anlamda duyarlılık ve bilinç seviyesinin artırılması ile uygulamadaki yasaların işlerliğinin sağlanması için somut bir adım atılmış ve uluslararası alanda konunun çok daha geniş çapta ele alınmasını sağlayıcı tedbirler alınmaya başlanmıştır. Bu hususta yayımlanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Fahişeliği ve Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolü İlk Ülke Raporu³⁰ yapılan çalışmaları izah etmektedir. Söz konusu raporda da belirtildiği gibi Türk Ceza Kanunu'nun 80, 94, 96, 102, 103, 104, 105, 109, 226, 227, 231 ve 234. maddelerinde çocuk satışı, çocuklara yönelik cinsel saldırı, onların cinsel istismarı, fahişeliği ve pornografisi ayrı

²⁷ "Türk Ceza Kanunu", 12 Ekim 2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete.

²⁸ "Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu", 14 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete.

²⁹ "Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun", 28 Haziran 2002 tarih ve 24799 sayılı Resmi Gazete.

³⁰ Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Fahişeliği ve Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolü İlk Ülke Raporu, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/16612236-Cocuk-haklarina-dair-sozlesmeye-ek-cocuk-satisi-fahiseligi-ve-pornografisine-iliskin-ihiyari-protokolu-ilk-ulke-raporu.html>, 30 Aralık 2018.

bir suç türü olarak kabul edilerek tanımları yapılmıştır. Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan değişiklikle *"Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır."* hükmü getirilmiş ve böylece uluslararası düzenlemelerin iç hukukta doğrudan uygulanması da sağlanmıştır.

Çocukların korunması için iç hukukta yapılan düzenlemeler elbette bunlarla sınırlı değildir. Türk Ceza Kanunu'nda çocukların ceza sorumluluğu (md.31), sağır ve dilsiz çocukların ceza sorumluluğu (md.33), çocukların suça azmettirilme durumu (md.38), çocuklara özgü güvenlik tedbirleri (md.56), dava zamanaşımının çocuklara karşı işlenen suçlarda nasıl olacağı (md.66), soykırım suçunda çocukların durumu (md.76), insanlığa karşı suçlarda çocukların cinsel istismarı (md.77), çocuklara karşı işlenen suçların değerlendirilmesi (md.82, 87 ve 89), çocuklar üzerinde deney yapılması durumu (md.90), çocuk düşürtme ve düşürme durumu (md.99 ve 100), uyuşturucu satılan ve verilen kişinin çocuk olması durumu (md.188), sağlığa tehdit oluşturacak maddelerin çocuklara sunulması (md.194), çocukların dilendirilme durumu (md.229), çocuklara kötü muamele yapılması (md.232), aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihmalî durumu (md.233), suçu bildirmeme suçunun çocuğun mağdur olması durumunda nasıl değerlendirileceği (md.278) gibi hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiş ve bu suçları işleyenler hakkında verilecek cezalar belirtilmiştir.

Ceza Kanunu'nda yapılan düzenlemelerden özellikle dikkat çekenler kötü muamele ile aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali konularıdır. Kötü muamele konusunda çocukları da kapsayacak genel bir tanımlama yapılmış ve aynı konutta birlikte yaşadığı bireylerden herhangi birine karşı veya idaresi altındaki, bakmak, muhafaza etmek, büyütmek, okutmak, bir meslek ya da sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişilere karşı kötü muamelede bulunanlara cezai yaptırım öngörülmüştür (md.232). Burada ifade edilen kötü muamele konusunda belki de en çok karşımıza çıkan örnekler aile içi şiddet olaylarıdır. Genel anlamda erkek eşin kadın ve çocuklara karşı kullandığı bu davranış biçimi dünyanın hemen her tarafında sıkça yaşanan bir hadisedir. Bazen çocukların terbiye edilmesi bahanesiyle, bazen de keyfiyetle veya sorunlu duygularla ortaya çıkan bedensel ceza uygulaması aile içi şiddetin en yaygın görünümlerinden biridir. Diğer taraftan çocuklara kadınlar da şiddet uygulayabilmektedir. Ayrıca bedensel ceza uygulamalarıyla yalnızca aile

içinde değil, okullarda fiilen uygulanmakta olan disiplin rejimi kapsamındaki eylemlerde de karşılaşılmaktadır (Gemalmaz, 2005:7).

Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali konusu ise daha çok anne ve babanın veya vasinin yükümlülüklerini dile getirmiştir. Çocuğun korunması maksadıyla alınacak tedbirleri ihmalinden dolayı veya kasten almayanlar hakkında Türk Ceza Kanunu'nda çeşitli cezalar öngörülmüştür. Bu düzenlemede belirtilen kişiler; aile hukukundan kaynaklanan bakım, eğitim veya destek olma sorumluluklarını yerine getirmeyenler, gebe olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk edenler ile sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanması gerekçeleriyle veya onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucunda çocuklarının ahlakını, güvenliğini ve sağlığını ağır bir biçimde tehlikeye sokan anne veya babalardır (md.233).

Ülkemizde Anayasa'nın çizdiği çerçeveye birlikte çocuk hakları daha çok Medeni Kanun'da düzenlenmiştir. Medeni Kanun'un özellikle 'Aile Hukuku' kitabı başlığı altında yer alan 282-371 arasında kalan maddeleri çocuk ile anne ve babası arasındaki ilişkileri ve hakları ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Çocukların korunmasına ilişkin Medeni Kanun'da yer alan düzenlemelerde daha çok velayet kapsamındaki yükümlülükler ifade edilmiştir. Kanun'da öncelikle ayırt edebilme gücü olmayanların, çocukların ve kısıtlı bireylerin fiil ehliyetinin olmadığı (md.14) düzenlenmiş ve bundan sonraki maddeler buna göre yorumlanmıştır. Diğer düzenlemelere bakıldığında; boşanma ya da ayrılık davası esnasında hâkimin, eşlerin barınmasına, geçimlerini sağlamasına, mallarının yönetimine ve çocukların bakımı veya korunmasına dair geçici her türlü önlemi doğrudan alacağı (md.169), çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderlerin anne ve baba tarafından birlikte karşılanacağı, eğer anne ve baba yoksulsa ya da çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar gerektiriyorsa hâkimin izin vermesiyle çocuğun malları arasından onun bakımına ve eğitimine yetebilecek bir kısmının sarf edilebileceği (md.327), çocuğun çıkarları ve gelişimi tehlikeye düştüğünde, annenin ve babanın çaresiz kalması veya güçlerinin yetmemesi durumunda hâkimin, çocuğun korunmasına yönelik gerekli önlemleri alacağı (md.346), korumaya dair diğer önlemler yetersiz kalır veya söz konusu önlemlerin yetersiz kalacağı önceden anlaşılırsa, anne ve babanın tecrübesizliği gibi nedenlerle

velayet görevini gerektiği gibi yerine getirememesi ile çocuğa gereken ilgiyi göstermemesi ya da yükümlülüklerini ağır biçimde ihmal etmesi durumlarında hâkimin velayeti kaldırabileceği (md.348) şeklinde hükümlerin olduğu görülecektir. Çocuğun korunmasına yönelik bu düzenlemeler, en başta hukukun en temel değerlerinden birisi olan eşitlik ilkesinin uygulanabilmesi için yapılmıştır. Eşitlik ilkesi yalnızca maddi olarak eşitsizliği engellemekle yetinmez aynı zamanda maddi anlamda eşit durumda bulunmayan bireyler arasında da haksız ve keyfi olarak eşit işlem yapılmasını engeller. Bu yüzden yetişkinler karşısında eşitsiz ve güçsüz durumda bulunan çocukların pozitif düzenlemelerle korunması kabul edilmiştir (Serozan, 2017:4-5).

Görüldüğü üzere, aile hukukunun en önemli hedeflerinden biri çocukları ve zayıfları korumak için düzenleme yapılmasını sağlamaktır. Aile hukuku, çocuklara anne ve babalarına karşı, vesayet altındaki kişilere ise vasi ve vesayet organlarına karşı koruma sağlamaktadır. Hatta Medeni Kanun koruma amacıyla akıl hastası olan, akıl zayıflığı ve alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı bulunan ya da ağır bir bulaşıcı hastalık veya serserilik sebeplerinden biriyle toplum için tehlike oluşturan şahısların tedavisi, eğitimi veya ıslah edilmesi maksadıyla bir kuruma yerleştirileceğini veya alıkonulabileceğini (md.432) düzenleyerek bazı insanların özgürlüklerinin kısıtlanabileceğini de göstermiştir (Dural, v.d., 2018:4).

Hukuksal açıdan çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerde, son dönemin en önemli eksiklerinden birisi de şüphesiz, önceki bölümlerde vurgulandığı gibi küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan küresel kültürün yarattığı tüketici çocuk ve gerçeği yeniden kurgulamaktan çok, sanal bir dünyanın gereklerine uyum sağlamaya yönelmiş yetişkinleştirilmiş çocuk gibi kavramların olumsuz etkilerine karşı yapılması gereken düzenlemelerdir. Çünkü bu olumsuz etkiler, 17. yüzyılda okul eğitimi, ahlaki kaygı benzeri düşünceler neticesinde, masum, zayıf ve hassas oldukları gerekçeleriyle yetişkinler dünyasından çıkarılan çocukları, son dönemde yeniden bu dünyaya itmektedir. Çocuk haklarını savunanların onca çabasına rağmen çocukluk ile yetişkinlik; giyim, özel günleri kutlama, jargon, oyun, iletişim, yemek kültürü, cinsel eğilim gibi birçok konuda iç içe geçmekte, benzeşmekte ve birbirini desteklemeye başlamaktadır. Bunun sonucunda çocuk ile yetişkin arasındaki sınırlar giderek ortadan kalkmaktadır (İnal, 2018:358). Bu sorunun en temel sebebi şüphesiz bilgiye erişimin kolaylaşması ve internetin yaygınlaşması sonucunda sosyal medya üzerinden birçok farklı fikrin süratle yayılması olarak kabul

edilmektedir. İnternet ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bu aktörleri kullanım yaşı giderek azalmakta ve daha önce de vurgulandığı gibi yetişkinler ile çocuklar arasındaki kültürel farklar giderek azalmaktadır. Bu konuda ülkemizde de benzer bir süreç yaşanmakta ve çocukluk giderek belirsiz bir hale gelmeye başlamaktadır.

2.10.4. Kamusal ya da Özel Hizmet ve Düzenlemeler

Kamusal hizmet ve düzenlemeler çocuğun yüksek yararının korunması ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır. Aslında bu başlık daha çok çocuğun korunmasında kamunun üzerine düşen görevleri yerine getirme yükümlülüğüyle ilgili olduğu değerlendirilen konuları ve düzenlemeleri analiz etmek için açılmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bu konu; kamusal veya özel sosyal yardım kuruluşları ile idari makamlar, mahkemeler ya da yasama organlarınca düzenlenen ve çocukları ilgilendiren tüm etkinliklerde çocuğun yüksek yararının en temel düşünce olarak kabul edildiği ve bu sözleşmeye taraf ülkelerce, çocukların bakımı ya da korunmasıyla yükümlü kılınmış kurumların; hizmetlerin ve faaliyetlerin, başta sağlık, güvenlik, personel sayıları ve uygunluğu ile idarenin yeterliliği açısından, yetkili makamlar tarafından belirlenen kriterlere uymalarının taahhüt edildiği (md.3) şeklindeki düzenlemeyle ifade edilmiştir. Hatta taraf devletlerin sözleşme tarafından tanınmış hakların uygulanması maksadıyla gerekli tüm idari, yasal ve diğer önlemleri alacağı (md.4) da ayrıca vurgulanmıştır. Dolayısıyla çocukları ilgilendiren her durum ve koşulda, onlarla ilgili alınacak her türlü kararda çocuklar için uygulanabilecek en doğru yöntemin uygulanması gerekmektedir. Bu konu, kamu veya özel iş ve işlemlerin tamamında bu biçimde bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. Çocuğun yüksek yararı olarak ifade edilen kavram fiziksel, zihinsel, ahlaksal, duygusal, toplumsal, kültürel, hukuksal ve ekonomik olarak çocuğun her durumda yüksek güvenliğini sağlama anlamındadır (Merey, 2017:97).

Çocuğun yüksek güvenliğini sağlayabilmek için devlet öncelikle çocuğa karşı uygulanan her türlü şiddeti önleyici tedbirler almalı ve yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Devletlerin çocuğun bedensel cezaya maruz kalmasını engelleyecek iki tür yükümlülüğü bulunmaktadır. Birincisi nasıl ve ne derece olursa olsun dayak olaylarının yasaklanması, ikincisi de çocuklara şiddet uygulayanların, kim olursa

olsun cezalandırılmasıdır. Hatta cezalandırma konusunda ülkeler ilk önce medeni hukuk kapsamında çocukların korunmasına yönelik önlemler almalı, daha sonra da ceza hukuku kapsamında bedensel ceza yoluna başvuranların cezalandırılmasını sağlamalıdır. Bu önlemlerin tamamı etkili ve caydırıcı bir biçimde uygulandığı takdirde olumlu sonuçlar doğuracaktır (Gemalmaz, 2005:114).

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocukların korunması maksadıyla kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili yapılan diğer bir düzenleme ise; devletlerin, çocuğun yetiştirilmesiyle ilgili sorumluluklarını kullanırken anne, baba ve yasal vasilere durumlarına göre yardım yapacağı ve çocukların bakımından sorumlu kuruluşların, etkinliklerin ve hizmetlerin gelişimini sağlayacağı (md.18/2) şeklindedir. Ayrıca zihinsel ya da fiziksel engeli bulunan küçüklerin saygınlıklarını güvence altına alarak kendilerine güvenlerini pekiştiren ve sosyal hayata etkin bir şekilde katılmalarını sağlayan koşullar altında eksikleri giderilmiş bir yaşama sahip olmalarını sağlayacağı (md.23/1) şeklinde de bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemelerde ülkelerin özellikle sosyal devlet anlayışına vurgu yapılmış ve bu anlayışa uygun olarak alınması gereken tedbirler belirtilmiştir. Bu anlayışa uygun olarak sözleşmede düzenlenen diğer bir madde ise ülkelerin, ulusal durumlarıyla orantılı olarak ve imkânları çerçevesinde, anne ve baba ile çocuğun bakımını kabul etmiş diğer bireylere yardım sağlamak maksadıyla gereken önlemleri alacağı ve ihtiyaç duyulduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma gibi konularda maddi yardım sağlayacağı ve destek programları uygulayacağı (md.27/3) şeklindedir.

Sözleşmede vurgulanan diğer konulara bakıldığında çocukların sağlık koşulları ile ilgili düzenlemeler yapıldığı da görülecektir. Bu konuda devletlerin, mümkün olan en iyi sağlık düzeyine ulaşma, sağlık bakımı ile iyileştirme hizmetleri sunan kuruluşlardan faydalanma hakkını çocuklara tanıyacağı, çocuklardan hiçbirinin buna benzer sağlık bakım hizmetlerinden faydalanma hakkından mahrum bırakılmamasını güvence altına alacağı (md.24/1) yönünde düzenlemeler bulunmaktadır. Ayrıca taraf devletler bebeklerin ve çocukların ölüm oranlarının azaltılması; çocukların tamamına gereken sağlık bakımı ile yardımın ve asgari sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinin sağlanması konularında sorumlu tutulmuştur. Aynı düzenlemeye göre taraf devletler annelere doğum öncesinde ve sonrasında gereken bakımın sağlanması; toplumsal kesimin tamamının, en başta anne ve babalar ile çocukların, çocuk beslenmesi ve sağlığı, anne sütüyle beslenmenin faydaları,

toplumsal ve çevresel sağlının korunması ve kazaların engellenmesi hususunda gerekli bilgileri elde etmelerine ve kullanmalarına yardımcı olunması (md.24/2) konularında da yükümlü kılınmıştır.

Çocuklar için erken çocukluk döneminde yapılması gereken eğitimin de burada vurgulanması gerekmektedir. Bir çocuğun gelişimi için en önemli dönemin 0-8 yaş aralığı olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde çocuğun beden sağlığı, kişilik yapısı ve psiko-motor becerileri gelişmekte ve gelecekteki deneyimi, alışkanlıkları, inanç ve kimliği şekillenmektedir. Bu nedenle erken çocukluk dönemindeki eğitimin bilişsel gelişimi sağlaması, okula hazırlığı kolaylaştırması, sonraki dönemde eğitimdeki başarıyı artırması, okula uyum sağlamayı kolaylaştırması, devamlılık, sınıf tekrarı ve telafi programlarını önlemesi, suça sürüklenme oranını düşürmesi, alkol bağımlılığını ve diğer kötü alışkanlıkları azaltması gibi sayılabilecek bir dizi faydası bulunmaktadır. Bu nedenle akademik yönden başarılı ve ekonomik açıdan üretici bireyler yetiştirilmesi için bu dönemde uygulanacak eğitimin oldukça verimli olduğu düşünülmektedir. Türkiye de bu konunun önemini kavramış ve son dönemde okul öncesi eğitimi ciddiye almaya başlamıştır. Ülkemizde bu tür hizmetler genellikle Milli Eğitim Bakanlığı gibi kamu birimleri tarafından sunulmakta, finansmanı da kamusal kaynaklarla karşılanmaktadır (İnal, 2018:584-585). Ancak çalışmalar sürdürülüyor olsa da okul öncesi eğitim henüz zorunlu hale getirilememiştir. Türkiye bu konuya gereken önemi göstermek zorundadır. Zira okul öncesi eğitim sayesinde çocukların dil, bilişsel, psiko-motor gelişimi ve kişisel bakım becerileri kazanması sağlanmaktadır. Bu sayede çocuklar ilginin yalnızca kendi üzerlerinde olduğu aile ortamından uzaklaşmakta ve paylaşmayı, arkadaşlığı, düzenli ve toplu halde yaşamayı, sabretmeyi, sorunları çözmeyi, kabul etmeyi ve edilmeyi sosyal bir çevrede, yaşayarak öğrenmektedir. Bu şekilde edinilen bir davranış ise kalıcı olmaktadır [Gölan, Şirin (Yetişkin Bildirileri-1), 2011:56]. Diğer taraftan anne ve babaların bedensel, zihinsel ve psiko-sosyal açıdan çocukların gelişimini en çok etkileyen kişiler olması, onlara verilecek kamusal destek hizmetlerinin dolaylı olarak çocukları da olumlu yönde etkilemesi anlamına gelmektedir. Çocuk eğitimi ve gelişimi konusunda, çocukların yetiştirilmesinde annelere atfedilen yükler sebebiyle özellikle annelerin bilinçlendirilmesi, çocuklar için etkin bir destek anlamı taşımakta ve okula başlamalarında da kolaylık sağlamaktadır (Şenol, v.d., 2012:66). Öte yandan çocukların yetiştirilmesinin sadece annelere ait bir sorumluluk olmadığı ve

ebeveynlerin bu sorumluluğu ortak bir şekilde paylaşması gerektiği de burada vurgulanması gereken bir gerçektir.

Türkiye'nin yapmış olduğu düzenlemelerle ilgili anayasal çerçeve çizildikten sonra Medeni Kanun'da, sorunların çözüm yollarının nasıl izah edildiği de incelenebilir. Medeni Kanun'a göre çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimi açısından herhangi bir tehlike söz konusu olur ya da çocuk manevi anlamda terk edilmiş vaziyette kalırsa veya çocuk aile içinde kaldığında aile huzuru katlanılamayacak şekilde bozuluyorsa hâkim, çocuğu anne ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir (md.347). Bu konuda mahkemeler somut olayın kendi koşullarını da göz önüne alarak, eşlerin çocuğun yararını ön planda tutma anlayışına sahip olması durumunda birlikte yaşamaya ara verilirse, velayeti anne ve babadan almadan da çocuğun birlikte oturacağı tarafı belirleyerek çocuğu onun yanında bırakabilmektedir. Mahkemeler tarafından dikkate alınması gereken bir başka husus da çocuğun yararına aykırılık söz konusu olmadıkça anne ve babasından velayetinin alınması yerine aileyi destekleyici tedbirlere başvurulabilecek olmasıdır (Usta, 2016:110)

Türkiye'de bulunan dezavantajlı çocuk sayısı son zamanlarda artış eğilimi göstermektedir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi gereken kamusal desteğin çocuklara yeterince sağlanamaması olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye, köprü altı çocukları, kibritçi kızları, yakın zamanda göç etmek zorunda kalan ailelerin sokaklarda çalıştırdığı, suça sürüklenen, bali ve tiner gibi uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanan, yağma olaylarına karışan çocuklarla anılan bir ülke haline gelmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye tarafından kabul edilmesinden bu yana 29 yıl geçmiş olmasına rağmen ülkemizde hala ayrımcılık konuları şiddetle tartışılmakta, kız çocuklarının eğitime kazandırılması için 'Baba Beni Okula Gönder' ve 'Haydi Kızlar Okula' benzeri kampanyalar yapılmaktadır (Doğru, 2015:25).

Çocuk Hakları konusunda Türkiye'de özel alanda yapılan çalışmalara bakıldığında ise kayda değer sonuçlar üretmeye yönelik olumlu katkıların olduğu da söylenebilir. Özellikle Çocuk Vakfı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi'nin işbirliği ile 2010 yılında icra edilen Birinci Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, bu kongre ile Türkiye ve dünyada ilk kez bir 'Çocuk Meclisi'nin oluşturulması ve onların sorunlarının bizzat kendilerinden

dinlenmesi ile bu konuda strateji belgelerinin hazırlanması³¹ oldukça önemli gelişmelerdir. Bu strateji belgelerinin içeriğinde vizyon yerine ilk kez çocukların ağzından ‘Çocuk Hakları Hayalimiz’ sloganı kullanılmış ve *‘Çocuğun yüksek yararının bütün yararlardan öncelikli olduğunu kabul ederek, yaşama, gelişme, korunma ve görüşünün alınması hakkı ile ayrımcılığın önlenmesini esas alan, çocuk hakları kültürü temelinde bir çocukluğun yaşandığı Türkiye’* hedefi belirlenmiştir (Şirin, Gülan, 2011:13-14).

Burada ifade edilen tüm çalışmalar ve düzenlemeler çocuk hukukunun başlıca konusu olan çocuk hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Çocuk haklarında öncelikle uluslararası alandaki insan hakları ile ulusal alandaki anayasal temel haklar çocuklar açısından yeniden tekrarlanmış olmaktadır. Bu da, çocukluk nasıl yaşanırsa büyüklüğün de o şekilde yaşanacağını ve aynı şekilde çocuk yetiştirileceğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Özgürlükle büyüyen çocuklar özgür ruhlu olacak ve bu ruhu gelecek kuşaklara taşıyacaklardır. Bu nedenle çocuk haklarının temellerini güçlendirmek toplumların geleceğine ve demokratik kültürüne yönelik yapılabilecek en verimli katkı olacaktır. *“Gerçekten de baştan dövülmeyen sonradan dövmez; baştan görüşü alınan sonradan başkalarına danışır; baştan kendisine yardım sağlanan sonradan başkasına yardım eder; baştan anlayış ve hoşgörü gören sonradan anlayış ve hoşgörü gösterir. Sonuçta, barışçı, dayanışmacı, hoşgörülü bir demokratik toplum oluşur”* (Serozan, 2017:9).

Bu bölümde incelendiği gibi çocuk hakları sadece sağlık, gelişme ve korunma gibi haklarla sınırlı değildir. Çocukların ayrımcılığa karşı korunma ve görüşlerini özgürce açıklayabilme hakları da bulunmaktadır. Hatta bundan da önemlisi çocukların kendi haklarını bilme ve bu hakları savunma haklarıdır. Ancak bu hakları çocukların bilmesi veya öğrenmesi asla istenilen gelişmeyi sağlayamayacaktır. Onlardan önce anne ve babaların, öğretmenlerin ve tüm diğer

³¹ Birinci Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi’nin hazırlanma çalışmaları sırasında çocuk ve yetişkinlerin görüşlerinin alınması maksadıyla hükümet kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşu temsilcileri, bazı üniversitelerin öğretim görevlileri ile diğer yetişkinlerle 13 - 15 Ekim 2010 tarihleri arasında; çocuk görüşlerinin alınması maksadıyla da TÜBİTAK-TÜSSİDE’nin danışmanlığında 17 - 18 Ekim tarihleri arasında çalıştaylar gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Çocuk görüşlerinin alınarak strateji belgesine yansıtılması maksadıyla tüm şehirlerin Demokrasi ve Öğrenci Meclisleri, Çocuk Meclisleri ve Çocuk Hakları Komiteleri’ne üye olan 9-18 yaş grubu toplam 6230 çocuğun görüşüne başvurulduğu ve çocuklara 11 soru sorulduğu, çocuk görüşlerinden Sesimizi Kim Duyacak!.. adını taşıyan 2010 Çocuk Görüşü Raporu hazırlandığı, raporun 23 Nisan 2010 tarihinde açıklandığı ifade edilmiştir.

yetişkinlerin yani toplumun bu hakları benimsemesi ve hayata geçmesi için çalışmaları gerekmektedir. Ayrıca devlet yönetimleri de bu konudaki çalışmalarını ciddiyetle sürdürmeli ve çocuklara verdiği sözleri yerine getirmelidir [Gülan, Şirin (Çocuk Bildirileri), 2011:6].

Ülkelerin, çocuklara verdiği sözleri yerine getirebilmeleri için bir çocuk hakları stratejisine sahip olması gerekmektedir. Böyle bir stratejinin varlığı ise ancak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasıyla kanıtlanacaktır. Çocuk Hakları Komitesi'nin tavsiyelerine bakıldığında da bir ulusal stratejinin hangi özelliklere sahip olması gerektiği görülecektir. Bu özellikler; sözleşmenin tamamına dayalı olması, çocukların tamamına hitap etmesi, öncelikler ve hedefler içermesi, bunlara ulaşmak için gereken zamanı belirtmesi ve bütçeleri öngörmesi, yaygın tartışma ortamları oluşturması ve sivil toplum kuruluşları ile çocukları bu tartışmalara dâhil etmesi, güçlü bir siyasi desteğe sahip olması ile devlet içinde ve sivil toplumda geniş ölçüde yaygınlaştırılması şeklinde ifade edilmektedir. Bu hususları biraz daha özelleştirmek gerekirse çocuk hakları stratejilerinde, ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel farkları yansıtılmalı, mevzuat değişikliğinden uygulamaya kadar yol gösterici bir sözleşme olmalı ve çocuk perspektifi yer almalıdır. Bu konuda çocuklarla birlikte çalışacak profesyonel gruplar için eğitim programları hazırlanmalı, hizmet içi eğitimler olmalı ve bu eğitimler merkezi ve yerel yönetim çalışanlarının bilgilerini arttırmalıdır. Ayrıca çocuğun yüksek yararını gerçekleştirmek için belirli sistemler, karar alma sürecinde çocukların görünürlüğünü arttıracak değerlendirmeler ve Çocuk Ombudsmanı gibi bağımsız izleme mekanizmaları olmalıdır. Çocuk istatistikleri ve çocuk araştırmaları ile bütçenin revize edilmesi, yetişkinler ve çocuklar arasındaki çocuk hakları bilincinin artırılması da çocuk hakları stratejisinde yapılması gereken eylemlerdendir. Bu şekilde, Türkiye'de üretilecek bir strateji ile dünyanın farklı yerlerindeki çocuklar için de çocuk hakları sorunlarının azaltılması konusunda katkı sağlanabilir³² (Akçakaya, 2011:22-24).

Çocuk Hakları Sözleşmesi ile söz konusu sözleşmeye istinaden yapılmış olan iç hukuk düzenlemeleri Türkiye'deki çocukluk anlayışını ve çocukların nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de çocuklar henüz yeterince özne haline gelememiş ve uygulamada elde etmeleri gereken pozitif haklara yeterince

³² I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi'nin konuk konuşmacısı Unicef Türkiye Temsilcisi Vekili Regina De Dominicis'in konuşmaları.

sahip olamamışlardır. Özgür çocukların haklarını kullanabilme oranlarının düşük olması ise cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocukların haklarını kullanma konusunun ne kadar problemli bir konu olduğunu göstermektedir.

2.11. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol

Kadınlara karşı ayrımcılığın dünya kamuoyunda gündeme gelmesi oldukça yeni bir durumdur. Roma hukukuna göre aile babasının suç işleyen aile fertlerini yargılayabilmesi ve ceza verebilmesi; suçlu saydıklarını dövebilmesi, hapsedebilmesi, satabilmesi ve hatta öldürebilmesinin meşru sayıldığı dönemden günümüze miras kalan ataerkil özellikler nedeniyle bu ayrımcılık ve şiddet, eskiye oranla azalsa ve değişim geçirmiş olsa bile, günümüzde de devam etmektedir (Karınca, 2008:9).

Dünya üzerindeki kültürlerin çok büyük çoğunluğunda çocukların bakımı, eğitimi, temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yetiştirilmesi tamamen kadınlara bırakılmıştır. Bunun sonucunda da, kadının yaşadığı olumsuzlukların büyük bir kısmının çocuklara da yansıdığı gerçeği kabul edilmektedir. Kadının yoksun bırakıldığı haklardan doğrudan çocuklar da yoksun kalmaktadır.

Bir çocuk sıfır noktasında dünyaya gelmektedir. Yaşadığı çaresizliklerin, endişelerin, korku ve acizliğin sonucunda öfkelenmekten başka gösterebileceği herhangi bir davranış bulunmamaktadır. Bu duyguların oldukça karışık ve zor duygular olmasından dolayı çocuğun, bu duyguların ve fiziksel zorlukların üstesinden tek başına gelebilmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ona yardımcı olan, onu dünyaya getirmekte aracı olan ve onu hayata karşı ruhsal ve fiziksel anlamda güçlü kılan kişi anne veya ona bakan kişidir. Bu nedenle bir çocuk dünyaya ilk adımını attığı andan itibaren annesinin ya da ona bakan kişinin ona yansıttığı duygu ve davranışlarla yaşamı tanımaya başlayacaktır (Erdoğan, 2018:14). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile Sözleşme'ye Ek İhtiyari Protokol'ü çalışmamız açısından önemli kılan faktör de budur. Çünkü toplumsal yaşamda sahip olması gereken hakları kazandıkça kendine daha fazla güvenecek ve bilgi sahibi olacak olan kadın, bunu çocuklarına

yansıtacak, psikolojik ve sosyal açıdan gelecek nesillerin daha bilinçli yetişmesine katkı sağlayarak toplumsal gelişmeyi doğrudan etkileyecektir.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW)³³ kadınlar için en önemli uluslararası insan hakları belgesi olarak kabul edilmektedir. Sözleşme, kadınların kişisel, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklarını iki hüküm çerçevesinde ifade etmektedir. Bunlar; kadınlara karşı medeni durum ve cinsiyet temeline dayanan ayrımcılığın yasaklanması ve kadınlar ile erkekler arasında hak eşitliği, eşit muamele ve eşit konum şartıdır (Schilling, 2007:8). Sözleşme taraf devletlerin; özellikle ekonomik anlamda yetersiz seviyedeki kadınların sağlık, yiyecek, eğitim ve öğretim ile çalışma olanakları ve diğer ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz olanakları olmasından kaygı duymaları gerektiğini; kadının, aile ile toplumun gelişimine çok büyük bir katkısı olduğunun dünyada henüz yeterince kabul görmemiş olduğunu vurgulamaktadır. Sözleşmede ayrıca anneliğin sosyal bakımdan önemli olduğu ve eşlerin her ikisinin de aile içinde ve çocukların yetiştirilmesindeki rolünün çok önemli olduğu; doğurganlık rolüne sahip olmasının kadına yönelik ayrımcılık için gerekçe sayılamayacağı ve çocukların yetiştirilmesinde kadın, erkek ve toplumun sorumluluğu ortak bir biçimde paylaşımları gerektiği başlangıç kısmında vurgulanarak konunun önemine dikkat çekilmiştir.

Sözleşmeye göre taraf devletler, kadınların siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda gelişimlerini sağlamak için, kadın-erkek eşitliği temelinde insan haklarını ve temel özgürlüklerini korumak ve bu haklardan faydalanmalarını sağlamak maksadıyla gerekli hukuksal düzenlemeleri yapacak ve her türlü tedbiri alacaktır (md.3). Bu eşitlik temeli tek bir istisna ile bozulmuştur. Ayrımcılık yasağına ilişkin bu istisnaya göre annelik statüsünü korumak maksadıyla sözleşmede alınan tedbirler de dâhil taraf ülkelerin almış olduğu özel tedbirlerin hiç birisi ayrımcılık şeklinde değerlendirilemeyecektir (md.4). Burada ifade edilen konu, maddi haklardan, düzgün muameleden ve statülerden, kadınların eşit olarak yararlanmalarını

³³ "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" 1 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmış ve 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin bu sözleşmeye katılması 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı kanunla uygun bulunmuş ve Bakanlar Kurulu tarafından 24 Temmuz 1985 tarihli 85/9722 sayılı kararla onaylanarak 14 Ekim 1985 tarih ve 18898 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

sağlamak maksadıyla onlara erkeklerden daha farklı davranılmasına izin verilmiş olmasıdır. Sözleşmede bu husus, kadınlar ve erkekler arasında maddi eşitlik temelini oluşturmasını sağlamak ve kadınlara destek veren, gerekirse onları erkeklerden üstün tutacak önlemleri almak maksadıyla düzenlemiştir (Schilling, 2007:9). Bu düzenleme kadınlara yönelik geçici özel önlemlerden biridir. Bu tür düzenlemelerle kadınların, sonuçta erkeklerle eşit olabileceği düzeye erişmesi için başlangıçta üstün tutulması amaçlanmıştır.

Sözleşmeye taraf ülkeler, geleneklerin ve önyargıların ortadan kaldırılması amacıyla gereken tedbirleri almakla da yükümlü kılınmıştır. Bu nedenle taraf devletlerce, toplumsal anlamda annelik kavramının gerektiği şekilde anlaşılması ve çocuk yetiştirilirken kadınların ve erkeklerin ortak sorumluluk alması için, ailede verilen eğitimin, çocuğun menfaatlerinin her şeyin üstünde tutulacağı ön kabulüne göre düzenleme yapması gerektiği ifade edilmiştir (md.5). Böylece, otoriter ve hiyerarşik bir düzenin hâkim kılındığı, kadına ve çocuğa söz hakkının verilmediği bir toplumdan demokrasinin bir yaşam biçimi olduğu, yaşamın tüm alanlarında demokrasinin getirdiği kuralların kabul gördüğü bir topluma geçiş kolaylaşacak ve çocukların zihinlerinde somutlaşacaktır (İpşiroğlu, 2006:8).

Sözleşmede aile hukukuna giren konularda da birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde medeni durumlarına bakılmaksızın anne ve babanın çocuklara dair konularda eşit hak ve yükümlülüklerinin olması, tüm koşullarda çocukların çıkarlarına üstünlük tanınması hükme bağlanmıştır. Bu konuda taraf devletlerin; anne ve babanın, çocuk sayısına ve doğurma zamanına serbest bir şekilde karar verme hususunda eşit haklarının olması ve bu hakları kullanırken gereken bilgi, eğitim ve araçlara sahip olması, velayet, kayyımlik, vasilik ve evlat edinme gibi konularda eşit hak ve yükümlülüklerinin olması konularında gerekli düzenlemeleri yapacağı ve tüm tedbirleri alacağı belirtilmiştir (md.16).

Başta önceki kısımda belirtilen konularda olmak üzere kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi için sözleşmeye istinaden 'Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi' adında bir komitenin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu komite, sözleşmenin uygulanma aşamasındaki gelişmeleri incelemek maksadıyla faaliyetlerini yürütecek (md.17) ve devletlerin, sözleşme hükümlerine işlerlik kazandırmak için aldıkları yasal, yargısal, kamusal ve diğer tedbirlerin ve bu konudaki gelişmelerin raporlarını inceleyerek (md.18) faaliyetleriyle

ilgili Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na senelik rapor sunacaktır (md.21).

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi'ne işlerlik kazandırmak için 1999 yılında, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşmeye İlişkin Seçmeli Ek Protokol³⁴ yayımlanmıştır. Seçmeli Ek Protokol'de taraf devletlerin, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'ne başvuru yapılması durumunda söz konusu kabul ve inceleme yetkisinin tanındığı (md.1); başvuruların, bu devletlerin yargılama yetkisindeki bireyler ya da gruplar tarafından veya onlar adına, sözleşmede tanınan haklardan herhangi birinin ihlali durumunda mağdur olduğu gerekçesiyle yapılabileceği şeklinde düzenlemelerle (md.2) başvuru şartları belirlenmiştir.

Sonuç olarak bu sözleşme, getirdiği ayrımcılık tanımının kapsamlı olması, ayrımcılığın yalnızca kamu personeli tarafından yapıldığı şeklinde herhangi bir kısıtlama getirmemesi ve belirli koşullar altında özel kişiler tarafından yapılan ayrımcılığı da yasaklamasından dolayı etkili bir sözleşme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, ayrımcılığı sadece yasalarda değil gelenek ve uygulamalarda da ortadan kaldırmaya çalışması önemlidir. Bu ayrımcılığı ortadan kaldırmak için, sözleşme çerçevesinde bir denetim mekanizması ve denetim usullerini oluşturması ve tek denetim şekli olan rapor sunma usulüne Seçmeli Protokol ile bireysel şikayet başvurusu ve soruşturma usulünün eklenmesi de vurgulanması gereken düzenlemelerdir (Arslan, 2004:43).

³⁴ 'Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşmeye İlişkin Seçmeli Ek Protokol', BM Genel Kurulu tarafından 6 Ekim 1999 tarih ve 54/4 sayılı kararla kabul edilerek 10 Aralık 1999'da imzaya açılmış ve 22 Aralık 2000'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye, söz konusu İhtiyari Protokol'ü 8 Eylül 2000 tarihinde imzalamış, 30 Temmuz 2002 tarih ve 4770 sayılı Kanun'la onaya uygun bulmuş ve 2 Ağustos 2002 tarih ve 24834 sayılı Resmi Gazete'de yayımlamıştır. Bakanlar Kurulu'nun 26 Ağustos 2002 tarih ve 2002/4703 sayılı kararıyla İhtiyari Protokol'ün onaylanması kabul edilerek Bakanlar Kurulu kararıyla İhtiyari Protokol'ün resmi Türkçe çevirisi, 18 Eylül 2002 tarih ve 24880 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 29 Ekim 2002 tarihinde onay belgeleri BM Genel Sekreterliği'ne sunulmuş ve Türkiye açısından 29 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

2.12. Çocukların Korunması ve Uluslararası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme

Çocuğun bir ailesinin olması, gerek kişiliğinin gelişmesi gerekse ruhsal ve bedensel sağlığı açısından oldukça önemlidir. Sağlıklı aile ilişkilerinden yoksun kalması çocuğun duygusal açıdan gelişimini olumsuz yönde etkilediği gibi fiziksel ve zihinsel gelişimini de yavaşlatmaktadır. Anne ya da babadan herhangi birinin yaşamını yitirmesi veya diğerinden ayrılması durumunda ortaya çıkan dağılmış aile ortamı, başta dil ve motor gelişimi ile konuşma bozuklukları olmak üzere birçok açıdan çocuğun zihinsel gelişimini geciktirecektir (Yavuzer, 2018:50-51). Bu ve benzeri problemlerden çocukların korunmasına ve çocukların evlat edinilerek aile ortamına kavuşmasına olanak sağlamak, evlat edinme konusunda asgari düzeyde standartlar belirlemeye çalışmak ve bu standartların uygulanmasını kolaylaştırmak için ülkelerin iç hukukunda düzenleme yapma yükümlülüğü getirmek maksadıyla uluslararası düzeyde kabul gören ve bağlayıcılığı olan bir sözleşme yapma ihtiyacı doğmuştur.

1967 yılında yapılan sözleşme, çocukların korunması ve evlat edinme konusunda Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan ilk bağlayıcı metin olması bakımından önemli sayılmaktadır. Bu sözleşme toplam on sekiz ülkede yürürlüğe girerek geçerlilik kazanmıştır. Üye devletlerin uygulamış olduğu evlat edinme mevzuatında bütünlük oluşturmak için hazırlanan 1967 Sözleşmesi, bir süre sonra güncelliğini kaybetmiş ve Birleşik Krallık ile İsveç'in sözleşmeden ayrılmasına neden olmuştur. Daha sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarıyla da uyum sorunu yaşanması nedeniyle sorgulanmaya başlayan sözleşmenin değiştirilmesine yönelik kanaat oluşmuştur.

29 Mayıs 1993 tarihinde Çocukların Korunmasına ve Ülkelerarası Evlat Edinmeye İlişkin İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi imzalanarak çocukların menfaatlerinin üstünlüğü, onların kaçırılması; satılması veya ticaretinin engellenmesi, evlatlık işlemlerinin tüm ülkelerde kendiliğinden tanınması, devletlerarasında işbirliğine yönelik ilkeler kabul edilmiştir. Tüm bu çalışmalar, 2008

yılında imzalanmış olan Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Gözden Geçirilmiş Avrupa Sözleşmesi'nin hazırlanması için de kaynak teşkil etmiştir.³⁵

Çocukların Korunmasına ve Ülkelerarası Evlat Edinmeye İlişkin İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi (1993) yabancılık unsuru içeren evlat edinme prosedürüyle ilgili olduğundan, evlat edinmelerde hangi hukukun uygulanacağına dair düzenleme bulunmamaktadır. Bu sözleşmenin temel amacı uluslararası alanda evlat edinme meselesinin çocukların yararına, uluslararası hukukun onlara tanıdığı haklarla uyumlu olarak uygulanması için gerekli koruyucu önlemleri hazırlamak ve bu tür konularda işbirliği sağlayarak taraf ülkelerdeki evlat edinme işlemlerinin tanınmasını kolaylaştırmaktır. Ayrıca sözleşmenin en önemli amaçlarından birisi de çocuk kaçırma olaylarının önlenmeye çalışılmasıdır. Kaçırma olaylarından kastedilen ise ebeveynler tarafından kaçırılma olayları değil, çocukların kötü amaçlar için kullanılmak maksadıyla kaçırılma olaylarıdır. Özellikle evlat edinme görüntüsünde gerçekleştirilen çocuk ticaretinin engellenmesi bu sözleşmenin esas amacı olduğundan, evlat edinme ilişkisinin nasıl kurulması gerektiğine dair oldukça ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır (Filiz, 2016:50-51). Söz konusu düzenlemelere örnek olarak sözleşmenin 4. maddesinde evlat edinme için gerekli olan şartlar sayılmış ve bu şartların sağlanması konusunda taraf ülkeler yükümlülük altına alınmıştır. Bu şartlar; çocuğun evlat edinilebilmesinin yetkili makamlar tarafından kabulü, evlat edinme eyleminin çocuğun yararına olacağının tespit edilmiş olması, kişi, kurum ve yetkili makamlardan gerekli izinlerin alınmış olması ve bu işlemin sonucunda evlatlığın gerçek anne ve babasıyla kuracağı ilişkinin sınırlarının tespit edilmiş olmasıdır. Bu sınırların yetkili makamlara bildirilmesi, kişi ve kurumlar tarafından verilen iznin herhangi bir çıkar ilişkisine dayanmadan ve hukuki şekle uygun olarak verilmiş olması, evlatlık verilecek çocuğun yaş ve olgunluk şartlarını sağlıyor olması, annesinin yapılacak işleme rızasının olması, çocuğun istek ve görüşlerine başvurulmuş olması ve çocuğun rızasının hiçbir kısıtlamaya uğramadan yasal bir biçimde alınmış olması da gerekli şartlar arasında sayılmıştır (Giray, 1999-2000:344).

³⁵ Türkiye 1967 Sözleşmesi'ni ve 2008 Sözleşmesi'ni imzalamamıştır. Ancak 1993 Lahey Sözleşmesi Türkiye tarafından 5 Aralık 2001 tarihinde imzalanarak 20 Ocak 2004 tarihli ve 25352 sayılı Resmi Gazete ile yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle Türkiye açısından geçerliliği olan sözleşme 1993 Sözleşmesi'dir.

2008 Sözleşmesi'nde uygun koşullarda evlat edinebilmek için asıl olarak tanınan bir tek ilke değerlendirilmeye alınmıştır. Bu ilke; çocuğun yüksek yararının üstün tutulması (m.4) olarak belirlenmiştir. Ancak yine de söz konusu ilke yalnız başına yeterli olamayacak ve diğer ilkelerin tamamlayıcı göreviyle birlikte değerlendirilecektir. Öte yandan 1967 Sözleşmesi ilkelerinin tamamı asıl ilkeler olarak kabul görmüştür (Aykaç, 2009:389-390).

Evlat edinme konusunda ülkelerin iç hukuklarında oldukça farklı düzenlemeler mevcuttur. Öncelikle evlat edinme talebinde bulunan bireylerin gerekli şartları taşıması, evlatlık ile evlat edinen arasındaki yaş farkı ve yaşla ilgi diğer sınırlara dair kıstaslar konusunda ülkelerarası farklılıklar bulunmaktadır. Şartlara bakıldığında ise belirli bir bakım süresinin olup olmaması, varsa bakım süresinin ne kadar olacağı ile evlat edinme işleminin tamamlanması için kimlerin rıza göstermesi gerektiği gibi örnekler mevcuttur (Tarman, 2011:333). Bu konuda ülkemizde uygulanacak olan mevzuata bakıldığında ise Milletlerarası Özel Hukuk ve Usûl Hukuku Hakkında Kanun'un 18. maddesi³⁶ karşımıza çıkmaktadır. Bu maddede evlat edinme ehliyeti ve şartları, evlat edinme ve edinilme konusunda diğer eşin onayı ve eşlerin beraber evlat edinmesi halinde uygulanacak genel hükümler düzenlenmiştir.

2.13. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Çağdaş yaşamın en temel gereklerinden birisi de çocukların, kendi haklarını öğrenebilmeleri ve bu hakları kullanabilmeleridir. Çocuk haklarının insan onuruna, özgürlüğüne uygun olması ve çocuklukta öğrenilen haklar sayesinde toplum, kendi haklarına sahip çıkan, birbirlerinin haklarına da saygılı olan bireylerden oluşacaktır (Şirin, Sayita, 'Projeler Kitabı', 2000:23). Çocuk Haklarının Kullanılmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi³⁷, bu hakların öğrenilmesi ve haklara sahip

³⁶ 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usûl Hukuku Hakkında Kanun, 27 Kasım 2007 tarihinde kabul edilerek 12 Aralık 2007 tarihli ve 26728 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

³⁷ 'Çocuk Haklarının Kullanılmasına ilişkin Avrupa Sözleşmesi' 25 Ocak 1996'da Strasbourg kentinde imzalanarak 21. maddesine uyacak bir şekilde 1 Temmuz 2000'de yürürlüğe

çıkılması için taraf ülkelere yükümlülükler getiren bir sözleşme olarak ortaya çıkmıştır.

Sözleşmenin amacı, çocukların yüksek yararı için haklarını geliştirerek onlara usule ilişkin haklar vermek ve bu hakların, çocukların adli merci önündeki, kendileriyle ilgili davalar hakkında bilgilendirilmelerini ve söz konusu davalara katılmalarına izin verilmesini temin etmek olarak açıklanmış ancak kapsamı yalnızca çocukların ikametgâhı ve çocuklarla kişisel ilişki kurulmasına yönelik velayet sorumluluğu davaları olarak sınırlanmıştır (md.1). Bu amaca uygun olarak taraf devletler iç hukuk düzenlemelerini yerine getirecek ve bu durumda bulunan çocuklar için sözleşme hükümlerini geçerli kılacaklardır. Diğer taraftan çocuklar arasında da bir ayrıma gidilerek bu hakkın, ülkesinin iç hukukunda yeterli kavrama yeteneğine sahip olduğu kabul edilen çocuklara verilmesi gerektiği belirtilmiştir (md.3).

Hem başlangıç kısmında vurgulanan hususlar hem de 1. maddede ifade edilen amaç dikkate alındığında sözleşmenin, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile düzenlenen 'Çocuğun Katılım Hakkı' ile ilgili kısmi vurgulamalara sahip olduğu görülecektir. Sözleşmede düzenlenen kısım; katılım hakkı ile ilgili çocuklara tanınması gereken hakların, onların bir adli makam önündeki, kendilerini ilgilendiren davalar hakkında bilgilendirilmesi gerektiği konusuyla sınırlandırılmıştır.

Temel anlamda çocuğun katılım hakkının sağlanabilmesi ve geliştirilebilmesi için öncelikle yetişkinlerin bu hakkı benimsemeleri, çocukları bağımsız birey olarak görmeleri ve onlara güvenmeleri gerekmektedir. Çocukların, yetişkinler tarafından kurgulanan bir dünyada, yetişkinlerin yönettiği kurum ve kurallarla yaşamlarını sürdürmesi nedeniyle çocuğun katılım hakkı, öncelikle yetişkinlerce benimsenmelidir. Anne ve babalar ile öğretmen, akraba, komşu, yönetici ve diğer yetişkinlerce benimsenmeyen bir katılım hakkı kavramı hiçbir şekilde yaşam alanı bulamayacaktır.³⁸ Sözleşmede çocuğun katılımı ile ilgili olarak bu konu hassasiyetle vurgulanmış ve konuyla ilgili bir de denetim mekanizması kurulması kararlaştırılmıştır. Sözleşmenin bu amaçlarını yerine getirmek için bir 'Daimi Komite' oluşturulmuş ve bu komiteye tavsiye kararları alma (md.16) ve taraf

girmiştir. Türkiye ise bu sözleşmeyi, 9 Haziran 1999'da imzalayarak 18 Ocak 2001 tarihinde onaylamış olup 1 Şubat 2001 tarihli ve 24305 sayılı Resmi Gazete'de yayımlamıştır.

³⁸ "Türkiye Çocuk Politikası (Çalıştay Sonuçları)", Gündem Çocuk Derneği, Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayınları: 1, Ankara, 1. Bs., Mayıs 2009.

ülkelere rapor gönderme yetkisi de verilmiştir (md.19). Çocuğun katılımı, yani onun görüşüne başvurulması ilkesi, yenilikçi çocukluk teorilerinin kabul ettiği bir ilke olarak çocuğun özneleşmesinde katalizör görevi görmüştür. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkelerinden biri olan katılım, diğer tüm faaliyetlerde çocukların yararının gözetilmesinin dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir (Şirin, 2010:67).

Türkiye bu sözleşmeyi bir 'Beyan Metni' sunarak onaylamıştır. Bu beyan metninde sözleşmeyi, adli makamlar karşısında belirli kategorilerdeki aile mahkemelerinde görülen davalarda uygulayacağını beyan etmiştir. Bunlar; boşanma, ayrılık, velayet davaları ile ebeveyn-çocuk arasında kişisel ilişki oluşturulması ve babalık durumunun mahkeme kararıyla kurulmasına yönelik davalar olarak belirtilmiştir.

2.14. Avrupa Sosyal Şartı

İnsan hakları konusunda uluslararası bir belge niteliği taşımakla birlikte bölgesel olarak değerlendirilen Avrupa Sosyal Şartı, Avrupa Konseyi'nce 1950 senesinde onaylanan İnsan Hakları Sözleşmesi'nden sonra gelen en önemli sözleşmedir. Bu sözleşmenin önemi ekonomik ve sosyal bir takım hakları tanıması ve bu hakları güvence altına almasıdır.

1996 yılında ilan edilen Avrupa Sosyal Şartı, 1961 yılında ilan edilen Sosyal Şart'ın Gözden Geçirilmiş hali olarak bilinmektedir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (Sosyal Şart); sağlık, barınma, eğitim, istihdam, sosyal güvenlik, eşit işe eşit ücret, doğum izni ve işçi hakları ile yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkı, seyahat özgürlüğü ve ayrımcılığa tabi tutulmama hakları, göçmen işçilerin, engellilerin hakları gibi temel hakların güvence altına alınması için hazırlanmıştır. Bu belge, 3 Mayıs 1996'da imzaya açılarak 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe konulmuştur.³⁹

³⁹ 'Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı' 6 Ekim 2004 tarihinde Türkiye tarafından imzalanarak 09 Nisan 2007 tarih ve 26488 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve Türkiye açısından 1 Ağustos 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın II. Bölümünün 1. maddesi, 2. maddenin 1, 2, 4, 5, 6 ve 7. fıkraları, 3. maddesi, 4. maddenin 2, 3, 4 ve 5. fıkraları ile 7. ve 31. maddelerini kabul ettiğini beyan etmiştir.

Sosyal Şart'ın çocuk haklarını doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendirdiği değerlendirilen kısımları oldukça fazladır. Örneğin birinci bölümde, çocukların, gençlerin ve çalışan annelerin, herhangi bir tehlike durumunda özel olarak korunma hakkı olduğu; tüm bireylerin, mesleki eğitim alma hakkının olduğu (ki bu hak çocukları da kapsamaktadır); tüm çalışanların ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin sosyal güvenlik hakkına sahip oldukları; ailenin, çocukların ve gençlerin gelişimlerini temin etmek amacıyla gerekli toplumsal, hukuki ve ekonomik alanda korunma hakkına sahip olduğu şeklinde düzenlemeler bulunmaktadır.

Sosyal Şart temel anlamda çocukların, gençlerin, çalışan annelerin ve ailenin korunmasına yönelik düzenlemeler getirmiştir. Bilindiği üzere Anayasa'nın 90. maddesinde, uluslararası alanda kabul edilen bir hukuki metnin iç hukukta uygulanması için gerekli olan şartlar düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre uluslararası hukuksal bir metin, usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konmuş temel haklara ve özgürlüklere yönelik hükümler içeriyorsa doğrudan yürürlüğe girmiş sayılmaktadır. Bu durumda sosyal ve ekonomik alanda bireylerin sahip olduğu hakların Anayasa'da düzenlenen temel haklar ve özgürlükler kapsamında değerlendirilmesi gerektiği düşünüldüğünde Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın, Anayasa'ya göre temel haklara ve özgürlüklere dair uluslararası sözleşme niteliği taşıması nedeniyle Türk Hukuku açısından doğrudan uygulanabilecek bir kural olduğu belirtilebilir (Erdoğan, 2008:129-130).

Avrupa Sosyal Şartı'nda yer alan en önemli düzenlemelerden biri çocukların ve gençlerin yasal, toplumsal ve ekonomik alanda korunma hakkına ilişkindir. Bu düzenlemeyle taraf devletler, çocukların ve gençlerin kişilikleri ile bedensel ve zihinsel kabiliyetlerinin gelişimini gerçekleştirecek bir ortamda yetişmeleri için, çeşitli kuruluşlarla işbirliği yaparak gerekli yardım, bakım, öğretim ve eğitim imkânlarına kavuşmalarını, buna yetecek oranda kurumların kurulması ve hizmetlerin sürdürülmesini sağlamak, çocukları ve gençleri şiddet, sömürü ve ihmalden korumak, aile desteği olmayan çocukların ve gençlerin korunmasını ve bu çocuklara devlet desteğini sağlamak, onların okula devamlarını özendirmek ve parasız ilk ve orta öğrenimi sağlamak için tüm uygun önlemleri almayı taahhüt etmişlerdir (md.17). Burada bahsedilen haklar ikincil kuşak haklar olarak değerlendirilmektedir. Aslında Sosyal Şart'ın düzenlediği konuların tamamı bu kapsamda düşünülebilir. Belki de bu yüzden bireysel haklara gösterilen ilgi, ikincil haklar olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal haklara yeterince gösterilmemiştir.

Çünkü sosyal haklar bireysel haklara göre hem daha maliyetlidir hem de çok daha karmaşık yapılıdır. Bu yüzden sosyal haklar konusunda uygulamada bir netice alınabilmesi toplumun hangi düzeyde örgütlendiğine bağlıdır. Dolayısıyla sosyal hakların daha çok sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan örgütlenme ve işleyiş modeli üzerine kurulması normal kabul edilmelidir. Henüz bu sürecin yeterince iyi çalışmadığı ülkelerde ise sosyal haklar zayıf kalmıştır. Neticede, sosyal hakların zayıf kaldığı ülkelerin uluslararası denetimi kabul etmesi de beklenemeyecektir (Akıllıoğlu, 2004).

Sosyal Şart, aile sorumluluğu bulunan çalışanlara yönelik fırsat eşitliği ve eşit muamele hakkına ilişkin düzenlemeler de yapmıştır. Bu konuda özellikle vurgulanması gereken husus ülkelerin, kreş ve çocuk bakımı konusunda ve kamusal-özel alan hizmetlerini geliştirecek veya teşvik edecek düzenlemeleri yapmayı kabul etmesidir (md.27).

Bütün bu düzenlemelerle birlikte Avrupa Sosyal Şartı ve 1995 Ek Protokolü vasıtasıyla geçerli kılınan 'kolektif şikâyet' usulü Gözden Geçirilmiş Şart'a da aktarılacak denetim sistemi aynı şekilde korunmuştur. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'yla birlikte ise Avrupa Sosyal Şartı ve ek protokollerinde güvence altına alınmış olan haklara ek sekiz yeni hak daha konulmuştur. Diğer taraftan Avrupa Sosyal Şartı'nın geleneksel yapısı da korunmaya çalışılmıştır. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı oluşturulduktan sonra 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı yürürlükten kalkmamış aksine günümüze kadar onaylayan devletler açısından yükümlülüğünü korumaya devam etmiştir (Erdoğan, 2008:126).

2.15. Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi

Çocukların ve onların mallarının korunması konusu ülkeler açısından farklı uygulamalara neden olmuş ve bu ülkelerin makamları arasında yetki çatışması doğurmuştur. 1961 tarihli 'Küçüklerin Korunması Konusunda Makamların Yetkisine ve Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme', velayetin tesis edilmesi, çocuğun korunması için bir kuruma yerleştirilmesi, onunla kişisel anlamda ilişki kurulması, varsa mallarının idaresi ve malvarlığının korunması maksadıyla mevzuata uygun

olarak alınması gereken koruma tedbirlerini içermiştir. Sözleşme bu tedbirlerin alınması sırasında yaşanabilecek uluslararası yetki sorunlarına, bu konuda uygulanması gereken hukuka ve alınacak koruma tedbirlerinin uygulanmasına yönelik uluslararası özel hukuka dair kapsayıcı hükümler içermiştir (Karataş, 2017:913).

Türkiye açısından 24 Ekim 1983 tarihinde yürürlüğe giren 1961 tarihli Sözleşme, uygulamadaki ihtiyaçları karşılayamadığından 1996 yılında Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı tarafından ‘Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi (Çocuk Koruma Sözleşmesi)’⁴⁰ imzaya açılmıştır.

1996 tarihli Çocuk Koruma Sözleşmesi, 1961 tarihli sözleşmeye göre birçok açıdan daha kapsamlı düzenlemelerle donatılmıştır. 1996 tarihli Sözleşme, çocuğun hem şahsının hem de malvarlığının korunmasına dair tedbirlerin alınması hususunda hangi taraf ülke makamlarının yetkilendirileceğine, bu hususta uygulanacak olan mevzuata ve koruma tedbiri ile ilgili kararların diğer taraf ülkelerde tanınması ve uygulanması için hangi tedbirlerin alınacağına dair geniş kapsamlı hükümler içermektedir (Karataş, 2017:913-914).

Sözleşmenin içeriğinde taraf ülkeler, çocukların yüksek yararının öncelikli olarak değerlendirileceğini taahhüt etmiştir (Başlangıç). Söz konusu taahhülle birlikte sözleşmenin amacı; taraf ülkelerin ilgili makamlarıyla, çocuğun kişiliğinin veya malvarlığının korunmasına yönelik tedbirleri almak ve bu makamlar yetkileri kullanırken velayet sorumluluğuna ilişkin uygulanacak hukuku belirlemek, taraf ülkelerin tamamınca söz konusu koruma tedbirlerinin tanınmasını ve tenfizini sağlamak ve bu ülkelerin makamları arasında, sözleşmenin yükümlülüklerini yerine getirmek için gerekli işbirliğini oluşturmaktır (md.1). Genel maksadın bu şekilde ifade edildiği ilk madde aslında sözleşmenin içeriğini de özetlemektedir.

⁴⁰ 1996 tarihli ‘Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi Türkiye tarafından, 22 Mayıs 2016 tarihli ve 29719 sayılı Resmi Gazete ile onaylanmış ve 2016/9638 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca, 01 Ocak 2017 tarihli ve 29937 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak 01 Şubat 2017 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Çocuk Koruma Sözleşmesi'ne göre çocuğun ikameti bulunan taraf ülkenin adli veya idari makamları, onun kişiliği ile mallarının korunması için gereken tedbirleri almaya yetkili kılınmış ve çocuğun ikametinin diğer bir taraf ülkeye alınması durumunda, yeni ikamet bulduğu ülkenin makamlarının yetkili olacağı düzenlenmiştir (md.5). Burada özellikle vurgulanan, çocuğun ikametinin taraf bir ülkenin sınırları içerisinde bulunmasının sözleşmenin uygulanabilmesi için bir ön koşul olmamasıdır. Fakat çocuğun ikametinin taraf bir ülkede bulunması durumunda, bu ülkelere sözleşmeyi uygulama yükümlülüğü de getirilmiş olmaktadır (Karataş, 2017:918).

Çocuk Koruma Sözleşmesi'ni 1961 Sözleşmesi'nden ayıran temel farklardan birisi de makamların yetkisi konusunda çocuğun milli devlet makamlarının yetkisini geri planda değerlendirmiş olmasıdır. Diğer taraftan 1961 Sözleşmesi'nin yalnızca bu düzenlemeye göre çekince hakkının kullanılmış olması durumunda uygulanacak olan 15. maddesi 1996 Sözleşmesi'nde bir ana madde olarak 10. maddede yer almıştır (Atik, 2011:69).

Taraf devletin, ülkesindeki herhangi bir çocuğun mülkiyetinin korunması için önlem almak üzere makamlarının yargı yetkisine çekince koyabileceği ve makamlarının almış olduğu önlemlerle uyumsuz olduğu takdirde velayet sorumluluğunu ya da önlemi tanımama hakkını saklı tutabileceği de sözleşmede yer alan diğer bir düzenlemedir (md.55).⁴¹ Bu maddeye bakıldığında çocuğun velayetinin korunmasına yönelik alınacak tedbirlerle ilgili ikameti bulunan taraf ülkenin iç hukukuna ayrıcalık tanındığı görülecektir.

Sonuçta bu sözleşme, daha önce çocukların nafaka ve velayetini düzenleyen Lahey Sözleşmelerinin tecrübelerinden de faydalanarak hazırlanan ve çocukların korunmaları, haklarının güvence altına alınması maksadıyla çok daha etkili mekanizmaları oluşturmaya çalışan bir sözleşmedir. Bu yönüyle sözleşme, diğer klasik kanunlar ihtilafı sözleşmelerinden ayrılmaktadır. Uluslararası işbirliğine

⁴¹ Türkiye bu Sözleşme'nin iki farklı maddesine çekince koymuştur. Bu çekinceler; Sözleşme'nin 54. maddesinin 2. Fıkrasında belirtilen 'Fransızca dilinin kullanılması' ile yukarıda belirtilen 55. maddesinin 1. fıkrasına ilişkin çocuğun kendi ülkesinde malları hakkında koruma tedbirlerinin alınmasında kendi makamlarının yetkisi ile velayet sorumluluğu veya kendi makamları tarafından daha önce alınmış bir tedbirle telafi edilemeyen bir tedbiri, bu mallara ilişkin olarak tanımlama hakkını saklı tutacağı şeklindeki düzenlemeler konusunda getirilmiştir.

ne kadar önem verdiğini, düzenlediği konulara, başlığında yer vererek göstermiştir (Tanrıbilir, 2011:127).

2.16. Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi

Çocukların neredeyse tamamı, anne ve babalarının boşanma veya ayrılma durumuyla karşılaştığında psikolojik açıdan olumsuz yönde etkilenir. Boşanma sonrasında ise ebeveynlerin aralarında yaşadıkları çatışma ve çekişmeler çocukta, ebeveynlerden birini kaybetme kaygısı oluşturur.

Anne, baba veya vasinin çocukla kişisel ilişki kurması hem boşanma sonrası hem de boşanma esnasında oldukça önemlidir. Bu önemden dolayı da çocukla kişisel ilişkinin hukuksal alanda düzenlenmesi gerekmiştir. Ancak ülkelerin iç hukuklarında yapılan düzenlemeler, ülkelerarası yer değiştirmek zorunda kalan çocuklar açısından karmaşa yaratmış ve hangi ülkenin hukukunun uygulanacağı problemi ortaya çıkmıştır. Bu konuda geçerliliği olan birçok sözleşme, kişisel ilişki kurma hakkını çocuklara ve ebeveynlere tanımış ancak bu hakkın nasıl kullanılacağını izah etmede yetersiz kalmıştır. Bu nedenle 01 Eylül 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 'Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'⁴² oluşturulmuş ancak Avrupa Birliği ülkelerinden beklenen ilgiyi görememiştir. Çünkü Danimarka hariç bu ülkelerde, çocukla kişisel ilişki kurulmasını düzenleyen 27 Kasım 2003 tarihli 'Evliliğe ve Velayet Sorumluluğuna İlişkin Meseleler Hakkında Mahkemelerin Yetkisi, Kararların Tanınması ve Tenfizi Hakkında Tüzük' yürürlükte bulunmaktadır (Giray, 2010:749-750).

Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin amacı; bu konuda genel ilkeleri belirleyerek kişisel ilişkinin düzgün bir biçimde kullanılması ve süreç sonunda çocuğun derhal geri dönmesi için gereken koruma tedbirleri ile

⁴² 15 Temmuz 2003'te Türkiye Cumhuriyeti tarafından Strasbourg kentinde imzalanan ve 9 Kasım 2010 tarihli, 6066 sayılı Kanunla onaylanması uygun görülen 'Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin onaylanması, Bakanlar Kurulu tarafından 14 Kasım 2011 tarihinde kararlaştırılmış ve bu karar 17 Kasım 2011 tarih ve 28115 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

garantilerin tespit edilmesi, çocuklar ile anne, baba ya da akrabaların kişisel ilişkiyi geliştirmeleri maksadıyla merkezi ve adli makamlar ile diğer kurumlar arasında işbirliğinin oluşturulmasıdır (md.1). Bu amacı gerçekleştirmek için taraf ülkelerce, çocuklar ile anne ve babasının birbirleriyle düzenli bir biçimde kişisel ilişkilerini sürdürme hakları olduğunun kabul edileceği; söz konusu kişisel ilişkinin, çocuğun yalnızca yüksek yararını gerektirdiği durumlarda, kısıtlanabileceği ya da kaldırılabilmesi, gözetim olmaksızın kişisel ilişkisinin sürdürülmesi, çocuğun yüksek yararına değilse, gözetim altında bu olanağın tanınacağı şeklinde düzenlemeler yapılmıştır (md.4). Çocukla kurulacak olan kişisel ilişkinin kapsamına bakıldığında ise çoğunlukla ziyaret, buluşma ve görüşme, yanında belirli bir süre kalma şeklinde olduğu kabul edilmektedir. Ancak kişisel ilişki bununla da sınırlı değildir. Telefon yoluyla, elektronik posta, kısa mesaj veya görüntülü iletişim seçenekleri de bu kapsamda değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2015:118).

Sözleşmede çocuğun yüksek yararı gözetildiği sürece, anne ve babası dışındaki aile bağları bulunan şahıslarla çocuk arasında kişisel ilişki kurulabileceği de ifade edilmiştir (md.5). Ayrıca çocukların kararlara katılımı kapsamında, ülkelerin iç hukukundaki düzenlemelere göre ayırt edebilme gücüne sahip olan bir çocuğa, yüksek yararına aykırı olmadığı sürece kendisiyle ilgili tüm bilgileri alma, danışılma, görüşlerini ifade etme hakları da tanınacak ve çocuğun, bu görüşlerine ve anlaşılabilir talep ve duygularına da gerekli değer verilecektir (md.6). Burada çocuğun yüksek yararı kavramının taşıdığı anlam ve kapsamı elbette önemli görülmektedir. Çocuk Hukukunda kabul gören genel ilkeye göre çocuğun yararı; çocuğun belirli hakları olduğunun anne, baba veya vasi tarafından kabul edilmesi, çocuğun kişiliğine saygı gösterilmesi ve çocuğun kişiliğinin her yönüyle geliştirilmesini ifade etmektedir. Ancak genel kabule göre bu yararın, her olayda farklı anlama geldiği ve olayın özelliğine göre somutlaştırılması gerektiği de ifade edilmektedir. Yine de çocuğun yararı kavramının içeriğinin ve sınırlarının belirlenmesi mümkün gözükmemektedir. Eğer çocuk, bedensel, zihinsel, ahlaksal ve toplumsal açıdan özgürlük ve onurlu bir biçimde gelişebilme olanağına sahipse çocuğun yararı kavramından bahsedilebilir (Serdar, 2007:744-745).

Çocukla ilişki kurma hakkı Türkiye'nin iç hukukunda Medeni Kanun'la anlam bulmuştur. Kanun'da çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, velayeti kendisine verilmeyen anne veya baba ile olağandışı bir durum varsa, çocuğun yüksek yararına uygun olduğu kadarıyla, ilk başta hısımlar olmak üzere diğer kişilere verilmiştir

(md.323/md.182). Yani Medeni Kanun sadece anne ve baba değil, diğer kişilere de çocukla kişisel ilişki kurma hakkı vermiştir. Ancak bu durumu olağandışı bir durumun varlığı şartıyla kısıtlamıştır. Olağandışı durumdan kastedilen, çocukla yakın bağları olan aile bireylerinin, kişisel ilişki kurma olanağı bulunmamış olması durumudur (Bölükbaşı, 2011:269). Bunlara ilave olarak Medeni Kanun'da, olağanüstü durumlarda, çocuğun yüksek yararıyla uyumlu olduğu kadarıyla diğer şahıslara ve özellikle hısımlarına da çocukla kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı tanınmıştır (md.325). Böylece çocuklarla kişisel ilişki kurma hakkı üçüncü kişilere de verilmiş olmaktadır.

2.17. Çocuk Nafakası ve Aileye ilişkin Diğer Nafaka Alacaklarının Uluslararası Tahsiline İlişkin Lahey Sözleşmesi

Uluslararası alanda nafaka sorunları ile ilgili çeşitli Lahey Sözleşmeleri imzalanmıştır. Bu sözleşmelerden uluslararası aile hukukuna ilişkin olanlar; 1956 yılında imzalanan 'Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesi', 'Nafaka Alacaklarının Yabancı Memleketlerde Tahsili ile ilgili 1956 tarihli Birleşmiş Milletler Sözleşmesi', 1958 tarihli 'Çocuklara Karşı Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin Lahey Sözleşmesi', 1973 tarihinde imzalanan 'Nafaka Yükümlülüğüne Uygulanacak Kanuna Dair Lahey Sözleşmesi' ve 1973 tarihli 'Nafaka Yükümlülüğü Konusunda Kararların Tanınmasına ve Tenfizine İlişkin Lahey Sözleşmesi'dir.⁴³ Ancak tüm bu sözleşmeler kendilerinden beklenen hedefleri tam anlamıyla yerine getirememiştir. Bu nedenle Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı 2007 yılında iki yeni sözleşme oluşturmuştur. Bu sözleşmeler 'Çocuk Nafakası ve Aileye ilişkin Diğer Nafaka Alacaklarının Uluslararası Tahsiline İlişkin Lahey Sözleşmesi'⁴⁴ ve 'Nafaka Yükümlülüklerine Uygulanacak Hukuka İlişkin Lahey Protokolü'dür. Türkiye bu

⁴³ Güzeloğlu, Abdülkadir; Güzeloğlu, Fatma Esra, 'Milletlerarası Aile Hukukunda Nafakaya Uygulanacak Hukuk', Güzeloğlu Hukuk Bürosu, (Çevrimiçi) <http://www.guzeloglu.legal/tr/haber-makale/milletlerarasi-aile-hukukunda-nafakaya-uygulanacak-hukuk-276.html>, 18 Şubat 2019.

⁴⁴ Türkiye bu sözleşmeye 25 Nisan 2016 tarih ve 6708 sayılı kanunla katılmayı uygun bulmuştur. Sözleşme, 22 Mayıs 2016 tarih ve 29719 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak sözleşmenin 60. maddesine uygun bir şekilde, Türkiye bakımından 1 Şubat 2017'de yürürlüğe girmiştir.

düzenlemelerden Uygulanacak Hukuka İlişkin Lahey Protokolü'ne taraf olmamış ancak Lahey Sözleşmesi'ne 2016 yılında taraf olmuştur. Bu sözleşme, kendisinden önceki sözleşmelerin tamamının yerini alması maksadıyla hazırlanmış olup yabancı ülkelerin hukuk sistemleriyle ilgili bilgilerin temin edilmesi, adli yönden yardımlaşma sağlanması, tanıma ve tenfiz ile nafaka alacaklarının tahsili konularında, daha çağdaş bir uluslararası nafaka sistemi kurmayı amaç edinmiştir (Aygün, 2018:72-74).

Sözleşmenin çocuk kavramı sınırı diğer sözleşmelere göre farklı olup nafaka kapsamına girecek çocukların yaş sınırı 21 olarak kabul edilmiştir (md.2). 2007 tarihli Lahey Sözleşmesini, diğer Lahey Sözleşmelerinden ayıran en temel fark ise, nafaka kararlarının tahsiliyle ilgili etkinliği artırmak maksadıyla idari işbirliği sistemini oluşturmasıdır. Bu nedenle sözleşme karma bir yöntemle hazırlanmış, klasik yöntemle uluslararası hukukun uluslararası işbirliği yöntemi birlikte kullanılmıştır (Tanrıbilir, 2011:115).

Özetlersek; sözleşmenin üç tür nafakayı kapsadığı söylenebilir. Bunlardan ilki çocuk nafakası, ikincisi ise eş nafakasıdır. Bu iki nafaka sözleşmenin zorunlu kapsamında bulunmaktadır. Bu nafakalar dışında, kardeşlerin birbirlerinden, anne ve babanın çocuklarından istediği ya da bazı hısımlıklardan doğan nafakalar ise kapsam dışında bırakılmıştır. Türkiye, bu konuda çocuk nafakasının kapsamını genişleterek eğitiminin sürmesi koşuluyla henüz 25 yaşını doldurmamış olan çocuklara dair nafakaları da sözleşmenin kapsamına dahil etmiştir. Ancak Türkiye açısından üçüncü tür nafakalar sözleşmenin kapsamında yer almayacak, Nafaka Alacaklarının Tahsiline İlişkin 1956 Tarihli New York Sözleşmesi ile Nafakaya İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin 1973 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin bu kapsamda uygulanmasına devam edilecektir (Aygün, 2018:98-99).

Buraya kadar çocuk haklarının tarihsel gelişimiyle birlikte hukuksal, sosyolojik ve pedagojik analizler birlikte yapılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda incelenen çalışmalara onlarcası daha eklenebilir. Ancak çocukların özne olarak kabul edilerek toplumsal yaşamda hak ettiği yeri alabilmesi için yapılan çalışmalar artış gösterse de dünya üzerinde temel haklarını doğru düzgün kullanamayan çocuk sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de de çocuk hakları konusundaki duyarlılığın henüz yeterli bir seviyeye ulaşmadığına dair normatif değerlendirmeler yapılabilir. Hatta tam aksine, çocuğa yönelik istismar,

şiddet veya ihmal konularında son yıllardaki artış dikkat çekmektedir (Uğurlu-Gölsen, 2014:1).

Çocuk haklarına dair sorunlar yalnızca Türkiye’de değil tüm dünyada ortak çıkmazlara sürüklenmektedir. Bu sorunlar, her şeyden önce, günümüz dünyasının egemenlik ilişkilerinin yarattığı uygarlıktan doğan bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla çocuk hakları sorununa yalnızca ekonomik anlamda yaklaşmak, çözümden uzaklaşılmasına neden olacaktır. Söz konusu sorun, farklı toplumsal ve kültürel alanları da kapsadığı için çok taraflı, bütünsel bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Zira bu sorun, toplumsal alanda belirginleşen tüm farklılıklara rağmen, tüm insanlık açısından geçerli bir sorun olarak dünyadaki çocukların tamamıyla birlikte toplumların da katkı sunacağı, ülkelerin her türlü olanağını kullanarak eleştirel bir yaklaşımla ele alması sonucunda çözülebilecektir. Bu şekilde bir temellendirme aynı zamanda Türkiye Çocuk Hareketi’nin de kendi çalışma alanını genişletecek ve maddi anlamda örgütlenerek gücünü ortaya koyma fırsatını verecektir (Şirin, Gülan, 2011:15).

Nasıl bir çalışma yürütülürse yürütülsün, çocuk özne durumuna getirilmeden, çocukluk kavramsallaştırması yapılamayacaktır. Zira kavramsallaştırmayı tamamlayamamış toplumlarda genelleştirme eğiliminin fazla olduğu şeklinde yaygın bir görüş bulunmaktadır. Her şeyin basitleştirildiği bu tür toplumlarda hayatın anlamının çözülmesi zorlaşmakta ve düşünce gelişimi engellenmektedir (Şirin, 2010:19). Diğer taraftan medeniyetlerin tamamı, her şeyin en iyisini öncelikle çocuklara vermeyi amaçlamadığı sürece dünyadaki çocuk sorunları çözülemeyecek ve çocuklar için yaşanabilir bir dünya oluşturulamayacaktır. Çocuk sorunlarının çözümü için medeniyetin çocuklara yönelik bir açılım yapması ve çocuk haklarını gündemine alması belirleyici bir önceliğe sahip olmalıdır (Şirin, Gülan, 2011:15).

Çocukların sorunlarını ortadan kaldırmak için tüm insanlığın, hiçbir ön koşul olmadan, çocuktan yana taraf olması gerekmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi’nden bu yana geçen onca seneye rağmen dünya çocuklarının durumu günden güne kötüleşmektedir. Ne üzücüdür ki insan hayatının ve dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri olan çocuklara dünya nimetlerinden düşen pay oldukça orantısızdır. İnsanlığın tamamı, çocuklara yönelik devrimlerle ayağa kalkmadıkça, çocuk hak ihlallerini azaltmak ve çocuklara çocuk gibi yaşama olanağı vermek

oldukça zordur. Çocuk sorunlarının hiç birisi, dünya sisteminin egemenlik ilişkileri dışında da düşünölemeyeceği için çocuğa yönelmek, insanlığın nasıl bir dünya istediğiyle de doğru orantılı olmaktadır (Akçakaya, 2011:16).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE, KADIN KAPALI CEZAEVLERİNDE KALAN 0-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLAR

Günümüzde tüm ülkeler, suç işlediğinden şüphe duyulan veya suç işlediği bir mahkeme tarafından kesinleşen mahkûmları uygun bir mekâna koyarak hapsetmektedirler. Suç kavramı sosyolojik bir anlam taşımakla birlikte cezalandırmak için hapsetmekteki amaç daima, suç işleyen bir insanın cezasını çektikten sonra yeniden topluma kazandırılmasını sağlamak olmalıdır. Bu nedenle yargılama neticesinde hüküm giyen insanların, modern ceza infaz kurumlarında, insan onuruna uygun bir biçimde cezalarını çekerek yeniden topluma kazandırılmaları gerekmektedir. Devlet, yurttaşlarına sağladığı sağlık, eğitim, güvenlik gibi temel hizmetleri cezaevindeki yurttaşlarına da sağlamak zorundadır. Cezaevlerindeki problemlerin azaltılarak çözüme kavuşturulması ancak insan haklarına riayet ederek eşitlik içerisinde, masumiyet karinesine, savunma hakkının korunmasına ve tüm bunların yargısal denetimle kontrol altında tutulmasına bağlıdır. Çağdaş ve insan onuruna yaraşır bir infaz sistemi kurmak, en az adil bir yargılama neticesinde, suç işleyenlerin cezalandırılması kadar önemlidir. Hükümlünün yeniden topluma kazandırılması için gereken; temel fiziki şartların tamamlandığı, düzenli beslenme olanaklarına sahip olan ve üretimle bütünleşmiş bir cezaevi olanağı sağlamaktır. Bu nedenle tutuklu/hükümlülerin eğitim olanakları yaygınlaştırılmalı, haber alma olanakları ile yakınlarıyla bir araya gelme imkanları genişletilmeli, yazılı ve görsel yayınlardan faydalanması için gerekli tedbirler alınmalı ve böylece yeniden suç işleme olasılıkları ortadan kaldırılmalıdır (Çakır, 2012:97-98). Diğer taraftan, daha önce suç işleyerek cezaevine giren bu insanların bir aileleri olduğu da unutulmamalı, çocuklarının yaşadığı veya yaşayacağı sorunlar üzerinde bilimsel araştırmalar yapılarak devlet mekanizmalarında gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin cezaevlerinde de gerek fiziksel değişiklikler, gerek hukuksal düzenlemeler, gerekse cezaevi personelinin çeşitli eğitimlerden geçmesi yoluyla düzeltilebilecek çok basit sorunlar, müdahale edilmediği için büyüyerek kalıcı hale gelmektedir. Elbette bütün tutuklu/hükümlüler için genel çaplı düzenlemeler ve değişimler gerektiren çalışmalar yapılmalıdır.

Ancak bu çalışmada vurgulanan çocuk hakları ve kadın cezaevlerinde kalan çocukların sorunlarının azaltılması veya giderilmesi bile bu konuda belirgin bir ilerleme sağlayabilir. Özellikle kadınları suça iten sebeplerin araştırılması yönündeki çalışmalar bu ilerlemenin temelini oluşturacaktır.

Her ne sebeple olursa olsun gerek kadınları suça iten sebepler gerekse kadınların cezalarının infazı sırasında yaşadıkları problemler, Türkiye’de kadın ceza infaz kurumlarında çözümlenmesi gereken büyük problemler olduğunu göstermektedir. Örneğin 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un¹ (İnfaz Yasası) özellikle 60, 61, 63 ve 72. maddelerinde düzenlenen konuların birçoğu ceza infaz kurumlarının mekânsal sorunları nedeniyle kadın cezaevleri yönünden uygulanamamaktadır.

28 Mart 2019 tarihli verilere göre Türkiye’de, 313 adet kapalı ceza infaz kurumu, 75 adet müstakil açık ceza infaz kurumu, 5 adet çocuk eğitimevi, 9 adet kadın kapalı, 8 adet kadın açık, 7 adet çocuk kapalı ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 417 ceza infaz kurumu bulunmaktadır. Bu kurumların toplam kapasitesi ise 220.008 kişiliktir.² Ayrıca Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürü Şaban Yılmaz’ın TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nda yapmış olduğu bilgilendirmeye göre 31 Ekim 2018 tarihi itibarıyla cezaevlerinde annesiyle kalan 0-6 yaş grubu 743 çocuk bulunmaktadır.³ Bu çocuklardan 0-3 yaş aralığında olanların sayısı ise 343’tür. Kadın tutuklu/hükümlüler arasından 35’i hamiledir. Hamile olanlardan 13 hükümlü, yasaların vermiş olduğu hak çerçevesinde cezaevinde hamile kalmıştır. Annelerinin yanında kalan çocuklar için anaokulu, kreş ve oyun salonu gibi hizmetler bulunmaktadır. Ancak bu uygulamalar standart olmayıp her cezaevinde farklılık arz etmektedir. Yılmaz bu açıklamalarında; cezaevlerinin toplam kapasitesinin 220 bin civarında olduğunu ancak açıklama yapılan tarihe göre 260 bin hükümlü ve

¹ ‘5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’ 29 Aralık 2004 tarih ve 25685 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış ve Geçici 1. maddesi 1 Ocak 2005 tarihinde, diğer hükümleri ise 1 Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

² ‘Ceza İnfaz Kurumları Genel Bilgi’, **Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü**, (Çevrimiçi) <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, 21 Nisan 2019.

³ 14 Kasım 2018 tarihli ve ‘Cezaevlerinde 3 bin çocuk var; tutuklu öğrenci sayısı ise bin 848’i buldu!’ başlıklı haber, **T24 Bağımsız İnternet Gazetesi**, (Çevrimiçi) <https://t24.com.tr/haber/cezaevlerinde-3-bin-cocuk-var-tutuklu-ogrenci-sayisi-ise-bin-848-i-buldu,747719>, 09 Mart 2019.

tutuklunun cezaevlerinde bulunduğunu ve cezaevlerinde 40 bin kişilik bir fazlalığın olduğunu ifade etmiştir.⁴

Bu kadar fazla sayıda kadının ve onların yanında bu kadar çok çocuğun cezaevlerinde bulunması ülkemiz açısından oldukça olumsuz bir tablodur. Yapılan değerlendirmeler kadınların birçoğunun şiddete maruz kalmaları sonucunda suç işlediğini ve cezaevlerine konulduğunu ifade etmektedir. Özellikle hamilelik durumu bulunan ve küçük yaşlarda çocuğu olan kadınların cezaevlerine konulması, üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Cezaevlerinde bulunan kadınlardan çok, onların neden ceza aldığına yönelik çalışmaların yapılması ve bu çalışmalar sonucunda cezaevlerine konulmak zorunda olan kadınların sayısının azaltılması gerekmektedir. Konumuzla dolaylı olarak bağlantısı olsa da bu konuda yapılacak kamusal düzenlemeler üzerinde, ciddiyle durulması gerektiği ifade edilmelidir.

Günümüz şartlarında, Türkiye'deki kadın cezaevlerinde yaşanan sorunlar artarak devam etmektedir. Hukuki eksiklikleri gidermek için birtakım çalışmaların yapıldığı görülmektedir ancak bu çalışmalar da uygulamada karşılaşılan problemleri yeterince çözememektedir. Diğer taraftan kadın cezaevlerinin fiziksel yapılarına yönelik çalışmalar ise çok daha azdır. Bu çalışmaların çoğu da kriminal bilimiyle ortak olarak yapılmamakta, mimar ve mühendislerin çalışmalarıyla sınırlı kalmaktadır.

Kadın cezaevlerinin mimari tasarımları, kadınların ve çocuklarının ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılmamış ve buna göre inşa edilmemiştir. İnfaz Yasası, kadın tutuklu/hükümlülerin, kadın olmalarından kaynaklanan farklı sorunları olabileceği hususunu yeterince göz önünde bulundurmamıştır. İnfaz Yasası'nın 2. maddesinde cezaların infazında cinsiyet ayrımı yapılmaması da bu sorunun temel kaynağı olarak görülebilir. Bu yasada, geçici özel önlemler şeklinde de olsa kadınlara yönelik yapılacak özel bir düzenleme birçok sorunu ortadan kaldıracaktır. Mevcut durumda, cezaevlerinde uygulanan kuralların tamamı, kadın tutuklu/hükümlüler için de cinsiyet ayrımına tabi tutulmadan uygulanmaktadır. Bunun sonucunda bazı uygulamalar neticesinde cezaevlerindeki kadınlar olumsuz anlamda

⁴ 14 Kasım 2018 tarihli ve 'TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu' başlıklı haber, **Mynet Haber**, (Çevrimiçi) <https://www.mynet.com/tbmm-insan-haklari-komisyonu-110104535772>, 09 Mart 2019.

etkilenmektedir. Çünkü kadınlar, kadın ve anne olarak bu süreçte özel yaşam alanlarına ihtiyaç duymaktadır (Çakır, 2012:99).

Uluslararası anlaşmalar ve belgelerin içeriğine bakıldığında tutuklu/hükümlü kadınları dışlamadan tüm kadınlar için insan hakları düzenlemeleri yapıldığı görülecektir. İnsan haklarıyla ilgili temel bildiri ve sözleşmeler ile 1980 yılında Caracas'ta bir araya gelen Suçun Önlenmesi ve Suçluların Bakımı Üzerine 6. Birleşmiş Milletler Kongresi'nin kararları ve Caracas Deklarasyon İlkeleri'nde tüm kadınların eşit ve iyi muamele görmesi yönünde etkin adımlar atılmasının gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 2000 yılında ABD'nin New York kentinde 'Kadın 2000, 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış' adıyla özel bir oturum gerçekleştirilmiş ve sonuç belgesinde, kadınların maruz kaldıkları şiddet olaylarının kadın suçluluğunun temelinde yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca 4-15 Eylül 1995 tarihleri arasında Pekin'de Dördüncü Dünya Kadın Konferansı⁵ toplanmış ve 189 devletin temsilcilerinden oluşan bu konferans neticesinde Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu adıyla iki farklı belge kabul görmüştür. Türkiye, söz konusu belgeleri herhangi bir çekince göstermeden kabul ederek eylemlerin gerçekleştirilmesi için taraf olmuştur. Pekin Deklarasyonu'nun içeriğinde hükümetler; kadınların güçlenebilmesi ve ilerleyebilmesi, kadın ve erkek eşitliğini geliştirmesi ile toplumsal cinsiyet görüşünü temel hedefler arasına yerleştirmesi konularında yükümlü kılınmış ve Eylem Platformu'nu da hayata geçirme zorunluluğu getirilmiştir. Kadının güçlü bir duruma getirilebilmesinin gündemi olarak ifade edilen bu Eylem Platformu'nda, kadının tüm alanlara tam ve eşit olarak katılımının sağlanması konusundaki sorunların ancak kadınların tüm alanlarda yer almalarıyla yok edilebileceği belirtilmiştir.

Türkiye, şiddete uğrayan kadınlara yönelik danışma merkezleri açarak ücretsiz olarak yasal yardım yapacağı ve psikolojik destek sağlayacağı yönünde taahhütler de vermiştir. Bu nedenle hem kadınları suça iten temel sebeplerden biri olan şiddet hem de kadının suç işlerken ortaya koyduğu ve etkilendiği şiddetin

⁵ "5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında New York'ta gerçekleştirilen 'Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış' (PEKİN+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun hazırlık dönemi ve sonuçları hakkında bilgi notu", TBMM, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/pekin-5%20Kad%C4%B1n%202000%2021.Y%C3%BCzy%C4%B1l%20%C4%B0%C3%A7in%20Toplumsal%20Cinsiyet%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi,%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20Bar%C4%B1%C5%9F.pdf, 28 Mart 2019.

incelenmesi ve giderilmeye çalışılması açısından cezaevlerinde tutuklu ve hükümlü olarak bulunan kadınlara yönelik özel hizmet veren ve içinde sosyal hizmet uzmanı, psikolog, pedagog ile hukukçuların olduğu danışma birimlerinin tamamlanması gerekmektedir (Çakır, 2012:99).

Kadınların suç oranlarını düşürmek için alınacak tedbirlerin yanında suça karışmış kadınların farklı infaz sistemleriyle yeniden topluma kazandırılması da önemli görülmektedir. Bu konuda Batı'da kullanılan sistemlerin temel hedeflerine bakıldığında hapis cezalarının başka bir takım cezalarla ikame edildiği görülecektir. Çünkü sistemin amacı suç işlemiş olan insanların yeniden sosyalleştirilerek topluma kazandırılmasıdır. Bu amaçları gerçekleştirmek için de mümkün olduğu ölçüde hapis cezası uygulamasından kaçınılmakta ve suç işlemiş bireylerin, ceza infaz kurumlarının dışında sosyalleştirilmesine gayret gösterilmektedir. Bu yöntem, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oldukça yaygın bir hale getirilmiştir (Dönmezer, 1986-1987:27).

Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda gündeme gelen konulardan birisi de kadınların eğitimi ve bu eğitimin kalkınmaya katkıları olmuştur. Eğitim materyallerinin sağlanması ve özellikle kadınların eğitime yönelik kütüphanelerin oluşturulması bu nedenle önemli görülerek konuyla ilgili yapılması gereken düzenlemeler Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Cezaevlerindeki kadın tutuklu/hükümlülerin de bu olanaklardan yararlanabilmesi için kütüphanelerin oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Kadın Konferansı'nda Türkiye tarafından kabul edilen diğer konular ise; sağlık kurumlarında kadın hastalıklarına yönelik kadın sağlığı üniteleri ve danışma merkezlerinin kurulması, spor salonları yapılması ve mevcut olanların geliştirilmesi, besin değeri ve kalitesi yüksek beslenme olanağı sağlanması gibi konulardır. Kadın cezaevlerinde buna benzer önemli konuların takip edilmesi ise ülkemiz tarafından ayrıca üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira bir kadının sağlığı aynı zamanda onun duygusal, sosyal, fiziksel ve zihinsel açıdan iyi olması halini ifade etmektedir. Bu nedenle kadın cezaevlerinde psikolog, psikiyatrist, kadın doğum uzmanı, diş hekimi, hemşire ve dâhiliye gibi temel uzmanlık alanlarında yeterince doktor bulunmalı veya görevlendirme yoluyla bu eksiklik giderilmelidir. Spor konusunda ise tutuklu/hükümlülere spor yapma imkânı verilmeli ve ceza infaz kurumlarına spor salonları imar edilmelidir. Tüm bunlardan daha önemlisi ise cezaevi personelinin kadın hakları ve sorunları açısından eğitim almasının sağlanması veya bu konuda

eğitim almış bireylerden oluşturulmasıdır (Çakır, 2012:101). Aslında bu konu yalnızca kadın cezaevlerinin değil tüm cezaevlerinin sorunudur. Çünkü özgürlükleri kısıtlandığı için psikolojik açıdan yıpranmış olan insanların bir de cezaevi personeli tarafından çeşitli nedenlerle yıpratılması, tercih edilen bir durum değildir. Bu nedenle cezaevlerindeki tüm personele psikoloji ve sosyoloji eğitimi verilmesi tavsiye edilmektedir.

Kadınların suça yönelmelerini engellemek için, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile kadınların çeşitli gerekçelerle eğitim olanaklarından faydalanamamalarını önlemek ve eğitim faaliyetlerine devamlı olarak katılabilmelerini sağlamak için ülkelerin alması gereken tedbirler önceki bölümlerde belirtilmişti. Suçluların eğitim seviyelerine bakıldığında ise büyük bir çoğunluğunun yeterince eğitim almadığı gerçeği ile karşılaşılacaktır. Konumuz açısından, özellikle cezaevlerinde bulunan kadınların, infaz sürecinde çeşitli eğitim olanaklarına kavuşturulması ve bir takım sosyal aktivite olanaklarının tanınması konusu önemli görülmektedir. Kadın mahkûmlara yönelik çalışma imkânı sağlanması da faydalı olacaktır. Örneğin İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda oluşturulan ve yaklaşık doksan kadın tutuklu/hükümlünün gönüllü olarak çalıştığı tekstil atölyesi, bu konuda verilebilecek en önemli örneklerdendir. Bu atölyede çalışan kadınlar genellikle perde ve masa örtüsü benzeri malzemeler üreterek hem üretime katılmakta, hem cezaevinin olumsuz psikolojisinden uzaklaşmakta, hem de almış oldukları ücretle geçimlerini sağlamaktadırlar.

3.1. Ulusal Mevzuat ve Cezaevlerinde Annesinin Yanında Kalan Çocuklar

Hiçbir cezaevi çocukların yaşaması açısından elverişli değildir. Söz konusu olan 0-6 yaş grubundaki çocuklar ise bu durum çok daha vahimdir. Zira annesi cezaevine girmiş olan küçük yaşlardaki bir çocuğun bakımı için çok fazla seçenek de bulunmamaktadır. Bu çocuklar ya dışarıda babasının veya bir yakınının yanına gönderilerek annesinden ayrılmak zorunda kalacak, ya Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki bir kurumda barındırılacak ya da cezaevinde annesiyle birlikte barınacaktır. Bu çocuklar genellikle, bakımını üstlenecek başka biri olmaması veya annesinin yanında kalması birçok açıdan daha sağlıklı olacağı için

cezaevlerinde bulunmaktadır. Annesi bir şekilde cezaevine konulan bu çocukların annelerinden ayrı kalması kabul edilebilir bir durum olmaktan uzaktır. Çünkü belirtilen yaş grubu, çocukların psikolojik ve fizyolojik temel gereksinimlerinin tamamının karşılanması gerektiği en önemli zaman dilimidir. Bu gereksinimlerin de en başta anne, baba veya çocuğun bakımını üstlenen kişiler tarafından eksiksiz olarak karşılanması gerekmektedir. Aksi takdirde çocuklar, daha önceki bölümlerde vurgulandığı üzere gelecekte derin yaralar bırakacak biçimde olumsuz etkilere maruz kalacak ve normal gelişimleri aksayacaktır. Öyleyse temel amaç, çocukların da anneleriyle birlikte cezaevinde kalmasına olanak veren düzenlemeler yapılması ve çocukların bulunduğu bölümlerin ayrılarak onlara özel bir alan yaratılmasıdır.

Çocukların, cezaevlerindeki anneleriyle birlikte kalmasına yönelik yapılan araştırmalarda iki farklı görüş mevcuttur. Birinci görüş, çocuklar anneleri tarafından cinsel veya fiziksel şiddete maruz bırakılmakta ise ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde bağımlılığı nedeniyle bir anne çocuğuna karşı sorumluluklarını yerine getiremiyorsa annenin tutuklanması durumunun çocukta olumlu bir etki yaratabileceğini savunmaktadır (Şenol, v.d., 2012:156). İkinci bir görüş ise, her ne sebeple olursa olsun çocuğun annesinin yanında kalması gerektiğini belirtmektedir.

Türk İnfaz Yasası'nda tutuklu ve hükümlülerin barındırılması ve yatırılması konusunda bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre tehlikeli bir durumu söz konusu olanlar hariç tutuklu ve hükümlülerin, kurumun kapasite durumu, fizikî yapısı ve birtakım güvenlik sorunları göz önünde tutularak ceza infaz kurumu idaresince tespit edilecek sayıda tutuklu/hükümlünün barınabileceği odalarda kalacağı; her birine gereken yatak ve yatak takımı verileceği; kadın mahkumların erkeklerle, hükümlü olanların tutuklu olanlarla, çocuk mahkumların yetişkinlerle, örgüt suçluları ya da çıkar amaçlı suç işlediği şüphesiyle tutulanlar ile hükümlüler ve terör suçu nedeniyle tutulanların bazı istisnalar haricinde karşılaşmalarına ve irtibat sağlamalarına izin verilmeyeceği; koğuşlarda ve odalarda iklim koşullarına göre yeterli yer, ışık, ısınma, havalandırma ve hijyen sağlanacağı belirtilmiştir (md.63). Ancak 'iklim koşullarına göre yeterli' ifadesinin tam olarak neyi kastettiği açıklanmamıştır.

Barınma konusunda cezaevi idarelerine bu kadar üstünlük tanınması nedeniyle çok sayıda uygulama farklılığı görülmektedir. Özellikle günümüzde, kapasitenin çok üzerinde tutuklu/hükümlü barındırılması nedeniyle cezaevi

idarelerine çok daha fazla üstünlük tanınmış ve bu sorunların artmasına sebep verilmiştir. Örneğin İstanbul Silivri ve Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumlarında, hükümlülerle tutukluların farklı yerlerde barındırılması söz konusu olmamış ve kısmen suç tasnifine göre yerleştirme yapılmaya çalışılmıştır. Cezaevlerinin çoğunda da bu şekilde olduğu bilinmektedir. Yani masumiyet karinesine göre planlama yapılamamakta ve henüz suç işlediği kesinleşmemiş olan ve yargılaması devam eden tutuklularla kesin hüküm giymiş mahkûmlar aynı bölümlerde barındırılmaktadır.

İnfaz Yasası, cezaevlerinde anneleriyle kalan çocuklarla ilgili de 'hükümlünün bakıma muhtaç çocuklarının barındırılması' başlığıyla bir takım düzenlemeler getirmiştir. Buna göre çeşitli suçlardan cezaevinde tutuklu/hükümlü olarak bulunan annelerinden başka cezaevi dışında bakımını sağlayacak kimsesi olmayan 0-6 yaş aralığındaki çocukların, anneleriyle birlikte kalabileceği; bu çocukların gündüz vakitlerinde kurum içerisindeki ya da diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılacağı; bu çocuklara, yaşlarına, durum ve ihtiyaçlarına göre çeşitli gıdaların sağlanacağı; üç yaşını tamamlamış çocukların, gerekirse hâkim kararına istinaden çocuk yuvalarına ya da yetiştirme yurtlarına gönderilebileceği; söz konusu çocukların zaman zaman anneleriyle temas kurmalarının sağlanacağı belirtilmiştir (md.65). Bu düzenlemelere göre de bir takım farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir. Örneğin her cezaevinde bu çocukların faydalanabileceği kreş veya anaokulu bulunmamaktadır. Bu nedenle cezaevinde büyüyen çocukların normal bir aile ortamında büyüyen çocuklara göre oldukça farklı gereksinimleri olduğu hesaba katılarak onların eğitimlerine yönelik özel eğitim almış uzmanların bulunduğu kreş ve anaokullarının oluşturulması oldukça önemlidir.

Cezaevlerinde annesinin yanında kalan çocuklar için bir diğer pozitif düzenleme ise Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü⁶ 'Dışarıdan gönderilen hediyeleri kabul etme hakkı' başlıklı 92. maddesinin 4. fıkrasında yapılmıştır. Buna göre cezaevlerinde tutuklu/hükümlü anneleriyle birlikte yaşayan çocuklara, bazı gıda maddeleri, ihtiyaçlarına göre birtakım eşyalar ve kuruma alınması yasak eşyaların oyuncakları haricindeki bazı oyuncakların hediye olarak gönderilebileceği ya da verilebileceği belirtilmiştir.

⁶ "Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük", 6 Nisan 2006 tarih ve 26131 sayılı Resmi Gazete.

Cezaevinde annesinin yanında kalan çocukların hastaneye sevkleri ise farklı bir maddede düzenlenmiştir. İnfaz Tüzüğü'nün 'Hastalık nedeniyle nakil' başlıklı 168. maddesinin 7. Fıkrasında, annelerinin yanında kalan çocukların sağlık sorunları sebebiyle cezaevi dışına sevk edilmeleri durumunda, annesinin kendisine refakati kurum doktoru tarafından verilen bir raporla zorunlu görüldüğü zaman refakat edebileceği, bu şekilde sevk edilen çocukların sağlık giderlerinin ise diğer tutuklu/hükümlüler gibi kurum tarafından karşılanacağı ifade edilmiştir.

İnfaz Yasası'na göre cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocukların beslenme konusu da diğer tutuklu/hükümlülerin beslenmesi konusuyla aynı maddede düzenlenmiştir. Bu maddeye göre tutuklu/hükümlülere Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tarafından müşterek bir şekilde tespit edilen kalori esasına göre sağlık koşullarına uygun, besleyici, makul çeşitlilikte; sağlığı, yaşı, çalıştığı işin özelliği, dini ve kültürel değerleri göz önüne alınarak gerekli besinlerin verileceği ve içme suyunun sağlanacağı ifade edilmiştir. Aynı maddede tutuklu/hükümlülerin kurum tarafından verilen besin ve ihtiyaç maddeleri haricindeki gereksinimlerini kurum kantininden sağlayabilecekleri; kantin olmayan kurumlarda bu maddelerin, kurum idaresinin kontrolü çerçevesinde dışarıdan sağlanabileceği; hasta tutuklu/hükümlülere, kurum doktorunun belirleyeceği besinlerin verileceği; anneleriyle birlikte kalan çocuklar ve süt emziren annelerin durumlarına uygun gıdalarla destekleneceği düzenlenmiştir (md.72). Burada belirtilen 'durumlarına uygun gıdalar' ifadesi oldukça geniş bir kavram olarak göze çarpmakta ve yine cezaevi yönetimlerine geniş bir yetki tanımaktadır.

Tutuklu/hükümlülerin iâşesi konusunda bir başka hukuksal düzenleme ise 'Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İâşe Yönetmeliği'dir.⁷ Bu yönetmelikte yer alan düzenlemelere cezaevinde annesiyle birlikte kalan çocuklara, süt emziren annelere ve gebelere Bakanlık tarafından belirlenen tutarda ek gıdalar verileceği ifade edilmektedir (md.4). Adalet Bakanlığı bu konuda bir de genelge yayımlamış⁸ ve bu genelgede tutuklu/hükümlü anneleriyle birlikte kalan

⁷ "Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İâşe Yönetmeliği", 26 Ekim 2005 tarih ve 25978 sayılı Resmi Gazete.

⁸ Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün 01 Ocak 2006 tarih, B.03.0.CTE.0.00.05.00 / 010.06.02/ 3 sayılı, 'Ceza İnfaz Kurumlarına Gönderilen Ödeneklerin Kullanımı, Diğer Hükümler' konulu ve 47 numaralı 'Ceza İnfaz Kurumlarına Gönderilen Ödeneklerin Kullanımı, Diğer Hükümler Hakkında Genelge'.

çocuklara günlük iaşe bedeline göre; süt emziren annelere de iaşe miktarının yarısı kadar ilave besinler verileceği ve bu durumun günlük iaşe tabelalarında gösterileceği yönünde düzenlemeler yapılmıştır.

İaşe bedeline ait tutarlar Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından her yıl, cezaevlerinin bağlı bulunduğu Cumhuriyet Başsavcılıklarına resmi bir yazıyla gönderilmek suretiyle uygulamaya geçmektedir. Buna göre mutfak teşkilatı tam olmayan ve bu yüzden çiğ gıda ile iaşe edilen ilçe cezaevlerinde, mutfak teşkilatı bulunan cezaevlerinde, çocuk cezaevlerinde, çocuk cezaevleri dışında kalan ancak çocuk tutuklu/hükümlü barındırılan diğer cezaevlerinde farklı farklı iaşe bedelleri belirlenmektedir. Süt emziren tutuklu/hükümlü anneler ile hamile olanların, doktor ve diyetisyen kontrolünde besin ve enerji ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde ek gıdalar alması için iaşe bedelleri de ayrıca belirlenmiştir. İlave olarak çocuk tutuklu/hükümlüler için de bedensel gelişimlerine yönelik verilecek günlük ek gıda iaşe bedelleri ayrılmıştır. Ceza infaz kurumlarında anneleriyle birlikte kalan çocukların ise, yaşlarına da dikkat ederek, yine doktorun ve diyetisyenin belirleyeceği miktarda, besin ve enerji ihtiyaçlarını karşılayacak uygun iaşe ile destekleneceği belirtilmiştir.⁹

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün yayımladığı diğer bir resmi yazıda ise, annelerinin yanında kalan çocukların bezlerinin, diğer temizlik ihtiyaçlarının ve gelişimine etki edeceği düşünülen oyuncakların, süt emziren veya hamile hükümlü/tutuklular ile ekonomik durumu zayıf olanlar başta olmak üzere talep eden diğer kadın tutuklu/hükümlülere temizlik malzemelerinin, ödenek tahsis edilmesini beklemeden temin edilmesi konusunda ceza infaz kurumlarına talimat verilmiştir.¹⁰

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün yine annelerinin yanında kalan çocuklar, hamile ve emziren annelere verilecek iaşeler ile çocuklara verilecek oyuncaklarla ilgili üçüncü bir resmi yazısı daha bulunmaktadır. Bu yazıda; cezaevinde annesinin yanında kalan çocukların doktor ve diyetisyen kontrolünde, bedensel, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini sağlayacak biçimde günlük iaşelerine

⁹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 28 Şubat 2017 tarih, 95895915-020-E.852/23627 sayı ve 'İaşe Bedeli Artırımı' konulu yazısı.

¹⁰ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 07 Kasım 2017 tarih, 95895915-010-E.4126/142848 sayı ve 'Kadın Mahkumlara Verilen Malzemeler' konulu yazısı.

ek meyve, bal, süt, tatlı gibi ek gıdalar verilmesi, emziren tutuklu/hükümlü anneler ile hamile olanların yemek tabelasının da günlük besin ve enerji ihtiyacına göre düzenlenmesi gerektiğinin önemi vurgulanarak bu uygulamaların istikrarlı bir şekilde devam etmesi ve çocuklar ile annelerin mağdur olmaması için gereken tedbirlerin alınması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca aynı resmi yazıda oyun oynamanın da en az beslenme kadar hayati öneme sahip olduğu; çocuklar için yaşamı öğrenme aracı olarak kabul edildiği ve çocuğun bedensel, dil, zihinsel ve sosyal-duygusal gelişiminde önemli şekilde rol oynadığı vurgulanmıştır. Bu kapsamda ceza infaz kurumlarındaki oda ve koğuşlarda anneleriyle kalan çocukların yaş ve gelişim özellikleri ile fiziksel ortama uygun oyuncaklar temin edilmesi ve psiko-sosyal servis görevlileri tarafından bu oyuncakların nasıl kullanılacağına annelere anlatılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu çocuklar için seçilecek oyuncaklar ayrıntılı olarak sayılarak bir nevi bunların dışında cezaevine oyuncak sokulması da yasaklanmış olmaktadır. İzin verilen ve temin edilmesi istenen oyuncaklar arasında; 0-2 yaş bebek grubu için görsel ve işitsel duyularını geliştirici nitelikte renkli, sesli ve ışıklı oyuncaklar; 2-6 yaş okul öncesi çocuklar için ise farklı renk, şekil ve boyutta tahta bloklar, puzzle ve küpler, plastik mutfak malzemeleri, tamir aletleri, arabalar, trenler, hayvan figürleri, bez bebekler ve bol resimli hikâye kitapları sayılmıştır. Bunların temin edilmesi esnasında ise özellikle emniyetli (sivri uçlu olmayan, tüyleri kolay kopmayan), yıkanabilir, küçük parçalar içermeyen ve boyası çıkmayan oyuncakların seçilmesine dikkat edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu çocukların bezlerinin, diğer temizlik ihtiyaçlarının, gelişimlerine katkı sağlayacak oyuncakların, emziren anneler ile hamile olanların ihtiyaç duyacağı temizlik ve hijyen maddelerinin alımında ise ödenek tahsis edilmesini beklemeden harcanabilir kalemlerden birini kullanmak suretiyle temin edilmesi yoluna gidilebilecektir.¹¹

Burada özellikle dikkat çeken husus Adalet Bakanlığı'nın da cezaevinde annelerinin yanında kalan çocukların ihtiyaçlarıyla ilgili hukuki düzenlemelerdeki eksiklikleri kabul ederek bu konuda ayrıca cezaevlerine yazı yazma ihtiyacı duymuş olmasıdır.

¹¹ Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 26 Ocak 2015 tarih, 95895915-010-460/15581 sayı ve 'Annelerinin yanında kalan çocuklar ile hamile ve süt emziren annelere verilecek iye ve temin edilebilecek oyuncaklar' konulu yazısı.

3.2. Annesi Tutuklanan Çocukların, Haklarını Kullanma Konusunda Yaşadıkları Sorunlar

Kadın hakları ve çocuk hakları ile ilgili uluslararası alanda birçok sözleşme ve protokol imzalanmış, ayrıntılı hukuki düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Ancak anneleriyle birlikte cezaevlerinde kalan veya cezaevinde kalmamak için annelerinden ayrılan çocuklar söz konusu olduğunda, yararlanılacak uluslararası düzenleme sayısı yok denecek kadar azdır. Bu nedenle de her ülkede farklı düzenlemelerin ve uygulamaların olduğu görülmektedir.

Ülkeler arasında farklılık gösteren temel konuların başında cezaevlerinde anneleriyle kalan çocukların üst yaş sınırı gelmektedir. Örnek olarak ülkemizle birlikte Bangladeş, Pakistan, İspanya ve Bolivya bu sınırı 6 yaş olarak kabul ederken Avustralya 5; Bahreyn, Danimarka, Portekiz, Hong Kong ve İsviçre 3; Kanada ve Kenya 4; Finlandiya 2; İsveç ve Malta 1 olarak belirlemiştir. Almanya bu sınırı cezaevinin açık ya da kapalı olmasına göre 3 ve 6 yaş olarak düzenlemiş, Birleşik Krallık 9 aylık ya da 18 aylık olma durumuna göre, BM ise 12 ya da 18 aylık arasında bulunma durumuna göre değişen kriterler belirlemiştir (Şenol, v.d., 2012:156-157). Bu farklılıkların temel nedenleri tam olarak tespit edilememekle birlikte toplumların gelişmişlik seviyeleri, ailelerin kültürel yapısı, eğitim düzeyleri, hukuksal yapı ve bunun gibi toplumlar arasındaki ayrımın en temel faktörleri, bu konudaki farklılıkların da kaynağı olarak belirtilebilir.

Annesi tutuklanarak cezaevine giren çocukların yaşadıkları psiko-sosyal problemleri araştıran akademik çalışmalar da oldukça yetersizdir. Üstelik bu durum yalnızca gelişmekte olan ülkeler açısından değil birçok gelişmiş ülkede de aynı düzeyde seyretmektedir. Annesi cezaevine girerken çocuğun yaşadığı sarsıntılar, cezaevine girdikten sonra annesiyle birlikte yaşadığı problemler ve çıktıktan sonra alması gereken destek konularında yapılmış düzenli çalışmaların sayısının artırılması ve uluslararası düzeyde bu sorunların gündeme getirilmesi gerekmektedir. Üstelik herhangi bir ebeveyni tutuklanarak cezaevine giren çocukların tamamının akademik çalışmalar kapsamına alınması, bu çocuklara özel destek tedbirlerinin hukuki düzenlemeler yoluyla kazandırılması gerekmektedir. Çünkü ebeveyni cezaevine giren bir çocuk, okulda ve çevresel ortamda cezaeviyle anılmak zorunda kalacak, tam da gelişim döneminde düzeltilemez yaralar alacaktır.

Cezaevine giren ebeveynin ailenin tek gelir kaynağı olması durumunda ise belki de çalışmak için okulu bırakmak zorunda kalacak ve bu sorunlar katlanarak artacaktır.

Suç işlediği şüphesiyle gözaltına alınan hamile kadınların ve annelerin, çok küçük yaştaki çocuklarından ayrılmaması veya hamilelik dönemini cezaevinde geçirmemesi için uygulamada olumlu örneklerle karşılaşmaktadır. Örneğin Mısır'da anne ve babasının her ikisi de ceza alan çocuklar için uygun bakıcılar bulunarak bu çocuklar devlet kontrolüne alınmaktadır. Ayrıca Mısır Savcılığı, en az altı aylık hamile olan kadınların yargılamasını doğumdan iki ay sonrasına erteleyerek bu süreçte anne ve çocukların olumsuz yönde etkilenmesini önlemektedirler. İtalya'da cezasının üçte birini tamamlayan, yeniden suç işlemeyeceğine kanaat getirilen ve 10 yaşından küçük çocuğu olan annelerin cezalarının bir bölümünü evlerinde geçirmelerine izin verilebilmektedir. İlave olarak suç işlediğinden şüphelenilen hamile veya 6 yaşından küçük çocukları olan annelerin mahkeme zamanına kadar gözaltına alınmaması şeklinde uygulamalar da bulunmaktadır (Mason, Holly, 2012:10).

Quaker Birleşmiş Milletler Ofisi (Quaker United Nations Office-QUNO) 2005 yılından bugüne kadar, tutuklanan anneler ve çocuklarıyla ilgili etkili çalışmalar yürütmektedir. QUNO son zamanlarda özellikle anneleri ölüm cezasına çarptırılmış veya idam edilmiş çocuklarla ilgili yapmış olduğu çalışmalarla da gündeme gelmiştir. Anne veya babalarının bu cezaya çarptırılması demek çocukların ciddi şekilde psikolojik sarsıntı yaşamaları demektir. Ölüm cezası nedeniyle ortaya çıkan bu yıkıcı sonuçlar, ceza adalet sistemlerinde yeterince dikkate değer bulunmamış ve bu çocuklar genellikle desteksiz bırakılmışlardır.¹²

Avrupa Parlamentosu, annelerinin cezaevinde olmasının çocuklar üzerinde çok sayıda etkisi olduğunu kabul etmekte ve çocuklarından ayrılmış bir ebeveynin hem kadın hakları hem de çocuk hakları açısından irdelenmesi gereken bir konu olduğunu ifade etmektedir. Üstelik bu konunun yalnızca kadınlarla ilgili olmadığı kabul edilerek çocuğun bakımını üstlenen babalar ve diğer bakıcılar da aynı kapsamda kabul edilmektedir. Bu kapsamda ülkelere; bir ebeveynin veya bakıcının cezaevine girmesi durumunda çocuklarına danışma, psikolojik tedavi, sosyal destek, artan risk ve şiddetten koruma, çocuğun bilgi hakkına saygı duyma, cezaevleri

¹² "Children of Prisoners, (Çevrimiçi) <https://quno.org/areas-of-work/children-prisoners>, 06 Nisan 2019.

arasında transferler, çocuğu etkileyen kararlarda çocuğun görüşlerini dikkate alma, bu çocuklara karşı ayrımcılığın önlenmesi ve çocuğun mahremiyet hakkının korunması gibi hakları sağlamak için hukuki düzenlemeler yapılması tavsiye edilmiştir (Townhead, 2015).

Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan ‘Kadın Mahkûmlar İçin Bangkok Yasaları El Rehberi’ bu konuda birtakım standartlardan bahsetmektedir. Birleşmiş Milletlere üye devletler de bu yasaları oy birliğiyle kabul etmiş ve adalet sisteminde, kadınların cinsel kimliği temelli özelliklerinin ve ihtiyaçlarının olduğu ve bu ihtiyaçların karşılanması gerektiği konusunda anlaşma sağlamışlardır. Bu yasalar, suçsuzluğunun ispatı için duruşma bekleyen ve hüküm verildikten sonra hapis cezası çeken kadın mahkûmları, tutukluluk dışında ceza kararı bulunan kadın mahkûmları ve cezaevlerinde ebeveynleriyle yaşayan çocukları koruma altına almak üzere hazırlanan ilk resmi belge olarak bilinmektedir. Bangkok Yasaları, cezaevi yönetiminin sağlık hizmeti, iyileştirme programları, cezaevi personelinin eğitimi ve ziyaret hakları gibi çeşitli görevleriyle ilgili rehberlik sağlayarak, cezaevindeki kadınların ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaçlamaktadır. Örneğin bu yasalara göre hamilelikte, doğum sırasında veya sonrasında, kadınlar üzerinde baskı kurulması veya baskı kurulmasına neden olabilecek herhangi bir eşyanın kullanılması yasaklanmıştır. Hamile, çocuklu ve emziren kadınlara hücre cezası veya görüşme yasağı cezası verilmesi de yasaklanan yaptırımlar arasındadır. Ayrıca cezaevi hizmetlerinin, anneleriyle birlikte cezaevinde kalan çocukların tıbbi, fiziksel veya psikolojik ihtiyaçlarının tamamını karşılaması gerektiği ve bu çocuklara cezaevindelermiş gibi davranılmaması gerektiği belirtilmiştir. Yasalar, cezaevine girmeden önce anneler için yapılması gereken özel ihtiyaçların tespitini ve teminini de düzenlemiş ve böylece annelerin dışarıda kalan çocukları için bir takım bakım düzenlemeleri yapmasına imkân vermiştir.¹³

Annesinin gözüaltına alınması, tutuklanarak cezaevine konması ve infaz sürecinde çocukların yaşadığı temel problemler yok edilemese bile, asgari düzeye indirilebilmesi için çaba sarf edilmeli ve bu konuda hukuki düzenlemelerle birlikte eğitimler, seminer ve konferanslar yapılmalıdır. Özellikle kolluk personeline,

¹³ “Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslar İçin Bangkok Yasaları El Rehberi”, (Çevrimiçi) <https://hapistekadin.files.wordpress.com/2014/11/kadc4b1n-mahpuslar-ic3a7in-bangkok-yasalarc4b1.pdf>, 06 Nisan 2019.

mahkeme heyetlerine ve cezaevi personeline verilecek eğitimler bilinç düzeyini artırarak bu konuda yaşanan sorunları azaltacaktır. Tutuklu/ hükümlü kadınların hamilelik durumlarında yapılacak destek hizmetleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenmeli, doğum öncesinde ve sonrasında uygun kalma yerleri oluşturulmalı, yeterli sağlık bakımları yapılmalı, çocukların mutlaka cezaevi dışında, gerekli malzemelerin tam olduğu bir hastanenin doğum ünitesinde doğması sağlanmalıdır. Cezaevinde kalan çocukların yaşlarına göre çeşitli kılavuzlar geliştirilmeli, dış dünya ile temasları sağlanarak onların sağlıklı bir biçimde gelişmeleri için gerekli olanaklar verilmelidir. Cezaevine girişte çocuklar çocuk sağlığı uzmanları tarafından sağlık taramasından geçirilmeli, aramalarının hassas ve saygın bir şekilde yapılması, cezaevi içinde çocuklara yönelik tesisler oluşturularak ebeveynleriyle yeterince vakit geçirmeleri sağlanmalıdır. İlave olarak herhangi bir nedenle annesinden bir süre ayrılmak zorunda kalan çocuklar için özel bakım servisleri oluşturulmalı ve bu konuda profesyonel personel görevlendirilmelidir (Townhead, 2015). Tüm bu iyileştirmeler yapılırken de annesi tutuklanan çocukların, öncelikle güvenlikleri sağlanmalı, duygusal tepkileri göz önüne alınarak destek üniteleri görevlendirilmeli ve sonrasında bakımları için gerekli yardımlar yapılmalıdır (Mason, Holly, 2012:19).

3.3. Cezaevlerinde Kalan Çocukların Temel İhtiyaçları

Cezaevlerinde anneleriyle birlikte kalmak zorunda olan çocuklarla ilgili cevaplanması gereken çok sayıda soru bulunmaktadır. Öncelikle çocuğun annesiyle birlikte cezaevine girip girmeyeceğine karar verilmesi gerekmektedir. Ancak bu kararı kimler, nasıl verecektir? Karar verecek olan birimde sosyal hizmet görevlileri, hâkimleri ve cezaevi yöneticileri var mıdır? Diğer sorulardan çok daha önemli bir soru ise; tüm bu kararlar verilirken çocuğun yüksek yararı gözetilebilecek midir? Bunun denetimi hangi sıklıkla ve kimler tarafından yapılacaktır? Annesi cezaevine girdiği için ondan ayrılması durumunda çocuğun bakımını sağlayacak başka bir ebeveyn, akraba veya devlet kurumu gibi uygun ve istekli bir bakıcı var mıdır? Diğer taraftan, çocuğun annesiyle birlikte cezaevinde yaşamasına karar verilmesi durumunda kaç yaşına kadar annesiyle birlikte kalabilecektir? Cezaevinde kalmasına müsaade edilen yaş dolduğu zaman çocuğun annesinden ayrılmasının her iki taraf için de ne gibi etkileri olacaktır? Anne ve çocuğun düzgün bir şekilde yaşaması için cezaevinde uygun şartlar bulunmakta mıdır? Aile içinde, ceza infaz

kurumunda kalmasında sakınca görülen bir çocuk daha olması durumunda kardeşlerin ayrılması ne gibi sonuçlar doğuracaktır? Çocuğun cezaevine giriş veya kabul işlemleri nasıl yürütülecektir? Cezaevinde nasıl kayıt altına alınacaktır? Çocuk için bir bakım planı var mıdır? Çocuk bakımı ile ilgili cezaevi idaresi ile anne arasında imzalanan herhangi bir anlaşma var mıdır? Çocukla anne aynı koğuşta mı kalacaktır? Kalınan oda veya koğuş, diğer tutuklu/hükümlülerle paylaşmakta mıdır? Huzurlu bir ortam var mıdır? Banyo ve tuvalet olanakları oda veya koğuş içinde midir? Veya anne ve çocukların kolayca ulaşılabilir olduğu bir yerde midir? Oda veya koğuşta çocuk açısından güvenli eşyalar var mıdır? Çocuklar açısından sakıncası olmayan bir düzen mevcut mudur? Çocukların beslenme ihtiyaçları nasıl ve kim tarafından karşılanacaktır? Yetişkinlerden farklı yiyecekler temin edilebilecek midir? Onlara verilecek gıdalar ile beslenme programları neye göre belirlenecektir? Bu yemekleri kimler pişirecek ve hazırlayacaktır? Emziren anneler için ek gıdalar ve diyetle ilgili gereken destek sağlanmakta mıdır? Sağlık olanakları ne durumdadır? Düzenli olarak çocuk doktoruna gidebilme olanağı var mıdır? Anne ve çocuk cezaevi dışındaki yerel sağlık hizmetine kayıt edilmiş midir? Çocuk, cezaevi dışında sağlık hizmeti alacağı zaman kimler götürmektedir? Anne bu durumda çocuğuna eşlik edebilmekte midir? Kurum içinde çocuk doktoru veya çocuk hemşiresi var mıdır? Çocuğun aşıları düzenli olarak yapılmakta mıdır? Çocuk ve anne, kaldıkları yerde kilitli durumda bulunurken acil bir durum olursa cezaevi personeline ulaşma imkânı var mıdır? Cezaevinde kalan çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimi nasıl izlenmektedir? Çocuklar düzenli bir biçimde sosyal hizmet görevlilerinin kontrolünden geçmekte midir (Mason, Holly, 2012:54-57)? Temel gereksinimlere yönelik geliştirilen bu sorulara ilave olarak çok daha fazla soru sorulabilir. Bu sorular ve sorulara verilecek cevaplar sayesinde, özellikle hukuksal anlamda yapılması düşünülememiş düzenlemelerin ortaya çıkması sağlanacak ve temelleri oluşturulacaktır.

Cezaevlerinde anneleriyle birlikte kalan çocukların diğer gereksinimleri de tam olarak karşılanmak durumundadır. Eğitim, oyun, sosyal gelişim, diğer bireylerle iletişim gibi konularda yapılacak yasal düzenlemeler sayesinde bu çocukların dış dünyaya uyum sorunu ortadan kaldırılabilir. Örneğin; cezaevinde ne gibi eğitim olanakları bulunmaktadır? Çocuğun yaşına uygun eğitimler verilmekte midir? Veriliyorsa ne tür eğitimler verilmektedir? Bu eğitimler cezaevlerinin içinde mi yoksa dışında mı verilmektedir? Cezaevi içinde ya da dışında kreş olanağı bulunmakta

mıdır? Çocuklar okul çağına geldiğinde eğitimi nasıl yürütülmektedir? Eğitimi cezaevi dışında yürütülüyorsa cezaevinde yaşaması nedeniyle diğer çocuklar veya öğretmenler tarafından herhangi bir şekilde damgalama yaşamakta mıdır? Çocuğu dışarıdaki okula kim götürüp getirmektedir? Eğitim cezaevi içinde yürütülmekte ise bu eğitimlere, dışarıdan da çocuklar katılabilmekte midir? Cezaevinde nasıl bir oyun imkânı sağlanmaktadır? Bu imkân çocuklar tarafından hangi sıklıkta kullanılmaktadır? Bu sıklığı cezaevi idaresi mi yoksa anne mi belirlemektedir? Annelerin talep etmesi durumunda çocuğa inançlarına uygun kimliğini geliştirecek hangi imkânlar sağlanmaktadır? Çocuğun diğer çocuklarla iletişim olanakları nasıldır? Sosyal gelişimi nasıl desteklenmektedir? Çocuğun dış dünyayla etkileşimi nasıl sağlanmaktadır? Çocuğun dışarıdaki ağaç ve bitkiler, park ve bahçeler, araçlar, kent yaşamı, mağazalar, diğer insanlar ve hayvanlara yönelik deneyimleri nasıl geliştirilmekte ve çocuk dış ortama hangi koşullarda hazırlanmaktadır? Çocukların cezaevinden dışarı çıkması gerektiğinde bu izni vermeye kim yetkilidir? Bu deneyimler hangi sıklıkla sağlanmaktadır? Diğer tutuklu/hükümlüler ve cezaevi personeliyle ilişkilerde çocukların güvenlikleri nasıl sağlanmaktadır? Cezaevinde kalan çocukların korunmasına yönelik bir plan var mıdır? Çocuğun cezaevinde oyuncak, beşik, yatak, kıyafet gibi eşyaları var mıdır? Çocuk dışarıdaki aile bireyleriyle iletişimini nasıl sağlamaktadır? Ziyaretlere nasıl, hangi sıklıkta, ne kadar süreyle ve nerede izin verilmektedir? Tutuklu/hükümlü olan annenin bu ziyaretlere katılmasına izin verilmekte midir? Annenin cezaevinde bir işe veya kursa katılması durumunda çocuğa kim tarafından nerede bakılmaktadır? Ya da anneler, çocuklarının bakımları sebebiyle, çalışmaktan veya sosyal etkinlik olanaklarından mahrum mu kalmaktadır? Cezaevinde, özellikle anneliğin ilk zamanlarında, çocuk gelişimi ve beslenmesi konularında bilgilendirme ve destek sağlanmakta mıdır? Annenin bu dönemde psikolojik destek alması sağlanmakta mıdır? Anne başka bir ülkenin vatandaşı ise, çocuğun cezaevinden çıkmasına yakın bir zamanda konsoloslukla irtibat ve koordinasyon sağlanmakta mıdır? Çocuğun ülkesine dönmesi durumunda annesiyle hangi sıklıkla ve nasıl iletişim veya buluşma sağlanacaktır? Çocuğun cezaevinde kalmak için yaş sınırını geçmesi durumunda cezaevinden veya annesinden ayrılmaya nasıl hazırlanmaktadır (Mason, Holly, 2012:58-63)?

Türkiye'deki uygulama örneklerinden bazılarının bu çalışmada incelenecek olmasını da göz önüne alarak, Mason ve Holly'nin sorularına ilave olarak başka

sorular da sorulabilir. Örneğin; cezaevinde çocuğuyla birlikte kalan bir annenin çocuğa zarar vermesi veya verecek durumda olması halinde nasıl bir tedbir uygulanmaktadır? Gebelik durumunda olan kadınlar bu dönemi takip edecek doktoru kendileri seçebilmekte midir? Ülkelerin iç hukukunda bunu engelleyen veya izin veren herhangi bir hüküm var mıdır? Gebe tutuklu/hükümlüler tarafından doğumdan önce çocuğu için gerekli kıyafetler ve gerekli malzemeler (Biberon, emzik, bez vb.) nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir? Gebe tutuklu/hükümlülerin yürüyüş yapmaları ve hareket etmeleri için yeterli genişlikte bir alan mevcut mudur? Gebe tutuklu/hükümlülerin, yalnız başlarına yeterince uyuyabileceği ve dinlenebileceği ayrı bir alan var mıdır? Cezaevinde kalan çocukların uyuyabilmesi ve dinlenebilmesi için gereken sessiz bir ortam var mıdır? Varsa bu ortam nasıl sağlanmaktadır? Bu çocukların ayakkabı giymeden emekleyebilmesi için ayrılmış, sağlıklı bir zemin var mıdır? Bu çocuklar ilk kez yürümeye başladığında hareket edebilmesi için oluşturulmuş güvenli ve yeterli bir alan var mıdır? Bu çocukların oynayabilmesi için yeterli bir oyun alanı var mıdır? Toprakla temas etmeleri nasıl sağlanmaktadır? Bu çocukların bilgisayar, tablet gibi teknolojik cihazlardan faydalanabilme olanağı var mıdır? Varsa bu ihtiyaçlar nasıl ve hangi yollarla karşılanmaktadır? Bu çocuklar, davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilecek tutuklu veya hükümlülerle aynı koşullarda mı kalmaktadır? Bu çocukların tuvalet eğitimi için gerekli malzemeler (Lazımlık, alıştırmak k lotu vb.) nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir? Cezaevindeki çocuklarıyla kalan annelerin birlikte kalabilmeleri için belirlenmiş koşuşlar/odalar var mıdır? Yoksa çocuklu annelerle yanında çocuğu olmayan anneler aynı koşuşlarda mı kalmaktadır? Cezaevinde kalan erkek çocukların gelişiminde model alabileceği yeterli sayıda erkek yetişkin birey var mıdır? Yoksa bu çocuklar erkek yetişkin bireyleri yalnızca dışarı çıktıklarında mı görmektedir? Bu kurumlarda kalan kadınlar hücre cezası aldıklarında çocukları koşuşta diğer tutuklu veya hükümlülerin yanında mı yoksa annesiyle birlikte hücrede mi kalmaktadır? Cezaevindeki kadın tutuklu/hükümlülerin, kreşe veya anaokuluna giden çocuklarının öğretmenleriyle görüşme imkânı var mıdır?

Bu uygulamaların çok büyük bir çoğunluğu, kapsamlı olarak düzenlenmiş yasal bir mevzuatın olmamasından dolayı Türkiye'deki her cezaevinde, idarelerin farklı uygulamaları nedeniyle belirli standartların çok uzağında bulunmakta ve alışlagelmiş bir şekilde devam etmektedir.

Mason ve Holly'nin çalışmasından aktarılan sorular ile diğer belirlediğimiz sorular elbette arttırılabilir. Ancak özellikle burada vurgulanması gereken husus, dünyadaki ülkelerin büyük bir çoğunluğunda, tüm bu soruları ve sorunları bilimsel olarak ele alacak, neticelendirmeye çalışacak ve yapmış olduğu araştırmalarla pratikte değişikliği sağlayacak kurumların sayısının oldukça yetersiz olmasıdır.

Türkiye'deki kadın cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocuklar için de benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu konu, özellikle akademik çalışmalar açısından kısır kalmış bir alana denk gelmektedir. Daha önce bu konu birkaç kez, yazılı ve görsel basında dile getirilmiştir. Örneğin, 'İçerde Çocuk Var'¹⁴, 'Cezaevlerinde altı yaşından küçük 624 çocuk var!'¹⁵, 'Annesiyle birlikte cezaevinde kalan 0-6 yaş çocukların sayısı'¹⁶, 'Ortak Açıklama: Hapishanelerde Anneleriyle Beraber Tutulan 0-6 Yaş Çocuklar ve Anneler İçin Özgürlük Talep Ediyoruz'¹⁷ şeklinde basında yer alan haberler bulunmaktadır. Bu haber ve analizler birçok açıdan benzer sorunları dile getirmişlerdir. Örnek olarak, cezaevinde annesinin yanında kalan çocuk sayısı görece fazla olmakla birlikte bu çocukların, çocukluklarını kısmen yaşayabildikleri yerler yalnızca anaokulları ve kreşler olmaktadır. Bu konuda 21 Kasım 2011 tarihinde "Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Arasında 'Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerinde Annesinin Yanında Kalan Çocukların Gelişimlerinin Desteklenmesi' Hakkında İşbirliği Protokolü" imzalanarak olumlu bir adım atılmıştır. Bu protokolün amacı; cezaevlerindeki tutuklu/hükümlülerin ve 3-6 yaş arası çocuklarının fiziksel ve ruhsal açıdan korunması, gelişiminin sağlanması, topluma uyumlu hale getirilmesi gibi nedenlerle okul öncesi eğitime kazandırılması hususunda Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim

¹⁴ "İçerde Çocuk Var" başlığıyla Aljazeera Turk haber sitesinde, 22 Mart 2016 tarihinde yayımlanan haber, (Çevrimiçi) <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/icerde-cocuk-var>, 20 Nisan 2019.

¹⁵ "Cezaevlerinde altı yaşından küçük 624 çocuk var!" başlığıyla Diken haber sitesinde, 11 Ocak 2018 tarihinde yayımlanan haber, (Çevrimiçi) <http://www.diken.com.tr/cezaevlerinde-alti-yasindan-kucuk-624-cocuk-var/>, 20 Nisan 2019.

¹⁶ "Annesiyle birlikte cezaevinde kalan 0-6 yaş çocukların sayısı" başlığıyla Teyit haber sitesinde, 23 Nisan 2018 tarihinde yayımlanan haber, (Çevrimiçi) <https://teyit.org/annesiyle-birlikte-cezaevinde-kalan-0-6-yas-cocuklarin-sayisi/>, 20 Nisan 2019.

¹⁷ "Ortak Açıklama: Hapishanelerde Anneleriyle Beraber Tutulan 0-6 Yaş Çocuklar ve Anneler İçin Özgürlük Talep Ediyoruz" başlığıyla Hapiste Çocuk isimli internet adresinde yayımlanan inceleme, (Çevrimiçi) <https://hapistecocuk.wordpress.com/2016/04/18/ortak-aciklama-hapishanelerde-anneleriyle-beraber-tutulan-0-6-yas-cocuklar-ve-anneleri-icin-ozgurluk-talep-ediyoruz/>, 20 Nisan 2019.

Genel Müdürlüğü ile Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü arasındaki işbirliğini belirlemek olarak açıklanmıştır. Protokole göre Milli Eğitim Bakanlığı, cezaevlerinde annesinin yanında kalan bu çocukların psiko-sosyal açıdan gelişmelerinin desteklenmesi amacıyla, kapasite ölçüsünde kendisine bağlı anaokulları ve ana sınıflarına, öncelikli olarak ve sıraya alınmaksızın kaydedileceği yönünde görevli ve sorumlu kılınmıştır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu çocuklardan muhtaç olanlara ücretsiz eğitim verileceği; kurumlarda bulunan tutuklu/hükümlülerin, çeşitli bilgilendirme faaliyetleriyle eğitilerek, toplumsal yaşama uyum sağlamalarına katkıda bulunulacağı; cezaevleri bünyesinde oluşturulacak olan anaokulları ve anasınıflarının denetleneceği yönünde anlaşma da sağlanmıştır. Diğer taraftan protokole Adalet Bakanlığı'nın; 0-6 yaş grubunda çocuğu olan tutuklu/hükümlülerin nakillerini, imkânlarla ve taleplere göre Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki anaokulu ve ana sınıfının bulunduğu yerlerdeki kurumlara yapacağı; bu çocukların Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki anaokulu ve ana sınıfına gidiş-gelişlerini sağlayacağı; cezaevi, anaokulu ve ana sınıfındaki faaliyetler ile tutuklu/hükümlülerin eğitim çalışmalarının, düzgün bir şekilde yürütülmesi amacıyla gereken önlemleri alacağı şeklinde görev ve sorumlulukları olduğu da vurgulanmıştır (md.5).¹⁸ Burada dikkat çeken husus, kadın cezaevlerinin tamamında anneleriyle birlikte kalan bu çocuklara anaokulu olanağı sağlayacak bir düzenleme yapmak yerine çocuklu kadın tutuklu/hükümlüleri anaokulu imkânı bulunan cezaevlerine nakil etme kolaylığı sağlamak yönünde düzenlemeler yapılmış olmasıdır. Bu şekilde yapılan bir nakil sonucunda ikametine yakın bir yerden çocuğu için uzaklaşmak zorunda kalan bir anne, hem kendi ziyaret olanaklarını kısıtlamış olacak hem de çocuğunu diğer yakınlarından uzaklaştırmış olacaktır.

2013 yılında cezaevlerinde anneleriyle kalan çocukların yaşamlarını konu alan 'Koğuş Bahçesi' adında bir de belgesel film çekilmiştir.¹⁹ Bu kapsamda İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Ankara Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Denizli Bozkurt Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu'nda çocuklarıyla birlikte kalan kadın tutuklu/hükümlüler, ceza infaz kurumlarının idarecileri, infaz ve koruma

¹⁸ (Çevrimiçi) <http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/mevzuat/protokol/P1.pdf>, 29 Nisan 2019.

¹⁹ "Koğuş Bahçesi Belgeseli", CNNTURK TV kanalının 25 Nisan 2013 tarihli haberi, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=JCKPWioFs7g>, 08 Nisan 2019.

memurları, kreş öğretmenleri, kurum psikologları ve sosyal hizmet uzmanlarıyla derinlemesine mülakat niteliğinde görüşmeler sağlanmıştır. Bu görüşmeler sonucunda cezaevi ve koğuş ortamının fiziki ve sosyal açıdan çocuklara uygun bir yer olmadığı; çocukların zorunlu olarak bir araya getirilmiş bir kadın grubunun sorunlarına ortak edildiği; cezaevindeki zorluklar nedeniyle duygusal tepkiler veren kadınların olumsuz birer davranış modeli olduğu; koğuşta bir bebek veya çocuğun bulunmasının tutuklu/hükümlü kadınlar arasında bazen problem çıkmasına neden olduğu; özellikle kapalı cezaevlerinde çocukların emekleyebilmesi, yürüyebilmesi, tuvalet alışkanlığı kazanabilmesi gibi temel ihtiyaçlarına yönelik tedbirlerin alınmadığı; çocukların doğadan uzak kaldıkları; bina içinde koşup oynamaları ya da emeklemelerinin mümkün olmadığı; yatacakları ayrı bir yatakları olmadığından, birden fazla sayıda çocuğu olsa bile, hepsinin anneleriyle birlikte aynı yatakta uyudukları şeklinde ortak görüşler ifade edilmiştir. Diğer taraftan çocukların, yeterince karşılaşma olanağı olmadığı için dış uyaranlardan korkarak aşırı tepki verdikleri; bunu önlemek için de cezaevinde kreş olanağı veya çocukların dışarıda bir kreşe gitmesinin sağlandığı ancak bu olanaktan 3 yaşın altındaki çocukların yararlanamadığı; bu konuda da cezaevleri arasında farklı uygulamaların olduğu, her cezaevinde kreş öğretmenin bulunmadığı, oyuncak ve oyun malzemelerinin yeterli olmadığı, bazen kreş kullanımının kısıtlandığı şeklinde beyanlarla da karşılaşılmıştır.

Çalışmayı yürüten uzmanlar, yeterli uyarmalara maruz kalmadıkları için cezaevinde büyüyen çocukların gelecekteki yaşantılarının olumsuz olacağı yönünde fikir birliğine varmışlardır. Zira bu çocuklar cezaevinden dışarı çıktıklarında, gündelik yaşamda oldukça normal karşılanan çimenleri, ağaçları, erkekleri, araç ve binaları gördükleri zaman ürkek tepkiler vermektedirler. Bu çocukları anlatırken cezaevi personeli, öğrenmeleri gereken konuları zamanında öğrenemedikleri için yaşları gereği vermeleri gereken tepkileri veremediklerini ancak öğrenmemeleri gereken konuları da erkenden öğrendiklerini söylemektedir. Tüm bu sorunları ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalara bakıldığında ise sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumlarla bağlantı kurularak çocukların ihtiyaçlarının ne kadarının karşılanacağı, cezaevi idaresinin çalışmalarının başarısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konu ancak geniş kapsamlı hukuki bir altyapı sağlanarak çözülebilir. Çünkü ceza infaz kurumları çocuklar için uygun bir ortam olmasa bile annelerinden ayrılması çocuklarda çok daha derin yaralar açacaktır. Önceki bölümlerde de vurgulandığı üzere birçok uzman, çocuklar açısından en büyük problemin annelerinden kalmaları

olduğunu vurgulamaktadır. Beslenme, barınma ve eğitim olanakları ne kadar gelişmiş olursa olsun, çocuğun annesinden ayrılması sonucu oluşan problemlerin giderilmesi çok daha zordur. Bu sorun, çocukların hem psikolojilerini hem de fiziksel gelişmelerini olumsuz etkilemektedir. Özellikle 0-2 yaş grubu çocukların annelerinden ayrılması onların en başta güven duygusunu zedelemekte ve bu da tüm yaşamlarına yansımaktadır. Bu nedenle anneleri cezaevine giren çocukları onlardan ayırmak yerine cezaevi ortamını çocuklara göre düzenlemek daha doğru bir yaklaşım olarak kabul görmektedir (Şenol, v.d., 2012:161-162).

3.4. Cezaevinde Kalmanın Çocukların Gelişimine Etkileri

Bir çocuğa herhangi bir davranışı kazandırma veya bir kuralı öğretme konusunda ilk ve en basit yöntem o davranışı sergilemektir. Çünkü çocuklar yapılanlara, söylenenlerden ve izah edilmeye çalışılanlardan çok daha fazla dikkat etmekte ve gördüklerini taklit yoluyla öğrenmektedirler. Örneğin çocuklara, diğer insanlarla kibar bir şekilde konuşmaları gerektiği öğretilirken, diğer taraftan onlara kaba davranılması çelişki yaratacaktır. Eylem, her zaman söylemden daha etkilidir (Yavuzer, 2017:12).

Anne, baba veya çocuğun bakımını üstlenen bir kimsenin cezaevine girmesi, çocuk üzerinde birçok olumsuz etki yaratmaktadır. Bu etkiler; tutuklanan bireyin anne veya baba olması, çocuğun karakteri, çocuğun bakımını uygun birinin üstlenip üstlenmemesi, çocuğun yaşı ve ailedeki durumu, tutuklanan ebeveynle arasındaki ilişki düzeyine göre değişebilmektedir (Şenol, v.d., 2012:156). Yapılan araştırmalar, tutuklanan ebeveynin anne dışında, baba veya diğer ebeveynler olması durumunda çocuğun daha az olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır. Zira ebeveynlerin büyük bir çoğunluğu anne kadar çocuğun gelişimiyle doğrudan bağlantılı olamamakta ve onun kadar çocuğu etkileyememektedir. Ancak aile düzeni bozulacağı için hangi ebeveyn olursa olsun çocuk her koşulda olumsuz etkilenecektir (Mason, Holly, 2012:5). Öte yandan anneleriyle birlikte cezaevlerinde kalarak zaten yeterince ceza çeken çocukların bulundukları cezaevi ortamı, ne annelerinin ne de kendilerinin istediği bir ortamdır. Çünkü bu ortamda diğer tutuklu/hükümlü kadınlarla bir arada kalınmakta ve istemeseler de onların davranışlarına doğrudan tanık olmaktadır. Ceza infaz kurumları toplumsal

yaşama ayak uyduramadığı için bir şekilde yasalara karşı geldiği tespit edilen veya bu şüpheyile alıkonulan insanların oluşturduğu bir ortamı temsil ederken böyle bir ortamda hem annelerinin hem de diğer kadınların yapmış olduğu tüm aykırı davranışlar çocuklar tarafından da doğrudan kazanılacaktır. Bunu önlemek oldukça zor bir süreç olup büyük bir çaba istemektedir.

Ülkemizde cezaevinde doğarak 6 yaşına kadar burada kalan ve ulusal mevzuat nedeniyle 6 yaşını doldurduktan sonra annesinden ayrılarak cezaevinden çıkarılmak durumunda kalan çocukların, dışarıdaki hayatı tanımadığı için diğer çocuklara göre çok daha fazla korktuklarını ve ürkek davrandıklarını ortaya koyan ‘Koğuş Bahçesi’ belgesel filminden bir önceki bölümde bahsedilmişti. Bu çocukların büyük bir kısmı bu aşamada cezaevinden gitmek istememekte, bazıları da cezaevlerine geri gelmek amacıyla suç işleme yoluna gitmektedir. Söz konusu çocuklar hayatında ilk kez gördüğü çimleri battaniye sanmakta, aralarında elektrik süpürgesi ve çamaşır makinesinden korkanların olduğu belirtilmektedir. Ceza infaz kurumlarının bir kısmında 3-6 yaş arasındaki çocuklara kreş ve anaokulu imkânı sağlandığı için bu çocuklar eğitim alabilmekte, oyuncaklarla ve diğer çocuklarla oynayabilmektedir. Ancak daha küçük yaştakiler günün tamamını koğuşta geçirmek zorunda olduğu için emekleme döneminde, anne kucağından başka bir alan olmadığı için, fiziksel gelişimlerini tamamlayamamaktadır. Yeterince emeklemeden büyümeleri nedeniyle de 3 yaşına geldiklerinde bile yürümekte zorlanan çocukların olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan bu çocukların bazıları lazımlıkla bile tanışamamakta, cezaevi idareleri bunun gibi temel gereksinimleri kurum imkânlarıyla karşılamaya çalışmaktadır. Cezaevinde kalan erkek çocukların ise sürekli kadınlar içinde yaşamaları ve hemcinsleriyle karşılaşmamaları nedeniyle kadınları rol model almakta, ağda, makyaj gibi eylemlere yönelmekte ve cinselliğin keşfedildiği bir dönemde cinsel kimlik bunalımı yaşadıkları belirtilmektedir.²⁰

Ceza infaz sisteminde anneleriyle birlikte hapsedilmiş çocuklar çok kolay göz ardı edilmektedir. Bu çocuklar genellikle devlet kurumları ile yasalar arasındaki boşluklara düşmektedirler. Bu boşlukların çoğu da ya güvenlik gerekçeleri sonucunda ya da maddi olanakların kısıtlı olması yüzünden ortaya çıkan fiziki

²⁰ “Koğuş Bahçesi-Belgesel”, (Çevrimiçi)

<https://cekirdekcocukblog.wordpress.com/2012/11/23/kogus-bahcesi-belgesel/>, 08 Nisan 2019.

yetersizlikler nedeniyle oluşmaktadır. Bu boşluklar, ebeveyni cezaevine girmiş çocuklar üzerinde birçok riski de beraberinde getirmektedir. Bu riskler; temel ihtiyaç ve fırsatlardan yoksun bırakılma, mağduriyet ve duyarsızlaşma tehlikesi, bir çocuğun genel sağlık ve psikolojik durumunun bozulması, hapsedilmiş ebeveynle çocuğun uzaklaşması ve çocuğun anti-sosyal davranışa eğilim göstermesi şeklinde açığa çıkabilmektedir. Diğer taraftan çocukların, fiziksel ve zihinsel sağlık yönünden olumsuz olarak etkilenmesi, çocuğun evini taşımak veya bakım altına almak zorunda olunması, finansal zorluklar, okulda yaşanan problemler ve ebeveyni ziyaret etmedeki zorluklar da diğer riskler olarak değerlendirilmektedir (Robertson, 2012:8).

Cezaevinde kalan çocukların belirli bir programa göre beslenme ve temizlik ihtiyaçlarının giderilmesi, anneleriyle birlikte uzman personel tarafından gerekli eğitim hizmetlerinin yürütülmesi, bu eğitimleri verirken araç-gereç yönünden gereken malzemelerin temin edilmesi, oyuncak açısından zengin bir oyun alanı yaratılması, dış dünya ile etkileşimleri artırılarak anneleriyle birlikte uyum sorunlarının giderilmesi gerekmektedir. Çocukların annelerinden ayrılmasının yaratacağı sorunlar hesaba katılarak ceza infaz kurumlarının fiziksel yapılarında çocuklara uygun değişikliklerin yapılması, onlara uygun sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi daha uygun olacaktır. Böylece çocukların olumsuz etkilerden korunması sağlanacak ve çocuk merkezli bir bakış açısı ile bu etkilerin giderilmesinde önemli bir aşama kaydedilecektir (Şenol, v.d., 2012:163).

Kadın ceza infaz kurumlarında anneleriyle kalan çocukların yaşadığı tüm olumsuzlukların ve risklerin en aza indirilmesi ve hatta ortadan kaldırılması için mutlaka çocukların kaldığı cezaevlerinin tamamına kreş ve anaokulu açılmalı ve gerekli eğitmenler ile yeterince psikolog ve pedagog bulundurulması sağlanmalıdır. Bu çocukların ve annelerinin rehabilitasyonları, ruhsal sağlıkları ve cezaevi sonrası hayata tutunabilmeleri için önemlidir. Bu rehabilitasyonu sağlayabilmek için koşullarda toprak bulundurulmasına, çiçek yetiştirilmesine, açık havada ağaç, sebze ve meyve yetiştirmeye uygun bir bahçe oluşturulmasına olanak sağlanmalıdır. Bu bahçeyi oluşturmak için beton üzerine toprak dökülmesi sağlanabilir. Özellikle hükümlü, tutuklu, çocuk, kadın ve erkeklerin farklı cezaevlerinde barındırılması, bu cezaevlerinin şehir merkezi dışında olması, konutlara yakın olmaması, cezaevlerinin sağlık standartlarının tespit edilmesi, ortak yaşam alanları ve özel odalarda pencerelerin, temiz hava almaya, doğal ışıklamaya ve okuma-yazmaya uygun

olması gerekmektedir. Cezaevlerinin mimari yapıları; iklim, hava, alan, ışıklandırma, havalandırma, temizlik ve sağlık koşulları göz önünde tutularak insanca yaşam standartlarına uygun olacak şekilde tasarlanmalıdır. Cezaevlerinin koğuş mevcutları fazla kalabalık olmamalı, çağdaş bir altyapı sistemi oluşturulmalı, ısıtma ve havalandırma sistemleri yeterli olmalıdır. Bir tutuklu/hükümlüye düşen alan en az sekiz metrekare olacak şekilde düzenleme yapılmalı, ortak yaşam alanları ve özel odalar buna göre tasarlanmalıdır. Ülkemiz için en uygun cezaevi modeli; her tutuklu/hükümlünün özel odasının olduğu, bu odaların ortak yaşam alanına açıldığı, bu alanda herkesin birlikte zaman geçirebildiği, özel odalarını istedikleri zaman kullanabilecekleri, yalnızlığa itilmeden toplumsal yaşama hazırlanabilecekleri, temel insan hakları kriterlerini gözetten, ortak bir sosyal alana sahip cezaevleridir. Bu çağdaş modelin Türkiye'deki tüm cezaevlerinde uygulanması ve cezaevlerinin tamamında eğitimli personel çalıştırılması, tutuklu/hükümlü sayılarının kapasiteler üzerine çıkmaması, bugün cezaevlerinde ortaya çıkan birçok problemi de ortadan kaldıracaktır (Çakır, 2012:100-101). Kadın cezaevlerinde bu ve buna benzer sorunların ortadan kaldırılması ise doğrudan burada yaşayan çocukların sorunlarının azalmasını sağlayacaktır.

3.5. Cezaevlerinde Kalan Çocuklar İçin Önemli Bir Örnek: Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi ve Adalet Anaokulu

Cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocukların sayıları arttıkça sorunları da katlanarak artmaktadır. Bu konudaki farkındalığı artırarak sorunları azaltmak ve ortadan kaldırmak için İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve bu kurumda annesinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocuklar inceleme kapsamına alınmıştır. Bu konuda, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi ile Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi'nde çocuklarıyla birlikte kalan tutuklu/hükümlülerin tamamına anket uygulaması yapılması için gerekli izinlerin verilmesi talep edilmiştir. Ancak Genel Müdürlük '*Ceza infaz kurumlarının yapısı, işleyişindeki risk ve güvenlik uygulamaları ile araştırma içeriğinin niteliği*'ni birlikte değerlendirerek bu talebi reddetmiştir. Talebin reddedilmesinden sonra Genel Müdürlüğe bu kez de 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında gerekli bilgilerin verilmesi ve bu bilgilere yönelik soruların cevaplanması maksadıyla yeniden dilekçe gönderilmiştir. Ancak *'istenecek*

bilgi veya belgenin niteliğinin uygun olmaması ve ellerinde bulunmaması' gerekçeleriyle bu dilekçe de reddedilmiştir. Sonuçta cezaevi idarecileri, personeli ve cezaevinde çocukların eğitim aldığı kreş ve anaokulunun idarecileri ve personeli ile derinlemesine mülakat niteliğinde görüşmeler yapılarak bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Bu görüşmelerde sorulmak üzere cezaevi idaresi için ayrı (EK-1) kreş ve anaokulu idaresi için ayrı (EK-2) sorular hazırlanmış ve İstanbul Bakırköy ve Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ile bu kurumlarda bulunan anaokulu ve kreş personeliyle derinlemesine mülakat şeklinde görüşmeler yapılmıştır. Neticede, görüşülen personelin büyük bir çoğunluğunun ortak olarak ifade ettiği hususlar ile 2015-2016 yılları arasında Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görev yapılan bir yıllık dönemde doğrudan gözlemlenen hususlar, çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Türkiye'de en fazla kadın tutuklu/hükümlü ve yanlarında en fazla 0-6 yaş grubu çocuk barındırılan kadın cezaevidir. Bu nedenle araştırmanın anakütlesinde en büyük örnekleme oluşturması nedeniyle çalışmamız açısından önemli görülmektedir. Çocukların yaşam alanlarının tam olarak izah edilebilmesi için çeşitli kaynaklardan elde edilen görsel materyallerden de yararlanılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle örneklem olarak ele aldığımız Bakırköy Kadın Cezaevi'nin ve cezaevi anaokulunun ayrıntılı bir tasviri yapılacaktır. Bunun nedeni, hem annesinin yanında kalan çocukların tam olarak nasıl bir yerde ve hangi koşullarda yaşamını sürdürdüğünü ayrıntılı bir biçimde ortaya koymak hem de araştırma sonucunda dikkatini çekmek istediğimiz kurumların, mevzuat ve idari anlamda hangi değişiklikleri yapması gerektiğini kavramasını kolaylaştırmaktır.

Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu normal koşullarda 506 mahkûm kapasiteli olacak şekilde tasarlanmış, yapılmış ve 28 Ocak 2008 yılında mevcut haliyle faaliyete başlamış modern bir cezaevidir. Ancak en son görüşme yapılan 21 Nisan 2019 tarihinde elde edilen bilgilere göre toplam 1350 tutuklu/hükümlü mevcut olarak barındırılmaktadır. Yani cezaevinde, kapasitenin yaklaşık üç katı kadar tutuklu/hükümlü barındırılmaktadır. Bu tutuklu/hükümlülerden 14'ü, kendilerine ait barınabilecekleri ayrı bir çocuk cezaevi bulunmadığı için burada barındırılan 15-18 yaş arası çocuk tutuklulardır. Aynı yaştaki çocuk hükümlüler ise buradan İzmir Urla Çocuk Eğitimevi'ne nakledilmektedir. Aslında Türkiye'deki cezaevlerinin tamamında,

kapasitelerin yaklaşık üç katı kadar tutuklu/hükümlü barındırılmaktadır. Bunun temel nedenlerinden biri, inşa edilen cezaevi kapasitelerinin, tutuklanarak cezaevine giren kişi sayısına yetişememesidir. Bu yüzden her tutuklu/hükümlünün özel yaşam alanına sahip olması için koğuşlar içerisinde planlanan tek kişilik odalarda günümüzde nadiren 2, çoğunlukla 3 veya 4'er kişi yaşamak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla koğuşların sayısı 35-40 kişiye kadar çıkabilmektedir. Bu da ayrı bir araştırma konusudur.

Bakırköy Kadın Cezaevi tek bir koridorla birbirine bağlanmış iki farklı binadan oluşmaktadır. Bu binalardan biri idari hizmet binası diğeri ise tutuklu/hükümlülerin kaldığı koğuşlar binasıdır. Koğuşlar bölgesinde uzun ve geniş bir koridora bağlı diğer koridorlar sayesinde koğuşlara ulaşılmaktadır. Bu binalarda hizmet veren yönetim, sağlık, eğitim, psiko-sosyal birimler gibi hizmet alanları mevcuttur. Bu hizmet alanlarının bünyesinde ise tutuklu/hükümlülerin kullandığı bir adet 5 kişilik revir, avukat ve ziyaretçiler için açık veya kapalı görüş yerleri (EK-3), kreş, çok maksatlı salon, kütüphane, bilgisayar odası, resim atölyesi, tekstil atölyesi, kuaför gibi sosyal faaliyet alanları (EK-4) bulunmaktadır. Revir bölümünde Bakırköy 17 No.lu Aile Sağlığı Merkezi faaliyetini sürdürmekte olup, Aile Hekimi olarak 1 Kurum Doktoru haftanın beş tam günü görev yapmaktadır. Koruyucu hekimlik hizmetleri kapsamında bu revirde, cezaevinde barındırılan tutuklu/hükümlülerin yanlarında kalmakta olan 0-6 yaş arası bebek ve çocuklar ile gebeliği olan tutuklu/hükümlülerin takibi ve aşıları yapılmaktadır. Diğer taraftan haftanın beş tam günü diş hekimi, bir tam günü kadın hastalıkları ve doğum uzmanı ve bir tam günü de psikiyatri uzmanı görev almaktadır.²¹ Tutuklu/hükümlü sayıları göz önüne alındığında doktorların cezaevinde görev aldığı gün sayısının ne kadar yetersiz olduğu dikkat çekmektedir.

Kurumda bulunan psiko-sosyal yardım servisi İnfaz Tüzüğü'nün 24. maddesine göre faaliyetlerini yürütmektedir. Buna göre bu servis; personelin ve mahkûmların ruhsal ve fiziksel açıdan koruyucu, geliştirici programları araştıran, uygulayan ve gerekirse tedavi süreci başlatarak psikolojik destek ve müdahalede bulunan, mahkûmların kişisel özelliklerini, yaşam şartlarını ve suç işleme sebeplerini tespit ederek bireysel gelişimlerine destek olan, cezaevi yaşantısına ve toplumsal hayata uyum sağlamalarını kolaylaştıran ve mahkûmların yeniden suç işlemesini

²¹ (Çevrimiçi) <http://www.bakirkoykkcik.adalet.gov.tr/kurumhankkinda.html>, 23 Nisan 2019.

önleyici tedbirler alan ve bu maksatla gerekirse kurum amirinin bilgisiyle, mahkûmların aileleri ve toplumsal çevresiyle görüşmeler yapan servis olarak tanımlanmıştır. Psiko-sosyal yardım servisinde psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı ve çocuk gelişim uzmanının çalışması gerekmektedir. Ancak bu maddede belirtilen görevlerin tam olarak yerine getirilip getirilmediği konusunda tereddütler yaşanmaktadır. Zira bu maddede belirtilen ve oldukça soyut olduğu değerlendirilen düzenleme dışında verilecek desteğin nasıl ve hangi sıklıkta olacağı, hangi konuları kapsayacağı gibi ayrıntılı düzenlemelere rastlanmamıştır.

Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi'nde tutuklu/hükümlülerin kalması maksadıyla on ikişer kişilik 38 koğuş, üçer kişilik 2 koğuş ve birer kişilik 44 koğuş bulunmaktadır. Birer kişilik koğuşlar çoğunlukla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan, hücre cezası veya geçici gözlem cezası alan ya da tehdit durumunda bulunduğu için güvenliği sağlanmaya çalışılan tutuklu/hükümlüleri barındırmak için kullanılmaktadır. Ayrıca bu koğuşlar, bulaşıcı hastalığı olup da hastanede kalmasına gerek olmayan tutuklu/hükümlüleri barındırmak için de kullanılmaktadır. Bakırköy Kadın Cezaevi'nde bu maksatla kullanılmakta olan tek kişilik koğuşlar diğer normal koğuşlardaki odaların aynısı olup içinde tuvalet ve sürekli banyo imkânı olan ancak tek başına kaldığı için daha zorlu bir infaz süreci yaşanan alanlardır. Üçer kişilik koğuşlarda ise genellikle terör suçundan hüküm giyen veya yine diğer tutuklu/hükümlülere karşı güvenliği sağlanmaya çalışılan mahkûmlar kalmaktadır.

Bu bölümde cezaevinin, on ikişer kişilik toplam 38 koğuş olarak planlanmış olan kısmı ele alınacaktır (EK-5). Çünkü bazı istisnalar hariç annelerinin yanında kalan çocukların tamamı bu koğuşlarda büyümektedir. Bakırköy Cezaevi'nin normalde on ikişer kişilik olan bu koğuşları iki katlı olup alt katta 6 adet tek kişilik oda, tuvalet ve banyo ile koridor bulunmaktadır. Üst katta da yine 6 adet tek kişilik oda ile koridor mevcut olup bu koridorun bir köşesinde lavabo ve birtakım mutfak eşyalarının konulduğu bir dolap vardır. Bu alan mahkûmlar tarafından genellikle yemek yeme, TV izleme gibi faaliyetlerin yapıldığı ortak yaşam alanı olarak kullanılmaktadır.

Diğer cezaevlerinde olduğu gibi Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi'nde de kapasitenin yaklaşık üç katı kadar mahkûm barınmaktadır. Bu nedenle koğuş içindeki tek kişilik odalarda genellikle üçer mahkûm bulunmakta ve koğuşlarda ortalama 24-36 arasında tutuklu/hükümlü barındırılmaktadır. Tek kişilik bir odanın

bile bir mahkûm için yeterli bir alana sahip olmadığı hesaba katıldığında şartların ne kadar olumsuz olduğu kabul edilecektir. Üstelik böyle bir ortamda kalan çocukların bu durumdan oldukça ciddi bir biçimde olumsuz etkileneceği de bir gerçektir.

15 Nisan 2019 tarihi itibarıyla Bakırköy Kadın Cezaevi'nde 3 kadın tutuklu/hükümlünün ikişer çocuğu olmak üzere 101 tutuklu/hükümlü kadının yanında, 0-6 yaş grubu toplam 104 çocuk kalmaktadır. Annelerinin yanında kalan bu çocuklar, tıpkı anneleri gibi cezaevi yoklamasına ve sistemine kayıt edilmektedir. Annelerinden tek farkları göz tarama kaydı ile parmak izlerinin alınmamasıdır. Ayrıca cezaevlerine giriş yaparken tutuklu/hükümlülerle aynı şekilde olmasa da bu çocukların üzerleri de aranmaktadır. Üstelik bu aramalarda çocukların üzerine, bebeklerin bezlerine gizlenmiş vaziyette uyuşturucu madde, telefon, kesici ve delici aletler vb. onlarca malzeme ele geçirilmiştir.

Cezaevinde yaşayan çocukların bir arada olması için çocuklu mahkûmların aynı koşullarda barındırılması mümkün olmamaktadır. Bu konuda yapılabilecek olumlu uygulamalara İnfaz Yasası engel teşkil etmektedir. Zira İnfaz Yasası'na göre kadın mahkûmların erkeklerle, hüküm giymiş olanların tutuklularla, çocukların (çocuk mahkûmların) yetişkin mahkûmlarla, örgütlü suçtan cezaevinde olanlar ile çıkar amaçlı örgüt suçlularının bazı istisnalar haricinde temas kurmalarına ve bir araya gelmelerine izin verilmeyeceği yönünde düzenleme bulunmaktadır (md.63). Ancak cezaevlerindeki kapasite yetersizliğinden dolayı söz konusu düzenlemelerde yer alan tutuklular ile hükümlülerin bir arada kalmaması yönündeki kurala genellikle uyulamamaktadır. Sonuçta mahkûmların suç tasnifine göre barındırılıyor olması, çocuklu annelerin aynı koşutta kalmalarına da engel teşkil etmektedir. Bu konuda bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Ancak bu düzenlemeler cezaevlerinde kapasitelere uygun sayılarda mahkûm barındırıldığı zaman mümkün olabilecektir.

Bakırköy Kadın Cezaevi'nde annelerinin yanında kalan çocuklara, bahse konu koşullarda yatabilmeleri için park yatak şeklinde ahşap yataklar verilmektedir. Bu yataklar cezaevinin genel bütçesinden veya kurum içerisindeki Sosyal Yardım Acil Odası'ndan karşılanmaktadır. Diğer taraftan bu çocukların uyuyabilmesi ve dinlenebilmesi için gerekli sessiz ve sakin bir ortam bulunmamaktadır. Çocukların en iyi şekilde uyuyabildiği ve dinlenebildiği tek yer anneleri hücre cezası aldığı anda birlikte gittikleri tek kişilik odalar olmaktadır. Ancak burada da, tek kaldıkları için

psikolojik olumsuzluklar yaşadıkları yönünde değerlendirmeler gündeme gelmektedir.

Çocukların emekleyebilmesi veya ilk kez yürümeye başladıklarında ayakkabı giymeden hareket edebilmesi için herhangi bir alan bulunmamaktadır. Bazen bu alanlar, ortak yaşam alanı olan koridorların bir köşesinde, eski battaniyeler veya çeşitli eşyalar ile anne mahkûmlar tarafından oluşturulmaktadır. Bu alan aynı zamanda oyun alanı olarak da kullanılmaktadır. Zira 0-2 yaş grubundaki çocukların anneleriyle birlikte gittikleri cezaevi içindeki kreş dışında başkaca bir oyun alanları da yoktur. Bu çocukların oynaması için gerekli oyuncaklar ise söz konusu kreş ile cezaevi yanındaki anaokulu aracılığıyla sosyal yardım kuruluşlarından ve hayırsever vatandaşlardan temin edilmektedir. Ancak bu oyuncaklardan da elektronik olanlar ile pilli ve demir aksamı olanlar cezaevi içerisine alınmamaktadır.

Cezaevinin zemininin tamamı betonarme olduğundan dolayı annesinin yanında kalan bu çocukların cezaevi içinde toprakla temas etme olanakları da yoktur. Ayrıca yaz aylarında güneşin dik açıyla geldiği zamanlarda havalandırma boşluğunda güneşlenmeleri dışında başkaca güneşle temas etme olanakları da bulunmamaktadır. Toprak ve güneşle temas ancak cezaevi anaokulu veya cezaevi dışında yapılan bazı etkinlikler yoluyla sağlanmaktadır. Bu hususta yaşanan eksiklik, çocukların bazı vitaminlerden yoksun kalmasına ve bünyelerinde çeşitli hastalıkların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Bakırköy Kadın Cezaevi'nin koğuşlar bölümünde kalan tutuklu/hükümlüler ile bu bölümde görevli personelin tamamı ve diğer bölümlerde görev yapan personelden çok az bir kısmı hariç diğerlerinin tamamı kadındır. Cezaevinde erkek olarak yalnızca Cumhuriyet Savcısı, kurum müdürleri, idari personel, kapıda ve cezaevi binası dışındaki infaz ve koruma memurları görev yapmaktadır. Dolayısıyla annelerinin yanında kalan erkek çocukların model alabileceği yetişkin erkek sayısı oldukça kısıtlıdır. Bu durum, erkek çocukların cinsiyet bunalımı yaşamalarına neden olabilmektedir.

Cezaevinde bulunan çocuklu kadınlar herhangi bir nedenle hücre cezası, ziyaret yasağı, telefon görüş yasağı gibi cezalar aldığında yanlarında kalan çocuklar doğrudan bu cezalardan etkilenmektedir. Örneğin hücre cezası alan bir kadının çocuğu ya annesiyle birlikte bu cezayı çekmek üzere tek kişilik odalarda kalmakta ya da cezaevi dışındaki bir yakınına gönderilmektedir. Diğer taraftan annesinin hakkı

kadar telefon görüşü veya ziyaret süresi olan bu çocuklar, annesinin bahse konu hakları kısıtlandığında bu haklardan kendi başlarına yararlanamamakta ve onların da dolaylı olarak hakları kısıtlanmaktadır.

Cezaevinde kalan çocukların gelişimi için kreşte psikologlar, sosyal çalışmacılar ve eğitimciler görev yapmaktadır. Bu personele ilave olarak cezaevine çeşitli üniversitelerden çocuk gelişim uzmanları da görevlendirilmektedir. Bu görevlilerin tamamı çocukların gelişimine katkı sunmak ve bu gelişimi takip etmek için çalışma yapmaktadırlar. Ancak çalışmanın hangi konularda, nasıl bir yöntemle yapılması gerektiğine dair yasal bir alt yapı bulunmadığı için söz konusu çalışmalar tamamen görevli personelin iyi niyetleriyle sağladıkları katkılarla yürütülmeye çalışılmaktadır. Diğer taraftan bu çocuklar için cezaevi yönetimince oluşturulmuş bir bakım planı da yoktur. Ancak çocukların bedensel ve zihinsel gelişimleri kurum psikologları ve sosyal çalışmacılar tarafından düzenli olarak takip edilmektedir. Örneğin her ay bu çocukların boyu, kilosu ve fiziksel gelişimleriyle ilgili bir çizelge düzenlenerek Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne iletilmektedir. Ayrıca bu çocukların aşıları da kurum aile hekimi tarafından takip edilerek yapılmaktadır.

Cezaevinde bulunan tutuklu/hükümlü kadınlar ile yanlarında kalan çocuklar için koğuş ortak alanından bir kapıyla geçilen 2'şer adet tuvalet ve banyo kabini bulunmaktadır. Banyolara kesintisiz sıcak su verildiği için banyo yapma konusunda herhangi bir problem yaşanmadığı görülmektedir. Ancak koğuştaki 2 adet banyo bulunması ve tüm tutuklu/hükümlülerin aynı banyoyu kullanması çocuklar açısından sağlığa uygun bir ortam sağlamadığı yönünde eleştirilmektedir.

Cezaevinde kalan çocuklar, anneleri gibi kurum içerisinde bulunan Bakırköy 17 No.lu Aile Sağlığı Merkezi'ne kayıt edilmektedir. Ancak cezaevi içinde çocuk doktoru veya hemşiresi bulunmamaktadır. Bu çocukların, önceki bölümlerde yapılan mevzuat incelemesinde de belirtildiği üzere, herhangi bir hastalık nedeniyle cezaevi dışındaki bir hastaneye gitmeleri gerektiğinde ise kurum tarafından sevk edilmekte, yanlarına refakatçi olarak infaz ve koruma memurları verilmektedir. Ayrıca kurum doktorunun veya müdürünün, bulunmadıkları durumlarda ise en kıdemli nöbetçi memurun imzasıyla anneleri de bu sevke refakat edebilmektedirler. Uygulamada genellikle hem hastalığı takip edebilmesi ve çocuğunun yanında olması hem de sorumluluk doğuracağı gerekçeleriyle çocuklara annelerin refakat etmesinin daha çok tercih edilen bir durum olduğu görülmektedir.

Bakırköy Kadın Cezaevi'nde kalan çocukların, annelerinin ve diğer tüm tutuklu/hükümlülerin acil durumlarda kullanabilmeleri için koğuş içlerinde acil yardım butonu bulunmaktadır. Böylece çocukların acil bir sağlık ihtiyacı durumunda acil yardım butonuna basılmak suretiyle cezaevi idaresi alarm durumuna geçirilmekte ve derhal müdahale edilmektedir. Ancak bu konuda da uygulamada bir takım aksaklıkların yaşandığı belirtilmektedir. Diğer cezaevlerinde olduğu gibi Bakırköy Cezaevi'nde de acil yardım butonları, mahkûmlar tarafından acil olmayan durumlarda sürekli kullanılmakta ve acil durumların ayırt edilmesi zorlaşmakta, bu nedenle de cezaevi personeli duyarsızlaşmaktadır.

Cezaevi yönetimi tarafından belirli dönemlerde tüm tutuklu/hükümlülere ve annesinin yanında kalan çocuklara çeşitli eğitimler verilmektedir. Bu eğitimler gebe olan veya çocukları yanında kalan anneler için genellikle gebelik döneminde yapılması gerekenler, çocuk bakımı ve gelişimi konularında olmaktadır. Özellikle anneliğin ilk zamanlarında, çocuk gelişimi ve beslenmesi konularında eğitim verilmekte ve gerekli psikolojik destek sağlanmaktadır. Ancak bu eğitimlerin ne kadar süreyle verileceği, hangi konuları kapsaması gerektiği, hangi uzmanlar tarafından verileceği gibi kıstasların olduğu hukuki bir düzenleme tespit edilememiştir. Bu nedenle eğitimciler tarafından verilen eğitimler, genel müdürlük ve cezaevi tarafından belirlenen çerçeve dışında içerikten yoksun kalmaktadır. Bu konuda yapılacak ayrı bir çalışmaya ve düzenlemeye de ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca çocuklar anneleriyle birlikte cezaevi içerisinde bulunan kreşe devam etmekte, burada çeşitli oyunlar oynamakta ve anneleriyle birlikte çeşitli etkinliklere de katılmaktadırlar. Bu etkinliklere ilave olarak tüm çocuklar anneleriyle birlikte konferans salonunda yapılan etkinliklere de katılmakta ve koğuşların etkinlik sırasına göre bir araya gelebilmektedirler. Diğer taraftan cezaevindeki çocukların tablet, bilgisayar gibi teknolojik cihazları kullanması için kurumda herhangi bir olanak bulunmamaktadır. Bu konunun hem olumlu hem de olumsuz yanlarının olduğu düşünülmektedir. Bu husus çocukların teknolojik cihazların zararlı etkilerinden korunmaları açısından olumlu, öte yandan bilgi ve teknoloji çağında diğer çocukların gerisinde kalmaları açısından ise olumsuz etkiler doğurabileceği nedeniyle değerlendirilmelidir.

Tutuklu/hükümlü annelerin cezaevinde açılan mesleki bir programa veya herhangi bir kursa katılması durumunda çocukların bakımına yönelik hazırlanmış bir program bulunmamaktadır. Bu tür faaliyetlere katılmak veya bir meslek programında

çalışmak isteyen anneler bu nedenle ya kaldıkları koğuştta çocuklarını güvendidikleri herhangi bir tutuklu/hükümlüye emanet etmekte ya da çocuk bakımı nedeniyle çalışma ve sosyal etkinlik olanaklarından mahrum kalmaktadırlar.

Cezaevinde kalan çocuklara yönelik ceza infaz kurumunun herhangi bir koruma planı da bulunmamaktadır. Çocukların korunmasına yönelik kurumdaki sosyal çalışmacıların tuttukları raporlar bu konuda önemli görölmektedir. Sosyal çalışmacıların tuttukları bu raporlar özellikle annelerin, yanlarında kalan çocuklarının bakımını aksatması durumunda işleme konularak bu konuda anneye eğitim verilmekte ve tekrar etmesi durumunda ise çocuklar annelerinden alınarak cezaevi dışında bulunan babasına, bir yakınına veya Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesindeki bir kuruma gönderilmektedir.

Çocukların dış dünya ile etkileşimleri çok büyük bir oranda cezaevi anaokulu aracılığıyla sağlanmaktadır. Bunun dışında hafta içi cezaevinde annesinin yanında, hafta sonu ise babasının veya bir yakının yanında kalarak cezaevi dışındaki ortamla da etkileşime girmekte olan çocuklar vardır. Cezaevinde büyüyen bir çocuk ilk kez dış ortama çıkacağı zaman ise kurum psikoloğu tarafından destek sağlanmaktadır. Ayrıca altı yaşını doldurması nedeniyle annesinden ayrılmak zorunda kalan çocuklara, yine kurum psikologları ve anaokuluna devam etmeleri durumunda cezaevi anaokulu öğretmenleri tarafından ayrılığa hazırlayıcı destek verilmektedir. Ancak bu destek de yine herhangi bir hukuki altyapıdan yoksun bir biçimde teamüllere göre icra edilmektedir. Örneğin bazı çocuklar cezaevini okul zannetmekte, kurum psikologları ve anne tarafından daha büyük bir okula gideceği yönündeki telkinlerle annesinden ayrılacağı gün için hazırlanmaktadır. Çocuk ve anne başka bir ülkenin vatandaşı ise çocuğun cezaevinden ayrılmasına yakın bir zaman kaldığında o ülkenin konsolosluğu ile irtibat ve koordinasyon sağlanarak annenin beyanı doğrultusunda bir akrabasının gelerek çocuğu teslim alması sağlanmaktadır.

Çocuklar; cezaevi anaokuluna devam etme ve anaokulu tarafından düzenlenen yüzme, binicilik gibi kurslara katılma, hafta sonu diğer aile üyeleriyle birlikte vakit geçirme, diğer gezi ve etkinlik faaliyetlerine katılma gibi nedenlerle de cezaevinden dışarı çıkabilmektedir. İlave olarak babası başka bir cezaevinde tutuklu/hükümlü olarak bulunan çocukların, babalarını ziyaret etmeleri maksadıyla da kurum dışına çıkmasına müsaade edilmektedir. Bu ziyaret, il içinde yapılacaksa

kurum olanakları ile sağlanmaktadır. Çocukların herhangi bir sebeple dışarı çıkarılması cezaevinin bağlı bulunduğu Cumhuriyet Başsavcılıklarının izni ile mümkün olmaktadır. Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi için tüm faaliyetler Bakırköy Cumhuriyet Başsavcılığı, İstanbul Avrupa yakasında bulunan cezaevlerinden sorumlu Başsavcı Vekili tarafından, Bakırköy ve Metris Cezaevlerinden sorumlu Cumhuriyet Savcısı aracılığıyla yürütülmektedir.

Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda hâlihazırda annelerinin yanında kalan 104 çocuk dışında gebelik sürecinde bulunan toplam 30 kadın tutuklu/hükümlü de barınmaktadır. Cezaevindeki gebe kadınların özgür kadınlardan en önemli farkı, gebelik sürecini takip edecek doktorlarını seçememeleri ve gebelik muayenesi için hastaneye gittiklerinde sıradaki doktor hangisiyse, hastane sevklerinde refakat eden infaz ve koruma memurlarının almış oldukları sıraya göre muayene olmalarıdır. Bu konuda İnfaz Yasası'nın 78. ve 80. maddeleri ile İnfaz Tüzüğü'nün 115, 116 ve 117. maddelerinde birkaç düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerde herhangi bir cinsiyet ayrımı yapılmadığından, diğer kadın ve erkek mahkûmlara uygulanan muayene ve tedavi süreci, gebe tutuklu/hükümlüler için de aynı şekilde uygulanmaktadır.

Kadın tutuklu/hükümlüler hakkında mevzuatta bulunan birkaç pozitif düzenlemenin de burada ifade edilmesi gerekir. Oldukça kısıtlı olmakla birlikte bu konuda gebe olan kadın tutuklu/hükümlülere yönelik tek ayrım İnfaz Yasası'nın 16. md. 4. fıkrasında yapılmıştır. Buna göre ceza infazının, gebe durumundaki kadınlar ile doğumdan sonra altı aylık süreyi geçirmemiş kadınlar hakkında geri bırakılacağı, çocuk öldüğünde ya da annesinden başkasına verildiğinde ise doğumdan iki ay geçinceye kadar ceza infazına başlanmayacağı belirtilmiştir. Ancak bu geçici tedbir de bir sonraki fıkra sınırlandırılmıştır. Bu sınırlandırmaya göre kapalı cezaevine girdikten sonra hamile olanlardan, koşullu salıverilmesi için altı yıldan fazla zaman bulunanlar ile eylem ve davranışları nedeniyle tehlikeli görülenler hakkında bu fıkra hükümlerinin uygulanmayacağı, söz konusu şahısların cezasının bu fıkra öngörülen kısmının, cezaevlerinde kendileri için ayrılmış olan yerlerde infaz edileceği belirtilmiştir. Burada yapılan düzenlemenin uygulanmasında da farklılıklar bulunmaktadır. Uygulamada bu konu belirli kıstaslara göre tutuklular için mahkemenin, hükümlüler için de infaz savcılığının takdirine bırakılmıştır. Buna ilave olarak İnfaz Tüzüğü'nün 114. md. 3. fıkrasında ise İnfaz Yasası'ndaki bu fıkranın uygulanamayacağı koşullarda, hamile mahkûmların bulunduğu cezaevlerinde, hem

doğum öncesi hem de doğum sonrası bakımları ve tedavileri için özel bir yer oluşturulacağı, doğumun cezaevi dışındaki bir sağlık kuruluşunda gerçekleşmesi amacıyla gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir.

Gebe kadın tutuklu/hükümlülerle ilgili bir diğer pozitif düzenleme ise İnfaz Yasası'na ilave edilen Ek Madde 1²² ile yapılan değişikliktir. Bu değişikliğe göre 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu²³ kapsamındaki suçlar sebebiyle tutuklu/hükümlü bulunanlara, duruşmaya sevk edilmeleri sebebiyle cezaevi dışına çıkarılmaları durumunda, kurum idaresince verilen badem ve gri renkte göğüs ve pantolon bölümü bitişik (tulum) giysileri giyme zorunluluğu getirilmiştir. Fakat kadın tutuklu/hükümlülerin giysilerinin bitişik şekilde (tulum) olmayabileceği ve bu madde hükümlerinin çocuklar ile gebe kadınlar hakkında uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Bu düzenlemeler ile önceki bölümlerde ifade edilen Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında cezaevindeki çocukların gelişimleri için yapılan işbirliği protokolü ve Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü yazıları dışında kadın cezaevinde tutuklu/hükümlü olarak bulunan gebe kadınlar ile annelerinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocuklar hakkında yapılmış başkaca pozitif bir düzenlemeye rastlanmamıştır.

Bakırköy Cezaevinde bulunan gebe tutuklu/hükümlüler için yapılmış düzenlemelere istinaden sürdürülen diğer uygulamalardan da bahsedilmelidir. Örneğin bu cezaevinde diyetisyen bulunmamaktadır. Ancak Genel Müdürlüğün bu yazılarına istinaden gebe kadınlara, normal yemek öğünlerinin yanında bal, süt, meyve, tatlı gibi takviye besinler verilmektedir. Bu besinler ayrıca annesinin yanında kalan çocuklara da verilmektedir. Örneğin 0-1 yaş aralığındaki çocuklara mama, 1-2 yaş aralığındaki çocuklara ise mama ve süt verilmektedir. Ancak bu uygulama tüm kadın cezaevlerinde standart olmamaktadır. Diğer taraftan cezaevi yemekhanesinde personele, tutuklu/hükümlülere ve çocuklara aynı yemek pişirilmekte, ilave olarak gebe ve çocuklara yalnızca takviye gıdalar verilmektedir. Bunun dışında çocuklar ve gebeler için farklı yemek pişirme imkânı bulunmamaktadır. Bu konudaki tek istisna veganlar, vejetaryenler ve diyetliler için özel pişirilen yemeklerdir. 'Hükümlü ve

²² 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 103. Maddesi, 24 Aralık 2017 tarih ve 30280 Sayılı Resmi Gazete.

²³ "Terörle Mücadele Kanunu", 12 Nisan 1991 tarih ve 20843 sayılı Resmi Gazete.

Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İaşe Yönetmeliği'nin²⁴ 'Hastaların İaşe Edilmesi' başlıklı 9. maddesinde inancından dolayı veya vejetaryen, vegan türü beslenme şekli olan tutuklu/hükümlülerin isteklerinin, iaşe miktarına göre karşılanabileceği şeklinde düzenleme yapılarak konu hakkında gerekli altyapı oluşturulmuştur. Basit bir hukuki düzenleme ile çocuklar ve gebe tutuklu/hükümlüler için de özel yemek pişirilmesi sağlanarak onların ihtiyaç duydukları besinler temin edilebilir.

Gebe tutuklu hükümlüler doğum yapmadan önce bebeği için gerekli olan kıyafetler ile emzik, biberon, bez, küvet, bebe şampuanı, tuvalet eğitimi için lazımlık gibi malzemeleri yine cezaevi genel bütçesinden veya kurumdaki Sosyal Yardım Acil Odası'ndan temin edebilmektedirler. Ancak hangi malzemenin hangi kalite ve fiyatla karşılanacağı yönünde herhangi bir standart veya düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle alımlara ya cezaevi yönetimi karar vermekte ya da çeşitli bağışlar yoluyla gelen malzemeler kullanılmak zorunda kalınmaktadır.

Gebe tutuklu/hükümlülerin yürüyüş yapabilmelerine ve yeterince hareket edebilmelerine olanak sağlayan mevcut bir alan bulunmamaktadır. Bu mahkûmlar yürüyüş ve hareket için koğuş içindeki yaklaşık 30-40 metrekarelik ortak alanlar ile yaklaşık 40-60 metrekarelik havalandırma boşluklarını kullanmak durumundadırlar. Ayrıca spor saatlerinde spor salonlarında da yürüyüş ve hareket yapabilmektedirler. Diğer taraftan çocukların yoksun kaldığı toprak ve güneşten, gebe tutuklu/hükümlüler de yoksun kalmakta ve bebek için gerekli olan bir takım vitaminleri doğal olmayan yöntemlerle almaktadırlar.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi diğer kapalı cezaevlerine göre İstanbul'da olması, annesinin yanında kalan çocuk sayısının fazla olması ve şüphesiz en önemlisi de cezaevi anaokulu gibi örnek alınabilecek bir anaokuluna sahip olması nedenleriyle diğer kadın cezaevlerinde kalan çocuklara göre oldukça avantajlı fırsatlar sağlamıştır. Bakırköy Kadın Cezaevi anaokulu kadın cezaevlerindeki çocuklar için oluşturulmuş ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan Türkiye'nin ilk müstakil anaokuludur. Özellikle çocuk sayıları az olan bazı cezaevlerinde henüz anaokulu açılmamış olması nedeniyle bu

²⁴ Bu madde 26 Ekim 2005 tarihli ve 25978 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş, 28 Mart 2012 tarihli ve 28247 sayılı Resmi Gazete ile değiştirilerek son şeklini almıştır.

cezaevlerinde kalan çocuklar altı yaşına kadar yaşamlarının tamamını veya büyük bir çoğunluğunu cezaevinde geçirmek zorunda kalarak normal yaşam koşullarından soyutlanmaktadır. Günümüzde Bakırköy Cezaevi anaokulu projesi diğer kadın cezaevlerinde de uygulanmaya başlanmış olup bu konudaki sorunların bir kısmı çözüme kavuşturulmaya devam edilmektedir.

Cezaevinde kalan çocuklarla ilgili sorunları tespit ederek bu sorunları ortadan kaldırmak maksadıyla bir de proje hazırlanmıştır. Bakırköy Cezaevi anaokulunun yenilenmesini de sağlayan bu proje, 1992 yılından bu yana bu alanda birçok çalışma yürütmüş olan Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı bünyesinde geliştirilmiştir. ‘İçerde Çocuk Var Projesi’ ismiyle ortaya çıkan bu proje Adalet Bakanlığı tarafından da kabul edilmiştir.²⁵ Bu projeyle, 2014 tarihi verilerine göre toplam 8 kadın cezaevinde annelerinin yanında kalan 500’den fazla 0-6 yaş grubu çocuğun, bu dönemini en az zararla geçirmesi için yapılacak kreş ve anaokulu iyileştirme çalışmaları ortaya konmuştur. Böylece cezaevindeki çocukların, dışarıdaki çocuklarla eşit bir eğitim olanağına kavuşmasının sağlanması amaçlanmıştır. Projenin temel hedefi ise ceza infaz kurumlarında bulunan kreş ve anaokullarını fiziksel açıdan iyileştirmek ve kreş veya anaokulu bulunmayan cezaevlerine bu kurumların inşa edilmesini sağlamak olarak açıklanmıştır. Sonuçta Adalet Bakanlığı ile çeşitli kişi, kurum ve kuruluşların destekleriyle 2016 yılında İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda annelerinin yanında kalan 76 çocuğa ülke ortalamasının üzerinde fiziksel koşullara sahip olan bir anaokulu ortamı oluşturulmuş ve faaliyete geçmesi sağlanmıştır.

İstanbul Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevine yapılan bu anaokulunun ismi ‘Adalet Anaokulu’ olarak belirlenmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı, gerekli öğretmen ve yönetici kadrosunun atamasını yapmıştır. Bu anaokulunda kum havuzu, bisiklet parkuru ve oyun parkı gibi oyun alanlarının yanı sıra kapalı ortamda kalan bu çocukların doğa ile kaynaşmalarını sağlamak amacıyla birçok bitkinin bulunduğu bir bahçe de oluşturulmuştur (EK-6). Ayrıca bu anaokulunda açık alanda da ders yapmaya başlanmış, çocukların gelişimi için bahçede bir tarım alanı da yapılmıştır.

Adalet Anaokulu, günümüze kadar cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocuklar için Türkiye’de oluşturulmuş, görece en kaliteli eğitimleri veren bir okul

²⁵ “İçerde Çocuk Var Projesi”, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, 2014, (Çevrimiçi) <http://www.tcyov.org/iceride-cocuk-var/>, 20 Nisan 2019.

olarak bilinmektedir. Bu anaokulunda hafta içi her sabah, cezaevindeki annelerinin yanından infaz ve koruma memurları eşliğinde getirilen 2-6 yaş grubu çocuklar, yeni yaşam alanlarına adım atmakta ve kendileriyle aynı ortamda bulunan diğer çocuklarla bir araya gelmektedirler. Hatta bu anaokuluna, cezaevi personelinin çocuklarının da kayıt yaptırarak öğrenim görmesine müsaade edildiği için, cezaevinde kalan bu çocuklar, cezaevi dışında ve görece normal sayılan ortamlarda yetişen çocuklarla da ilk cezaevi dışı etkileşimleri sağlamaktadırlar.

Proje kapsamında yenilenen Adalet Anaokulu'nda matematik-fen, drama, sanat ve duyu eğitim atölyeleri olmak üzere toplam dört bölüm bulunmaktadır. Tüm mobilyalar, çocukların yürümesine, koşmasına ve oynamasına engel olmayacak şekilde alınmış ve anaokulunun içi bu hususlara dikkat edilerek düzenlenmiştir. Kısacası, cezaevi içinde rahat hareket edebilecekleri herhangi bir ortam bulunmayan bu çocuklar Adalet Anaokulu'nda birçok yönden kısıtlanmadan eğitime alınmaktadır. Ayrıca, çocuklara uygun masalarla donatılmış yemekhanede, cezaevinde anneleri için hazırlanan yemekleri yemek zorunda kalmamakta ve kendilerine özel olarak pişirilen yemekleri yemektedirler.

Diğer kadın cezaevlerine de örnek olarak hazırlanan Adalet Anaokulu'nda hemen hemen tüm alanlar, çocuk gelişim uzmanlarınca, bu çocukların kişisel ve sosyal gelişimlerini hızlandırmak için tasarlanmıştır. Örneğin mutfakta bulunan baklagillerin tamamı, çocukların görebilecekleri biçimde cam kavanozların içine konularak sıralanmıştır. Bunun nedeni, cezaevinde yemeklerin yalnızca pişirilmiş durumlarını gören çocuklara pişirmenin nasıl ve hangi malzemelerle yapıldığını göstermektir. Zira bu çocukların dışarıdaki olağan yaşamla tek bağlantıları, annelerinin onlara anlattıklarından, koğuştaki diğer tutuklu/hükümlülerin davranışlarından ve ortak alanda izledikleri televizyonda gördüklerinden oluşmaktadır.

Adalet Anaokulu'nda 20 Nisan 2019 tarihi itibarıyla 5 personel görevli olup bu personelden biri müdür, üçü öğretmen ve biri de hizmetli kadrosunda çalışmaktadır. Ayrıca dönemsel olarak dışarıdan stajyer öğrenciler ile çocuklara kurs vermek üzere çağrılan farklı eğitimciler de anaokulundaki eğitimlere destek vermektedir. Öğretmenler ve eğitimciler, cezaevinde kalan 2-6 yaş grubu toplam 43 çocuğa anaokulunda eğitim vermektedir. Ayrıca cezaevi personelinin 6 çocuğu da bu anaokuluna devam etmektedir. Yasal olarak Adalet Anaokulu'na dışarıdan da

öğrenci kaydı yapılabilmektedir. Ancak anaokulu, cezaevinin dış avlusunun içinde bulunduğundan kurum tarafından dışarıdan öğrenci kabul edilmesi uygun bulunmamıştır.

Anaokuluna devam eden çocuklara Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2013 müfredatına göre eğitim verilmektedir. Bu eğitimler anaokulunda satranç, drama, masalsı matematik eğitimi olan mathazone, İngilizce ve Felsefe dersleridir. Ayrıca dışarıdan el sanatları, müzik ve halk oyunları eğitimcileri de ders vermek için anaokuluna gelmektedir. Buna ilave olarak belki de bu çocuklar için en önemli eğitimler olan cezaevinin dışındaki ortamla etkileşimde bulundukları binicilik ve yüzme kurslarıdır. Çocukların cezaevi dışında ilave sosyal faaliyetlerde bulunması da sağlanarak toplumsal yaşama uyumu kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin müze ziyaretleri, sinema, tiyatro gibi etkinlikler ile AVM ve park gezileri bu faaliyetlerdendir. Dış dünya ile etkileşim bunlarla da sınırlı değildir. Çocukların hayvanlarla etkileşim sağlayabilmeleri için hayvanat bahçesi, akvaryum gezileri gibi faaliyetler de yapılmaktadır. Çocuklar hayatları boyunca hiç kullanmadıkları otobüs veya servislerle bu kurslara, gezilere ve faaliyetlere katılmaktadırlar.

Cezaevindeki çocuklar annelerinin istediği süre kadar dışarıda babasının veya başka bir akrabasının yanında da kalabilmektedir. Özellikle bayramlar gibi özel günlerde bu uygulama daha sık kullanılmaktadır. Ayrıca dışarıda oturan yakın akrabalar Adalet Anaokulu'na devam eden çocukları, anaokulunda bulunurken ziyaret edebilmektedirler. Bu ziyaret cezaevi idaresinin kontrolü ve izniyle gerçekleşmektedir.

Anaokulu yönetimi, öğretmenler ve dışarıdan gelen diğer eğitimcilerle yapılan görüşmelerde en çok dikkat çeken hususlardan biri de bu çocukların, cezaevi dışındaki diğer çocuklardan hem duygusal açıdan hem de motor gelişimi açısından görece farklı olduklarıdır. Örneğin bu çocuklar ceza infaz kurumunu kendi evleri gibi görmektedirler. Cezaevi dışındaki çocuklar eğlence ve oyun merkezlerine geziler düzenlerken cezaevinde kalan çocuklar için gerçek yaşam alanlarına yani parka, trafiğin olduğu yerlere, sokağa, mağazaya, hastaneye, eczaneye, kasaba ve insanların gündelik yaşamını geçirdiği diğer alanlara geziler düzenlenmektedir. Bu nedenle anaokulu öğretmenleri, kendilerine verilen sürede açık alanları en iyi şekilde değerlendirmek için birçok etkinliği bahçede veya dışarıdaki bir parkta, çimlerin üzerinde gerçekleştirmektedir. Havanın kötü olduğu günlerde bile en az bir saat

bahçe etkinliği yapmaya çalışan öğretmenler, fazladan mesai yaparak resmi tatil günlerinde dahi okulun açık olmasını sağlayarak çocukların gelişimlerine destek olmaktadır. Zira dışarıdaki çocukların aksine buradaki çocuklar için tatil olumsuz anlam taşımaktadır. Çünkü tatil demek bu çocuklar için cezaevinin içinden çıkamamak demektir. Ayrıca anaokulu ve cezaevi yönetimi bazı etkinlikleri hafta sonuna planlayarak çocukların hafta sonları da dışarı çıkmasını sağlamaktadır.

Çocuklar hafta içi sabah 08.30-09.00 saatleri arasında geldikleri anaokulundan gün sonunda yeniden infaz ve koruma memurlarının eşliğinde cezaevine, annelerinin yanına dönmektedirler. Bu dönüş genellikle mesai bitmeden hemen önce 16.30-17.00 saatleri arasında olmaktadır.

İçerde Çocuk Var Projesi ile yenilenen ve modern anlamda çocukların gelişimi için gerekli materyallere ve ortama kavuşturulan Adalet Anaokulu, Türkiye’de cezaevlerinde annelerinin yanında kalan bu çocukların gündeme gelmesini ve kamusal anlamda çeşitli iyileştirmelerin yapılmasını sağlamıştır. Bundan beş yıl öncesine kadar yanlarında kalacakları yakınları olmayan ve dışarıyla tek bağlantıları anaokulu olan çocukların olumsuz ve yaşlarına uygun olmayan davranışları, bu anaokulları ve faaliyetleri sayesinde olumlu yönde gelişme göstermeye başlamıştır. Bu gelişme gözle görülür hale gelmekte ve diğer cezaevlerinde annesinin yanında kalan çocuklar için de çeşitli iyileştirmeler yapılmaya devam edilmektedir.

3.6. Diğer Kadın Cezaevleri, Anaokulları ve Kreşler

Yerinde inceleme yapılarak yönetimi ve personeliyle yüz yüze görüşme sağlanan diğer bir cezaevi Elazığ Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’dur. Ancak tekrar olmaması açısından Bakırköy Kadın Kapalı Cezaevi ile benzer olan uygulamalar bu bölümde ifade edilmemiş ve farklı olduğu tespit edilen uygulamalara yer verilmeye çalışılmıştır. Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi daha önce R Tipi (Rehabilitasyon) cezaevi olarak inşa edilmiş ve bakıma muhtaç hasta tutuklu/hükümlülerin hem tedavi edildiği hem de cezalarının infaz edildiği bir kurum olarak faaliyetini sürdürmüştür. 2018 yılında, bölgede müstakil bir kadın cezaevine ihtiyaç duyulması neticesinde de kadın cezaevine dönüştürölerek günümüzde de faaliyetine devam etmektedir. Cezaevinin en önemli problemlerin kadınlara yönelik değıl de hasta tutuklu/hükümlölere yönelik

inşa edilmesinden kaynaklanan fiziki problemlerdir. Hatta bu fiziki farklılık görece en büyük problem olarak değerlendirilmektedir. Zira kadın tutuklu/hükümlüler için inşa edilen cezaevlerinde bile kadınlar açısından birçok eksiklik bulunmakta iken farklı tipte bir cezaevinin kadın cezaevine dönüştürülmesi bu eksiklikleri katlayarak artırmıştır.

Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi'nin kapasitesi 250 kişiliktir. Bu konuda diğer cezaevlerinden ayrılmaktadır. Zira kapasite 250 kişilik olmasına rağmen 24 Nisan 2019 tarihli verilere göre henüz cezaevinde 139 tutuklu/hükümlü kadın barınmaktadır. Bunun nedenleri; hem bölgede suç işlediği şüphesiyle cezaevine konulan kadın sayısının az olması hem de henüz bir yıllık yeni bir cezaevi olması olarak ifade edilebilir. Bu 139 tutuklu hükümlüden biri ise 18 yaşın altında tutuklu olarak bulunan bir çocuk mahkûmdur.

Cezaevinde, yanlarında çocuğu bulunan 12 kadın tutuklu/hükümlü ve bu kadınların yanında 0-6 yaş grubunda 12 çocuk barınmaktadır. Belirtilen tarihe göre kurumda gebe kadın bulunmamaktadır. Cezaevinde annesinin yanında kalan çocuklar için de diğer cezaevlerinde geçerli hukuki düzenlemelere ve cezaevi ödeneğinde bulunan harcama kalemlerine göre harcama yapılmaktadır.

Cezaevinin koğu içyapısı kısaca iki katlı ve 6'şar kişilik 5 odadan oluşmaktadır. Ancak bir önceki paragrafta da belirtildiği gibi odalarda henüz ortalama 4'er tutuklu/hükümlü barınmaktadır. Bu nedenle bebekler için beşik verilmekte ancak 2 yaşından büyük çocuklar genellikle boş olan ranzalarda yatmaktadırlar.

Cezaevi içinde kalan çocukların anneleriyle birlikte yararlandığı bir de kreş bulunmaktadır. Çocuklar bu kreşte çeşitli oyunlar oynamakta ve etkinliklere katılmaktadır. Ancak haftada yalnızca iki gün gidebildikleri bu kreşin öğretmeni bulunmamakla birlikte Halk Eğitim Merkezi'nden görevlendirilen bir öğretmen tarafından faaliyetler yürütülmektedir. Kreş ve koğu dışında bu çocuklar için düzenlenmiş oyun alanı yoktur. Diğer cezaevlerinde olduğu gibi anneleri koğuşlardaki odaların içinde veya koğu ortak alanlarında bir köşede, yere battaniye sermek suretiyle oyun alanları oluşturmaktadır. Buna ilave olarak cezaevi idaresince koğuşların havalandırma boşluklarına tahterevalli, salıncak gibi çocuklara yönelik oyuncaklar konulmuştur. Kreşe dışarıdan görevli gelen öğretmen haricinde eğitim

biriminde de bir çocuk gelişimi mezunu personel, çocukların gelişimlerini takip etmektedir.

Anneleri herhangi bir nedenle hücre cezası aldıklarında Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi'nde kalan çocuklar genellikle cezaevi dışındaki başka bir aile bireyine gönderilmektedir. Bu süreçte yalnızca emziren annelerin çocuklarını yanlarına aldığı vurgulanmıştır. Ayrıca Bakırköy Cezaevi'nden farklı olarak burada kalan çocukların her ay yalnızca isim ve yaşları Genel Müdürlüğe bildirilmektedir.

Bu imkânsızlıkların yanında görece en büyük sorun cezaevinde kalan 12 çocuk için henüz bir anaokulu veya anasınıfı açılmamış olmasıdır. Üstelik cezaevi idaresinin icra etmiş olduğu birkaç gezi faaliyeti ile imkânı olanların yaptığı akraba ziyaretleri dışında bu çocukların büyük bir çoğunlukla dış ortamla başka temasları ve diğer çocuklarla iletişimleri de yoktur. Dolayısıyla önceki bölümlerde izah edilmeye çalışılan tüm olumsuzluklar Elazığ Kadın Kapalı Cezaevi'nde kalan 12 çocuk için yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu yüzden Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün bu çocuklar için asgari standartları belirleyerek bir an önce gerekli koşulları sağlaması gerekmektedir.

Cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocuklar için 'İçerde Çocuk Var Projesi'nin sağladığı faydaların oldukça önemli olduğu değerlendirilmektedir. Projenin diğer kadın cezaevlerinde de uygulanması için belirlenen hedeflere göre Bakırköy Adalet Anaokulu'ndan sonra Gebze Kadın Cezaevi'ne de yeni bir anaokulu yapılmıştır. Bu kapsamda daha önce bu cezaevinin içindeki bir koğu, anaokulu ve kreş olarak kullanılmakta iken çocukların dışarıda bir ortamda eğitim alması amacına aykırı olması ve yetersizliği nedeniyle Adalet Bakanlığı'ndan alınan izne istinaden cezaevinin yanındaki boş bir alana iki katlı Gebze Adalet Anaokulu inşa edilmiştir. Bu anaokulu 28 Şubat 2017 tarihinde, Gebze Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Müdürlüğü ile Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün imzalamış olduğu protokole göre 1 Haziran 2017 tarihli Valilik oluruyla hizmete girmiştir. Gebze Adalet Anaokulu'nda iki adet derslik, toplantı odası, müzik atölyesi, uyku/televizyon odası bulunmaktadır. Ayrıca anaokulu bahçesinde oyun parkı, kum havuzu ve mini tarım alanı da yapılmıştır. 2017-2018 Eğitim Öğretim yılında 13 öğrencisi ile eğitime

başlayan anaokulunda bir yönetici, bir öğretmen ve bir de destek personeli görev yapmaktadır.²⁶

Proje kapsamında Sivas Kadın Cezaevine de bir anaokulu inşa edilmesi kararlaştırılmış olup diğer kadın cezaevlerinin kapasitelerinin çok düşük olması nedeniyle anaokullarına benzer yapıda oyun ve eğitim alanlarının yenilenmesi planlanmıştır. Aslında İçerde Çocuk Var Projesi'nin tüm kadın cezaevlerine örnek olması ve katalizör görevi görmesi nedeniyle diğer cezaevlerindeki çocuklar için devlet desteğinin artırıldığı görülmektedir. Örneğin müstakil bir kadın cezaevi olmamasına rağmen bir bölümünde kadın tutuklu/hükümlülerin barındırıldığı Van T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda görevli psikososyal servis psikologlarının girişimleri neticesinde, kadın tutuklu/hükümlülerle kalan çocuklar için proje hazırlanmış ve Adalet Bakanlığı ile Van Cumhuriyet Başsavcılığı'nın da onayladığı proje ile cezaevi kampüs alanında bulunan bir bina anaokuluna dönüştürülmüştür. Bu anaokulu 25 kişilik kapasiteye sahip iki derslik, bir uyku odası ve mutfak olacak şekilde tasarlanarak 8 Kasım 2018 tarihinde hizmete açılmıştır. Masrafları ise Van Cumhuriyet Başsavcılığı ve Van T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu idaresince karşılanmıştır.²⁷

Kadın cezaevlerine anaokulu yapılması projelerine Mersin Tarsus Kadın Kapalı Cezaevi'ne yapılan Adalet Anaokulu da örnek olarak gösterilebilir. 28 Şubat 2019 tarihli verilere göre Tarsus Cezaevi'nde yaklaşık 480 kadın tutuklu/hükümlünün yanında 50 civarında 0-6 yaş grubu çocuk kalmaktadır. Bu sayı, Türkiye'de cezaevlerinde kalan çocuk sayısı ortalamasının üzerinde olması açısından kayda değer görülmektedir. Tarsus Adalet Anaokulu, bu çocukların eğitimlerindeki eksikleri tamamlamak ve gelişimlerine katkı sağlamak maksadıyla 28 Şubat 2019 tarihinde açılarak faaliyete başlamıştır.²⁸

Ankara Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu da annelerinin yanında kalan çocuk sayısının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu bir cezaevidir.

²⁶ "Gebze Adalet Anaokulu", (Çevrimiçi) <http://gebzeadaletanaokulu.meb.k12.tr/tema/index.php>, 28 Nisan 2019.

²⁷ "Cezaevinde Anneleriyle Birlikte Kalan Çocuklar İçin Anaokulu" başlıklı haber, Haberturk, (Çevrimiçi) <https://www.haberturk.com/van-haberleri/64547668-cezaevinde-anneleri-ile-kalan-cocuklar-icin-anaokulu>, 28 Nisan 2019.

²⁸ "Adalet Anaokulu Açıldı", Cnnturk, (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/yerel-haberler/mersin/merkez/adalet-anaokulu-acildi-948008>, 28 Nisan 2019.

Cezaevinde annelerinin yanında kalan 0-6 yaş grubu çocukların gelişimleri, ihtiyaçları, kuruma giriş ve çıkış işlemleri Psiko-Sosyal Servis tarafından takip edilmektedir. Sincan Kadın Cezaevi'nde 50'den fazla çocuk annesinin yanında kalmaktadır. Bu çocuklar için kurum içerisinde bir kreş ve kurum oyun parkı bulunmaktadır. Diğer cezaevlerinde olduğu gibi bu çocukların ihtiyaçları için birtakım sivil toplum örgütlerinden de destek sağlanmaktadır. Cezaevinde kalması durumunda ciddi sorunlar yaşayabilecek çocukların ailelerine verilmesi veya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesindeki kurumlarda bakım altına alınması için anneleriyle birlikte karar verilmektedir. Ayrıca bu çocukların üçer aylık dönemler halinde boy, kilo, yaş gibi bilgileri, çizelgelere dönüştürülerek Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü'ne bildirilmektedir.²⁹

Bu bölümde, kadın kapalı cezaevleri ile diğer kapalı cezaevlerinde kalan kadın tutuklu/hükümlülerin, onların yanlarında kalan 0-6 yaş grubu çocukların ve gebe tutuklu/hükümlülerin ortak sorunları izah edilmeye çalışılmıştır. Bu sorunlar genel olarak gebe mahkûmların yürüyüş yapması, dinlenebilmesi için gerekli ortam ve alması gereken besin ve psikolojik destekler ile çocukların kreş, anaokulu, oyun, takviye besinler, dış ortamla etkileşim gibi temel ve insani konular üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tüm bu sorunlar, cezaevlerinde yapılacak bir takım fiziki iyileştirmeler ve hukuki düzenlemeler ile çözülebilecek niteliktedir.

²⁹ Ankara Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu-Birimler, Psiko-sosyal Birim, (Çevrimiçi) <http://www.ankarakkcik.adalet.gov.tr/sayfalar/psiko-sosyal.html>, 01 Mayıs 2019.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuk hakları sorunları günümüz dünyasında egemenlik ilişkilerinin yarattığı uygarlıktan doğan bir sorun olarak artarak devam etmektedir. Bu sorunun farklı kültürel ve toplumsal alanları içermesi, bütünsel ve çok taraflı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözülmesi, tüm insanlığın ortak bir şekilde katkıda bulunmasına, ülkelerin her türlü olanağını kullanarak eleştirel bir yaklaşımla bu sorunu ele almasına bağlıdır. Çocuk, özne durumuna getirilirse çocukluk kavramsallaştırması gelişmeye başlayacak ve kavramsallaşmanın tamamlanmasıyla da bu sorun asgari düzeye indirilebilecektir.

Medeniyetlerin tamamı, her şeyin en iyisini öncelikle çocuklara vermeyi amaçladığı zaman dünyadaki çocuk sorunları çözülmeye başlayacak ve çocuklar için yaşanabilir bir dünya oluşturulabilecektir. Çocukluk kavramının gelişimine olumlu yönde katkı sağlayacak bu düşünce yaygınlaştıkça çocuk hakları ihlalleri de azalacaktır. Böylece 17. yüzyılda çeşitli gerekçelerle önce yetişkinler dünyasından soyutlanarak özne durumuna gelmeye başlayan ancak son dönemde yeniden yetişkinlerle giyim, özel günleri kutlama, jargon, oyun, iletişim, yemek kültürü, cinsel eğilim gibi birçok konuda iç içe olmaya başlayan çocukluk, hak ettiği alanda, gereken özeni ve ilgiyi görebilecektir.

Çocuk ile yetişkin arasındaki sınırların ortadan kalkmaya başlamasının en önemli sebeplerinden biri, bilgiye erişimin kolaylaşması ve internetin yaygınlaşmasıyla sosyal medyada birçok farklı fikrin yayılması olarak görülmektedir. Aydınlanma döneminin yaygınlaştırmaya çalıştığı özgürlükçü bir çocukluk fikrinin aksine modern çocukluk düşüncesinin, kullanılmaya uygun bir çocukluk kavramı ortaya çıkarması sonucunda, çocuklukta yeni ve düzensiz çağ kategorileri oluşmuştur. Bu dönemin 'yetişkinleştirilmiş çocuk' kavramı, çocukları gerçeklikten uzaklaştırarak sanal dünyaya itmekte, onların özgürlüklerini de ellerinden almaktadır. Anne ve babaların özel ders, kurs, site hayatı gibi özel yaşam alanları dayatmalarında sıkışan çocuk, toplumsal hayattan uzaklaşarak bencillikle dolu metropol çocuğuna dönüşmektedir.

Türkiye'de çocukluk kavramı, henüz toplumun çok büyük bir çoğunluğunda görünür olamamış ve çocuk hakları konusundaki duyarlılık da henüz yeterli bir düzeye ulaşamamıştır. Son zamanlarda, çocuğa yönelik istismar, şiddet veya ihmal

olaylarında ortaya çıkan yükselişin nedenleri arasında hukuksal düzenlemelerdeki yetersizlikler elbette başrolü oynamaktadır. Ancak ne kadar kapsamlı bir mevzuat düzenlemesi yapılırsa yapılsın ve hangi ceza verilirse verilsin, olumlu etkileri görülmekle birlikte, toplumsal yapıda tam karşılığı olmayan düzenlemelerin bu soruna çözüm üretemeyeceği de akılda bulundurulması gereken bir gerçektir. Bir toplumun kültürel yapısı, çocuğa yönelik istismar, ihmal veya şiddetin ortaya çıkarılmasına engel olacak bir şekilde oluşmuş veya oluşturulmuşsa o toplumdaki yasal düzenlemelerin bu konuda işlenmiş olan bir suçu ortaya çıkarması çok fazla zaman alacak ya da mümkün olamayacaktır.

Türkiye’de vatandaşlar on sekiz yaşını doldurmadan yasal açıdan fiil ehliyetine sahip bireyler olarak kabul edilmemektedir. Bireylerin kendi iradeleriyle yaptıkları hukuki işlemlerin geçerli olması ve bazı kamusal haklardan yararlanabilmeleri için gereken bu on sekiz yaş sınırı bile birçok konuda sahip olması gereken nitelikleri sağlamak için yeterli olmamaktadır. Örneğin Türkiye’de sürücü ehliyeti alabilme yaşları ehliyet sınıflarına göre 16, 18, 20, 21 ve 24 olarak değişiklik göstermektedir.¹ Zira bir takım büyük araçları kullanabilmek için 18 yaş yeterli görülmemektedir. Diğer taraftan her insanın doğduğu ve yetiştiği ortam, onu etkileyen ve davranış kalıplarının yerleşmesini sağlayan anne, baba, kardeş veya bu dönemde sürekli etkileşim halinde olduğu diğer bireyler sayesinde edindiği tecrübeler de farklıdır. Bu nedenle de çok büyük bir oranda biyolojik yaş ile tecrübe/deneyim yaşı birbirinden oldukça farklı seyretmektedir. Bu yüzden çocukluk dönemi için Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve ülkemizde de uygulanan 18 yaş sınırının, gerekli gelişimi sağlama açısından yeniden değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda çocukluk kavramını 18 yaş sınırıyla tanımlamak yerine ceza ve fiil ehliyetlerinin tek tek incelenerek her ehliyet konusu için farklı yaş sınırı belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Ülkemizde olumsuz şartlarda bulunan çocuk sayısının giderek artış göstermesinin temel nedenlerinden bir tanesi de kamusal desteğin sağlanmasındaki eksiklerdir. Bu yüzden de sokak çocukları, göç eden ailelerin çocukları, suça sürüklenen çocuklar ve diğer çocuklar gibi cezaevlerinde annelerinin yanında kalan

¹ “Ehliyet Alma Yaşı Hesaplama”, (Çevrimiçi)
<https://ehliyetnavihazirlik.com/index.php/ehliyet-alma-yasi-hesaplama.html>, 20 Nisan 2019.

çocukların sayıları da giderek artmakta ve bu çocuklar, toplumsal yaşamın ayrıştırdığı çocuklar arasında yerlerini almaktadırlar.

Çalışmada vurgulandığı üzere cezaevlerinde annelerinin yanında kalan çocuklara yönelik birkaç iâşe maddesi dışında hazırlanmış geniş çerçeveli hukuki bir düzenleme olmadığından ve de gerekli tedbirler bir plana bağılı olarak sistemli bir şekilde alınamadığından hem ceza infaz kurumlarının kendi arasında hem de aynı ceza infaz kurumu içinde farklı dönemler arasında değışken uygulamalar söz konusu olmaktadır. Aslında bu sorunların tamamının temel kaynağı bu çocukların ve annelerinin sorunlarının giderilebilmesi için Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü bünyesinde herhangi bir birimin olmaması ve bu konuyla ilgili sürekli bir çalışma ekibinin oluşturulmaması olarak ileri sürülebilir. Bu nedenle öncelikle Genel Müdürlük seviyesinde, cezaevinde kalan söz konusu çocuklar ile gebe tutuklu/hükümlülerin yaşamsal haklarını takip edecek, gerekli düzenlemeleri güncel olarak Adalet Bakanlığı'na teklif edecek, sivil toplum kuruluşlarıyla bir arada çalışacak bir birimin kurulması elzem gözükmektedir. Merkezde oluşturulacak böyle bir birimin yerelde de temsil edilebilmesi açısından kadın tutuklu/hükümlülerin bulunduğu cezaevlerinin idari yapılarında da benzer birimlerin kurulması ile yerinde tespit edilecek olan sorunların çözümü kolaylaşacaktır.

Temel sorunun yalnızca Adalet Bakanlığı'na özgü konuları içermemesi nedeniyle Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde de mahkûm çocuklarının bakımı ve onlara verilecek psikolojik desteğin bilimsel temellere oturtulabilmesi için bir birimin kurulması gerekli görölmektedir. İki bakanlık bünyesinde kurulacak bu birimler karşılıklı işbirliği içerisinde çalışarak bu sorunları ortadan kaldıracaktır.

Çocuklu kadınların tutuklanarak cezaevlerine girmesi sürecinde kolluk personeline, mahkeme heyetlerine ve cezaevi personeline eğitimler verilerek bu konudaki bilinç düzeyi artırılabilir. Tutuklu/ hükümlü kadınların hamilelik durumlarında yapılacak destek hizmetleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek, doğum öncesinde ve sonrasında uygun kalma yerleri oluşturulabilir, yeterli sağlık bakımları yapılabilir. Gebe kadın tutuklu/hükümlülerin çocuklarını cezaevi dışında, gerekli malzemelerin tam olduğu bir hastanenin doğum ünitesinde doğurması sonrasında bir süre hastanede anne ve çocuğun bakımları devam ettirilebilir. Cezaevine ilk girişte çocukların çocuk sağlığı uzmanlarınca sağlık taramasından geçirilmesi

sağlanabilir. Annesinden belirli bir süre ayrılmak zorunda kalan çocuklar için özel bakım servisleri oluşturulabilir.

Mevcut hukuksal düzenlemelere göre cezaevlerindeki tutuklu/hükümlüler suç tasniflerine göre yerleştirilmektedir. Bu nedenle de cezaevinde kalan çocuklu kadınlar farklı koşullarda barındırılmakta ve basit bir çözüm olarak görülen çocuklu kadınların bir arada kalması sağlanamamaktadır. Fiziki ortamda yapılacak iyileştirmelerle birlikte çocuklu kadınların bir arada kalmasına olanak sağlayacak yasal düzenlemeler yapılabilir ve kalacakları koşullar çocuklara göre düzenlenebilir. Hatta her anne ve çocuğa koşu içindeki odalardan biri tamamen ayrılarak çocuğun mahremiyet hakkının korunmasına katkı sağlanabilir. Böyle bir düzenleme yapılması durumunda suç tasniflerine göre yerleştirilerek çocuklu tutuklu/hükümlülerle birlikte kalan ve olumsuz davranışları bulunan diğer mahkûmlar farklı koşullara alınacak ve böylece bu mahkûmların çocuklar tarafından olumsuz model olarak örnek alınması da önlenmiş olacaktır. Diğer taraftan çocuklarıyla birlikte kalan tutuklu/hükümlü kadınların diğerlerine göre olumsuz davranışlardan daha fazla kaçınmaya çalıştığı var sayıldığında böyle bir düzenleme çocukların davranışları üzerinde de olumlu katkılar sağlayabilecektir.

Çocuklarıyla birlikte cezaevlerinde bulunan kadınların aynı koşullarda kalmasını sağlamak için cezaevleri arasında nakiller de yapılabilir. Üstelik kapasitelerin zaten yetersiz olduğu ülkemiz cezaevlerinde bunu sağlamak yetersizliği çok da fazla etkilemeyecektir. Hatta kadınlara özgü, cezaevlerinde kalan çocukların ve gebe kadınların yaşam alanlarının da düşünüldüğü modern cezaevleri inşa edilerek fiziki olanaksızlıklar tamamen ortadan kaldırılabilir. Diğer taraftan çocuklu annelerin kalacağı söz konusu koşullardan sorumlu ayrı personel de görevlendirilebilir ve bu personelin çocuk gelişimi, pedagoji, psikoloji gibi alanlarda eğitim almış olanlardan seçilmesi veya sonradan bu eğitimleri almasının sağlanması sürece ciddi şekilde olumlu bir katkı sağlayabilir.

Kaldıkları koşulların ortak alanlarında izlenen televizyonlar da çocuklar açısından olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu televizyonlar mahkûmların anlaşılarak izlediği ve çocuklar açısından yaşlarına uygun olmayan programlarla doludur. Çocukların kaldıkları odalara onlar için ayrı televizyonlar kurulması ve bu çocukların, cezaevi kapalı yayınlarından yaşlarına uygun olan programları izlemeleri sağlanabilir.

Kadın cezaevlerinde kalan çocuklu veya gebe kadın tutuklu/hükümlülere telefon yasağı, görüş yasağı veya hücre cezası verilmesi gibi uygulamaların kaldırılması da bir çözüm önerisi olarak sunulabilir. Zira annelerinin hakkı kadar telefon ve ziyaret hakkı bulunan bu çocukların hakları doğrudan anneleriyle birlikte kısıtlanmakta ve bu çocuklar, anneleri hücre cezası aldığı anda annesinden ayrılarak dışarıdaki bir yakınına verilmekte veya annesiyle birlikte hücre cezası çekmek zorunda kalmaktadır.

Kadın cezaevlerinde bulunan gebe tutuklu/hükümlüler için yapılacak destek hizmetleri ayrıntılı bir şekilde düzenlenebilir. Doğum öncesinde ve sonrasında uygun kalma yerleri oluşturulabilir ve yeterli sağlık bakımlarının yapılması için cezaevi içinde kadın hastalıkları ve doğum uzmanları görevlendirilebilir. Cezaevine girişte çocuklar çocuk sağlığı uzmanları tarafından sağlık taramasından geçirilebilir. Cezaevi içinde çocuklara yönelik koşullar oluşturularak ebeveynleriyle yeterince vakit geçirmeleri sağlanabilir.

Cezaevinde kalan çocukların cezaevi sonrası yaşama yeterince hazırlanamadığı görülmektedir. Bu konuda da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan destek alınabilir ve çocuklara danışma, psikolojik tedavi, sosyal destek, artan risk ve şiddetten koruma, çocuğun bilgi hakkına saygı duyma gibi eğitimler için gerekli altyapı oluşturularak söz konusu eğitimlerin verilmesi sağlanabilir. Çocuğu etkileyen kararlarda karar alma mekanizmalarına bu çocukların katılımı sağlanarak onların görüşleri dikkate alınabilir. Bu çocuklara da cezaevi dışındaki çocukların sahip olduğu haklar verilerek ayrımcılığın önlenmesi sağlanabilir. Çocukların cezaevinden ve annelerinden ayrılma yaşı yeniden değerlendirilerek artırılabilir. İlgili bakanlıklar seviyesinde oluşturulacak birimler sayesinde bu çalışmada yer verilmeyen daha birçok konuda iyileştirmeler yapılabilir.

Ülkelerin bazılarında, farklı yerleşim alanlarında bulunan okulların eğitim düzeyleri incelenerek, bahse konu yerleşim alanında, gelecekte hangi büyüklükte bir cezaevi yapılacağına karar verilmekte ve bu karara göre mimari planlamalar yapılmaktadır. Bu araştırmaya göre incelenen okulların eğitim sistemlerinin yetersiz, eğitim düzeylerinin düşük olarak belirlenmesi durumunda gelecekte kapasitesi fazla olan cezaevleri tasarlanmakta, eğitim düzeyleri yüksek yerlerde ise görece küçük cezaevlerinin yapılması planlanmakta, hatta cezaevi yapımı dahi iptal edilmektedir.

Benzer bir çalışma Türkiye’de Adalet Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde de yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Hakan; Çoban, Arzu İçağasıoğlu: **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 20. Yılında Türkiye'de Çocuk Hakları**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1.Bs., Maya Akademi Yayınevi, Aralık 2010.
- Adalet Bakanlığı: **Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü**, (Çevrimiçi) <http://www.cte.adalet.gov.tr/>, 19 Mayıs 2018.
- Adalet Bakanlığı: "Tarihçe", **Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü**, (Çevrimiçi) http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/tarihce/amac_kapsam.asp, 11 Ekim 2018.
- Adalet Bakanlığı: "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Ceza İnfaz Alanındaki Uluslararası Tavsiye Kararları", **Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü**, (Çevrimiçi) www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararasi/tavsiye_kararlari.doc, 11 Kasım 2018.
- Akçakaya, Ahmet; Gülan, Aydın; Şirin, Mustafa Ruhi: **1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Kongre Tutanağı Kitabı (25-27 Şubat 2011)**, İstanbul, 1. Bs., Çocuk Vakfı Yayınları, Mart 2011.
- Akıllıoğlu, Tekin: "'Avrupa Sosyal Şartı' Üzerine Bazı Gözlemler", Ağustos 2004, (Çevrimiçi), www.idare.gen.tr/akillioglu-sosyalsart.htm, 03 Mart 2019.
- Aksan, Yücel: "1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, XXVIII/2, 2013, s.356-358, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/58874>, 23 Ağustos 2018.
- Aktaş, Yaşar: **Toplumbilimin ABC'si**, İstanbul, Hiperyayın, 2017.
- Akyüz, Emine: **Çocuk Hukuku – Çocukların Hakları ve Korunması**, Ankara, 6. Bs., Pegem Akademi Yayınları, Mart 2018.
- Anne-Bebek: "Çocuğun Gereksinimleri ve Gereksinmedikleri", <https://www.annebebek.com.tr/cocuk/Yazarlar/Cocugun-Gereksinimleri-ve-Gereksinmedikleri/477>, 06 Ocak 2019.

- Ansiklopedim: “Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”, (Çevrimiçi) <http://www.ansiklopedim.info/?p=3122>, 06 Ağustos 2018.
- Arılı, Mine; Şanlıer, Nevin; Küçükkömürler, Saime; Yaman, Melek: **Anne ve Çocuk Beslenmesi**, Ankara, 8.Bs., Pegem Akademi Yayınları, Eylül 2017.
- Arslan, Gülay: “Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme (Öngörülen Haklar Ve Öngörülen Usuller)”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt 62, Sayı 1-2, 2004, s.3-43, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/95911>, 02 Mart 2019.
- Artuk, Mehmet Emin; Alşahin, Mehmet Emin: “Hapis Cezalarının ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi”, s.145-185, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/272845>, 01 Ekim 2018.
- Atik, Mehmet Fatih: “Milletlerarası Özel Hukukta Velayet”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Devletler Özel Hukuku Anabilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2011, (Çevrimiçi) www.acikarsiv.gazi.edu.tr/File.php?Doc_ID=6767, 04 Mart 2019.
- Aygün, Mesut; Aygün, Gözde Çağlayan: “Çocuk Nafakası ve Diğer Aile Nafaka Türlerinin Uluslararası Tahsiline İlişkin La Haye Sözleşmesi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** (İnÜHFD), Cilt.9, Sayı.2, 2018, s.71-102, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/527441>, 18 Şubat 2019.
- Aykaç, Alper Can: “Çocukların Evlat Edinilmesine Dair Gözden Geçirilmiş Avrupa Konseyi Sözleşmesi’ne Dair”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 80, 2009, s. 389-404, (Çevrimiçi) http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2009-80-489.pdf, 16 Şubat 2019.
- Berksun, Enes: “Ceza İnfaz Kurumlarının Tarihsel Gelişimi-1”, 02 Ocak 2016, (Çevrimiçi) <http://www.duyarlikapi.com/ceza-infaz-kurumlarinin-tarihsel-gelisimi.html>, 01 Ekim 2018.

- BM Enformasyon Merkezi: “Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi”, Ankara, (Çevrimiçi) http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf, 02 Ocak 2019.
- Bellamy, Carol: **Dünya Çocuklarının Durumu 2005 - Çocukluk Tehdit Altında**, Ankara, UNICEF Yayınları, 2004.
- Bölükbaşı, Özge: “Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Kararların Tenfizi: Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 3-4, 2011, s.267-287, (Çevrimiçi) <https://docplayer.biz.tr/353743-Cocuklarla-kisisel-iliski-kurulmasina-dair-kararlar-tenfizi-cocuklarla-kisisel-iliski-kurulmasina-dair-avrupa-sozlesmesi.html>, 05 Mart 2019.
- Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü: “Türkiye Ceza İnfaz Kurumları Tarihçesi Araştırma Projesi”, (Çevrimiçi) http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/tarihce/amac_kapsam.asp, 11 Ekim 2018.
- CNN TÜRK: “Koşuş Bahçesi Belgeseli”, CNN TÜRK TV kanalının 25 Nisan 2013 tarihli haberi, (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=JCKPWIOFs7g>, 08 Nisan 2019.
- Cüceloğlu, Doğan: **İçimizdeki Biz**, İstanbul, 41. Bs., Remzi Kitabevi, Kasım 2007.
- Cüceloğlu, Doğan: **İçimizdeki Çocuk – Yaşamımıza Yön Veren Güçlü Varlık**, İstanbul, 58. Bs., Remzi Kitabevi, Kasım 2018.
- Çakır, Fatma: “Kadın Cezaevleri Hakkında Öneriler”, Ankara Barosu Hukuk Gündemi Dergisi, Cilt 2, 2012, s.97-101, (Çevrimiçi) <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2012-2/26.pdf>, 09 Mart 2019.
- Çalık, Tacettin: “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri kapsamında İnsan Haklarının Korunması”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1, 2016, s.69-120, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/266495>, 02 Ocak 2019.

- Çankırılı, Ali;
Aydın, Tuncel: **Benim Sağlıklı Bebeğim**, 5. Bs., Zafer Yayınları, Nisan 2010.
- Docplayer: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Fahişeliği ve Pornografisine İlişkin İhtiyari Protokolü İlk Ülke Raporu, (Çevrimiçi)
<https://docplayer.biz.tr/16612236-Cocuk-haklarina-dair-sozlesmeye-ek-cocuk-satishi-fahiseligi-ve-pornografisine-iliskin-ihyari-protokolu-ilk-ulke-raporu.html>, 30 Aralık 2018.
- Doğan, İsmail: **Akıllı Küçük – Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme**, İstanbul, 1. Bs., Sistem Yayıncılık, Haziran 2000.
- Doğru, S.Sunay
Yıldırım (Ed.): **Çocuk Hakları ve Koruma – Aile Refahı ve Koruma**, Ankara, 3. Bs., Eğiten Kitap Yayınevi, 2015.
- Dönmezer, Sulhi: “Suç Siyaseti”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt 52, Sayı 1-4, 1986-1987, s.1-33, (Çevrimiçi)
<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/view/1023003778/1023003354>, 10 Mart 2019.
- Dural, Mustafa; Öğüz,
Tufan; Gümüş, Mustafa
Alper: **Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku**, İstanbul, 13. Bs., Filiz Kitabevi, Ocak 2018.
- Erdoğan, Gözde: **Ben Ne Söylerim Çocuğum Ne Anlar**, İstanbul, 19. Bs., Destek Yayınları, Aralık 2018.
- Erdoğan, Gözde: **Hayat Evde Başlar**, İstanbul, 10. Bs., Yakamoz Kitap, 2015.
- Erdoğan, Gülnur: “Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 77, 2008, s. 123-166, (Çevrimiçi)
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-78-454>, 03 Mart 2019.
- Erdoğan, Oktay: **Çocuk Hakları**, Sıcak Yuva Vakfı, İstanbul, 2. Bs., Acar Kütüphanecilik ve Yayıncılık, 2017.

- Filiz, Beste Gemici: “Milletlerarası Özel Hukukta Evlat Edinme”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2016, (Çevrimiçi)
<http://acikerisim.istanbul.edu.tr/bitstream/handle/123456789/32559/55837.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 03 Mart 2019.
- Gemalmaz, H. Burak: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Türk Hukukunda Çocuğun Bedensel Cezaya Karşı Korunması**, İstanbul, 1.Bs., Legal Yayıncılık, Nisan 2005.
- Giray, Faruk Kerem: “Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulması Hakkında Avrupa Konseyi Sözleşmesine İlişkin Değerlendirme”, **Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ed. Emine Eylem Aksoy Retornaz, Cilt 7, Sayı 1-1, Ocak-Şubat 2010, s.749-772, (Çevrimiçi)
<https://jurix.com.tr/article/13561>, 17 Şubat 2019.
- Giray, Faruk Kerem: “Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan veya Alıkonan Çocukların İadesi”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, **Doktora Tezi**, İstanbul, 2007, (Çevrimiçi)
<http://acikerisim.istanbul.edu.tr/bitstream/handle/123456789/27049/43229.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 27 Şubat 2019.
- Giray, Faruk Kerem: “Uluslararası Sözleşmelerde Evlat Edinme”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 19, Sayı 1-2, 1999-2000, s.333-350, (Çevrimiçi)
<http://istanbul.dergipark.gov.tr/download/article-file/99549>, 03 Mart 2019.
- Gülan, Aydın; Şirin, Mustafa Ruhi; Şirin, Memduh Cemil: **1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Çocuk Bildirileri Kitabı (9-18 Yaş Grubu)**, İstanbul, 1. Bs., Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011.
- Gülan, Aydın; Şirin, Mustafa Ruhi; Şirin, Memduh Cemil: **1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı Cilt 1-2**, İstanbul, 1. Bs., Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011.

- Gülcan, Nur Yeliz: “Tarihsel Süreçte Dinin Bilimsel Alandaki Etkileri Açısından Din-Bilim İlişkisi”, (Çevrimiçi) <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/GÜLCAN-Nur-Yeliz-TARİHSEL-SÜREÇTE-DİNİN-BİLİMSEL-ALANDAKİ-ETKİLERİ-AÇISINDAN-DİN-BİLİM-İLİŞKİSİ.pdf>, 26 Ağustos 2018.
- Gündem Çocuk Derneği: “Türkiye Çocuk Politikası (Çalıştay Sonuçları)”, Çocuk Haklarını Tanıtma, Yaygınlaştırma, Uygulama ve Uygulamaları İzleme Derneği Yayınları: 1, Ankara, 1. Bs., Mayıs 2009, <https://docplayer.biz.tr/376435-Turkiye-cocuk-politikasi.html>, 03 Mart 2019.
- Gürtuna, Okşan: “Cezaevinde Kadın Olmak ve Cezaevinin Kadın Bakış Açısıyla Sosyolojik Değerlendirmesi: Ankara Sincan Kadın Kapalı Cezaevi Örneği”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2009. (Çevrimiçi) <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/26472/TEZ.pdf?show>, 10 Haziran 2018.
- Güzeloğlu, Abdülkadir; Güzeloğlu, Fatma Esra: ‘Milletlerarası Aile Hukukunda Nafakaya Uygulanacak Hukuk’, **Güzeloğlu Hukuk Bürosu**, (Çevrimiçi) <http://www.guzeloglu.legal/tr/haber-makale/milletlerarasi-aile-hukukunda-nafakaya-uygulanacak-hukuk-276.html>, 18 Şubat 2019.
- Hapiste Kadın: “Birleşmiş Milletler Kadın Mahpuslar İçin Bangkok Yasaları El Rehberi”, (Çevrimiçi) <https://hapistekadin.files.wordpress.com/2014/11/kadc4b1n-mahpuslar-ic3a7in-bangkok-yasalar4b1.pdf>, 06 Nisan 2019.
- Heywood, Andrew: **Siyaset Teorisine Giriş**, Çev. Hızır Murat Köse, İstanbul, 6. Bs., Küre Yayınları, Ekim 2014.
- Hirschman, Albert O.: **Tutkular ve Çıkarlar - Kapitalizm Zaferini İlan Etmeden Önce Nasıl Savunuluyordu?**, Çev. Barış Cezar, İstanbul, 2. Bs., Metis Yayınları, Aralık 2014.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev. Semih Lim, İstanbul, 13. Bs., Yapı Kredi Yayınları, Ocak 2014.

- İlal, Ersan: “Magna Carta”, s.210-240, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/96147>, 05 Ağustos 2018.
- İnal, Kemal: **Çocuk Hakları ve Siyaset**, İstanbul, 2. Bs., Yeni İnsan Yayınevi, Mayıs 2018.
- İnan, Ali Naim: **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No.3, 1968, s. 96-98.
- İnsan Hakları Ortak Platformu: “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi”, (Çevrimiçi) <http://www.ihop.org.tr/2007/12/11/ekonomik-sosyal-ve-kultuerel-haklar-komitesi/>, 01 Ocak 2019.
- İpşiroğlu, Zehra; İpşiroğlu, Nazan: **Gelin Çocuklar Birlikte Düşünelim**, İstanbul, 3. Bs., Çınar Yayıncılık, Eylül 2005.
- İzmir 6. Aile Mahkemesi: ‘Mutat Meskene İade konulu İçtihat Metni’, 26 Nisan 2005 tarih ve 307-517 sayılı karar, (Çevrimiçi) <https://www.kararara.com/forum/viewtopic.php?f=196&t=49133>, 17 Şubat 2019.
- Kamu Denetçiliği Kurumu: “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi”, (Çevrimiçi) http://www.kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/contents/files/YasaIDuzenlemeler/BM_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, 23 Eylül 2018.
- Kamu Denetçiliği Kurumu: “Türk Çocuk Hakları Bildirisi”, (Çevrimiçi) http://www.kdkcocuk.gov.tr/contents/files/YasalDuzenlemeler/Turk_cocuk_Haklari_Bildirisi.pdf, 08 Aralık 2018.
- Karataş, Ayşe Elif Ulusu: “Velayet Sorumluluğu ve Çocukların Korunması Hakkında Tedbirler Yönünden Yetki, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair 1996 Tarihli Lahey Sözleşmesi ve Türk Milletlerarası Özel Hukukuna Etkisi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, sayı 2, cilt 37, 2017, s.911-1003, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/415124>, 16 Şubat 2019.
- Karınca, Eray: **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete İlişkin Hukuksal Durum ve Uygulama Örnekleri**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aralık 2008.

- Kaya, Alper: “Hammurabi Kanunları Nelerdir?”, **Techworm**, 1 Şubat 2017, (Çevrimiçi) <https://www.techworm.com/hammurabi-kanunlari-nelerdir/>, 05 Ağustos 2018.
- Kaynarca, Tülay: “Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Kuruluşuna İlişkin”, **TBMM Başkanlığı**, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/genel_kurul.cl_ge_tir?pEid=4066, 29 Aralık 2018.
- Kurt, Mehmet: “Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları”, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2006, (Çevrimiçi) <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1278/>, 20 Aralık 2018.
- Kurt, Sevil Lale: “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Yıl:16, Sayı:36, Ocak-Haziran 2016, s. 99-127, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/227835>, 04 Aralık 2018.
- Kutoğlu, Tuba: “Türk Mevzuatında ve İçtihatlarında Babalık Hükümü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.12, Özel S., 2010 (Basım Yılı: 2012), s.945-984, (Çevrimiçi) <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz-12-ozel/2-ozel/10-tubakutoglu.pdf>, 20 Şubat 2019.
- Küçük, Necip Ali: **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Ahmet İhsan Matbaası, 1936.
- Lijphart, Arend: **Demokrasi Modelleri-Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları**, Çev. Güneş Ayas-Utku Umut Bulsun, İstanbul, 1.Bs., İthaki Yayınları, Ocak 2014.
- Mason-White, Holly; Kearney, Helen F.: “Children of (Alleged) Offenders: Revised Draft Framework for Decision-Making”, Foreword by Rachel Brett and Oliver Robertson, Quaker United Nations Office, March 2012, (Çevrimiçi) https://quno.org/sites/default/files/resources/Revised%20ODraft%20Framework%20for%20Decision-Making_black%20and%20white%20version%20for%20printing.pdf, 07 Nisan 2019.

- Merey, Zihni (Ed.): **Çocuk Hakları**, Ankara, 2. Bs., Pegem Akademi Yayınları, Ekim 2017.
- Milli Eğitim Bakanlığı: “Çocukların Temel İhtiyaçları”, **Aile ve Tüketici Bilimleri**, Ankara, 2013, (Çevrimiçi)
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87ocuklar%C4%B1n%20Temel%20%C4%B0htiya%C3%A7lar%C4%B1%20I.pdf, 06 Ocak 2019.
- Muratoğlu, Tahir: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kuruluşu, Görevleri ve Yargılama Usulü”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi (TAAD)**, Yıl:7, Sayı:27, Temmuz 2016, s. 307-364, (Çevrimiçi)
<http://www.dicle.edu.tr/akademikweb/Attachments/4a584545-8028-4e06-af7c-80da4c213844.pdf>, 02 Mart 2019.
- Odman, Tevfik: **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler**, Mersin, 1. Bs., Çağ Üniversitesi Yayınları, Mayıs 2008.
- Onur, Bekir: **Toplumsal Tarihte Çocuk - Sempozyum (23-24 Nisan 1993)**, İstanbul, 2. Bs., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ağustos 2016.
- Onur, Bekir: **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, Ankara, 1. Bs., İmge Kitabevi, Eylül 2009.
- Onur, Bekir: **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, Ankara, 1. Bs., İmge Kitabevi, Haziran 2005.
- Öner, Şebnem Nebioğlu: “Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi: Amacı, Uygulaması ve Kısa Bir İhtihat Analizi”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 2014/115, s. 477-516, (Çevrimiçi)
<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-115-1438>, 02 Mart 2019.
- Örnek, Sedat Veyis: **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Ankara, 1. Bs., Bilgesu Yayıncılık, 2015.
- Özdemir, Hayrünnisa; Ruhi, Ahmet C.: **Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları**, İstanbul, Onikilevha Yayınları, Eylül 2016.

- Özkan, Yasemin;
Purutçuoğlu, Eda: “Çocuk Hakları: Haklarla Çelişen Çocuk Yoksulluğu”, **e-Journal of New World Sciences Academy 2011**, Volume: 6, Number: 2, Article Number: 3C0070, p. 218-228, Ankara, Turkey.
- Öztan, Güven Gürkan: **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Ağustos 2013.
- Öztürk, Mücahit: **Çocuk Hakları Açısından Çocuk İhmali ve İstismarı – Anne Baba ve Öğretmenler İçin El Kitabı**, 1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi, İstanbul, 1. Bs., Şubat 2011.
- Patterson, Barbara J.;
Bradley, Pamela: **Waldorf Yöntemiyle Çocuğumu Büyütüyorum, 0-7 Yaş Çocuk Eğitimi**, Çev. Selda Dönmez, 1.Bs., İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2011.
- Platon: **Devlet**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu - M.Ali Cimcoz, İstanbul, 19. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Postman, Neil: **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev. Kemal İnal, Ankara, 1. Bs., İmge Kitabevi, Nisan 1995.
- Quaker United Nations Office: “Children of Prisoners, (Çevrimiçi) <https://quno.org/areas-of-work/children-prisoners>, 06 Nisan 2019.
- Robertson, Oliver: “Collateral Convicts: Children of incarcerated parents”, Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion 2011, **Quaker United Nations Office**, Human Rights & Refugees Publications, March 2012, (Çevrimiçi) https://quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_Collateral%20Convicts_Recommendations%20and%20good%20practice.pdf, 06 Nisan 2019.
- Rousseau, Jean-Jacques: **Emile ya da Eğitim Üzerine**, Çev. Yaşar Avunç, İstanbul, 8. Bs., Türkiye İş Bankası Yayınları, Ocak 2017.
- Rousseau, Jean-Jacques: **Toplum Sözleşmesi**, Çev. Vedat Günyol, İstanbul, 2. Bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ekim 2007.

- Russell, Bertrand: **İktidar**, Çev. Mete ERGİN, Altın Kitaplar Basımevi, Ağustos 1976.
- Sarı, Emre: **İlk Çağ (Antik Çağ) Felsefesi Tarihi**, Net Medya Yayıncılık, 2016.
- Sartori, Giovanni: **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu-Mehmet Turhan, Ankara, Yetkin Yayınları, 1996.
- Sayıta, Sevgi Usta; Şirin, Mustafa Ruhi: **Araştırmalar Kitabı**, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul, İstanbul Çocukları Vakfı 1999 Yayınları, Haziran 2000.
- Serdar, İlknur: "Kişisel İlişki Kurma Hakkı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 9, Özel Sayı, 2007, s.739-781, (Çevrimiçi) <http://hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz9ozel/i-serdar.pdf>, 06 Mart 2019.
- Serozan, Rona: **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, Ocak 2017.
- Seyitoğlu, Fazilet: **Çocuk Anne ve Babasından Ne İster? – 0-7 Yaş Çocuğunun Fiziksel, Duygusal-Sosyal, Zihinsel, Dil ve Ahlak Gelişimi İçin Öneri ve Aktiviteler**, İstanbul, 1. Bs., Hayykitap Yayıncılık, Nisan 2018.
- Schilling, Hanna Beate Schöpp; Gaudart, Dorothea; Tertinegg, Karin: "CEDAW Nedir?, Birleşmiş Milletler (BM) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Kadınların İnsan Hakları ve Önemi", **Avusturya Federal Başbakanlık – Federal Kadın, Medya ve Kamu Hizmeti Bakanlığı**, Viyana, 2007, (Çevrimiçi) https://bildung.bmbwf.gv.at/frauen/fqie/cedaw_tr_2009_26053.pdf?5ibe2k, 02 Mart 2019.
- Sormaz, Fulya: **Çocukluk, Oyun ve Oyuncak: Sosyo-Kültürel Bir Analiz**, İstanbul, 1. Bs., İkinci Adam Yayınları, Ekim 2016.
- Şenol, Dolunay; Yıldız, Sıtkı; Kıymaz, Talat; Kala, Hasan (Yay. Haz.): **Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ankara, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, 2012.

- Şirin, Mustafa Ruhi: **2010 Çocuk Görüşü Raporu – Sesimizi Kim Duyacak?**, İstanbul, 1. Bs., Çocuk Vakfı Yayınları, Şubat 2011.
- Şirin, Mustafa Ruhi: **Çocuk Hep Çocuk – Çocuk Ödevi İçin Küçük Notlar**, İstanbul, 2. Bs., İz Yayıncılık, 2010.
- Şirin, Mustafa Ruhi: **Kuşatılmış Çocukluğun Öyküsü – Modern Çocuk Kültürü Sarmalı**, İstanbul, 2. Bs., İz Yayıncılık, 2006.
- Şirin, Mustafa Ruhi; Gülan, Aydın: **1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi 1. Türkiye Çocuk Hakları Stratejisi (2012-2016)**, İstanbul, 1. Bs., Çocuk Vakfı Yayınları, Mart 2011.
- Şirin, Mustafa Ruhi; Sayıta, Sevgi Usta: **Bildiriler Kitabı**, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul, 1. Bs., İstanbul Çocukları Vakfı 1999 Yayınları, Haziran 2000.
- Şirin, Mustafa Ruhi; Sayıta, Sevgi Usta: **Projeler Kitabı**, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı, İstanbul, 1. Bs., İstanbul Çocukları Vakfı 1999 Yayınları, Haziran 2000.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge: **Çocuk Haklarının Uluslararası Korunması ve Koruma Mekanizmaları**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge: “Velayete İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Velayetin İadesine Dair 20 Mayıs 1980 Tarihli Avrupa Sözleşmesi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Yıl 16, Sayı 1-2, 1996, s.83-92, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/99568>, 17 Şubat 2019.
- Tarhan, Nevzat: **Aile Okulu – Mutlu Aile Olmak İçin Makul Çözümler**, İstanbul, 22. Bs., Timaş Yayınları, Ekim 2016.
- Tarihi Olaylar: “Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi”, (Çevrimiçi) <http://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/amerikan-bagimsizlik-bildirgesi-110>, 06 Ağustos 2018.
- Tarman, Zeynep Derya; Önay, Işık: “Milletlerarası Evlât Edinme Hukukunda Kamu Düzeni Engeli”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 60, Sayı 2, 2011, s.331-365, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1585/17181.pdf>, 03 Mart 2019.

- TBMM: “5-9 Haziran 2000 tarihleri arasında NewYork’ta gerçekleştirilen ‘Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış’ (PEKİN+5) Başlıklı Birleşmiş Milletler Genel Kurul Özel Oturumunun hazırlık dönemi ve sonuçları hakkında bilgi notu”, (Çevrimiçi)
https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/belge/uluslararasi_belgeler/pekin-5%20Kad%C4%B1n%202000%2021.Y%C3%BCzy%C4%B1l%20%C4%B0%C3%A7in%20Toplumsal%20Cinsiyet%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi,%20Kalk%C4%B1nma%20ve%20Bar%C4%B1%C5%9F.pdf, 28 Mart 2019.
- TBMM: “Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar”, (Çevrimiçi)
<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/235-254.pdf>, 01 Temmuz 2019.
- TED Alanya Koleji: “Okul Öncesi Çocuğun Temel İhtiyaçları”, (Çevrimiçi)
<http://www.tedalanya.k12.tr/tr/icerik/26/anaokulu/okul-onesi-cocugun-temel-ihtiyaclari>, 06 Ocak 2019.
- Tilly, Charles: **Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu**, Çev. Kudret Emiroğlu, Ankara, 1. Bs., İmge Kitabevi, Ağustos 2001.
- Topaloğlu, Nezihe: **Bebeğim Büyüyor**, İzmir, 2. Bs., Gül Yurdu Yayınları, Nisan 2010.
- Topbaş, Eriman: **Montessori Yöntemi ile Çocuk Eğitimi**, Ankara, 1. Bs., Tekağaç Eylül Yayıncılık, Şubat 2004.
- Townhead, Laurel: “Children of Incarcerated Parents International Standards and Guidance”, **Quaker United Nations Office**, Nisan 2015, (Çevrimiçi)
<https://quno.org/resource/2015/4/children-incarcerated-parents-international-standards-and-guidance>, 06 Nisan 2019.

- Tutkun, Ömer Faruk;
Koç, Mustafa: “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”, **Ege Eğitim Dergisi**, 2003 (3) 2, s.11-23, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/57113>, 29 Aralık 2018.
- Uğurlu, Zeynep;
Gülseren, İpek A.: “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Haziran 2014, s. 1-24, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/90144>, 19 Mayıs 2018.
- Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC): “Çocukların Hakları ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bir Tarihçe”, **Çocuk Hakları İzleme ve Raporlama**, (Çevrimiçi) <http://www.cocukhaklariizleme.org/bir-tarihce-cocukların-hakları-ve-birleşmiş-milletler-cocuk-haklarına-dair-sozlesme>, 03 Aralık 2018.
- Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC): “Tarihçe”, (Çevrimiçi) <http://www.icc.org.tr/icerik.php?id=1>, 02 Haziran 2018.
- UNICEF: **Dünya Çocuklarının Durumu 2005 - Çocukluk Tehdit Altında**, Ankara, UNICEF Türkiye Temsilciliği, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/turkey/pdf/dcd05.pdf>, 20 Ocak 2019.
- UNICEF Türkiye Milli Komitesi: “Tarihçe”, (Çevrimiçi) <https://www.unicefturk.org/yazi/tarihce>, 01 Haziran 2018.
- UNICEF: “Dünya Artık Çocukluk Döneminin Önemi Görüyor”, DÇD 2005: Panel 1.1, (Çevrimiçi) <https://www.unicef.org/turkey/dcd05/dcd05d1.html>, 03 Haziran 2018.
- Usta, Sevgi: **Velayet Hukuku**, İstanbul, 1. Bs., Onikilevha Yayıncılık, Mart 2016.
- Ünal, Şeref: **Avrupa’daki Türk Çocuklarının İnsan Hakları Sorunları**, Açık Oturumlar Dizisi:1, Ankara, Yurt Dışı İşçi Çocukları Eğitim Vakfı Yayını, 1997.

- Ünay, Sadık: **Kalkınmacı Modernlik-Küresel Ekonomi Politik Ve Türkiye**, 1. Bs., İstanbul, Küre Yayınları, Ocak 2013.
- Ürkmez, Mediha;
Oğurtan, Semin Güler: **Aile Kurmak, Aile Olmak**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2004.
- Üstel, Füsün: **Yurttaşlık ve Demokrasi**, 1. Bs., Ankara, Dost Kitabevi, Temmuz 1999.
- Veda Hutbesi: “Veda Hutbesi”, (Çevrimiçi)
<https://www.vedahutbesi.gen.tr/>, 05 Ağustos 2018.
- Wechselberg, Klaus;
Puyn, Ulrike: **Anne ve Çocuk**, Çev. Erdoğan Kınalıbay, İstanbul, 6. Bs., Remzi Kitabevi, Nisan 1993.
- Yavuz, Kudret Eren: **0-12 Yaş Dönemi Çocuklarda Duygusal Zeka Gelişimi – Anne Babalar ve Öğretmenler İçin Duygusal Zeka Rehberi**, Ankara, 4. Bs., Ceceli Yayınları, Nisan 2005.
- Yavuzer, Haluk: **Ana-Baba ve Çocuk – Çocuk Eğitiminde Sorunlar ve Çözümler**, İstanbul, 28. Bs., Remzi Kitabevi, Ağustos 2018.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuğu Tanımak ve Anlamak**, İstanbul, 14. Bs., Remzi Kitabevi, Nisan 2017.
- Yavuzer, Haluk: **Çocuk Psikolojisi – Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna**, İstanbul, 24. Bs., Remzi Kitabevi, Şubat 2003.
- Yıldız, H. Serkan: “Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve Uygulaması”,
Uluslararası Hukuk Bülteni, t.y., s.12-13, (Çevrimiçi)
http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/makaleler/sayi7makaleler/h_serkanyildiz.pdf, 17 Şubat 2019.
- Yılmaz, Canan: “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Cilt 35, Sayı 1, 2015, s.103-141, (Çevrimiçi) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/411017>, 06 Mart 2019.

Yılmaz, Özlem;
Aktunç, Gülçin:

“108 Soruda Ekonomik ve Sosyal Haklar”, **İnsan Hakları Gündemi Derneği**, Ankara, Nisan 2013.
(Çevrimiçi)
http://www.rightsagenda.org/attachments/822_108%20soruda%20ekonomik%20ve%20sosyal%20haklar.pdf,
01 Ocak 2019.

Yörükoğlu, Atalay:

Değişen Toplumda Aile ve Çocuk, İstanbul, 6. Bs.,
Özgür Yayınları, Mart 1997.

EKLER**KADIN CEZAEVİ/KADINLARIN TUTULDUĞU CEZAEVİ
YÖNETİMLERİNE SORULAR**

1. Kurumunuzun kapasitesi ile mevcut kadın tutuklu/hükümlü sayıları kaçtır? Bu tutuklu/hükümlülerden kaç 18 yaşını doldurmamış olan çocuklardır?
2. Kurumunuzda, 0-6 yaş grubu çocuğu veya çocukları, bir süre veya sürekli yanında bulunan toplam kaç kadın tutuklu veya hükümlü vardır? Yanlarında toplam kaç çocuk var?
3. Kurumunuzda tutuklu/hükümlü olarak bulunan kaç gebe kadın vardır?
4. Bu gebe kadınlar, gebelik dönemini takip etmesini istediği doktoru seçebilmekte midir?
5. Gebelik döneminde alınması gereken besinler ve takviye vitaminler gebe tutuklu veya hükümlüler tarafından nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir?
6. Gebe tutuklu veya hükümlüler tarafından doğumdan önce çocuğu için gerekli kıyafetler ve gerekli malzemeler (Biberon, emzik, bez vb.) nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir?
7. Gebe tutuklu veya hükümlülerin yürüyüş yapmaları ve hareket etmeleri için mevcut bir alan var mıdır? Varsa bu alanlar hangi genişlikte ve nerededir?
8. Gebe tutuklu veya hükümlülerin, yalnız başlarına yeterince uyuyabileceği ve dinlenebileceği ayrı bir alan var mıdır? Varsa bu alanlar hangi genişlikte ve nerededir?
9. Ceza infaz kurumlarında kalan 0-6 yaş grubundaki çocuklar için gerekli kıyafet, bez, banyosu için gerekli malzemeler (Küvet, Bebe şampuanı vb.) ile tuvalet eğitimi için gerekli malzemeler (Lazımlık, alıştırmaya küloğu vb.) nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir?
10. Bu çocukların yatabileceği bir beşik veya ayrı bir yatak var mıdır? Varsa nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir?
11. Bu çocukların uyuyabilmesi ve dinlenebilmesi için gereken sessiz bir ortam var mıdır? Varsa bu ortam nasıl sağlanmaktadır?

12. Bu çocukların ayakkabı giymeden emekleyebilmesi için ayrılmış, sağlıklı bir zemin var mıdır?
13. Bu çocuklar ilk kez yürümeye başladığında hareket edebilmesi için oluşturulmuş güvenli ve yeterli bir alan var mıdır?
14. Bu çocukların oynayabilmesi için yeterli bir oyun alanı var mıdır? Oynamaları için gerekli oyuncaklar nasıl ve hangi yolla temin edilmektedir?
15. Bu çocukların toprakla temas etmeleri nasıl sağlanmaktadır?
16. Bu çocukların bilgisayar, tablet gibi teknolojik cihazlardan faydalanabilme olanağı var mıdır? Varsa bu ihtiyaçlar nasıl ve hangi yollarla karşılanmaktadır?
17. Bu çocuklar, davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilecek tutuklu veya hükümlülerle aynı koşullarda mı kalmaktadır?
18. Kurumunuzdaki çocuklu annelerin birlikte kalabilmesi için belirlenmiş koşullar/odalar var mıdır? Yoksa çocuklu annelerle yanında çocuğu olmayan anneler aynı koşullarda mı kalmaktadır?
19. Kurum içerisinde kalan erkek çocukların gelişiminde model alabileceği yeterli sayıda erkek yetişkin birey var mıdır?
20. Kurumda kalan kadınlar, hücre cezası aldıklarında çocukları nerede kalmaktadır? Kim ya da kimler bakımını sağlamaktadır?
21. Kurumunuzda bu çocuklar için açılmış kreş veya anaokulu bulunmakta mıdır?
22. Bu çocuklar için, kreş veya anaokullarında görevli olanlar haricinde, kurum içinde görevli toplam kaç çocuk gelişim uzmanı, pedagog vb. kurum görevlisi bulunmaktadır?
23. Bu çocukların cezaevine giriş veya kabul işlemleri nasıl yürütülmektedir? Cezaevinde nasıl kayıt altına alınmaktadır?
24. Bu çocuklar için bir bakım planı var mı? Çocuk bakımı ile ilgili cezaevi idaresi ile anne arasında imzalanan herhangi bir anlaşma var mı?
25. Kalınan oda veya koğuş, diğer tutuklu/hükümlülerle paylaşılmakta mıdır? Banyo ve tuvalet olanakları oda veya koğuş içinde midir? Veya anne ve çocukların kolayca ulaşabileceği bir yerde midir?

26. Çocukların yiyecekleri ve beslenme programları neye göre belirlenmektedir? Bu yemekleri kimler pişirmekte ve hazırlamaktadır?
27. Emziren anneler için ek gıdalar ve diyetle ilgili gereken destek sağlanıyor mu?
28. Bu çocuklar cezaevi dışında sağlık hizmeti alacağı zaman kimler götürmektedir? Anne bu durumda çocuğuna eşlik edebilmekte midir? Kurum içinde çocuk doktoru veya çocuk hemşiresi var mıdır? Çocuğun aşıları düzenli olarak yapılmakta mıdır?
29. Çocuk ve anne kaldıkları yerde kilitli durumda bulunurken acil bir durum olursa cezaevi personeline ulaşma imkânı var mıdır?
30. Cezaevinde kalan çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimi nasıl izlenmektedir? Çocuklar düzenli bir biçimde sosyal hizmet görevlilerinin kontrolünden geçmekte midir?
31. Cezaevinde ne gibi eğitim olanakları bulunmaktadır? Çocuğun yaşına uygun eğitimler verilmekte midir? Veriliyorsa ne tür eğitimler verilmektedir? Bu eğitimler cezaevlerinin içinde mi yoksa dışında mı verilmektedir?
32. Cezaevinde nasıl bir oyun imkânı sağlanmaktadır? Bu imkân çocuklar tarafından hangi sıklıkta kullanılmaktadır? Bu sıklığı cezaevi idaresi mi yoksa anne mi belirlemektedir?
33. Çocuğun diğer çocuklarla iletişim olanakları nasıldır? Sosyal gelişimi nasıl desteklenmektedir?
34. Çocuğun dış dünyayla etkileşimi nasıl sağlanmaktadır? Çocuğun dışarıdaki ağaç ve bitkiler, park ve bahçeler, araçlar, kent yaşamı, mağazalar, diğer insanlar ve hayvanlara yönelik deneyimleri nasıl geliştirilmekte ve çocuk dış ortama hangi koşullarda hazırlanmaktadır?
35. Çocuğun cezaevinden dışarı çıkmasına kim izin vermekte ve eşlik etmektedir? Bu deneyimler hangi sıklıkla sağlanmaktadır?
36. Diğer tutuklu/hükümlüler ile cezaevi personeliyle ilişkilerde çocuğun güvenliği nasıl sağlanmaktadır?
37. Cezaevinde bir çocuk koruma planı var mıdır?
38. Ziyaretlere nasıl, hangi sıklıkta, ne kadar süreyle ve nerede izin verilmektedir? Tutuklu/hükümlü olan annenin bu ziyaretlere katılmasına izin verilmekte midir?

- 39.** Annenin cezaevinde bir işe veya kursa katılması durumunda çocuğa kim tarafından nerede bakılmaktadır? Ya da anneler, çocuklarının bakımları sebebiyle, çalışmaktan veya sosyal etkinlik olanaklarından mahrum mu kalmaktadır?
- 40.** Cezaevinde, özellikle anneliğin ilk zamanlarında, çocuk gelişimi ve beslenmesi konularında bilgilendirme ve destek sağlanmakta mıdır? Annenin bu dönemde psikolojik destek alması sağlanmakta mıdır?
- 41.** Anne başka bir ülkenin vatandaşı ise, çocuğun cezaevinden çıkmasına yakın bir zamanda konsoloslukla irtibat ve koordinasyon sağlanmakta mıdır?
- 42.** Cezaevinde kalmak için yaş sınırını geçmesi durumunda çocuk, cezaevinden veya annesinden ayrılmaya nasıl hazırlanmaktadır?
- 43.** Annenin çocuğa zarar vermesi veya verecek durumda olması halinde nasıl bir tedbir uygulanmaktadır?

KREŞ/ANAOKULU YÖNETİMLERİNE SORULAR

1. Kreş veya anaokulunda toplam kaç okul öncesi öğretmeni, eğitimcisi veya başka görevliler vardır?
2. Kaç çocuk aktif olarak kreş veya anaokuluna devam etmektedir?
3. Kreş veya anaokulunda çocuklara hangi imkânlar/kurslar sunulmaktadır?
4. Kreş veya anaokuluna cezaevi dışında çocuk kabul edilmekte midir?
5. Bu çocuklara cezaevi içi veya avlusu dışında herhangi bir sosyal faaliyet yaptırılmakta mıdır? Varsa bunlar hangi faaliyetlerdir?
6. Kreş veya anaokulunda çocukların herhangi bir yakını ziyarete gelebilmekte midir? Bu izni vermeye hangi kurum veya kimler yetkilidir?
7. Çocukların, dışarıdaki diğer çocuklarla iletişim olanakları nasıldır? Sosyal gelişimi nasıl desteklenmektedir?
8. Çocuğun dış dünyayla etkileşimi nasıl sağlanmaktadır? Çocuğun dışarıdaki ağaç ve bitkiler, park ve bahçeler, araçlar, kent yaşamı, mağazalar, diğer insanlar ve hayvanlara yönelik deneyimleri nasıl geliştirilmekte ve çocuk dış ortama hangi koşullarda hazırlanmaktadır?

BAKIRKÖY KADIN CEZA İNFAZ KURUMU İÇ-DİŞ GÖRÜNÜMÜ (Cezaevi, Jandarma ve Adalet Anaokulu)

CEZAEVİ KORİDORLAR

AÇIK GÖRÜŞ YERİ

KAPALI GÖRÜŞ YERİ (Örnek)

REVİR

BAKIRKÖY KADIN CEZAEVİ SOSYAL ALANLAR KREŞ

ÇOK MAKSATLI SALON

KÜTÜPHANE

BİLGİSAYAR ODASI

ATÖLYELER

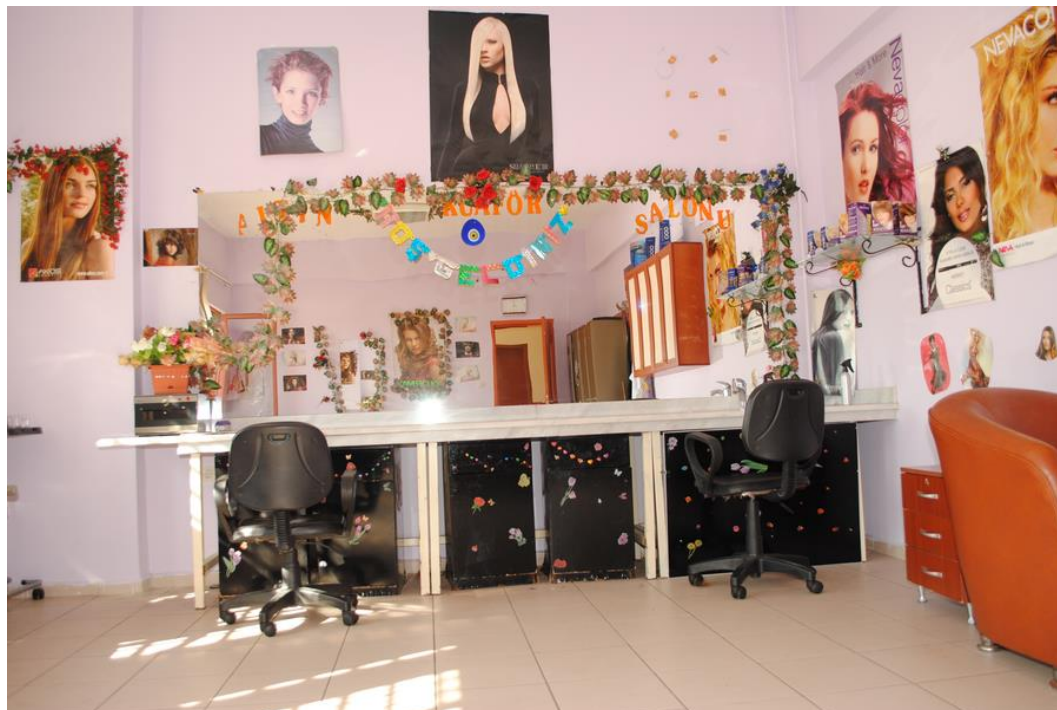
(Resim Atölyesi)

(Tekstil Atölyesi)

KUAFÖR

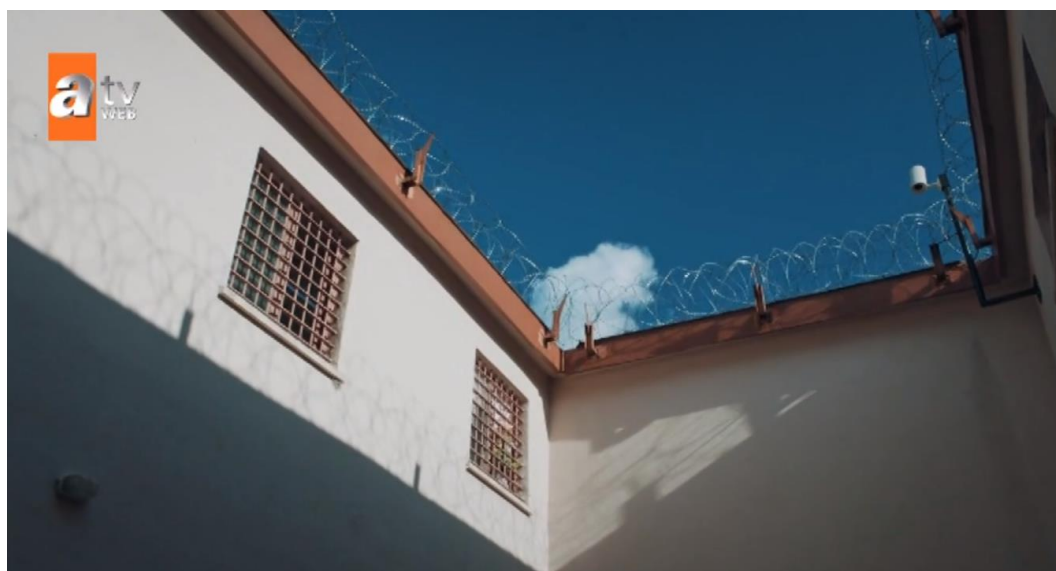

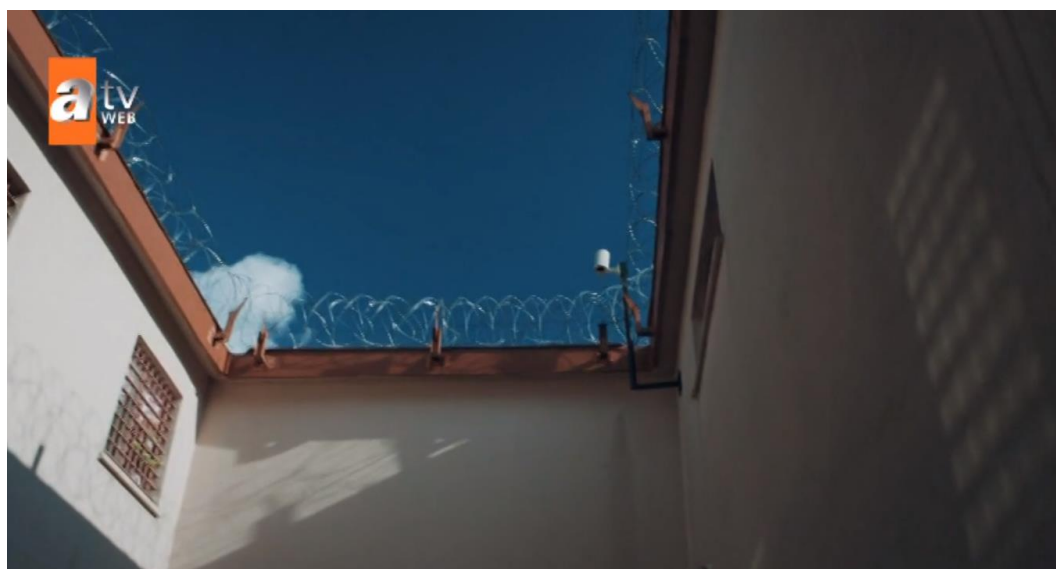
BAKIRKÖY KADIN CEZAEVİ KOĞUŞ İÇİ GÖRÜNÜM
CEZAEVİ KOĞUŞ İÇİ - ALT KAT

MAHKÛM HAVALANDIRMA

KOĞUŞ İÇİ – ÜST KAT

KOĞUŞ İÇİ – ODA

**BAKIRKÖY KADIN CEZAEVİ ADALET ANAOKULU GÖRÜNÜM
ÖN BAHÇE – GİRİŞ**

ARKA BAHÇE – KUM HAVUZU

SINIFLAR

KORİDOR

